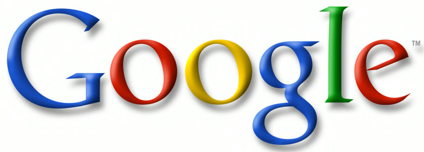
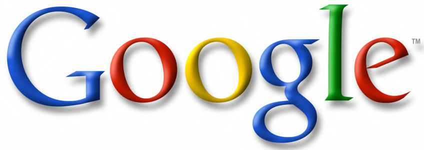
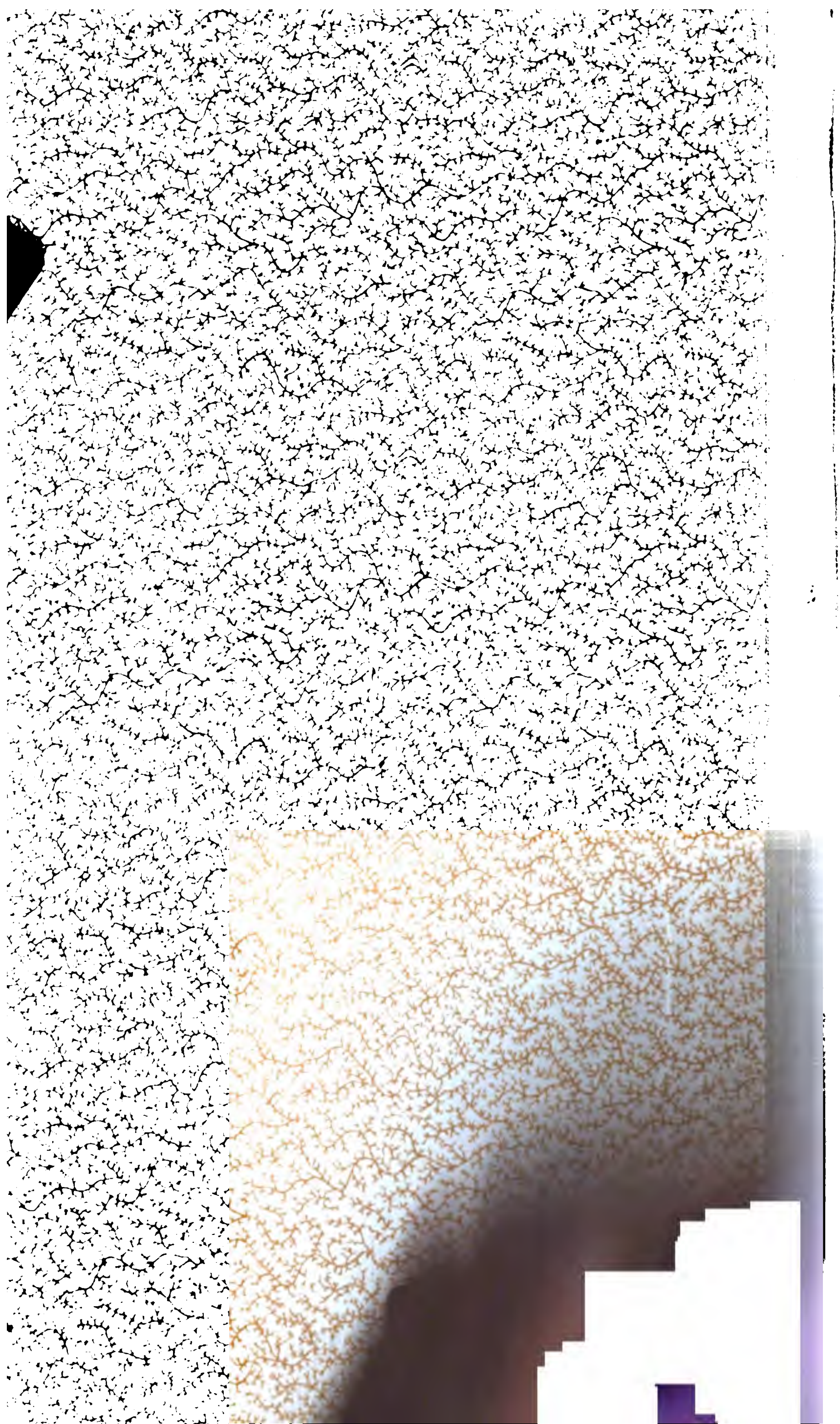
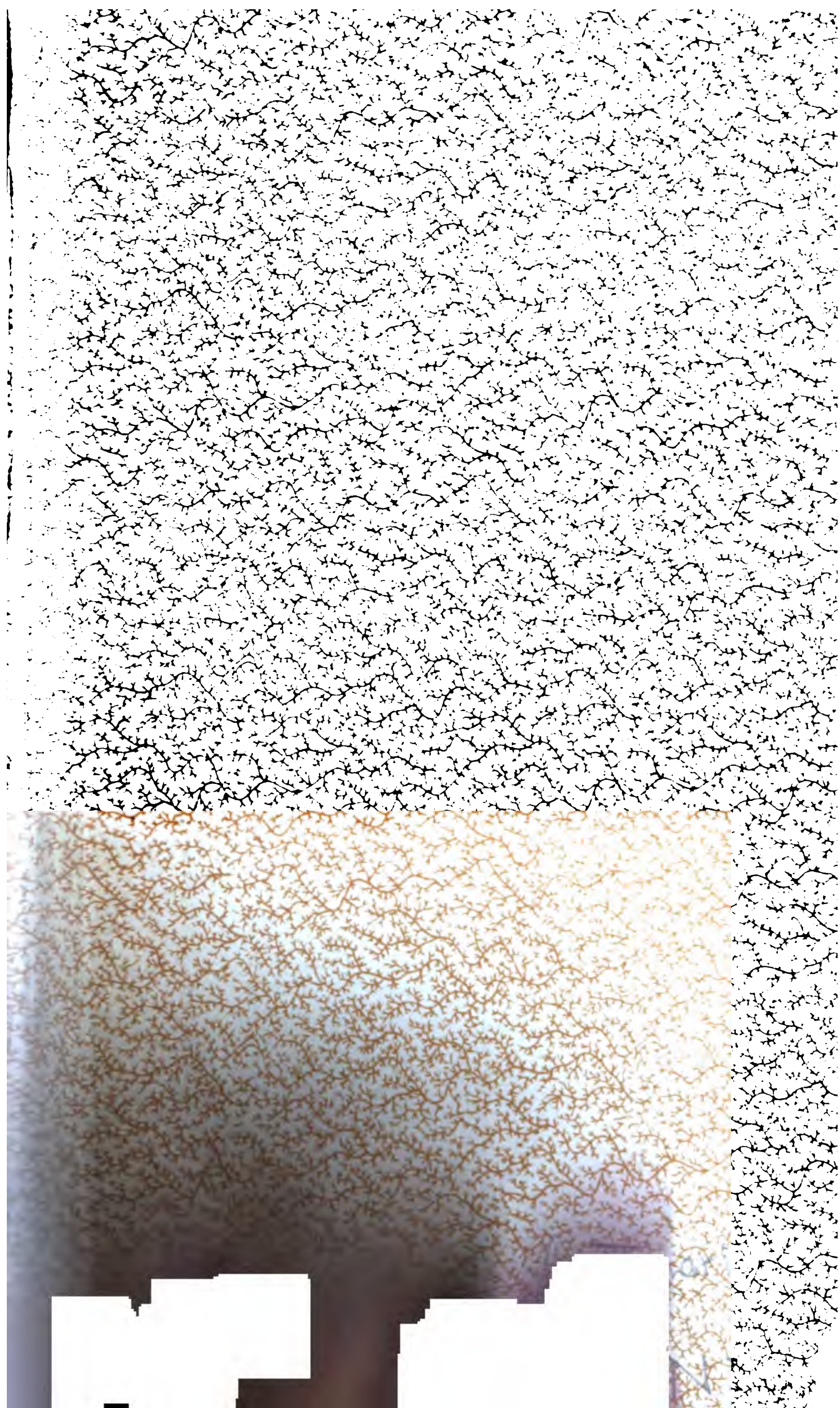

THOMAS THORILDS

SAMLADE SKRIFTER.

TREDJE DELEN.

STOCKHOLM, 1824.

Tryckt hos Direct. Henrik And. Nordström.

På A. Wiborgs Förlag.

INNEHÅLL.

CRITIK

ÖFVER

MONTESQUIEU.

1788.

Inledning.

Trampa svagheten, tillhör ett litet och tyranniskt sinne. Ty upplyfta och beskydda är Gudomligt. Men angripa en Stor Man, om också orätt, har en ursäkt åtminstone i det Stora af företagandet; om rätt, är först ädelt, dernäst vigtigt. *Villfarelser* hos en Stor Man få i början en glans af hans ära, till slut en slags helgelse af hans blotta namn. Hvilken omätlig fara för träldomen! då Mensklighetens sjelfva dygder blifva våre afgudar och tyranner. Men en magt gafs de dödliga emot detta, och allt våld. Den heter *Förstånd:* kraften att se, att känna hvad en sak verkligen är. Dess frihet är den första heliga rättighet. Det är den gnista af Gudomligt i vår varelse, som, icke qväfd, skall uppstiga till ett ljus öfver lifvet och jorden; som, också qväfd, utbryter till en ljungeld af hämnd.

Förståndets Majestät är lika evigt, är lika högt, för Snillen och Konungar.

Låt det vara sannt: att Montesquieu är en Stor Man. Men *Sanningen* är större än de Store. — Heliga Skugga! från din aflägsna verld, i din nya odödliga höghet, kan du le åt förgängelsen af både lifvet och denna lilla ära.

1.

Lag och Lagars ursprung.

När Montesquieu skall nämna Lags första grund, så säger han, att det är *rädslan*, och känsel af sin svaghet. Hobbes säger, att det är *modet*, och känsel af sin styrka. Båda sågo halft. Det är lika naturligt att känna sin styrka, som sin svaghet. Af det ena kommer allt hvad menniskor göra: af det andra allt hvad de icke göra. Men då en varelse *rädes* och skyr; så följer den redan en Naturens Lag. Och denna är dock det vi söke!

Hvart tings egna sätt att röras och verka, är dess *natur*. Genom den kraft ett ting uppkom, genom samma kraft *består* det. Derföre är hvart tings naturliga rörelse, kraft och verkan, just i och för dess bestånd och varelse. Detta, bestånd och varelse, heter hos kännande väsenden *lif och sällhet*. Af och för dem

göres allt. Den första de dödligas Naturlag är då helt enfaldigt att bestå, att vara, enligt sin natur; det är, att *lefva* sällt, *lefva* ljuft. Och den finaste och yttersta Mensklighetens Lag är just denna samma.

Men nu ser man, att hvar Lag emot Naturen är ett våld: som kan åter rusa på förtryckaren; i allt fall gäckar hans snille. Man ser, att lif måste vara säkert, förståndet finna sanning, hjertat hafva något stort att älska, alla sinnen känna nöje och skönhet. Ty det är så dessa tingens eviga natur.

2.

Regeringssätt.

Montesquieu är en verklig Aristoteles. En fullkomligt Vis måste vara sann och stor. Montesquieu är omätligen stor, men icke sann. Han är mera en stor Lärd, än Genie: mera en mästare af böcker och meningar, än ett Naturens snille som upptäcker.

Han har *tre* Regeringssätt för en enda mennisko-natur och en enda allmän sällhet. Kan mer än *ett* vara det rätta? Och om så

är, bör en Stor Man stifta Lagar för antingen våld eller stymperi?

Han har med en ofantlig Snillets ståt lärt oss, huru man skall regera illa *väl.*

Republikens verkande Lag, säger MONTESQUIEU, är *dygd*, Monarchiens *heder*, Despotismens *fruktan.* Här ges då ett Regeringssätt utan dygd och heder? Men intet välde på jorden ännu bestod genom *fruktan* såsom Princip. Alle Despoter började att vara hjeltar och förgudade (se hela Historien). Deras välde varade genom det goda och välgörande man ännu fann deruti. Det slutade alltid med sina Herrars våld, som rusade åter på deras egna lif.

En Monarchies *heder*, utan dygd och sannt värde, det är, utan realitet, blir en löjlig eller ömklig Opera. Allt sannt och stort skall der omärkligen dö ut: och hela Staten uppsväfva som en mångfärgad bubbla på luften, tills den första pust krossar den.

En Republiks dygd, utan glans af *heder*, utan vigt och inskärpning af *fruktan*, hvarken kan tänkas eller skulle bestå.

Således, i samma mån ett Regeringssätt nalkas sin Princip, efter Montesquieus stiftning, skulle det upplösas och falla.

Men allt detta är ett Mirakel af de Lärdas oreda. Mer än *ett* sannt Regeringssätt kan icke tänkas. Det heter: *den högsta sällhetens.*

3.

Climat.

Det inflyter. Men kan det derföre, enligt M., vara ett *ämne för Lagstiftning?* Det inflyter; men så, som Morgon, Middag och Afton, som klart och mulet, som årstiderna, och lifvets 4 åldrar. Gör man Lagar för dessa? Climatets verkan är Nuance. Knappt skiljer den de fina och sköna Konsterna. Men Lagstiftning har att göra med Lif, Förstånd och Hjerta; med det hela och stora af menniskan.

Montesquieu är alltid stor och sinnrik: sällan vigtig och sann.

Här gifves ett *Artificielt Climat*, som vi göre oss inom våra Hus och i vårt dagliga sätt att Lefva. Detta är Konstens Söderland; der blifve vi Asiater.

Men i hvart Climat har Regeringen ett och samma mål att söka, som är *högsta Nationella Styrka och Sundhet.*

4.

Luxe.

Denna anser Montesquieu *nödvändig* för de mesta Stater: och bibehåller likväl ett så sväfvande och missbrukadt ord. Är *Luxe* den allmänna och lysande yrsel i Lefva, då allt njutes utan gräns och mått, det är, utan Förstånd — hvem vågar försvara den? Är *Luxe* helt enfaldigt: att *Lefva väl* — hvarföre nyttjar man ej ett så klart ord? *Lefva väl* kan alltid pröfvas efter erfarenhet; kan antaga mått och lag; och är just det stora, hvartill en Regering bör föra ett folk.

Är det underligt, att Regeringar vackla, när de Vise, som skola dana dem, icke förstå sina ord?

5.

Frihet.

Denna sätter Montesquieu uti *att göra hvad Lagarne bjuda.* Hvilket gäckeri med

Menskliga Förståndet! Om nu Lagarne äro tyranniske, vilde, vanvettige? — Han tror, att man kan vara *förmycket fri.* Ty han vet ej, att Friheten är blott den *rymd*, inom hvilken man verkar; som endast gör handlingen *möjlig*, men hvarken god eller ond, eller vis eller galen. Friheten är det heliga *Vilkoret* för Lif och Varelse. — Der någon *tryckes*, der är någon *icke fri.* Således följer, att der alle äro mest frie, der är mest frid, och den finaste gräns för hvarje dödlig.

Förstånd leder till Sällheten genom *Frihet.*

* * *

Ord utan klar tanke har alltid gäckat Mensklighetens både Förstånd och Lycksalighet. Man borde aldrig i stora ämnen hafva andra, än rena och allmänna. *Smak* är icke annat än *Förstånd*, på en sak; *Snille* icke annat än stort *Förstånd*, i en sak; alla dessa Dygders vacklande namn, icke annat än *Rätt.* Allt hvad man kan säga om en sak, är detta enfaldiga: huru *Sannt*, och huru *Stort.*

EN

CRITIK

ÖFVER

CRITIKER.

MED

UTKAST

TILL

EN LAGSTIFTNING I SNILLETS VERLD.

1791.

Plerique damnant, quae non intelligunt.

QVINTIL.

Till

Recensenten i Stockholms Posten.

Min Herre!

Jag är viss på, att det aldrig kan roa er att skrifva så alldeles ensam, att lära och dömma så solo, så solo —— som en Aftonsångsprest i sin predikstol, omkring hvilken ni finner ströd-da åhörare, mycken andakt, mera sömn, och hvarken knäpp eller kny af *motsägelse.*

Ni, min Herre, älskar det lifliga: ni är full af snille, och tycker om, att man tänker sjelf: ännu mer, ni har en viss värma för snil-lets bästa, och vet ni, att detta är en stor dygd uti er! ty, min Herre, mången, mången annan af dessa höga vittra, med själ af en småvacker vindögd och högfärdig mamsell, älskar icke vitterheten, utan sin vitterhet.

Ert allmänna är ett stort samqväm, der den äran väl är mägta hög, men ock mägta o-smaklig, att vara den ENDE SOM TALAR; och ni sjelf visst önskar, att, då och då, någon måtte falla in med ett litet inkast, för att upplifva er och alla.

Ty det är klart, att skulle det allmänna så jemnt falla i frihet, och ni, stor uppå vår litenhet, så jemnt stiga i ton; så skulle vi alle snart blifva i vett en bondförsamling, och ni en vitterhetens, en det sannas och skönas klockare, med den oädla gamman att alltid modigt få taga upp psalmen, för att höra en lång och väldig chorus af falska toner skorra den efter.

Fånar, hoptals, redan hvila sina slumriga själar på edra omdömen, såsom på orakler: ett litet påfvedöme, som jag vet, att ni är både för klok att ej finna löjligt, och för hög att ej förakta.

Derföre skall jag fritt drista motsäga er, så ofta jag finner er *hafva orätt:* väl förest emedan jag håller af det rätta, men också emedan jag håller af er: ty ert snille är för godt att ej med renare glans lysa.

Och *hafva orätt* —— värdigas kasta en blick framåt tiderna, för att se, huru månge store dödlige, som måst röna detta öde —— hafva orätt, min Herre, är mycket för *naturligt*, att det skulle göra er någon bestörtning.

Minst, då finna sig hafva orätt, jemte att vara en dygd, är en förståndets upptäckt, i sig sjelf så vacker, som värdig en man af snille.

Jag således rent hoppas att kunna börja med er en strid, väl liflig, men vida skild från all —— och märk dessa ord, min Herre —— från all både en *narrs* och en barbars *vildhet.*

Ty vi tänke icke att gifva, såsom fordom Roms trälar, fäktarspel åt en lysten, hög eller låg, Pöbel; utan riddar-prof, i skämt och allvar, till ära för vitterheten och den Skönhet, som der och allestädes är den enda, SANNINGEN.

* *

*

Från er Critiks närvarande zenith, liksom vore det

å den höga kräftans

Glödande Himlafält,

skall jag, med er tillåtelse, föra er endast sex månader tillbaka, för att återse vissa delar af vår vittra verld, dem er fackla antingen bränt eller illa upplyst: ett lopp, hvilket, emedan det alldeles är solens, icke kan synas ovärdigt edert granskande snille.

Men på det man ej må tro, att jag, å min sida, vill gifva blott en fåfäng opera af sex Herkuls mödor, hvars tillbud endast vore att kasta moln och mörker på ert vackra snilles ljus; så skall jag göra denna min Critik öfver edra critiker så allmän och så stor i afsigt, som den kan blifva.

* *
*

GRANSKNING OCH DESS LAGAR.

GRANSKNING är, i sin högsta mening, *Rättvisa skipad i snillets verld.*

Ett begrepp, som genast höjer oss lika långt uppöfver de vilda ströfningar i Vitterheten, värdiga endast Cossacker och Calmucker, då man söker blott hvad som kan plundras och härjas; som uppöfver de låga vettlösa gäckspel, som borde tillhöra endast HOTTENTOTTER. Och likväl är ett af dessa —— hvad de mesta Critiker alltid varit!

GRANSKA —— är då, i Snillets verld, att skipa rätt, och vara en GRANSKARE, att der vara, på ett stort och högt sätt, *rättvis.* Hvilket

ket att vara, är det enda gudomliga, som tillhör en dödlig: ty allt annat stort kan lysa och förvåna, men som ett bloss, hvilket förgår ännu snarare än den dumma häpnad det väcker.

Men det är ett särdeles Ord, detta *rättvis!* ty det betyder *vis på rätt;* och fordrar derföre nödvändigt *att känna de Lagar*, efter hvilka man skall dömma.

Och om till äfventyrs ni, Min Herre, dessa lagar aldrig känt; så har ni dock en stor, en fullkomlig ursäkt, så i vår, som i alla länders Vitterhet, hvilken varit och är, i *Granskning*, ett

darkness visible,

ett klart barbari.

Ty ni vet, huru de Franska vackra snillen evigt sönderslita hvarannan, evigt så smäda, som vore *Heder* ingen egendom, och den ro, i hvilken den bör njutas, icke helig: huru bland dem att lysa af en liten skicklighet eller dygd är så farligt, som på osäkra vägar att lysa med en juvel eller minsta guld: huru Voltaire sade sig hvar vecka gå igenom en skärseld af försmädelse, och Rousseaus heliga lif —— var det icke ett långt marter under

Vitterhetens cannibaler, hvilkas erzcannibal just denne Voltaire var!

I *England* —— är man så mycket vildare, som man är starkare.

Och *hos oss*, min Herre, är der någonting så calmuckiskt och så hottentottiskt, så årgt och så lågt, som icke varit försökt? Jag frågar er, en så djup kännare: Denna *Fackla*, som skulle förelysa snillen på vägen till Ära, har man ej slagit den in i synen på dem, svedt ögonbrynen och bränt ett ansigte, som kunde hafva glädt verlden med uttryck af det sannas gudomliga, af naturens sköna, åtminstone af ett menskligt behag; bränt så vildt, att de sedan sett ut, som hade de sprungit från bålet?

Ni, min Herre, älskar Vitterheten; säg mig, tror ni ej, att förbannelsen af dessa skådespel hvilar ännu på någon kal hjessa, hvilken af sina lagrar kan höljas, men aldrig välsignas; nej! hvilkens lagrar, från detta fält, hämndens ljungeld härjat, eller skall härja.

Och, i sanning, de tunga suckar af lidande, och ångsten af skam, och smärtan att skändas för intet brott, äro de gjorda att föda *löje*, att föda sällhet hos någon under himmelen?

Jo, det göra de i Vitterheten, och i alla de fina samqväm Vitterheten danat!

Sjelfva Svagheten, som alltid i naturen är helig, ty den är svaghet, och anropar nåd,

res sacra miser,

sjelfva svagheten, *för* hvars beskyddande allt rätt och ädelt, all storsinnighet, allt hjeltemod, äro till; och *utom* hvars beskyddande hälften af Guds egen ära skulle försvinna —— *Svagheten*, har den ej ständigt blifvit gifven till spillo åt hvar nidings lilla styrka, ständigt gifven till ett gäckspel åt de vittras grymhet?

Om detta icke är *barbari*; så kan man icke mera skilja i seder Kamschatka från Paris, och Africas öknar hvimla då af de vackraste snillen.

Som jag är öfvertygad, att det är af dessa vilda upptåg i Vitterheten, af denna styggelse hos de vackra snillen, som denna tidens folk tagit sin rasande lust att förvända, ljuga och smäda, hvilken lust är tidens egna lifliga lynne; så gjorde jag en gång försök att drifva *Smädelsen* till all sin högd, för att visa i ett enda exempel hela dess skändliga majestät —— nästan så, som då man tänder eld på en skog,

der stråtröfvare talrikt dväljas, man med en enda vis illbragd slutar alla illbragder, med en enda stor grymhet slutar alla grymheter.

Men smädelsens rätta styrka ligger dock icke i vissa utbrott af någras arghet, utan i den allmänna vildheten, i det barbari, som likt ett töcken höljer ännu Naturens lagar af rättvisa..

Jag skall derföre här göra ett försök att gifva dessa Lagar: först för *Granska* i Vitterheten, och sedan, såsom en tillämpning, för *Omdömen* i allmänna lefvernet.

* *

GRUNDSANNING.

Den enda eviga grund för allmän Rättvisa, och hvars blotta följder alla *lagar* äro, är klar och enfaldig, som allt sannt och allt stort, och är denna

Att taga hvar sak för hvad den är.

Hvilken enfaldiga och gudomliga *verklighetens lag* likväl fordrar mera än man tror; fordrar icke den lilla fjolliga förflugna inbillning, som nu kallas qvickt snille, utan *Förstånd;* och icke den lilla lifliga känsla, som man

nu finner så söt, utan en fast och hög *Redlighet.*

FÖRSTA LAGEN.

Men det första och största misstag på det *verkliga*, är att taga en sak för sin, som alldeles icke så är; och i vårt ämne, att taga en sak för vitter, som till Vitterheten icke hörer.

Derföre är den första följd af vår eviga grundsanning, och den *första lag* i rättvisa,

Att veta hvad man skall dömma:

Hvilket, min Herre, är i Vitterheten alldeles så nödigt, som för en *vanlig domare* att veta hvar hans Lagsaga är.

Saken är nemligen denna: allt hvad som talas, är ej Vitterhet. Men i våra nya, skäligen halfmenskliga samhällen, gifvas många ömma, vigtiga, äfven rörande och höga tillfällen, då man talar, ja, enligt den mera vackra menskligheten, *måste tala:* sådant är det, som helgas åt en väns stoft, åt vördnaden för en Konung, åt en högtid i sin lilla verld, *m. m.* Nu, som den ädla och oskyldiga lycka kan hända också

den rikaste, att ej hafva så många skrifvare, som vänner, hvilka önska att läsa och äga hans tal; så trycker han det. Skulle detta, min Herre, *taladt* eller *tryckt*, göra honom till en Autor; så måste det minsta märkliga, som kan talas och tryckas under solen, så göra; och deraf följer, att allt hvad som andas, utom de oskäliga djuren, är i grunden *Autorer*.

Och detta skulle en liten tyrrannisk pedant blindt få afgöra, för det *vackra skäl*, att han måtte fritt kunna utöfva sitt småtartariska välde öfver allt hvad i sin enfald och oskuld är *mest svagt?*

Nej, min Herre, ni vill det icke: jag vädjar fritt till ert lifliga snille: ni ser, i samma ögonblick man visar er det, att som allt sannt och skönt läres åt menniskoslägtet, så omärkligen bland detsamma utbreder det sig — och att *vissa grader af alla de sköna konsterna* redan nedstigit från Mästarne till hvar och en som njutit en uppfostran. Så med Vitterheten. Tala något artigt, skrifva något vackert, göra en liten vers, är nu allmänt. Och att från den lyckliga friheten att äga och njuta dessa små behag, genom en liten critisk förfärlighet, som

en annan vitter buse, skrämma godt och älskvärdt folk — är ett så löjligt tilltag och så skamlöst, är ett litet envälde så otidigt och efter våra seder så dumt, som det vore att för oss lysa ut det bud, "att nu mera ingen fick dansa, som icke vore dansmästare, ingen göra en elegant visit eller uppvaktning, som icke vore Hofjunkare, och ingen nämna Guds namn, som icke vore Bisp." Ett rent vanvett, min Herre: ty den lättaste lilla mamsell ler, och begriper att man kan slå på sitt claver och teckna sin syblomma just som man behagar, utan att med det ena förtörna Raphaël, eller med det andra förtörna Gluck.

Men jag förstår: det rätta gudomliga ligger i *boktryckar-svärtan.* Ty, min läsare, ni kan få jollra qvickt, ömt, sublimt, vers och prosa, så mycket ni behagar, och visa det gerna åt tusende —— bara ni ej vågar stänka det med denna heliga smörja: ni må betala den samvetsgrannt som en ängel: ty då kommer den förfärlige busen, med critikens helvetiska fackla, och skriar ut, att edra oskyldiga bokstäfver äro ej värdiga att se dagen, att ert fattiga papper borde brännas, brännas, brännas, och kanske att ni sjelf borde kastas med i lågorna.

Derföre har jag ofta trott, min Herre, att en rätt liten Criticus ansåg sig uppriktigt för en Pluto; boktryckeriet för sin Tartar; sin smak, sin nyck, och sin lilla afsigt, för Minos, Aeacus och Rhadamantus; sin högfärd för sin Proserpina; sin smädelse, eller sina gäckerier, för Cerberus och Furierna; och att man inför honom verkligen borde till dödsångest bäfva för de eviga lågorna, innan man i ro kunde komma fram till *Glömskans* flod, eller sin vrå i de Elyseiska fälten.

Jag är viss på, att ni genast finner hela detta tyranni så smått, och så argt, som fantastiskt; att ni straxt tycker det vara antingen i hjertat en vildhet, eller i förståndet ett litet vittert tölperi; att ni omöjligen kan se, huru ens *svärta och papper* kan i sig sjelft vara något mera fördömligt än ens *bläck och papper*, eller bägge än ens tal och tanke; och, ändtligen, att då man på en sådan plan dömmer, det måste vara blott af en liten barbarisk okunnighet om *Hvad man skall dömma.*

Detta, min Herre, detta *hvad man skall dömma*, är icke allt hvad som talas, icke allt hvad som skrifves, icke allt hvad som tryckes.

Ty det mesta af detta tillhörer icke *Vitterheten*, utan det allmänna vackra lefvernets gång och stora fria rörelse. Just så, som ingen domare i verlden vågar den allvisa löjlighet att dömma i sin Lagsaga allt hvad som händer och göres. Utan *hvad man skall dömma*, min Herre, är endast, endast, det som rätt instämmes till Vitterhetens domstol, det är, som sjelft rent och offentligen bjuder sig till snillets strid och ära. Då, men då först, uppstig i hela magten och glansen af er visdom!

Om allt annat —— skall ni *tala väl*, eller *tiga*. Af det stora, klara skäl, att det —— *angår er icke.*

Ty det är en vild inbillning, att allt hvad man tänker, talar, tecknar med bläck, färgor, eller svärta, göres för att bjuda trots åt alla starka hufvudens pröfning. Tvärtom: det göres mest för ett blott litet behag i allmänna lefvernet, för att finna och njuta något vackert, för att stilla eller upplifva en öm eller glad känsla, af ett skäl så godt och ofta så sött, att blott att andas dervid en bitter mening —— är lågt och argt.

"*Men, skall man då ej tukta, gissla, här-*

ja, utrota det dåliga?" Min Herre, Gud skydde'er egen varelse! När ni säger det dåliga, så menar ni *svagheten;* och denna är ofta älskvärd, är alltid oskyldig; och —— jag talar nu till er själ —— skulle det ej vara nog till att förlåta, ja till att hålla af svagheten, att den ger oss en så gudomlig tanke, en så ljuf känsla af vår *egen höghet?* Ack, hvad vore *denna,* utan svagheten och de svaga? Men bedrag er ej i er tamerlaniska hetta. Svagheten, min Herre, *stiger ofta upp till de största behag* —— men är ändå svaghet, i hänseende till en högre styrka. Ser ni väl då, hvad förödelse ni stiftar? Och, jag frågar, hvilken, hvilken Gud håller sin sköld öfver ert egna hufvud?

Denna brinnande lust att tukta och föröda det dåliga, det är, *det svagare* —— är, då ni besinnar, att det dåliga, det svagare, uppstiger ända till Guds egen thron, att Cherubim och Seraphim icke äro rene, att den högste alla verldars Criticus kunde gerna dömma dem till *Skorrare i sång* och *fånar i snille,* är, säger jag, en ursinnighet. Men åter, då ni erinrar er de stora sinnens art, huru de ljunga endast mot våldet, pröfva sin styrka endast mot den starka, men le, i skyddande gudomlig mildhet,

mot de svaga —— så finner ni, att denna brinnande lust att tukta och föröda det dåliga, det svagare, ej annat är än *en stackares lust att vara förfärlig*, än det stora snillet hos en fåne, och heroismen hos en mes.

Skulle likväl meningen verkligen vara ren, och all denna critiska grymhet endast vara *elden* af en kärlek för det goda, hvilken förtär det icke goda; så är det, i sanning, en Japanesisk Kejsares kärlek, som styrer sitt kära folk icke genom det gudomliga behaget af sällhet i dygd, utan genom helvetsskräcken för minsta fel; hvarigenom de blifva blinde lagens trälar, i stället för vise och gode medborgare.

Ty i Vitterheten —— att ni måtte se denna likhet —— i Vitterheten, så litet som i någon vacker konst, uppsteg aldrig en ny *skönhet* genom en skräck för fel, utan genom en glad tjusning för det sköna; och så snart en *större skönhet* uppstigit, falla de mindre, utan någon grymhets minsta skrämsel. Sådan är Naturens milda ordning, hvilken ni ock finner igen i alla andra kretsar af det allmänna lefvernets både vackra och lyckliga.

Detta vill säga, min Herre, att det är *en-*

dast den tjusning. Snillets nya skönheter gifva, som upphöjer Vitterheten — och alldeles ingen pädagogisk förfärlighets kraft. Tyranniet upplifvar ingen ting. Tyranniet är icke annat än det pedantiska i magt: om man icke uthärdar att förakta det, så tjenar det endast att gifva död eller raseri.

Nu, min Herre, besinna väl — ty detta ämne är oss så vigtigt, som *allt det behagliga* af lifvet — besinna väl, om Granskningen hos oss annat varit, än förgrymmade mesars triumf öfver svagheten? än ett herradöme af vittert pack, der den ene stackaren aldrig kunnat nog förlusta sig af att vara den andres tyrann? än qvicka nidingars högtid?

Men det är nog. Man ser klart, att icke allt hvad som talas och tryckes; utan det egentligen *vittra*, det som sjelft rent och offentligen bjuder sig fram till snillets strid och ära — är *hvad man skall dömma.* Och emedan all lagstiftning bör vara bestämd, tillägger jag — att sådant, som *skall dömmas*, är allt hvad

som skrifves för Priser, för Academier, och för intet annat skäl än Lärdomens och Vitterhetens ära: men i det ögonblick någon säger "detta har jag gjort, långt ifrån att tänka på Snillets stora ära, endast *för mina vänners nöje*," så är det, om det ock vore den svagaste fåfänga, under allmänna Lagarnes skydd heligt. Om allt sådant måste ni, i sann och ädel Granskning, *tala väl*, eller tiga: i fall ni ej behagade anföra dess blotta lydelse, hvilket dock bör ske redligt, och ej är Granska.

* *

*

Men denna gränsen för *hvad man skall dömma* kan, som alla gränsor, någon gång och på vissa ställen synas mörk.

Jag skall derföre binda Critikens furier ännu med en dubbel kedja, med styrkan af tvänne den eviga Rättvisans lagar, *huru det, som skall dömmas, dömmas bör.*

ANDRA LAGEN.

Det som ändtligen, i Snillets verld, med rätt och skäl dömmas skall, bör dömmas enligt Naturens sanna Ordning, och

Att dömma allt efter sin grad och sin art

är den *andra Lag* i vår vittra Lagstiftning.

Redan i ögonblicket, min Herre, ser ert lifliga snille, hvilken ofantlig och löjlig förvirring det qvicka vanvett att glömma denna Lag måste göra. Ni ser, att om ni ville dömma er lilla lampa efter måttet af en sol, och solen efter måttet af er lilla lampa; rosen efter måttet af en ek, och eken efter måttet af en ros; gnistan efter ljungelden, och åskan efter er lutha; det starka efter det täcka, det täcka efter styrkan; och, i allt, det *stora snillet* efter det *lilla fjolliga* —— så skulle till slut er själ blifva en liten hvirfvel af motsägelser, och ni skulle se för er intet annat hopp, än att kasta er hufvudstupa i afgrunden af sjelfva den förvirring er egen hjerna skapat.

O, min Herre, hvad är menniskan utan lagar? Men —— dessa lagar måste ej vittre pysslingar, utan Naturen göra.

Det är ett stort behag att se ting i all sin klarhet. Vi hade vid första Lagen ett exempel: låt oss se det än en gång. En vanlig domare

måste veta *hvad han skall dömma*, först i hela Riket, hvilket är att veta, *hvar hans Lagsaga är;* dernäst inom denna Lagsaga, hvilket är endast *det rättligen instämda.* Men i första stunden måste detta instämda hafva ett namn taget af dess grad och dess art, en *rubrik*, så bestämd som är möjligt. Ty hvad skulle ni, min Herre, med allt ert snille säga, om ni såge honom i ståten af sin magt och i lågan af sin rättvisa dömma med högtidlig vigt —— en *Pål* i stället för en *Pär*, och ett *mord* i stället för ett *ord?*

Men jag, min Herre, påstår med fullt allvar, att i Vitterheten, hos oss så litet som i något land, man ännu aldrig väl känt denna stora och klara lag —— att dömma allt efter *sin grad* och *sin art.*

Otaliga grymheter hafva blifvit, genom denna barbariska okunnighet, öfvade mot den renaste förtjenst; och man har vildt dömt och krossat skönheter, som tusende hade kunnat i ljuf glädje välsigna och tillbe.

Ty, min Herre, *allt göres ej för alla.* Men alla själar skola lefva och hugnas. En son grå-

ter sin far, vid dess graf; och bör ej fördömmas, för att han ej har i sin åtbörd det tragiska sublima af en *Monvel*. En bondflicka finner ett så stort behag i en *visa*, att hon tar den som en alltför vacker skänk af sin gosse. Den största verkan af Vitterhetens sköna, den största på jorden, så i grad som vidd, göres på *Hopen* genom *Slagdängor*. Och jag, min Herre, jag sjelf kan heligt försäkra er, att jag i verldens bästa skaldstycken än aldrig funnit det innerliga pathos jag en gång fann i *Reimund och Melusina*, det höga episka jag fann i *Olger Dansk*, den rörande sedolära jag fann i *Carsus och Moderus*, den poetiska ljufva hänryckning jag kände af *Fogel Blå*.

Uppriktigt! Och om jag i lifvet ej hade känt allt detta i sin lilla fattiga enfald både vackra och heliga; så skulle hälften af min själ nu varit blind och kall; så skulle jag också aldrig känt den gudomliga höga åtrå att *skydda svagheten*, denna åtrå, min Herre, som är det enda menskliga hos menniskan, och som en gång öfverallt på jorden skall störta Våldet.

Solen upplifvar det minsta kräk, den ringaste blomma; och solen är Snillets bild. Dock,

hvartill

hvartill denna inbillnings ståt? Består icke hela verlden af *det svaga?* Är icke ni, är icke jag, liten, fattig, svag, behöfvande att skyddas? Och detta större, för hvilket vi bäfve, är det icke åter ställdt just så? Välsignad vare Evighetens styrka: den kunde krossa allt, men gör allt för att skydda allas lif. Till denna Högsta Magt kastar jag en blick upp, och finner denna milda känslan för det svaga, jemte dess gudomliga höghet, så ljuf, att emot sällheten att den äga, jag anser den äran så liten som ömklig, att sitta en härlig, men *kall* narr på hela verldens thron. Derföre är ock den, som lättsinnigt trampar det svaga, i mina ögon, Naturens ytterste niding: och derföre är mitt förakt för en Tyrann oändligt, då mitt hat känner en gräns.

Men låt oss nedstiga från detta stora och allmänna —— till det som är oss närmare. Och som det väl kan hända, med allt ert vackra och rara snille, att ni ofta har mera inbillning än förstånd: så vill jag tala *i exempel.*

En Borgmästare i sin småstad —— med all vördnad sagdt —— kan, i sin nattrock, sin natt-

mössa och toflor, med förtrolig värdighet rökande sin pipa, gå från den ena ändan af sitt herradöme till den andra; och intet öga stötes, ingen själ förtörnas. Nej; det tvärtom der synes, som denna mössa krönte hans magt, som vore denna nattrock hans rättfärdighets mantel, och röken af hans pipa dambet af en THOR. Så högt, så härligt är detta i *denna grad*. Ville ni draga upp denna man, sådan han här står, på verldens högsta theater, och från topp till tå dömma honom efter en Öfverceremonimästare på en Seraphimer-ordensdag?

Ni, på er öländning, höljd af guld och blomster, och en vidt-blänkande Alexander på sin Bucephalus, tillsammanstågande till en Carusells vidunderliga ståt —— kunnen ej göra en regel för en ärlig man från landet, som på sitt ök söker, brydd, genom Stockholms gator blott sitt qvarter.

Så, min Herre, spelar en fattig herde sin flöjt på sin tufva, utan att derföre vilja rycka lyran ur Apollos hand; och en Bard i Skara, vid en högtid eldad, griper så till sin, utan att derföre tänka att krossa eder lyra, hvilken jag fritt medger att ni ofta stämmer gudomligt.

Det är klart i dessa exempel, att —— allt bör dömmas efter *sin grad* och *sin art*. Folket säger, så vist som ömt, att "Hvar fogel sjunger med sin näbb: och ni sjelf —— är visst glad att få krypa inunder detta ringa ordspråks skydd. Något hvar delar med er denna glädje. Och huru skulle det väl gå, om man finge fritt dömma *Mina Löjen* efter Milton eller Ariosto, och en fattig liten *Prolog* efter Shakespeare eller Homerus?

Måttet för hvar *skönhet* ligger inom dess grad och dess art. Lagen att dömma efter, är just detta mått; och bör derföre äfven der tagas. En bondflicka kan vara rätt söt; men är icke gjord för Assembléen eller Couren. Den som håller ett Tal på vers i Skara, menar dermed att fröjda icke Stockholm, icke Paris eller Rom, utan *Skara*. Men när, med er Critiks fantastiska despotism, ni kallar honom upp i denna högsta krets af Vitterhet; så förlora sig der hans skönheter, och hans fel blifva vidunder. Deremot i Skara —— är hans skönhet, skönhet; och riktigt *motväger hans fel*. Endast der —— bör han derföre *dömmas*. Eller; om

ni är för mycket kär i er critiska allmagt, så måste ni —— och det kan ej stöta er höghet, ty Vår Herre sjelf stiger väl lägre ned —— så måste ni då rättvisligt sätta ert stora snille *midt i Skara.*

Hvilket, uppriktigt taladt, jag likväl anser för en *inkräkthing.* Ty, om Skara, efter Guds, Naturens och Kungens milda lagar, får ha fritt sina egna Skalder, hvarföre skulle icke Skara fritt få ha sina egna *Granskare.*

Låt oss icke höra ett ord om den allmänna *Tukt*, som i Vitterheten är nödvändig. Äfven denna bör vara i Naturens sanna ordning. Man börjar icke en reform i Församlingen med *Klockaren*, utan med Bispen: *Capellanens* löjlighet är förlåtlig, Prelaternas aldrig. Hvilken Konung hos oss ville väl börja sin revolution i seder och lagar —— på *Packartorget?* Eller, hvilken Vis ville låta frambryta sin nya epok i Snillets verld med att ljunga mot *några de svagaste själar* i Hopen? Nej; med de största och bästa börjar allt *bättre*, enligt Naturen. Och desse bäste verka sedan ned på alla lägre ordningar af Menskligheten, genom det godas och sannas gudomlighet; så, som solens stora

eld och ljus hinner i sin mån också ned till det minsta grand ni ser glittra i stoftet.

När denna sanna och vackra Lag "*att dömma allt efter sin grad och sin art*" hinner att allmänt begripas —— skall ni ej mera se i Vitterheten dessa höga *Fånar* våga, i enskilt envälde, eller i förenta små herradömen, att blindt fördömma det starka derföre att det ej är nog sött och *svagt*, det vigtiga, att det ej är *lätt*, det allvarsamma, att det ej är *leende*: eller tvärtom. De skola ej våga, i en liten mening att skymfa, kalla det "declamation", som just är gjordt för att *anropa* folkets förstånd och hjertan, kalla det "emot reglorna", som just är gjordt i *trots af dem*, för att finna något större,

Beyond the reach of art —— that critics dare not mend,

enligt Pope. Och, i allmänhet, skola de ej mera, med denna oredans heliga dom —— att det *stora och nya* ej har de *små och kända behagen*, och att de små och kända behagen ej hafva det stora och nya —— kröna sin vittra fånighet.

TREDJE LAGEN.

Den *tredje Lagen* —— skall visst, min Herre, göra er så bestört med sin enfaldighet,

som den skall göra allt critiskt tyranni förfä-radt genom sina stora följder.

Den lyder så:

Ingen ting göres för sina fels skuld,
utan för sitt värdes skuld,

Ingen ting för sin slätthets skuld, utan för sin merits; ingen ting för sina fläckars skuld, utan för sin skönhets. En sanning, som man i alla grader och arter, genera och species, inom Snillets verld, bör ständigt minnas.

Hvilken stora billighet har denna grund. Menniskorna börja från *intet*. Den första frågan på jorden, så i det nödvändiga och nyttiga, som i det behagliga, är derföre icke om att göra något *fullkomligt*, utan om att göra *något*. Och om detta gjorda är den enda naturliga fråga —— icke huru godt det *kunde* vara, efter inbillningen eller de högaste mönster, utan huru godt det *är*.

Ty hvad en sak *kunde vara*, ligger uti *er* tanke, och icke uti denna saken. Det är sannt, att den, genom denna tanke på allt det högre

den kunde vara, får ett mindre värde, men den får *sitt värde.*

Så vigtig är denna tredje "*det verkligas lag*", att, utan dess skydd, allt godt och ädelt under solen skulle kunna störtas. Ty det är klart, att hos ett slägte, som börjar från *intet* och med alla sin styrkas stora försök stadnar vid *litet* —— att der det ofullkomliga måste vara så naturligt, att det icke annat kan än finnas i alla grader och arter. Men Naturen, sjelf eller genom menniskans snille, gör icke något, för det som *deri felas*, utan för det som det *har.* Allt skulle annars vara för vår tanke en evig villa. Eken har icke Rosens behag, Rosen har icke Ekens styrka: en sådan critik är oändlig, men oändlig i vanvett.

Ty i *Naturen*, min Herre, är det lika så *naturligt* för något att vara *mindre*, som för något att vara *mer.*

Denne gudomlige tanke, att om ingen ting bör frågas hvad det *icke har*, utan hvad det *har*, att om ingen ting bör frågas hvad det *icke är*, utan hvad det *är* —— finner ni så enfaldig, att jag är viss på ni deråt ler. Och dock hvilar, på Verldens irring att detta icke

se, hela majestätliga dumheten af tusende religioner, af oändliga tankar och *Omdömen*, af det dystra *Onda* diktadt i Naturen, af Tyranniets helgade lagar, af nästan allt menskligt *Elände*.

Men denna lära tillhör ett annat och högre ställe. Låtom oss åter, min Herre, komma ned till oss.

När en liten dödlig sätter sig ned att *skrifva* en liten bit —— vers, tal, bok; så är hans mening visst att göra något särdeles sannt och skönt, något ljuft, högt, och värdigt den lilla verld, för hvilken han det ämnar. Ni bör i honom se en liten Gud, full af eld och allvar, färdig att ropa sitt *varde*, redan bjuda sitt chaos ut, kalla ljuset att deröfver utbreda sig, uppställa de dolda härligheter af sitt verk, och ändtligen, liksom leende i evigt nöje, finna allt *godt*.

Tror ni, eller kan någon dödlig tro, att denne dödlige menar att göra något märkligen *slätt och fult*, och icke tvärtom, att göra något i sin afsigt och för sin verld märkligen stort och välgörande?

Hvarifrån har då, min Herre, en Criticus det märkliga raseri att taga dennes verk just i rätta motsatsen af hans mening? Att skåda det endast i sina *fel*, för hvilka det ej gjordes, endast i sitt slätta och fula, som han sträfvat af all sin magt att undvika? Det är omöjligt för någon dödlig, i *sin krets*, att vilja göra en skönhet och dock göra en fulhet. Äfven en ursinnig, fast i en verld af vilda inbillningar, gör ingen ting litet, när han vill göra något stort. HAQUIN BAGER ville skrifva på en gång naivt och kraftigt; och han gjorde det. *Bjugg* har sökt det majestätliga och vigtiga; och han har funnit det på ett så både originalt och fullkomligt sätt, att jag tviflar om alla verldens genier förenade skulle kunna göra en enda BJUGG. Månge *Talare* i vårt Land hafva farit efter det präktiga och sällsamma; med den lycka, att ingen utan det lifligaste nöje läser dem.

Men allt detta är misslyckadt! ropar ni. Säg då åtminstone, på *hvad sätt*, och i *hvad mening*. Ty här gifvas *fel* vida märkligare, större, vigtigare för både vår *upplysning* och vårt *nöje*, än många dygder. Så är Haqvin Bagers vers och HALLBERGS stenstyl mera

värde, än större delen af alla de vers och stenstylar, som varit gjorde i detta seculo: och Bjugg, i det *märkvärdiga* både för skaldekonsten och menskliga snillet, är någon ting vida högre, och derföre mera värdt odödligheten, än *kanske* hälften af v. Dalins Octaver, och än hela Qvartluntan af Fru Nordenflychts Tankespel. På samma sätt, min Herre, som i *Tyska Baronen* verkligen var mera ädelt, än i tusende mesar; och som *Donquixote* är, i högsinnighet, så långt öfver CERVANTES, som honom diktat, att detta qvicka hufvud visst aldrig hade mägtat göra sin dikt, om han ej ur Riddarsagorna tagit allt hvad i dessa tider inbillningen hade romantiskt och hjertat stort.

Nu är det visst rätt artigt, min Herre, att se —— huru stora hopen, i sitt råa, men sanna vett, känner mera af Naturen, än alle dess små granskare: ty den genast, både för att lära i vis eftertanka, och för blotta lifliga nöjet, fäster mera uppmärksamhet vid den enda Tyska Baronen, än vid hela Gardet i all sin ståt; och Verlden ännu i denna dag interesserar sig mera för Donquixote, än för tusende *vanliga* höfdingar, hvilkas värde man dock känner.

Hopen, Menigheten, har rätt, min Herre, i denna aktning för det *ovanliga;* äfven när det som mest är misslyckadt. Ty utom det ovanliga nöjet att detta ovanliga se, är deruti något mera vigtigt. Det *ovanliga* var det enda, som åt Menskligheten först gaf lif och kraft. De stora villfarelser, genom att väcka själen och snillet, födde alla stora sanningar: så, som de stora tyrannier, genom att slå eld i trälarnes hårda hjertan, födde alla gudomliga Lagar och Friheten.

Men jag åter förlorar er och vår lilla förtroliga krets. På det att, i allmänhet, menskliga Snillets största krafter icke måtte uppoffras åt det löjliga af *några irringar,* vid hvilka evigt de små granskare fästa sig —— skall jag en annan gång våga några tankar *Om det vigtiga för menniskoslägtet i de höga villfarelser,* såsom ett litet försök "Pro sensu sublimi."

Här, min Herre, vill detta anförda endast säga —— att, då i snillets verld något har nio grader af *fel,* låt dessa fel också stiga upp till vidunder, men en enda grad af *stor merit,* så måste ni se först, och af rent val, denna enda graden; ty endast för denna gjordes det. Och

ni kan för evigt göra er denna klara maxim, "att ett styckes *merit* är dess *mening*."

Så gör ock en klok och ärlig domare: då han rent ser afsigten vara god och stor, dömmer han straxt allt det andra icke som *brott*, utan som *våda*, der han mildrar allt hvad mildras kan. Att förtiga, det en autors *vådor* göras på hans egna välbetaltà papper, och röra annars ingen dödlig.

Men att detta måtte så *lätt*, som väl, af er fattas, skall jag tillägga några ord.

Fel, min Herre, *af ett stort slag*, uppkomma, då man söker en merit af ett stort slag: och i det ögonblick detta säges, ser ni, huru mycket de stora fel förtjena er vördnad. *Misslyckas* är naturligt för alla dödliga, ty vi alle börje från intet och uppstige genom grader af svaghet: det misslyckade finnes ock i allt på jorden. Fel upp till det vidunderliga, det löjliga upp till det galna, phoebus, finnas hos Homerus och hos Shakespeare, som var större än han. Men märk, min Herre, att "det misslyckade i det stora" är, i alla tiders öden, just det som mest rör oss, det må vara i hjelte-

bragder, i kärlek, i mägtiga eller visa herraväldens fall, i religioners och lärors störtande, i höga företag af alla slag. Och ett rätt godt *Phoebús* i poesi, ett rätt godt *Galimathias* i prosa, ett rätt godt *Apocalyps* i visdom, en Fåne som demonstrerar, bombast, profetism, djefleri, vidunder —— göra oss ett mera rart, stort och lifligt nöje, än nästan allt hvad som kan qvädas eller talas *utan fel* i många sekler. Icke det löjliga en liten arglistig konstens narr gör ihop —— utan det *stora löjliga*, som naturen, då och då, frambringar, har den naiva, ägta och originala art, som ger oss högtider af skratt. BJUGGS Poem är ett vidunder: det är så märkligt för en vis, som den röda töcknen öfver Europen för några somrar sedan, eller hvart och ett vidunderligt meteor: det är så dyrbart i det egna och löjliga, som många mästardrag Svenskarne gifvit, hvilka icke kunna betalas med guld: och om ni älskar det dystra i allt, så är detta Poem, om icke ett det menskliga Snillets chaos, om icke så häftigt rörande, som synen af en förstörd verld, som ruinerna af Rom eller Palmyra, som Alpernas klyftor, så är det åtminstone samma förfärligt höga skå-

despel af Snillets *missöden*, som ett Messina störtadt af en jordbäfning.

Ni torde märka, min Herre, att Rättvisa icke annat är, än ett rent och manligt Förstånd: och att, om äldsta verlden gjorde förmycket, då den ansåg en galen som helig, det dock än i dag är sannt, att som Mensklighetens oskyldiga och små fel förtjena ömkan, så förtjena dess oskyldiga och *stora* fel vördnad.

Jag hoppas, att ert rara vett, som älskar det nya, skall förlåta mig dessa något för höga betraktelser. De äro gjorda endast för att kunna se alldeles rent, och äfven i de svåraste fall —— att som ingen ting göres *för sina fels skuld*, så bör ock ingen ting, i ren och ärlig dom, *efter sina fel* dömmas. Det mest misslyckade har något godt och stort, för hvilket det gjordes: detta är dess mening, detta bör ni *först* se. Såsom ett Gothiskt tempel är en ofantlig massa af vidunder och stor löjlighet; men har dock verkligen, i all sin vidunderliga prakt, ett pedantiskt *Majestät*. För detta gjordes det; i en tid, då denna smak var den högsta; och är ännu, igenom sjelfva storheten af sina fel,

för Konsten och Snillet mera vigtigt, än tio gånger ett nätt och välbyggdt *Trosa.*

Det är alldeles klart —— att *ingen ting göres för sina fels skuld, utan för sin merits skuld:* att, som det bästa icke är utan sina fel, så har ock det sämsta sin *merit:* och jag tillägger nu, att i allt är *denne merit* det enda som interesserar verlden.

Något är gjordt i Snillets verld. "Der är fel!" ropar ni. Ja, det förmode vi alle, och alltid. Men är der någon *merit*, någon sanning, antingen ny eller mera rent och lifligen sagd, någon vacker tanke, något skönare uttryck —— eller, är der något *märkligt* i ett sannt eller misslyckadt stort? detta interesserar verlden.

När ni förer oss in i ett Hus, så förer ni oss icke först till *sophögen*, utan till de vackraste rummen. En sophög, min Herre, kan samlas ur de täckaste boningar: men på den vill icke *ni* bygga er thron: på den vill ingen Criticus skaka sin spira.

Om jag kunde för er, min Herre, nog lifligen uttrycka, huru högt jag föraktar det *lilla packaktiga* i tidens lynne, ett lynne, som den tagit af de *små qvicka hufvuden*, att endast

se och endast förlusta sig af felen och det fula i allting, om det ock icke skulle kunna ske utan den pinsammaste möda att *förvända och ljuga;* så skulle ni få se en styl mycket för kärf och sträng för allas högfärd, hvilken är det enda ömtåliga hos oss. Men *ett* uttryck, ehuru djerft, kan jag dock här ej spara, emedan det alltid i min lifliga harm fallit mig in, och det är detta —— "att förlusta sig endast af felen och det fula, i Vitterheten, är *att se sina skönheter i ä——n* i stället för i ansigtet; och att sorgfälligt märka endast det som är minst fördelaktigt hos en bra karl, är att med finaste möda *se en bra karl i ä——n,* från hvilken han dock aldrig presenterar sig, då han deremot en face kunde behaga alla."

Det är visst, att säga om en Criticus, kanske af den lifligaste qvickhet, men utan förstånd och rätta lagar, "*att han ligger och tittar folk i ä——n* för att finna dem stygga," är en tanke vida mindre skön, än klar. Men jag, min Herre, bland andra mina sällsamheter, tror icke, att man bör säga något *skönt* om det *gemena.*

Och huru mycket gement, som verkligen är i detta onödiga blottande af någons fel och svag-

het,

het, kan ni sluta —— först, af den heliga *blygsamhets* mörker, i hvilket hvar dödlig skyndar sig att dölja allt det, som han fruktar kan synas skamligt; och dernäst, af den fina räddhåga, som, i mera menskliga seder, hvar och en har för att låta märka, att han ser det minsta, som kunde komma någon att rodna.

Då således ingen dödlig är, som icke ryser för att utvisas för verlden i sin svaghet och i sina fel; då allt det, som kan kallas elände i menskligheten, är heligt och bör lemnas i sitt blygsamma mörker; då *för sina fels skuld* ingen ting göres, och derföre *af sina fel* ingen ting bör dömmas; då, tvärtom, allt vackert och stort företag sträfvar till en *merit*, till något i sin art för alla vigtigt och välgörande; och då i allmänhet *denne merit* är det enda, som interesserar verlden —— så kommer ni visst, min Herre, med mig öfverens om denna stora följd af vår tredje Lag:

"Att inga andra fel böra, i Vitterhet, för verlden blottas, än de, som hafva en verklig vigt för sjelfva det sanna och sköna."

Och sådana fel äro —— icke *de svaga Autorers*, hvilke i sin svaghet hafva sin förlåtelse, och i allt fall endast i sin egen krets böra dömmas; icke *de vidunderliga Snillens*, ty dessa blänka sjelfva, såsom alla luftsken, och godtgöra oss rikligen med sitt nya, sitt högst märkliga för vår upplysning, sitt ofantligen löjliga. Utan sådana fel äro —— alla *Mästares*, och framför allt alla *Pretendenters* i Snillets verld.

Ty, min Herre, endast dessas fel —— komma i en glans, som kan förvilla, i en höghet, som nästan befaller vördnad. Endast desse —— kunna gifva vilda och tyranniska lagar, kunna skapa secter, dyrkare och trälar. Och endast desse —— hafva i sitt större snille och i sin större ära styrka nog att härda ut en sträng och offentlig pröfning; äfven som endast deras verk hafva nog högtidlig vigt att genom en sådan pröfning gifva åt alla för det, som i konsten är sannt och skönt, en allvarlig och rätt vördnad.

Denne princip är ren och klar: men, min Herre, märkligen *olik* våra andra små Granskares —— hvilke *väpna* sig endast emot det *svaga*, och förfärligast emot det, som just är

mest svagt: då de deremot, i en feg mildhet, kusa för alla Mästare eller Pretendenter af någon större snillets styrka.

Det goda, som icke är gjordt, kan dock göras: och jag skall visst gifva ett exempel af en sådan *ren*, det är, ädel och dristig, *Critik* på våra Mästare.

Men den stora sanning, som ofta icke naturligen kan komma in i en granskares lilla skalle, kan åtminstone skaka hela hans varelse, om den låter för honom ljuda hans *egna interesse*.

Hvem, min Herre, af oss säljer icke gerna sitt lilla vett på sitt tryckpapper? Och på andra sidan, hvem köper det, som redan är för hela verlden utskämdt?

Men så länge raseriet att se allting i *sina fel* af laglösheten i Granska underhålles, så länge är ingen ting, som icke af någon critisk hvalp kan utbjäbbas som *odugligt*.

Detta, genom att förvilla allt hvad förvillas kan, störtar den Lärda Handeln; och skulle

störta den alldeles, om icke behofvet af något lärdt, till vishet och nöje, *nödvändigt* väckte köpare, eller Naturens verkliga värde icke ändtligen segrade öfver Criticens arghet, fjollerier, lögn och våld. . . .

Och likväl, min Herre, är ingen ting i Snillets verld så *felaktigt*, att det icke kan vara en skatt af hög och dyrbar upplysning, ja en själalust, för tusende; hvilket ni ser på alla verldens tider, på deras allraheligaste böcker, kyrkofäder, kostliga rim och slagdängor, och framför allt på de nästlidna seklers lärda *reliquier*.

Desse, i sitt dam, böra vara eder helige, då ni eftersinnat, huru många strålar, nu slocknade, af ett gudomligt ljus de kastat in i ett annat slägtes själar, huru många ömma, allvarliga och stora känslor, huru många ljufva tårar de då väckt. Ack, min Herre, kan ej en tid komma, då mången härlig sångs nu så gudomliga behag har nedstigit till en *liten fattig visa*, utan snille, eld, tjusning, höghet; och då störste delen af våra nu så stora och odödliga arbeten hafva sunkit djupt i *denna samma förgängelses stoft*, kända der endast af sina un-

derbara fel, kända endast af fåniga trälars vidskepelse och fördom?

Ja, om, i allmänhet, en viss *felaktighet* kunde med skäl göra en bok förkastad, hvad på jorden skulle väl läsas?

Derföre, enligt Guds och Naturens stora mildhet, hvilken med samma välgörande lag skyddar det minst fullkomliga och det mest fullkomliga —— *låt hela verlden lefva.* Allt göres ej för alla. Och ingen ting göres för dem, som äro *öfver* det gjordas värde, utan för dem, som äro *under* det och deraf kunna hugnas. Det ni föraktar, vörda tusende: och det ni vördar, skulle andre *förakta*, om höghet i själen kunde tänkas utan rättvisa. Så billig som vis är den statskonst i det Lärda, att *först* uppgifva, ärligen, endast ett arbetes *merit;* och *sedan*, när det väl hunnit spridas, om det skulle vinna någon uppmärksamhet, då till allas förädling strängt granska *felen.* Låt hela verlden fritt göra, och fritt njuta, det bästa den kan. Detta är en klar och gudomlig rätt. Men, i alla större ämnen, kasta hela glansen af ert låf endast på det *Mästerliga;* vänd hela styrkan af ert tadel endast emot *dess* fel; och hå-

de äran till att hinna något lika stort skall väckas, och konstens lagar skola heligt fruktas.

Sådan, min Herre, är Naturens rättvisa: sådane äro Lagarne för en sann och ädel GRANSKNING.

FÖRSTA DELENS SLUT.

ANDRE DELEN.

Ubi non est pudor,
nec cura juris, sanctitas, pietas, fides,
instabile regnum est.

SENECA.

Naturen af denna Lagstiftning är att i alltiag skydda det goda: och derföre att vända Granskningens styrka endast emot Mästarne, som kunna trotsande gifva lagar, i stället att den nu är vänd emot de svaga, som väl ockso våga älska något vackert, men i denna oskyldiga kärlek hvarken kunna skada, eller böra förtörna, någon dödlig med sina fel.

Och här skulle jag äfven, för att genast komma till eder, min *Herre, sluta det mera stora och allmänna af min bok, med en billig undran, huru det gått till —— att på ingen enda af våra Mästare vi ännu haft en sträng och rätt *Granskning*: att deras skönheter och deras fel slumra ännu i samma mörker, hvarest de ena icke gläda och de andra icke varna oss: att LIDNERS så nya, så sköna, och ofta

så vidunderliga Poesi förtjent ingen critisk aktning: ja, att sjelfve denne trotsige *Passionernas* Bard har blifvit tåld att, som en annan ODEN med sina Asar och Göther, införa en ny gudatjenst, och, i riktig likhet med den gamla, göra landet trångt för rimeriets inborna Finnar och Lappar.

Men, min Herre, jag är full af mitt ämne. Jag påstår, att det är i sig sjelft stort, och värdigt ett godt hjertas eld. Det är fråga om ingen ting mindre, än hela Vitterhetens *Lag och Ordning* och alla Svenska Snillens rätt. För denna uppstiger jag: och vill, i ett litet appendix, våga ännu ett försök emot den falska Critikens *mest förtviflade* styrka.

* *
*

Ni förstår, min Herre, att om det är orätt att se allting helst i *sina fel;* så är det lågt och vildt att vända saker upp och ner på, för att med konst af allting *göra fel.*

Och skulle ni väl tro, att Vitterheten någonsin kunnat frambringa en byting af snille

så underbar, att han ville vara denna konstens genie och hjelte?

Men —— följ mig ett ögonblick.

Om

Parodien,

eller

det Hottentottiska

i

Vitterheten.

För att väl begripas, skall jag tala i klara satser och enfaldiga liknelser.

Parodien är konsten att förvända —— allt hvad, qvickt eller dumt, förvändas kan.

Det är således konsten att göra det höga till lågt, det sköna till fult, ordning till förvirring, och visheten till vanvett.

Hvaraf man ser, att själen i denna rara konst är —— en illfänande lust, arghet och lögn.

Om man öfver er, min Herre, i er mest fantastiska Gala, kastade en mantel af trasor; på en Bisp, i sin heliga högtid, en narr-kåpa; på en General, i spetsen för sin här, en uppsatt mössa; och på en Kungs heliga hufvud en gås *) —— och då ropade: se der en Vis af himmelen, en Hjelte, en Lagstiftare, och främst före dem en *fin Granskare* af oändlig smak; så vore detta ett stycke Parodi —— och ni kan sätta er ned och besinna huru god den vore.

Parodien är konsten att ställa sig på hufvudet, för att bevisa, att ni ej står på edra fötter; att asa sig på ändan, för att bevisa, att ni ej far med äran i er calèche.

Om tvenne åkarpojkar på Norrmalmstorg hade det infallet att visa åt hvarannan solklart det som man aldrig visar åt hvarannan, i det påstående, att dermed *härma* tvänne Riks-Råd talande med hvarannan —— så vore det ock en *Parodi*, men som sjelfve E——n knappt skulle prisa.

Säg icke, att en sådan Parodi vore *för dum*. Om ni, min Herre, utför Operan lät en björn dansa, för att göra narr af BOURNON-

*) *Le roi de Cocagne.*

VILLES eller BASSIS dans, lät en åsna skräna, för att göra narr af STENBORGS sång, lät sex nyckelharpor gällt skorra till, för att parodiera MÜLLERS gudomliga violin —— vore det *qvickare?*

Och dock kan ni lita på mina ord, att hos oss aldrig någon Parodi ännu varit gjord mindre *dum*, än denna *qvickhet.*

PARODIEN, i sin natur, kan endast träffa det *mest höga.* Ty endast det gör med det låga och gemena den lifliga contrast, som sätter i förundran och roar. I samma mån derföre något är högt, af en alldeles ny och ren skönhet, af en stor och harmonisk styl, kan det *väl* parodieras. Då något är drifvet till höjden, till det yttersta af stolthet och prakt, behöfves helt litet, för att kasta det i parodi. Det låga är, rätt och slätt, lågt: det phoebusiska, det vidunderliga, är sjelft en parodi: således återstår endast det rent höga, det verkligen ömma och ädla, som duger att parodieras. Härliga konst, född utur packets genie! Också är den, min Herre, så lätt, som den är gemen. Receptet är detta. Der Pindarus sjunger om *Solen*, skrif ni en *död hund:* der en hög skald

sjunger om Naturens *eviga skönhet*, skrif ni *gula skinnbyxor:* der han med eld och tjusning talar om Dygden eller Sanningen, skrif ni *pölsa.* Eller, är ni för fånig att hitta på något sådant; så blanda åtminstone allt med hvartannat *hullerombuller*, och gör ett litet qvickt djefleri af dumhet. Så mycket genie måste ni nödvändigt hafva; och derföre är mitt Recept icke allenast godt, tillförlitligt, probatissimum, utan mirabile och universale, till att göra en Parodiens monark och en packets Apollo.

Som man nu sagt mig, att i det låga ingen ting är konstigare än en Hottentott, när han är rätt konstig, ingen ting mera förbistradt, gement och löjligt; så kallar jag deraf denna Parodiens konst det *Hottentottiska i Vitterheten.* Och ert eget rara snille, min Herre, så fullt af sanning, så fullt af höghet, så fullt af grace, finner visst detta namn förträffligen rätt.

Det är väl sannt —— och den mest vackra själ kan låta sig någon gång irras äfven ned till det gemena —— att ni sjelf nyss en glad dag i *Stockholms Posten* sköt M * * * framför er, och genom hans breda mund (som man sagt mig, att han har) lät säga oss, "att

Parodien af alla vitterhets-slag är det, som fordrar den mest fina konst, mesta eld och originalitet." Jag försäkrar er, min Herre, att om en tossa, som också har en rätt bred mund, hade här för mig stigit upp, rest sig på sina bakben, och sagt: "hör mig, jag är M * * *, göra mina språng, det är höjden af allt Snilles flygt i Naturen", så skulle jag ej känt ett naivare åtlöjes förakt.

Låt oss se. PEDER PAARS är långt öfver *Aeneiden*, hvars parodi detta Peder Paars är: och Virgilii stora, harmoniska, majestätliga sång öfver vindarnas förfärliga dån och våld har ej den höga konst, eld och originalitet, som att med Hollberg, den gudomlige Norrbaggen, låta Aeolus

näppe töres fjerte,
Än siden hafvet röre op.

Dessa fyra rader, så ömma, så sköna, af antik simplicitet:

Förr skall en dufva drifva
Sin maka ifrån sig,
Än jag skall öfvergifva
Att troget älska dig

hafva ej den höga konst, eld och originalitet, som att säga:

Färr schall ein stifel plife
Färpittedt til ein schu,,
Färrn jach schall äffergife
Tich red undt huit wallmu.

Och, min Herre, då någon, för att uttrycka för er, att de stora snillens element så naturligen är det stora, som de små snillens element är det lilla, sagt er:

"Sparfven qvittrar mellan qvistarna, och der kan Örnen endast hvila";

hvilken gudomlig eld måste icke fordras till att säga efter:

"Flugan drunknar på théfatet, och der kan Hunden endast läppja"?

Men om detta höga svåra hittills kunnat synas så högt och så svårt; så hoppas jag, att sedan mitt härliga *Recept*, hvilket, som alla

mirabilia, måste i en hast spridas kring verlden, kommer att blifva kändt —— skall ingen mennisko-tossa mera finnas så tossa, att hon icke skall kunna göra en *Parodi*. Äfven som nu, min Herre, ingen fåne finnes, så dum i Skådespelare-konsten, att han icke åtminstone kan *Grina*.

Jag har sjelf haft tvänne Parodister, som begge bevisat, huru *lätt* denna gemena vitterhet är: den ene mera spirituel, den andre mera spirituös: den ene mera kär i fraggan, den andre mera kär i draggen, af det *Gemena:* och i sina rörelser bägge förenade, som en apa på en björn. Dessa osälla djur ser ni, med häpen ömkan, dansande inom Savoyardens pöbel-trängda krets; och långt är ni ifrån att förmoda, att menskliga snillen skulle kunna anse för ärofullt att ikläda sig dessas *löjligt gemena* öde.

Likväl bör en rättvisa här göras åt dem, som, genom en Parodisk yrsel, kommit att blif-

va Mästare i det *sanna Burleska.* Den dråplige Norrbaggen HOLLBERG, och den qvicke krymplingen SCARRON, mente kanske att *parodiera* Romarnes Homér: och för denna Parodi kunna de, stigande med sina verk upp på Parnassens höjd, ej vänta sig af Snillets Gud annat, än —— en dugtig örfil. Men i sin yrsel efter det mest gement löjliga, hafva de hufvudstupat ned i en ny verld af det *Burleska,* af löjlighetens vidunder, som Naturen här och der kastar, och inbillningen i sin egna glans uppställer: och för denna upptäckt, som icke är alldeles ovärdig Snillet, förtjena de en Lager. Den låga verlden är också en verld. Den har sitt märkvärdiga, sitt stora, sina hjeltar och deras öden. Sådane *Burlesker* äro hos oss Hr HALLMANs Parodier: i hvilka allt hvad som är egentligen *Parodi,* eller eftergyckling af något ömt och ädelt, är falskt, och gjordt endast för Vitterhetens *tölpar,* för hvilka ingen ting skönt någonsin var heligt: men åter, i hvilka allt det, som är *sann Burlesk,* eller märkliga caracterer och öden ur den låga verlden, är mästerligt och af stort snille.

Paro-

Parodier —— är således ett orätt namn på Hr HALLMANs Dramer. Denne glade Anacreontiske gubbe, denne patriark för det lustiga, hvars hufvud nu är så vackert som en antik, har förtjent en vida bättre ära. Han har *skapat* sitt slag, den vilda *bacchiska glädjen*, som hos oss har en alldeles egen och original ton, och hvars Pindarus det är rätt sagdt, att Bellman är. Han har gifvit oss, icke Parodier, som släpa sig lågt och ömkligen i spåren af de stora Snillen; utan Mästerstycken i det Burleska, och i Poesien, i en lefvande dramatisk verld, *Hogarths taflor*.

* *
*

Det Löjliga.

"*Men* —— ropar en stor halfvild hop —— *är ej allt det förträffligt, hvaråt man kan skratta*"?

Ni, min Herre, ler åt detta rop; ni, som med ert skarpa vett gifvit akt, åt huru mycket, som är rätt hjertligen gement, man kan skratta.

I alla fina kretsar i Stockholm skrattas säkert hvar afton, och på alla krogar i Stockholm skrattas säkert hvar afton; men detta *skratt* åtskiljer dessa bägge delar af verlden äfven så tydligen, som något annat i deras seder.

En tölp skrattar, och en man af vett skrattar, en Prinsessa och en roddarkäring; men ser ej ert stora snille, att det klarligen är —— endast den dumma eller den visa, den höga eller den gemena *Själen*, som fröjdas i detta skratt?

Med ett ord, min Herre, *skratta* skiljes så i slag och i grader, som alla våra nöjen: så, som ni skiljer —— dricka nektar och dricka finkel, äta ananas och äta ——, ligga på en bädd af rosor och ligga med svinen.

Fördenskull, min Herre, när man söker *löjet*, bör man icke söka det *gemena*: och när man i Vitterheten vill upplifva glädjen, skall man akta sig att der upplifva något sådant, som kunde kallas det *gemenas* genie, det lågas konst, och packets vitterhet.

Jag vet nog, att SHAFTESBURY, hvars höga ande jag tillbeder, gjort en liten mästerlig bok, för att lära oss —— att *Åtlöjet*, eller löjliggörelsen, är det enda ägta prof, hvilket alla jordens storheter borde undergå, för att dömmas, om de dermed stå ut, sanna; om icke, falska.

Men jag —— känner ingen annan infallibel Autor, än Naturen. SHAFTESBURY har, i min tanke, med allt sitt stora snille, orätt. En narr, af genie, hade bort uppfinna hans lära. Ty denna lära, vill den icke säga oss: "Att man bör *väl* dragas genom smutsen, för att aktas ren; och att en ädel man bör djupt höljas af skam, för att rätt blänka i sin ära"?

Allt det löjliga, min Herre, *Konsten* gör, är, liksom allt det vettiga, ömma, eller höga, Konsten gör —— idel *Fatuitet och Phoebus*. Det är blott en dårarnes högtid: blott ett gamman gjordt åt Vitterhetens *tölpar*. Ty *Phoebus*, min Herre, finnes i det låga och det löjliga äfven så ofta, som i det höga och det allvarsam-

ma, och är i bägge dessa slagen —— icke annat, än det *tölpaktiga* i stort.

Deremot är det sanna och *naiva löjliga* —— Naturens *egna;* sådant, som det oftast synes i den förvillade mensklighetens underbara och lifliga contraster. Detta retar oss till det *godhjertiga Löjet:* hvilket kan uppväcka själen både till en ny ömhet och en ny vishet. Till ömhet —— ty det visar oss menskliga svagheten, huru den jollrar, huru den yrar, blottad i sin skam, hvarvid man

ler med återhållna tårar:

och till vishet —— ty det låter oss se hvad som är en sann värdighet. Åtminstone ger detta naiva löjliga oss alltid en viss storsint välvilja emot den, som är föremålet. Ty det synes, som detta föremål vore ett offer, hvilket Naturen gör åt vår egen höghet: och hvarpå det således är omöjligt att icke se ned med ett välbehag. Ehuru blotta nöjets liflighet måste göra det sanna löjliga alltid för oss dyrbart. Hvilket var det som mentes med denna tanke i första Delen: "icke det löjliga en liten arglistig *Konstens* narr gör ihop —— utan det stora löjliga, som *Naturen*, då och då, frambrin-

gar, har den naiva, ägta och originala art, som ger oss högtider af skratt."

Konstens och arghetens löjliga, emedan det göres af lögn och känner ingen gräns, upplifvar icke samlefnaden, utan bortskämmer den: och om det icke småningom förnedrar oss till lägsta hopens okynne och narrspel —— så införer det åtminstone bland oss det lilla fina djefleri, som visst icke ger lifvet hvarken behag eller ljufhet, att först allting *förfula*, för att sedan allting *begrina*.

Ni kan derföre, min Herre, sluta tryggt af dessa få betraktelser —— att ingen ting är så hjertligen gement, åt hvilket man, sjelf hjertligen gemen, icke kan rätt hjertligen skratta, utan att detta gemena derföre i det minsta är mindre hjertligen *gement*: att en tölp kan af hela själen skratta tre hela timmar, utan att hela detta skratt bevisar mer, än att en *tölp* skrattat: och ändtligen, min Herre, att man äfven i finare ämnen och med rära talanger —— kan så länge spela det löjliga, tills man sjelf är ett åtlöje.

*　*
*

Comiske Theatern.

THEATERN, i sin höga mening, är en allmännelig och lefvande Critik på hela menskliga lifvet, ifrån den förfärligaste last ned till den lättaste dårskap.

Det är derföre vigtigt, att denne icke faller i låghet och vanvett, eller rasar upp till tyranni.

Som Theatern icke annat är, än ett *Machinerie* för SNILLET, hvarigenom det kan verka på folkets sinnen för att röra deras själar; så kan ock Theatern ingen ting göra, utan på Snillets vink; den kan ingen ting föreställa såsom lastfullt eller löjligt, som icke Snillet förut, uppenbart och högtidligen, förklarat så vara.

Snillet emot Theatern är, såsom den lagstiftande emot den verkställande Magten.

Men skulle nu en Theater, genom något vildt hufvuds oförstånd, våga dumdristigt —— att *sjelf* dömma och afgöra seder och caracterer, att sjelf skapa *Last* och *Löjlighet;* så ser man, i hvilken blind magts händer hela Sam-

hällets både moralitet och skönhet och storhet är lemnad!

Derföre, min Herre, då jag hos eder alltid funnit ett så varmt nit för Theatern, en så fin kännedom deraf, hvilken i synnerhet lyser i ett par af edra *Recensioner*, som i sanning äro de vackraste mästerstycken; och då, bland allt det rika, vackra och fina vett, som nu är utbredt öfver alla ämnen, vi dock nästan alltid sakne *stora ideer*, och alltid *principer*; så vågar jag af eder utbe mig den godhet att, någon vacker dag, *till den, som styrer Comiska Theatern*, i Snillets högtidliga namn, göra denna rena och klara föreställning:

"MIN HERRE!

Huru vet ni, att det ni höljer med skam och åtlöje, icke är något sannt, stort, odödligen *skönt?* att det ni med edra vilda narrspel drifver till vanvett, icke är det renaste, det ädlaste *förstånd?*"

"Snillet, måste ni svara, det allmänna Snillet, har förklarat för mig, såsom för hela verlden, att det jag löjliggör, är en dårskap, och att således mitt spel är ett ädelt rön af min

konst, och icke en *smädelse* värdig endast Pöbelns vildhet."

"Men, min Herre, om, detta oaktadt, ni verkligen dristar offentligen hölja något med skam, hvaröfver det allmänna Snillet i edert Land ännu icke förklarat sig? eller, icke förklarat sig, utan antingen med *uttryckligt och högt beröm*, eller med en oviss förundran? Kan icke detta, just i trots af er dristighet, vara något sannt, stort, odödligen skönt? kan det icke vara det renaste, det ädlaste förstånd? och kan således icke ert spel vara alldeles intet ädelt rön af er konst, utan ett narrspel, en *smädelse* värdig endast Pöbelns vildhet?"

"Ni ser uppenbart, min Herre, att ni, uti eder konst, ingen ting kan våga, utan uppå det allmänna Snillets dom. Om ni annars icke vill förvandla er Theater till en stor dramatisk dumdristighet."

"Det är sannt, ni har, i både äldre och nyare tider, odödliga nidingar till efterdöme. ARISTOPHANES uppnådde den grufliga vanära att störta Socrates, som i gamla verlden var ömhetens och vishetens skyddsgud: och

PALISSOT uppsteg med samma nidings-snille emot Rousseau, de nya tiders Socrates —— då Franska Publikens vett och heder måtte låta ljunga sitt förakt emot detta lumpna tilltag af lögn och våld."

"Ni har, säger jag, efterdömen. Men jag svär —— vid eder egen själs mildhet, vid edert spels talande känsla, vid eder sångs gudomliga behag —— att ni icke är gjord för att följa dem!"

Denna föreställning, att jag må återkomma till er, min RECENSENT, innehåller icke ett ord, som ej ert eget ädla snille, *alldeles oskickligt till dessa lögnens skamlösa konster*, som ej ert nit för Theatern och er vördnad för Samhället, ja, som ej er blotta känsla af heder, och ert blotta sunda förstånd, gillar.

Ni ser klart, att utur detta Theaterns barbari, liksom ett glåmigt luftsken utur träsket, skulle kunna uppstiga den, som hade ett så vildt hufvud i Vitterhet, att han tyckte sig just ärad af att vara en *hjelte i det dumdristiga:*

den, som hela Vitterhetens hela tjusande magt och skönhet, i tio år, icke skulle kunna lära den första minsta känsla i vår själ —— *skam:* den, som med lögnens yttersta fräckhet skulle kunna *vanställa* och skymfa den heliga ömhet och vishet, hvaraf han sjelf, med en ädlare undervisning, skulle finna sig upphöjd och rörd: ja, som skulle drifva sitt galna mod så långt, att han, han ville vara den odödlige tölp, som djerft kunde spotta sjelfva Skönheten, sjelfva de himmelska Gracerna, i synen.

Villfarelsen, min Herre, har ingen gräns: och som vi hafve svårt att se, hvar *barbariet,* ännu med ett slags finhet, börjar —— så kunne vi än mindre se förut, huru långt det alltfort skall rasa.

Derföre äro lagar, *lagar* så heliga fästen för vår frid och sällhet!

Och derföre, min Herre, skall ni äfven tillåta mig att, genom er, göra DRAMATISKA SÄLLSKAPET, som af oss förtjenar så mycken ära, denna lilla vigtiga påminnelse;

Om det löjliga, som man har rättighet att spela på Theatern.

Detta är allt det löjliga, som finnes under solen och af Snillet är förklaradt så att vara —— förutan det *personliga.*

Ty den yttersta och klaraste löjlighet, så snart den tillhör *en enda person*, bevisar ingen ting mer, än hvad annat lyte, ärr, sjuka, förryckning, som tecknar honom: det är kanske allt lika hans enskildta och ömkliga öde!

"Den löjlighet åter, som tillhör flera, som tillhör ett stånd eller en art af menniskor, som tillhör en hel tid, visar dermed, att den kan få insteg och spridas, att den kan fritt och alltid antagas, att den kan såsom vanart i menskligheten vara af en evig natur, om den ej förstöres."

"Men när man nu drager upp den förra arten till offentligt åtlöje och offentlig skam —— huru vet man, om man ej då gör leende en grymhet? Hvad vanvett, hvad ömkligt kropps eller själs lyte, kan ej tillhöra *en enda person*;

och dock hos honom vara äfven så oskyldigt, som ömkligt? Om, då vi se en sådan person, detta lyte tvingar oss till åtlöje, så rå vi då ej derför; det är ett slags våld, som det löjliga gör på Naturens ömhet och blygsamhet. Men då af en endas lyte ingen ting följer, annat än att han sjelf är ömklig, så göre vi med vårt spel ingen tjenst åt menskligheten, utan vinne endast åt oss en barbarisk glädje."

"Dock är detta skamliga spel med en endas olycka, denna alltid möjliga grymhet, icke nog. Hvad lag af *rättvisa* —— är väl det, att offentligen hölja med skam en person, för kanske en *enda* hans enskilda löjlighet? Visa mig då någon person så trogen det gudomliga Förståndets läror, att han icke har eller gör en löjlighet? Det är sannt, man har ännu icke hunnit förbi de minst lyckliga, de ödkändaste personer: men hvar tänker man väl att stadna? skola alla hederliga Familjer redan börja att bäfva? och de *kanske* redan skymfades hemliga tårar af blygd —— skola de betala våra barbariska löjen?

Actörer äro personer, så ömme och så ädle, som andre hederlige medborgare: och jag

är viss på, att de rysa för att gifva åt Theatern detta lynne. De rysa med skäl: ty allt det, som tjenar att laglöst skända en *viss person* —— är, från ett så publikt ställe, som Theatern, ett *borgerligt missdåd*, som väl kan roa en finare pöbels vildhet, fastän det störtar allt det ädla i våra nöjen och Snillets hela ära.

Men —— de vittre arbetare för Theatern, i *nöd* för att finna det moraliska naiva och sanna löjliga, hafva gripit till allt hvad de kunnat finna: och den vittra, som den borgerliga, *nödens* utvägar —— äro ofta skamliga.

* *

*

Satirer och Epigrammer.

Ännu äro der *vittra* styggelser qvar på Smädelsens stora litania, hvarifrån vi med lika skäl måge ropa: *bevara oss, heliga Förnuft!*

SATIR är, i stort begrepp, allt det, som är *straffande* i Vitterheten. Dess styrka ligger i dess *sanning*, dess skönhet i dristiga färgor. Och så vida är den Critikens lif och ande.

Men i samma mån den är *lömsk* eller *fantastisk* i dikt —— hvilket är väsendet af nästan all den satir vi känne —— är den just Smädelsen sjelf i sin högtidliga ståt.

Deremot, min Herre, är den antingen fina och lekande, eller manliga IRONIEN —— endast en ton, en air, antagen för att ge behag och lif åt det som förståndet emot någon *bevisar*. Den är ock derföre lika oskyldig, och lika *klar*, som Metaphoren.

Den ägta Satiren, eller det som i Vitterheten rent och högtidligen är straffande —— det är, *sjelfva Sanningen talande emot någon*, kallas af deras fånighet eller högfärd, som deraf lida, OVETT. Derföre får ni ofta höra det bästa, det renaste och starkaste *vett*, gå under detta namn: och ni kan nästan vara viss på, att när någon klagar öfver *ovett*, så verkligen menar han "godt *vett* sagdt emot *honom*.

Åt denna svaga konst lér den vise: och som han laggt hela sin styrka, så lägger han hela sin ära, i sanningen.

Ovett och Smädelse skiljas icke från Vett och styrka i stil genom annat, än *lögn* och *sanning*. Är det sannt, är det osannt? på denna fråga beror värdet af all ångripelse.

Det åter, min Herre, som man kallar Grofhet —— består icke deruti, att man säger *ingen ting skönt om det gemena*, utan deruti, att man säger *all ting gement om det sköna*. Att säga det mest sköna om det mest gemena —— är en *finhet*, värdig endast lismande trälar. Och dock är ingen ting i verlden mera *groft*, än *lögn!* Men det är klart, att det minsta ord, som vågas emot en sjelfkär, kallar han grofhet. Och oftast, min Herre, nyttjas detta skymfliga ord blott till att förringa kraften af det som säges *rent*, *lifligen* och *med sanning;* blott till att förringa kraften af det, som målar natten mörk och dagen ljus.

Epigrammer —— bevisa just jemnt så mycket, som hvart och ett infall.

Huru många förunderligen qvicka infall hafva icke narrar sagt? Hvilke ock endast derföre varit hållne vid Hofven.

Och argheten —— måste den icke alltid vara skarp och fintlig?

Hvaraf följer, att *qvickheten* icke hindrar någon att vara —— både full af arghet och en stor narr.

En dag beklagade sig en Poet för mig, att, för ett *stickande epigram*, en ung Bryggare hade lofvat honom ett *dugtigt käpprapp:* hvilken hotelse Poeten fann barbarisk. Jag sade: "hvar dödlig måste ju skydda sig med *sina* vapen! Epigram betyder *På-skrift*, och hela skillnaden är, att han ger *er* påskrifvet med en grof penna, och i blått, och ni honom med en fin penna, och i svart."

Denne Poet verkligen trodde, att man behöfde hvarken förstånd eller heder, när man i sin yrsel blott är *qvick*.

Man säger icke *qvick* om något af allvar, vigt, eller storhet under solen; man säger icke: en qvick Kung, en qvick Hjelte, en qvick Stor Man.

Om det man kallar *qvickhet* och *infall* skulle hafva en mening värdig menniskans höghet; så vore det denna, "att *qvickhet* är en rar Förståndets liflighet, och *infall* ett hastigt drag, en ljungeld, af *Förstånd.*

Men då är klart, emedan Förståndets väsende är sanning, att hela qvickhetens värde, lika med allt värde i himmelen och på jorden, återkommer till SANNING: såsom all smädelse, i alla sina arter och grader af retelse och lysande ståt, ändtligen måste ses nedstörta i en och samma afgrund af Lögn.

Och nu först, min Herre, kan jag lägga handen på bröstet och för hela verlden bedyra, att jag *ärligen* och *välbetänkt* gripit an det ärofulla verk att Criticera edra critiker.

Jag har sökt Lagar af evig Rättvisa, för att, lika evigt, med dem kunna skydda *Friheten af allas bästa vett.*

När ni besinnar, huru alltid vigtig, huru hög, huru helig denna Frihet är; så finner ni

ock, huru ovärdigt det vore att liknöjdt se den förloras i oredan, i bus-skrämseln, af små fantastiska tyrannier.

Om något *svagt* under himmelen förtjenar att ömt vårdas, att heligt skyddas; så är det visst de dödligas uppstigande VETT, i sin första spädhet redan vackert, i sin barndom lifligt jollrande, i sin ungdom ännu halfvildt och irrande, men i alla dessa olika skepnader, i alla dessa grader af den eviga ordningen, på vägen till *Manlighetens* styrka och skönhet.

Huru klart, min Herre, är det icke, att skulle allt det i menskligheten, som kan *tadlas*, som kan, äfven rättvist, dömmas till svagt och ofullkomligt, skulle allt det af en tyrannisk Critik härjas; så vore hela menskligheten snart en öken.

Ty hvilken *Mästare* var så stor i snille, hvilken *Man* var så stark och så ädel, att han icke, liku enfaldigt, som vi alle, började med barndomens joller, gjorde ungdomens vildheter, kände hela Svaghetens irringar och nöd?

Ni och jag —— af hvilka fattiga sagor och visor började vi ej att förtjusas? hvilka ömkli-

ga verser, grannlåts-bref och tal, jollrade vi icke ihop?

Hvarest var då denna höga trotsiga *Smak*, som kallar sig sjelf enväldig och gudomlig; kallar allt, som är öfver den, rasande; kallar allt, som är under den, ovärdigt att se dagen?

Snillets verld, som utgöres af *menskliga* tankekrafter, liknar den utvärtes och borgerliga. Om i denna, genom det vildaste af allt tyranni, och med sken af den höga Granskning att rensa Samhället från det *felaktiga*, ni ville utdömma och förhärja allt det, som i klädsel, gång, seder, lefnadssätt, vore dåligt eller misslyckadt; allt det, som är ringare, ned till det ringaste; ja, om det endast vore allt det, som så ofta för edra ögon ter sig i smuts och trasor —— hvilken alltförfärande ATTILA skulle ni icke blifva i den borgerliga verlden, och huru mycket, i sina lägre ordningar och med alla sina fel och lyten, nödvändigt, högst nyttigt, alltid värdt att skyddas, skulle icke störtas, för att lemna de få alldeles höga qvar i sin högsta *magt*, men utan ett *rike*!

Skulle *Mästare* ock kunna tänkas så födde till Gudar, att de aldrig känt vår naturs irringar, aldrig rönt, huru lätt det är att misslyckas, och mest lätt, när man som bäst försöker, när man allrahögst bjuder till; med ett ord, så födde, att de voro långt öfver menskliga öden —— är icke ändock just allas svaghet, mer eller mindre, villkoret för sjelfva deras gudalika magt och ära?

Låt oss derföre icke så *utgranska* verlden, att vi göre den öde.

Det som tillhör oss att göra, är just tvärtom, att glädande lifva, muntra och uppelda *allas svaghet* till de bästa försök den mägtar: vi skole snart se i dessa försök mycket, som är lifligen vackert, åtskilligt, som är ädelt, något i sin misslyckning märkvärdigt och *kanske* stort, och då alle så uppeldas af alla, skall ändtligen uppstiga denna värdiga manliga skönhet, som så tyckes reta eder nit: "*ett upplyst Folks rena och högsta vett*," eller, om ni kanske mera är van vid dessa ord: "vårt Fäderneslands *Smak och Snille*.

Sådan, min Herre, är i sin verkan den gudomliga rättighet, som jag kallar *Friheten af allas båsta vett.*

Och om det är ett tyranni, det är, hösgta brott, att drista det minsta emot densamma, så liknar det alldeles ursinnighet, att i lekande fräckhet drísta allt deremot, liksom kunde en ära finnas i just den högsta vanära att *trotsa alla lagar.*

MIN HERRE!

Det är icke eder jag angriper, utan laglösheten.

Ni kan vara den älskvärdaste af alla dödliga, och dock hafva *orätt*, genom ett oförstånd eller en förvillelse.

Men det snille har jag hos eder funnit, att, då i sin natur snille är en *höghet i Förstånd*, hvaremot nödvändigt svarar en *höghet i hjerta*, jag visst tror, att ni ler bort missnöjet att hafva orätt, i nöjet att se den glädande,

den gudomliga skönheten af *Rätt* uppstiga för de dödliga.

Jag, min Herre, är så kär i denna skönhet, att jag inbjuder, äfven trotsande, hvar fri och ädel man att fritt och ädelt dömma mig efter detta Rättas eviga lagar: icke derföre, att jag tilltror mig vara så stark, utan derföre, att det är ett så ljuft, ett så högt nöje, att med *sin svaghet* kunna styrka allas frid och sällhet.

Men till saken.

Af *edra Critiker* skall jag, enligt min plan, välja ut endast *sex Exempel*, och ställa äfven dem i en så allmän och så stor dag, som är möjligt.

* *
*

1. *TALARE i Landet.*

Man vet, af huru många ömma, vigtiga, någon gång stora anledningar, TAL i Landet hållas.

Oftast äro dessa Tal —— en ren *pligt* af heder eller ämbete.

Men om de ock skulle framlockas fritt, och endast af äran att i sin krets lysa, är ej detta en mensklig och vacker sinnes höghet?

De som nu äro mästare i snillets stora konst att leda och röra dödliga, mästare i snillets oförgängliga skönhet, började icke de *just så?*

Hvilken galen och gruflig vildhet är det icke då, att skrämma, att förfära till en evig tystnad, de tusende vackra själar, som i sin verld kunde gläda, röra, tjusa och förädla?

Men låt oss se, huru Talare i Landet af eder rättvisa skyddas.

ÄREMINNE af Friherre Gabriel Adolph WRANGEL.

Af detta anförer ni, i god mening, några tankar. Derpå tillägger ni: "och *här* hade auctor, utan bemödande, kunnat sluta sitt Tal."

Och ni hade *der* kunnat sluta er recension, utan den pädagogiska sjelftillräcklighet, som visar sin skrynkta ögonbryn i denna anmärkning, och utan det satiriska *grin*, som lyser i orden *"utan bemödande."*

Ty hvem är *ni*, att ni vågar trycka med våra själars bästa, vackraste *bemödande?*

Huru vet *ni*, hvad skönhet genom detta bemödande kan hinnas? och om ingen skönhet hinnes, förtjenar ej bemödandet till det som är vackert både en ursäkt och en erkänsla?

Det som en gång, det som många gånger, misslyckas —— kan det ej en vacker dag så lyckas, att nationen deraf vinner den största nytta och de största behag?

Eller, känner *ni* någon annan väg till mensklighetens ära och sällhet, än friheten af allas bästa vett, än friheten af allas *högsta bemödande.*

Sedan visar ni oss denna stora misslyckning uti ÄREMINNET genom följande utdrag.

. . . . *Om TIDENS magt icke varit starkare än* denne arm, *som skall krossa detta hufvudbanér, hade denna* Ätt *ännu* flera århundrade *blomstrat i Sverige.* Minnet *af Friherre Gabr. Ad. WRANGEL, af hans egen och hans Förfäders ära och dygd, skall alltid helgas af en tacksam* Efterverld, *och aldrig så hastigt försvinna, som* ljudet af detta slag.

Detta är rent, och äfven sublimt.

Men *ni* —— criticerar på detta sätt: "Denne armen krossade ju baneret? Och hvad jemförelse mellan minnet af en berömlig lefnad och ljudet af ett slag?"

Det är visst, min Herre, att er *malus genius* den dagen hade stor magt med er.

En dödlig arm kan krossa ett skört bildverk, enkom gjordt att krossas: men hvilken hög och förfärande motsats i TIDENS magt, som slår ned och föröder hela stora, af ära genom sekler glänsande, *ÄTTER!* Och ljudet af ett slag —— jemföres icke med, utan *sättes emot* det stora, verlden förvånande, aldrig upphörande RYKTET af hjeltars Dygd och Ära (hvilket rykte gör Minnet hos en Efterverld).

Sådant är eder Critiks sällsamma oförstånd!

Dock känner *ni* er egen segers visshet, och med 2 raders ljungande flygt, liksom på spitsen af er höghet, utbrister: "En *Korsfästare* af falska begrepp skulle *här* finna text till långt flera betraktelser, än detta lefnadslopp gifvit Författaren."

O min Herre! när man sjelf, sjelf är så mycket en *Barrabas*, huru vågar man —— tala om *Korsfästelse?*

Ändtligen, i det ni sätter kransen på ert hufvud, slutar ni: "Bättre en ärlig fattigdom, än en illa bemantlad."

Ja, min Herre, och oändligt bättre, än en colibradosiskt skrytande. Paddans välde —— är svulstigt, tomt, och gör åtlöje. Är man straxt en *tiggare*, derföre att man bland sitt guld kunde hafva något som är falskt, eller bland sina diamanter någon oklar eller oägta?

Det är, min Herre, en lag af Naturens ömhet och af evig Rättvisa —— att ära ett *bemödande*, som är godt och ädelt, att öfverse ett, som är oskyldigt, och i bägge, att anse *misslyckas* för ett naturligt menniskans öde *).

---

*) Detta bör med högsta skäl lämpas på det TAL *i Vetenskaps-Academien*, som nyss så obarmhertigt släpades till det critiska packartorget. Hvad brott är väl det att förvilla sig på några ord och talesätt,

TAL i Linköping öfver den 3 April.

Om ni är en Gud, så är ni af alla de 30000 Gudar VARRO räknade i verlden den, som minst borde vara det.

Om ni är en menniska, så är det i sanning rart, att en menniska kan någon gång vara så utan en skymt af det gudomliga.

Den lilla critiken öfver detta TAL, det är, denna lilla *dom* af edert *förstånd*, är helt liten, men i sitt lilla just en liten solennitet af Orättvisa.

Den lyder så:

"Den som uppstiger att tala för sina bröder, borde hafva ett något så när uppodladt förstånd, ett visst sammanhang i begreppen, någon skymt af smak, någon slags kännedom af sitt språk, och en styl som höjer sig till en grad öfver den lägsta hopen."

---

eller, som värst, att sudda ihop några färgor i ett olyckligt försök att göra dem skärande och höga, emot det straff att med kändt namn ställas upp till skam. Och detta vågas emot en man, aktad i andra länder, och af rar merit. Det är förunderligt, att det som är ädelt i nationens lynne icke längesedan förklarat sin harm emot dessa vildheter.

Märk, min *Läsare*, hvilken theatralisk åska, som redan morlar i dessa ord; och hvilken missdådare i stil och tanke den bådar oss.

Derpå kommer *början af TALET*, på hvilken denna doms svåra kraft skall falla.

. . . . . *Förlåten, mine Bröder, att den oförmögnaste ibland eder, som aldrig lärt annan Talekonst än* hjertats, *i dag önskar stafva några ord till denna lyckliga DAGENS åminnelse. Jag säger med flit* stafva: *ty hvilken tunga kan nog värdigt tolka DESS* händelser, *som* hela Tidehvarf *suckande under Ofrälseståndets förtryck önskat*, få *hoppats*, vårt, *under Försynens nåd och Gustafs spira, upplefvat.*

Jag bedyrar, vid allt det som varit erkänd Vältalighet i alla tider, att denna början — är ren och vacker. En lärare kunde hafva gifvit den åt sina lärjungar till *exempel:* och Isocrates skulle icke varit alldeles missnöjd med dess *Numerus*.

Ni, högre i er tystnad och nöjd med er allmagt, säger ej ett ord om *hvad fel* ni deri finner. Det enda jag är mägtig att gissa, är or-

det *stafva:* stafva, som dock hvar dödlig vet, att man gör med allt som säges i ovisshet och bäfvan.

Under samma grufliga dom, med samma tysta förakt, kastar ni ännu dessa rader:

. . . . *Genom de* Skjutsandes förökning, *kunna äfven de Kreatur, som utgöra Jordbrukarens redbaraste egendom, förskonas till nyttigare ändamål, än att* förderfvas och stupa under obarmhertige resandes händer; *och ju mera det är en gemensam pligt att skjutsa, ju varsammare handterar man sin nästas ök, för att slippa all fruktan för vedergällningsrätten.*

Detta skall, i er mening, vara *så lågt,* att ej ett ord bör sägas till bevis.

Och jag, min Herre, förundrad dervid, tänkte, att lycklig vore vår Vitterhet, om de, som kallas stora snillen, alltid talte om sin GUD och sin KUNG med så mycken sann värdighet, som denne man om sitt *ök.*

Om ni aktar ett *ök* ovärdigt att stå i ett TAL, så besinna, att en Svensk mans ök för en Svensk man har mera värde, än *Store Mo-*

gol. Om ni finner detta för litet prydt; så besinna, att der ej talas om en Kröningshäst, utan om en *skjutsmärr.*

Hvad Academisk ståt kunde väl falla på det fattigaste af alla kreatur? Derföre tror jag ock, att denne kloke och välsinnade Svenske man, på sitt ök, lätteligen kan bättre än ni hafva lärt att måtta sina färgor till sin teckning, enligt dessa stora läror af de största mästare:

CICERO: magna graviter, et mediocria temperate.

HORATIUS: ludentem lasciva, severum seria decent.

SENECA: aliquid tragice grande, *aliquid* comice exile, *dicendum est.*

* *

*

2. *POETER i Landet.*

Kan ett större lappri ges under solen, än att *göra vers?*

Göra vers är derföre just jemnt så vigtigt, och just jemnt så oskyldigt, som att måla för

ro skull, spela litet flöjt eller claver, dansa, göra en elegant figur för verlden.

Det är sannt, att Snillet är alltid snille, och kan sätta i ett sådant lappri sin egen eld och tjusning, sin egen gudomlighet. Men detta är *Snillet*. Lapprit är alltid samma lappri; och är lemnadt lika fritt åt hvar liten vacker själ, som kan bli kär deruti.

Man vågar sig ett ögonblick på sin inbillnings glänsande *Pegasus med himmelska vingarna*, just så som man tar sig en ridt på sin lilla *schäck*. Och denna frihet känner ingen annan magt, än ens behag och lynne.

Men de verser, lika med allt annat vackert lappri, som äro oskyldige i en krets af tio, hvarföre äro de mindre oskyldige i en krets af tusende, som hålla af dem? Och det lilla fattiga bildverk, som ej förtörnar oss på skrifpapper, hvarföre skulle det så förtörna oss på tryckpapper?

Friheten af allt detta vackra lappri, af allt detta söta joller, är helig, emedan den är oskyldig: men den är ock vigtig, emedan Snillet,

som är menskligghetens *enda gudomlighet*, derigenom kan locka de dödligas sinnen till det sanna stora, som gör deras lycksalighet.

Låt oss nu se, huru denna lilla uppstigande *skönhet* i nationen af eder vårdas?

Små Förklaringar.

RECENSENTEN. Endast den Alltseende vet bäst, huru *många* de der Herrarne äro att göra ihop hvar Recension.

Men för oss, min *Läsare*, är det alldeles lika: låt deras namn också vara Legio: en och samma anda upplifvar dem dock: och då jag, i singulari, riktigt träffar *hvar och en*, så träffar jag alla.

Dessutan liknar det der lilla mörka samfundet förväl ett Tyranni: och då måste der ju nödvändigt, såsom i allt Tyranni, vara *En*, som förstår för ingen, och *vill* för alla.

HÖGE VITTRE: *höge fånar i Vitterheten.* Det är klart, att man, med all höghet i Vitterheten, kan vara en person utan all rang, det är, ingen *hög person.* Dock är det likså klart, att ingen rang utesluter någon dödlig från möjligheten att vara, om Ödet så vill, både vitter och fånig. Men att i otid bortblanda dessa *åtskilda* högheter, är en liten tydning, så *oärlig*, som förhatlig.

HOLLBERG, *den gudomlige Norrbaggen.* Detta säges *endast* i hänseende till hans Peder Paars, ansedd såsom *Parodi.* Verlden känner, annars, hans originala, hans sanna och solida *genie*, i Comedien. För att nu ej tala om allt detta andra ovanliga i förstånd och dygd, som gör honom till en stor man.

BOUFFONNERIE. Så kallas Hollbergs rena comiska drag af ingen annan, än den, som hvarken vet hvad dumhet, eller hvad *genie* är.

Dock är det ganska klart, min *Läsare*, att ingen ting i verlden hindrar en Recensent, mera än någon annan dödlig, att vara äfven så fåkunnig, som myndig.

Inga *sanna* och lefvande drag, inga små pathetika taflor af verlden —— kunna kallas *bouffonnerie.*

Saken i all sin klarhet är denna.

Le bas comique —— är det löjliga, som ses endast hos *lägsta hopen*, eller hos de personer, som böra föras *dit.* Le burlesque —— är i det löjliga det mest ytterliga och bizarra: såsom storheten i det lilla, prakten i det usla, modet i stackaren, slugheten hos fånen. Och

i taflor af bägge dessa slagen kan vara sanning, natur, och ett stort snilles konst.

Men BOUFFONNERIE —— är utan all sanning, utan all natur, ja, utan all mening: såsom ni ser uti en Arlequins språng och grinerier, i hälften af Capitaine Puff, och, min *Läsare*, i vissa Parodier af en viss.

Så snart man *förstår* ett drag, finner det lifligen likt och träffande, ser deruti djup *mening*, betydelse och kraft; så är detta drag ren comique, sann poesi, en blixt af genie —— och skulle någon dömma det annorlunda, så är då sjelfva hans omdöme ett *bouffonnerie*.

Intet ämne bör dömmas oädelt, som är vigtigt. Äro icke alla laster och tyrannier låga, mörka, oftast smutsiga? Men att visa dem blottade i sin skam, för att med sanningens himmelskà eld förtära dem, är rätt. Snillet liknar deruti alldeles Solens odödliga, rena ljus, hvars strålar vidröra det lågaste, men smutsas icke sjelfve.

Någon gång är dock en liten vitter domares mening med ett sådant omdöme blott

att säga: "det är endast jag, jag, jag, som är *qvick*, resten äro bouffoner."

STIL. Det är förunderligt, huru en Recensent kan drista offentligen förklara, "att det är vid Stilen *förnämligast* han plägar fästa sin uppmärksamhet." Vi andre dödlige hafve alltid trott, att det är i sakerna, och icke i orden, i teckningen, och icke i färgorna, allt stort Förstånd lyser.

Lägg nu härtill, min *Läsare*, att STIL hos detta osäkra slägtet betyder antingen intet, eller ock den lilla Cameleontiska konst att lefva af luft och skifta färgor med hvar regering. *Stil*, trälars granna möda, trälars snille att hölja sin låga mening i en gyldne sky af ord, att göra hvar tanke, hvart uttryck, till en kall, liflös, rar och blänkande gåta —— detta, detta skall sättas i stället för *Själens* eldiga, fria och lefvande sätt att säga hvad den innerligt känner och förstår!

STIL —— är icke mer än *en*, och det är Sanningens. Denna *Stil* —— är stor, liten: hög, förtrolig: lätt, vigtig: enkel, ståtlig: ringa, glänsande: tjusande, förfärlig: allt; men alltid

sann, och i sin sanning alltid naturligt skön. Detta är klart, min läsare: ty STIL kan icke vara annat än konsten att göra en sak *lefvande* för eder. Denna konst är det samma, som *genie:* och svarar emot Gudomlighetens konst att med en vink gifva lif och varelse.

RFCENSION. Hvad är icke, i allmänhet, en Recension för ett litet obetydligt *rafs!* oskickligt att ge en rätt och klar idé om ett arbete, som ofta kan vara *djupt* i plan, *högt* i ändamål, *nytt och stort* i utarbetning, *vigtigt* för allas både upplysning och sällhet.

Om *ett enda ord* af mig kunde, utan rent begrepp och utan *bevis*, afgöra allt; så skulle ju straxt hela verlden vara allt hvad jag behagar?

Derföre bör en ädel *Läsare* besinna, att såsom i en Tidning kan stå en rätt förträfflig bit; så kan der ock stå allt det fåvett, missvett, ovett, vanvett, som kan falla på en Tidning-skrifvare.

Men ingen ting har värde, utan genom sin *sanning:* och ingen sanning känner en annan *stilens* konst och skönhet, en annan stilens gudomlighet, än den att göras för de dödligas förstånd liflig och lefvande.

ANDRA DELENS SLUT.

TREDJE DELEN.

Multo magis est secundum naturam celsitas animi, et magnitudo, quam voluptas, quam vità: detrahere autem alteri, sui commodi caussa, magis est contra naturam, quam mors, quam dolor. Fortes igitur et magnanimi sunt, non qui faciunt, sed qui propulsant injuriam.

CICERO.

(*POETER i Landet* *).

Min Herre!

Minnes ni ännu denna *fordna vildhet* —— då en son ej kunde hedra sin fars stoft i några klagande rim, utan att för denna sin ömma svaghet sönderslitas offentligen?

Men låt oss draga täckelset för dessa skådespel af en lättfärdig grymhet.

Vi hafve gladare ämnen.

Slädpartiet.

Ni tyckes, min Herre, ännu ej förstå —— att man kan *göra vers* blott som en Cavalier;

*) Fortsättning från ANDRA DELEN.

utan att tänka att derföre göra någon dödlig redo, eller att dermed mena annat än detta: "se här en liten *rimad dumhet*, om den kan roa er!"

Men nu händer, att detta lilla *rimeri* finnes *qvickt*, behagar, med nöje höres, bifalles.

Bör en Cavalier betala denna lycka, med den skam att stå inför er publikt som en skolpojke? att der höra dessa förfärliga ord: "hvad ni gjort, är *utan interesse*, *lågt*, *orèdigt?*" och på ett så bittert sätt lära att *göra vers*, hvilket han tog för ett vackert lappri, lika fritt för alla, är ett rysligt vågspel?

Huru är det möjligt att kunna roa sig med detta *skråpukeri?* ja, att finna det *stort och högt* att evigt vara en buse för de rimande barnen?

Eller, kan någon inbilla sig, att när en Cavalier, i sitt fria och glada lynne, med sin egna lifliga hjerna, för sitt eget nöje, rimar ihop ett litet fjolleri, han dermed tänker sätta sig i en vitter skomakarlära, der han liksom af spanremmen bör lära känna hvart fel han gör?

Bort, långt bort från det *vackra* lifvet, alla dessa fantastiska *fulheter!*

Detta endast är sann och manlig rättvisa: att *öfversé* det svaga: att låta ett gladt och qvickt lappri roa, *så länge det kan:* och då straffas måste, att utse icke en endas, utan *allas* fel, eller, om just nödvändigt en *endas*, icke en Cavaliers, utan en Mästares.

I hvilket fall ni hade kunnat välja just den Piece, som är denna samma Theaters högtidliga mästerstycke, der ni finner ännu mera Osvenska än skönheter, och der väl icke Fröknar tala som *pigor*, men i stället en Halfgud talar som en *Fröken*.

Skulle åter, genom Gud vet hvad för rätt, ett vittert lappri, hvarmed en Amateur roar sig, och hvaraf han gör en compliment åt någon Theater, kunna dömmas *skyldigt under Critiken;* så bör då domen ställas, icke emot honom, utan emot den Theaters Tribunal, som, genom sitt myndiga bifall och sitt publika spel, dristat ett sådant brott emot *Smaken*.

Men —— det är så svårt att hafva mod, och ädelt våga något mot den *Högre*. Tvärt-

om, det är så lätt att i sjelfsvåldig grymhet leka med de svaga!

Verser i Strengnäs. öfver Freden.

Vet ni, min Herre, att för några år sedan var vår fattiga Vitterhet, genom en viss fånig skrämsel, så tyranniserad af en liten liflig *Calmuck*, att när en Lärare i Provinsen vågade pryda en liten högtid på sin ort med ett *Tal på vers*, skulle han nödvändigt i Stockholms Posten dragas upp för verlden till skam: för det brott, att Provinsen, naturligtvis, var fattigare på smak och grannlåt, än Hufvudstaden: och i trots af det billiga eftersinnande, att, då för honom såsom Lärare ingenting i lifvet var mera ömt och heligt, än den vördnad han kunde hafva hos ungdomen, förlusten deraf skulle kosta honom suckar af innerlig smärta.

Men har man, redan länge, så kunnat leka med en Lectors ro och heder; hvilket narri är då icke en *Djäknes* lilla ära!

Er, min Herre, anklagar jag likväl, i före-

varande exempel, för intet större brott emot Granskningens heliga Lagar, än en *Omildhet.*

Genom BOILEAU, denne Ärkebuse i Vitterheten, varnar ni den unga Poeten i Strengnäs "*att icke taga en yrsel att rima för någon gudomlig kallelse till Poesien.*"

Detta är godt och rätt —— om endast ni förut sagt ett ord till glädjande beröm för en yngling, som omöjligen, *såsom Yngling*, kan hålla ett *Tal på Vers*, utan att förtjena ett beröm.

Och huru vet ni, om icke på ett sådant litet beröm hela hans lycka i verlden hade kunnat uppstiga?

Jag har ock läst dessa *Verser* ifrån Strengnäs, och finner ingen ting under solen, som hindrar deras unga mästare att med tiden *rima* många Pris-stycken, åtskilliga Operor, och till slut, om ni behagar, en Hjeltedikt.

Han är utur LIDNERS skola, och sjunger i denna ton.

(Anropelse, *p. 4.*)

Du ömma MENSKLIGHET, - - - - - - - - -
Från hvilkens sällskap skild en hjelte vilddjur *är*
- - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Låt mig ditt Majestät, på snillets *vingar, följa,*
Låt Villans falska bloss din Guda-art ej dölja,
Tänd, af din *ljufva eld, den låga i min själ,*
Som brinner till ditt lof; till mitt, till likars väl!

(Hjeltens hopp och faror, *p. 7.*)

Som IRIS uti skyn med brutna *skenet prålar*
Och för vår svaga syn en ögonvilla målar,
Men straxt en stråle *ned från svarta molnet far*
Och störtar kanske den, som mest betagen var;
Så den i hjeltebragd sin lycka tänkte vinna,
Får se sitt eget blod för sina fötter rinna;
En vän dess öde ser, och ryser vid dess fall . . .
Han mot sin Jonathan kan Davids känsla hysa,
Men hjelpa . . . *nej, ack nej . . . beklaga blott och rysa.*

- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Ett irrbloss ofta för till brädden af vår graf . . .
I bombers skurar, ack! hur Döden blindvis far,
Tills man ej annat ljus, än styckens ljungeld, har;
Vid tappra hjeltars fall de bleka norrsken skälfva
Och häpna stjernorna i sina kretsar hvälfva
Och stranden skakad ger ett rysligt återskall.
Af slagnas *klagorop . . . .*
Men månn ej HOPPET än de matta hjeltar lyser,
Och slocknar väl det mod en hvar i hjertat hyser?

(Sjöslag, *p. 13.*)

När i en grym Orcan, der död och fasa ryta
Och vädren slita tåg och ror och master bryta,

När luften, höljd af moln, blott ljus af blixten får,
Och sjömäns häpna hop på bräckta kölar står,
De ropa: himmel, hjelp! *men blixt, men dunder svarar,*
Och död i hjertat sig med död för ögat parar.

Af denna sista raden kunde den störste mästare hafva gjort sig en ära. —— En sång *till GUD* är kastad in uti detta Tal: af hvilken sång tre stropher upphöja Guds magt, vrede och nåd: *p. 14.*

GUD, som ur Intets tomma famn
Blott med ett Varde allt beredde . . .
Stort är af evighet ditt namn!
DU blinkade, och Ljuset blef:
Du andades, och Vädren tjöto:
Och Stormar fram i dunder bröto
Och Thordöns blixt din MAGT beskref.

(Men)

FRÅN Dig en VREDES blixt gick ut,
Straxt Himlar —— *Dig med bäfvan sågo,*
Och Änglar —— *Dig till fota lågo,*
Och Menskan —— *väntade sitt slut.*

(Dock)

DU rörs af Folkens klagoljud,
Du ömt Dig öfver dem FÖRBARMAR,
Du reser dem med allmagts armar,
Och Folken ropa: Du är Gud!

Jag frågar nu hvar rättsinnig *Läsare*, om denne yngling förtjenar mera en *snäsning*, än en uppmuntran?

Låt oss besinna, huru det går till i en sådan ynglings själ: huru han samlar hela sin känslas och tankes styrka: suckar innerligt efter det gudomliga: kastar en liflig blick ut i den halfdagade verld, som lyser för hans ungdom: och vågar ändtligen deraf *sjunga* för oss det, som han tror mest skall röra och gläda.

Ännu står han mera häpen, än tjust öfver sitt stora företagande; då vänner och beskyddare lyckönska honom, och någon mera nitisk tror sig tända första glansen till hans lycka med att gifva åt verlden hans sång.

Hvad, i allt detta, finner ni, som icke är oskyldigt och heligt?

Och skulle, min Herre, *ni*, en synlig *Vitterhetens Förste*, hvars visa dom denne yngling med vördnad förbidat, skulle *ni* icke se detta oskyldiga och heliga —— så är eder själ förlorad från det milda och Konungsliga, som lefver utaf nöjet att beskydda, så är denna eder själ kall, slätt och liten, och jag dristar

då förklara i rena ord: *ni var icke född att regera!*

* * *

3. *THEATERN.*

Om Talare och Poeter i Landet, det är, de som offentligen vågat vara *Amateurer* af snillets skönhet, som vågat med sina exempel upplifva en mera vacker menskligbet och ädlare nöjen hos oss, om *de* af eder rönt en *Omildhet*, än lättsinnig, än barbarisk, sådan som af en liten Tysk-dansk Unions-Kung i Medeltiden, hvilkens spira —— höjes lätt som en förgylld spån öfver den vittra Aristocratien, men faller tung, som af råstigt jern, på Folket: så måste jag deremot, i en glad förundran, tillstå, att THEATERNS lyckliga barn hos eder funnit —— alldeles ett *Faders-hjerta.*

Men, äfven Faders-väldet, som ni vet, faller för ofta i nyck och öfverdrifning, för att svara emot det vi kalle *Granskning*, eller en klar och högtidlig rättvisa i Snillets verld.

Faders-väldet —— har sina guldgossar, och sina hat-ungar; har sina dagliga irringar af lynne, smak och svaghet.

Deremot är Theatern —— en för stor och för vacker Provins af Vitterhetens Rike, för att, i någon nyck af godhet eller arghet, *egensinnigt* styras.

Tack och ära är det ni förtjent för eder publika mildhet emot personer —— som, fastän af val *Skådespelare*, hade gerna, i andra lyckans vägar, kunnat gå långt som en annan; men som åter nu, dagligen utställde för äfven den mindre upplysta publikens fördomar och despotiska tycken, måste snart sagdt uppoffra sin egen heder, ro och sällhet, åt allas *nöje*.

Men ingen Publik är så litet upplyst, att den icke snart återkommer till den eviga rättvisa, hvaraf naturen lagt en känsla i allas själar —— om den endast ej förvillas af deras *myndighet*, som den, i sin första bäfvande okunnighet, lärt att anse för orakler.

Hos er, min Herre, tadlar jag i denna art af Granskning: "att ni, nästan alltid, dömmer *lösligen*, och utan ett *visst* gifvet *skäl.*"

Då skulle ni dömma, icke lösligen, utan *bestämdt;* om ni, alltid och rent, sade ut "just det *egentliga*," som ni aktar väl eller illa speladt. Och då skulle ni gifva ett *visst skäl*, om

ni, återförande åskådarens inbillning till just detta egentliga, alltid och rent, citerade den sanning utur Läran om det rörande och sköna, kallad Ästhetiken, det är, den *Lag*, enligt hvilken det spelade vore väl eller illa speladt.

Ty kan ni väl inbilla eder, att, utan sådana rena och klara skäl, *Theaterns* snillen, som nog få känna sin konsts oändliga möda, vilja lemna sin publika ära, eller att *Allmänheten* vill lemna sitt eget fria förstånd åt en blott *röst*, som höres utur en Tidning?

Derföre är eviga *Lagar*, klara och eviga *skäl*, det, som jag, i alla Svenska Snillens namn, af eder fordrar: eller ock den känsla af eder sjelf, att icke upphäfva er till domare!

* *

Att säga om en Actrice —— *Man har icke nog beröm att gifva henne* . . . . . är antingen att bortskämma den i sin naturliga art förträffliga flicka, som eder nåd så hel och hållen faller på: eller om hennes själ är för sann och för ädel, så kastar ni er åtminstone på detta sätt, liksom genom en parodisk nyck, u-

tur

tur en *Domares* kalla värdighet, bus med i det söta fantastiska, som tillhör en *Cavalier*.

Ett sätt att dömma, som hvarken är *vittert*, eller duger att vara *publikt*. Och hvilket, infördt i andra ämnen, emedan af Snillet ju alla efterdömen böra tagas, skulle göra en mägta löjlig förvirring.

Ty, då *motsatta ting* bäst upplysa hvarannan, döm sjelf, hvad skulle ni säga om den Häradshöfding, som öfver en rätt vanartig sälle skref i sin lifflighet, blott och bart, denna dom: *man har icke nog spö att gifva honom!*

'Ni förstår, min Herre, att den despotiska nyck, den lifliga och ofta charmanta *laglöshet*, man tillåter sig i *nåd*, den tillåter man sig, naturligen, lika lätt i *onåd*. Och allt, i stället för en klar och gudomlig *rättvisa*, måste då blifva ett vildt och fjolligt *behag*.

* *

Att säga till Hr W—G, hvars själs naturliga *ton* är en liflig, ädel, men i er tanke ofta alltför melodisk, ömhet —— *Åskan*, *Stor-*

men och Hafs-svallet, sjunga ej .... det är i sanning att tala som en JOFUR till en dödlig.

Han kan förfäras af dessa ordens ståt, han kan förbländas af den höga glans, hvarutur ni talar: men, på denna eder nåd att få blotta eder gudom för hans ögon, kan han ock förgås.

Ty, min Herre, ingen Jofurs röst af eder, och ingen monarkisk vilje, kan göra en *öm och god* Actör, i trots af Naturen, till en *stor* Actör, och minst till en *så stor*, att han till mått för sin ton bör tänka på *Åskan, Stormen* och *Hafs-svallet.*

Men väl kan han förlora —— den ära, som är honom *naturlig*, för den ära, som han kan tvingas att söka, men aldrig hoppas att finna, i en våldsam *konst.*

Ni hade, *tvärtom*, bort varnande lära honom —— att aldrig våga sig hvarken *utom,* eller *öfver* sin själs naturliga ton: att derföre väl spegla sig i andras theatrala vanvett, för att rätt lifligen se det ömkliga och vämjeliga i en ytterlig, ursinnig, *evigt creverad själs* spel, efter Fransyska bruket: och att, såsom allt öf-

verdrifvet är Phœbus, är blott en stor och häftig tölpaktighet, så tjenar det endast att göra Skådespelaren, icke till en på våra sinnen ljungande sanning, utan till en *lifs-lefvande lögn.*

Och, min Herre, när ni hade sagt detta åt Hr W—G, kunde ni hafva tillagt, för att visa huru djupt ni ser in i Vitterheten, att just denna samma theatrala *besatthet* finner ni igen uti många våra, efter vittra Calendern, stora snillens förnämt tossaktiga tillbud —— att taga an en myndighet, och tvinga sig upp till en höghet, som Naturen icke gifvit dem.

Då de deremot, i sina själars egna mått, det är, i Naturens sanning, kunde hafva för oss alla ett rent och stort behag.

* *

Att föreställa oss, så nitiskt som ni gör, huru det väl kan tillåtas *FARCEN att galnas i spåret af den högre Comiken* . . . är ju att så der fint låta oss förstå, att vi väl ännu så der half-gement kunde närma oss till *Pöbelns smuts* och det *barbari*, hvarutur vi, i ädlare

snillens ljus, uppstigit? Ty hvad är väl det, ni kallar *FARCE?* Älskade icke alla folkslag dessa förbistrade, vilda och grofva nöjen, då de ännu voro *barbarer?* Är icke, än i dag, allt Hottentottiskt *farcicaliskt?* Ja, är icke all Pöbels hela själ, i andakt och i rolighet, i allvar och i skämt, idel *Farce?* Men denna snillets liderlighet, hvaruti Pöbeln så gerna tumlar, består den likväl icke endast i och genom *nöje?* Och det vi kalle *"förbannadt roligt,"* är det icke nästan alltid, i sig sjelft, högst *onaturligt* och *gement?*

Det *gemena* skulle evigt kunna ursäktas med det *roliga* —— om ingen rolighet, intet nöje lika stort och större, fanns i det *sanna och ädla.*

Men, min Herre, fastän jag vet, att ni har på er sida vår *svaghet*, som alltid vill *nedföre,* till de lätta och *gemena* nöjen: så skall dock aldrig, så länge jag fritt andas, det tillåtas eder eller edra bröder att, i ro, få bortskämma och förnedra mitt Fäderneslands Vett, Seder och Ära.

* *

Att lära oss, som ni gör, huru *själens smålöje är något kallt till sin natur* . . . . ack, min Herre, det öfvertygar mig endast, att himmelen i sin onåd gifvit er en svag själ, matt, kall, med ett halft lif. SENECA, som i en enda tanke hade mera *själ*, än tusende somrars vittre fjärilar och critiska dag-flugor, lärer oss, —— att *allt sannt nöje är allvarsamt* *). Och jag vädjar fritt till alla mitt Fäderneslands rena och vackra själar. De vilda, de häftiga nöjen, som finnas i det *besatt roliga*, äro, emot ett enda själens smålöje, som en högtidlig natts tusende bloss och facklor, emot en klar och ljuf vårdag.

Men nej —— jag känner, att det icke är till eder jag bör tala om Själen och om Naturen.

* *
*

4. *ÖFVERSÄTTNINGAR.*

Fastän det är Nationens egentliga ära *i snille*, och största ära i *sann menskllghet*, att ur sitt eget sköte frambringa stora *Tänkare*,

---

*) Res severa est verum gaudium.

sanna, ädla, och genom sin naturliga höghet Konungsliga *Autorer:* så är det dock ännu mera vigtigt för oss, emedan äfven den största nation är blott en del af verlden, att lära känna andra berömda folkslags mästerverk i allt slags vitterhet och idrott.

Men denna vigtiga fördel vinnes genom *Öfversättningar.*

Dessa, såsom allting i menskligheten, börja från svaghet, och gå till fullkomlighet.

En fullkomlighet, som dock i detta ämne är nästan allrasvårast: icke derföre, att den är så stor i sig sjelf, utan derföre, att den beror uppå så ängsligt fina *riktigheter.*

Hvilket, min Herre, ni kan se på alla andra nationers försök i denna väg: på Fransosernas många och lättfärdiga Öfversättningar af de Romerska och Engelska snillens verk, bland hvilka d'Ablancourts Version af Tacitus blifvit kallad *La belle Infidelle:* och ändtligen är det alldeles klart af den högtidligaste öfversättning, som varit gjord i vårt eget Land.

Denna är v. Dalins *Öfversättning* —— af en så dråplig bok, som Montesquieus om Ord-

sakerna till de Romares Välde och Fall; gjord på en så stor Persons, som fordna Enke-Drottningens, uttryckliga anmodan; och af Svea Rikes då vittraste Man.

Detta oaktadt finner ni sällan denna öfversättning utan en bifogad förträfflig Critik på Öfversättnings-felen, som äro både många och stora; då likväl der frågan endast var om ett så kändt språk, som Fransyskan, och om en så enkel och ädel stil, som Montesquieus.

De tusende fina lynnen och egenheter, hvaruti Ord kunna ställas och tagas, kasta ofta äfven en god Öfversättare först i ett qval af tvekan, och ändtligen i en förvillelse, genom just hans ängsliga möda att vara särdeles riktig.

Men, den *hela stora förtjenst* att med en stor och tacklös möda hafva gifvit Nationen ett stort snilles arbete, vigtigt för allas sällhet —— denna *förtjenst* är alltid oändligt öfvervägande.

Och att icke se denna så klara och stora *förtjenst* först och framför allt —— det visar en Recensent, så djupt förvirrad i sina critiska

spitsfundigheters lilla skrå, att han icke mera ser hvarken *saker* eller *verlden*.

Man förkastar icke ett vackert hus, eller palats, för några fels skuld i architecturen, man deri kunde finna: ty man lika säkert ser, att det vigtiga är der, och att man, dessa fel oaktadt, med både största nytta och största behag kan bo der.

Men det sätt att dömma, som man skulle kalla *barbari* i all ting annat, det, min *Läsare*, är, än i denna stund, just *Lag* i Vitterheten!

* *

En upplyst och redlig man *öfversatte* nyss, af blott patriotism, FERGUSONS bok om Borgerligt Samhälle, hvilken i hela England anses för ett mästerligt och classiskt arbete: och straxt var *ni*, min Herre, eller någon eder vän, färdig att stapla ihop några öfversättnings-fel, för att på dem stiga upp och myndigt utropa: "*det är visst, att, OM många dylika misstag förekommo, hade öfversättningen ringa värde.*"

Liksom några spån på Hafvet — kunde göra det oskickligt för en lycklig och rik segelfart!

Ty jag dristar fritt försäkra alla Läsare i mitt Fädernesland, att vi hafve icke en enda *Öfversättning*, då jag blott undantager dem, som göras på vers, hvilken, om ämnet annars har vigt, icke, i trots af alla sina fel, låter sig rätt väl läsas.

Men *ni*, min Herre, huru kunde ni ej se, att, då Nationen ännu arbetar med en *halfbarbarisk* tröghet att våga något för sitt vett, ni med detta edert tanklösa nit, med detta edert OM, skulle i förtid störta ett vigtigt arbetes credit, en ganska manlig och kraftig öfversättnings ära, en redlig mans patriotiska hugnad, och en kostsam anstalt till tusende Läsares upplysning och nöje?

* *

En annan vitter medborgare gaf oss derpå ett snilles-verk af STERNE, hvilken Engländarne kalla *the Inimitable*, och af hvars Sentimental Journey jag anser en öfversättning för det finaste konststycke. *Ni* fejade straxt ihop ur denna täcka boning en liten sophög af fel; och såg ej en skymt af allt det vackra och underbara, som blänkte omkring er, då ni fejade!

Låga litenhet i sinne och själ! är icke all välmening, är icke all *förtjenst*, helig, och dyrbar för oss alla? Huru skall det som är godt, det som är ädelt i Nationen, någonsin uppstiga, om vi så låte oss evigt irras af dessa från all gudomlig rättvisa förkastade små andar, som kunna se en fläck i solen, men aldrig solen.

* *
*

5. *NYA och dristiga SNILLEN.*

På dessa har man, från Lärdomens början till denna dag, sett alla *vanliga Granskare* —— stöta an, förgås, och blifva till vrak.

Hvad är det icke för synd och skada, min Herre, att Naturen skall vara så oändligt mera hög och rik, än en vitter mans lilla skalle! ja, än hela stora *Vitterhets-skrån*, hvars alla rara konstverk, lagar och rätter, en enda blixt af Naturens Genie gör till grus, der knappt några grand ännu glittra för barnen!

Men dessa betraktelser tillhöra ett annat ställe.

Här är det för mig nog att anmärka: att det är endast de nya och dristiga snillen, som menskligheten har att tacka för allt: och att, om deras eldiga och stora verksamhet kastat dem i några irringar, så visa oss sjelfva dessa irringar mera af Sanningens och Skönhetens rike — än tillhopa alle kalle och säkre trampare på *sin enda stråt*, som är så lagligen utmätt i vittra steg, med sina riktiga mil- och fjerdings-stolpar för Snillet, samt ett starkt salvagarde af Kungars beskydd.

Det är visst, min Herre, att om ni icke lärer er väl att förstå naturen af det triviala, och naturen af det nya och dristiga; så skall, när en Autor af denna *femte* Class förekommer, det alltid hända er, att icke veta *hvar ni är hemma.* Ni skall straxt tycka er se vissa lifliga och stora irringar: ni skall tro er klart finna, att han, i sanningens och skönhetens verld, icke far, som andra *beskedliga* snillen, riktigt och vackert, efter vägvisaren: och ni kanske skall, i djerft-fåvett, våga kalla honom rasande.

Men, min Herre, jag skall icke här tala för det *sanna Snillets* rätt. Ni skulle visst icke uthärda Naturens hela styrka — emot hvil-

ken ni dock, genom er *orättvisa*, vågat ställa eder svaga lilla dödliga varelse.

Jag skall här blott, med er, betrakta ett enda *Exempel*.

Ni trodde er hafva begrafvit, under mycken mull och djupt i jorden, en viss stor Förtjenst. Se upp! Känner ni igen denna hotande, för er något jättelika, Vålnad . . . .

MANDERFELDT

om den

FALSKA POLITIKEN.

Det var er *Recension* af detta lilla mästerliga verk — som gaf sista styrkan åt min harm, och lät mig på en gång se och känna, huru *svag* och *tyrannisk* er vittra regering var.

Då jag ännu icke kände *Vitterhetens* namn, var denne Autor redan en af de största Talare i mitt Fädernesland: i min ungdoms första gryende dag lärde jag att anse *Äreminnet öfver BANER* för ett mästerstycke: och alltse-

dan skymtade aldrig för mig den tanke, att en gång skulle kunna uppstiga i mitt Fädernesland den kala skamlöshet, som vågade säga till en sådan man: "ni *borde icke skrifva* *)."

Som *ni*, känner jag ock — denna märkvärdiga mans *ungdoms-irringar*. Men från dessa vänder jag mina ögon bort — med tårar. Vi vörde hos en berömd man, icke hans fel, utan hans dygder. Men *ni*, af hvilken ond andes röst lärde ni att, högst olik Gud, och icke lik någon öm och ädel dödlig, förekasta en *man* hans *ungdoms* irringar? att med dem, om möjligt, söka att för evigt utesluta honom från *ärans* heliga väg? och att, genom denna spitsfundighet af barbari, vara den minst menskligе af alla menniskor?

Den *djerfhet*, eller den *högfärd*, ni inbillar er det vara —— att tala så fritt och med denna styrka till Ministrar och Konungar, är blott hos eder en oförståndig och ömklig feghet. Det är, just i trots af denna feghet, endast och *egentligen* till Ministrar och Konungar man *bör* tala. Och som all sanning är gu-

*) Se början af Recensionen.

domlig; så är ock hvar dödlig *hög*, som säger en sanning; så vidt han det gör. Denna ädla frihet bör äfven behaga Konungar. Ty det är min tanke, att i den stund stora Snillen vända sin gudaröst från Kungarna till Folket, så darra redan deras throner.

Men denna er pysslighet i Statskonst är för klar. Menskligare är den villa i eder hjerna —— "att endast en sjelf *ren och helig* man bör säga oss sanningen."

Med denna pietistiska sats kastar ni er i evigt klammer med hela Prest-ståndet: och åt dem lemnar jag er.

Men jag, min Herre, med hela verlden, enfaldigt begriper —— att *så långt* är en dödlig god, som han ifrar för det goda; och att om man med skäl lastar honom för hans fel, så måste man ock vörda honom för det som hos honom *uppenbart* är stort och *ädelt*.

Huru läser ni? DEMOSTHENES högtidligen förvanns att hafva tagit mutor, och förvistes landet: SALLUSTIUS, säger man, risades i Rom: CICERO svek och svigtade: SENECA vågade vara *rik:* VERULAM, för landskunnig

oredlighet, afsattes af Parlamentet: VOLTAIRE och den store FREDRIK voro icke helgon: FOX har varit de liderliga slösares Prins: och MIRABEAU hade sina märkliga irringar.

Men —— det är icke, och bjud till att begripa denna klara sanning, det är icke för deras *fel* man tillbeder dem: utan för deras välgörande och gudomliga *storhet.*

Den oädle i sitt mörker, om hvars fel verlden tager ingen kunskap, *triumpherar* —— icke öfver att vara *mera ädel* än store män: långt, långt derifrån! utan öfver sin obetydelse och sitt *mörker.*

Ty förlorad evigt vore han, om han så strängt, så *argt*, så högtidligen, som store män, skulle dömmas!

Allt detta minskar dock icke det heliga behaget af ett rent och obefläckadt lif. Det visar endast —— att om en viss borgerlig riktighet i seder är en liten sak i stora Mäns lopp; så utgör den dock hela *storheten* hos vanliga menniskor.

Men i *Vett och Vitterhet*, min Herre, hvad i himmelens namn hade ni att göra med —— *Christeliga och borgerliga seder?* Om HIN HÅLE sjelf, för hvars genie jag vet att ni bugar, framgaf en Demonstration i Mathematiken, så hög och så skön, att alle Europens kärfve geometriske Gubbar måtte lyfta på sina mössor af vördnad —— vore detta så stora mathematiska genie derföre mindre stort?

Ni ser klart —— att ni tagit er en Lagsaga långt öfver edert förstånds krafter: och att, i trots af er lilla ovisa myndighet, den mästerlige Autor, hvarom vi tale, hade en ren, stor och evig *rättighet* att skrifva.

Han *har ock skrifvit* —— en manlig, upplifvad, fri, ädelt dristig bok, märklig och viktig för oss alla, och af hvilken är omöjligt att icke väckas och röras. Jag vädjar häruti frimodigt till hvar rättsinnig Svensk Man.

Declamerande är denna bok —— derföre att den just är en *Declamation:* det är, ett utbrott af en varm och stor känsla för allas sällhet.

Men

Men att, som *ni*, samla på ett ställe tillhopa alla *O! Ack!* och *utrop* i hela boken —— det är en konst så ömklig, som *oärlig*.

Misstaget med St. PIERRE hos denna Autor är ett lappri emot det hela. Men detta ert egna underbara misstag, min Herre, då ni påstår, "att *tillika* vilja vinna *Folkets aktning* och *Konunga-gunst* —— är så omöjligt, som att på en gång *stå rak* och *krypa*," hvad menar ni väl, att Kungarne skola mena om det? Vill ni verkligen dermed säga oss, att alla de vackra och lysande Snillen, som nu hafva sina Konungars gunst —— *krypa*; så fruktar jag endast, att ni får se er sjelf, och alltför många af edra bästa vänner, på *fyra fötter*.

Dock, jag förstår, att det som här gjort er så blind af arghet, är denna Autors mägtiga anfall emot den *Nya Philosophien*, och emot eder dödliga Gud VOLTAIRE. Jag, min Herre, tillber, som *ni*, Voltaires undransvärda snille: jag älskar så häftigt, och häftigare än *ni*, den nya Philosophien: jag anser den revolution, som min Autor så dristigt hädar, för den största händelse på jorden, näst *Syndaflo-*

den, hvilken också tog bort några goda själar, men dränkte alla *Skälmarna;* ja, jag påstår, om denna revolution ock med menniskosnille kunde visas vara orätt, att den dock evigt är den mest höga och majestätliga af de dödligas villfarelser.

Men, min Herre, vigtigare än alla verldens revolutioner —— är *Förståndets* allmänna FRIHET att forska och dömma.

En revolution kan vara —— blott ett stort bullrande *Vanvett:* och denna idéen "Riks-*Hvälfning*" bådar Förståndet ingenting klokt eller godt. Men SANNING —— visar oss den eviga Ordningen, och är Guds rena Lag. Och Sanning kan icke finnas, utan genom ett *fritt tänkande* mot och med. Derföre tror jag, att tusende smädelser emot en god sak icke innehålla ett så stort brott, som ett enda försök emot *Förståndets allmänna FRIHET;* och derföre, derföre så lifligt hatar jag ert lilla kortsynta tyranni.

Herr MANDERFELDT har framställt de tankar i sin bok, hvilka jag sjelf ytterst *ogillar,* med alldeles densamma snillets kraft och höghet, som dem, hvilka jag *gillar.* Han förtjenar

af mig samma vördnad, när han är *emot*, som när han är *med* mitt eget Förstånd. Ty ingen dödlig har Patent af Himmelens Gud på —— att *ensam hafva rätt*: men för att finna detta *Rätta*, har hvar dödlig en ren, en evig FRIHET sig gifven —— att, med sin själs bästa kraft, *Tänka* i Sanningens verld.

* *

Må i *Köpenhamn*, ja *Amsterdam*, hela Grodsången af Dagblads-Snillen, skallande mot himmelen, instämma med Eder. Jag —— vädjar, lika kallt, i denna sak, till hvar förståndig och redlig man: och tillika tror, att menniske-snille icke kan skrifva en *dom* öfver Er, bättre än ni gjort det sjelf i dessa ord:

"Må dumhetens välmening gerna skonas, "eller glömmas: men det *falska vettet*, den "dristande okunnigheten, den skrytande medel-"måttan, charlatanismen, alla de egenskaper, "som förleda eller såra, må sådana fel aldrig "utan näpst framgå!"

Hvarvid jag ber *mina Läsare* besinna den klara sanning jag valt till min lag:

MAN BÖR VARA mild, FÖRUTAN MOT DEN Omilde.

* *

*

6. *GAMLE Lärde.*

Den som ej vördar *Ålderdomen* —— är icke vild, icke én barbar; ty ingen vildhet och intet barbari kunna qväfva en så naturlig känsla: utan det är en våra seders vanvetting.

Man kan, i dessa seder, vara qvick och alltför artig, men icke naturlig; och när man det ej är, så har man aldrig, enfaldigt och ädelt, eftersinnat, hvilken *stor möda* lifvet är, och hvilken helig förtjenst det derföre måste vara att hafva väl öfvervunnit en så stor möda.

Ringa, enfaldiga, och dock heligt ljufva glans, som tillhör *Ålderdomen*, lika med den slutande dagen! jag välsignar dig, och skall aldrig, aldrig tåla en skugga lättsinnigt på dig kastas!

Ni, min Herre, söker redan i er inbillning, hvad det kan vara för en *lärd gubbe*, som ni så nyss skulle hafva förtörnat. Ni söker, ni är oviss: ty deruti liknar Lättsinnigheten sjelfva Godheten, att den icke vet något ondt med sig.

Den Man jag menar —— är just de lärda mödors Patriark i vårt Fäderneslaud, han, som med sina arbeten, och sin allmänneliga nit, först danade Oss till en *lärd Stat*, både inom oss sjelfva, och i Europen: hvars egen eld alltid upplifvat allt omkring sig, alltid väckt andras dygd och upptändt deras snille: som, från min första ungdom, gaf mig, och tusende andra, en kännedom af det ömma, vackra och stora, hvarigenom födes en ädel åtrå till äran, ja, af hvars talrika *Samlingar* ingen är så liten och så afbruten, att den icke är af rar förtjenst och en dyrbarhet för vår Lärdom.

Nu ser jag, att i hans *stil* börjar smyga sig fram —— ålderdomens joller. Jag kan le, som ni, åt dessa *Allegoriers* svaghet: men icke, som *ni*, plocka dem ihop med illfundig konst, ställa dem upp på spe för verlden, och njuta

en *Chams* lilla okynniga lust, då han så qvickt kunde blotta blygden på sin fader.

Min Herre! hafva icke vida större snillen, än han, *öfverlefvat* sig sjelfva? Huru ömkligen jollrar icke *nu* den ädle Raynal? I sina sinnens försvagning, tänker icke mera detta *starka Hufvud* i verlden, utan i sin nattmössa. Bofvars lögn, och dårars skräck, se der hans Natur! Ja, sjelfve eder gudomlige VOLTAIRE, ack, ej mera född af himmelens nektar, idislade han icke till slut *sina rim?*

Revolutioner äro icke gubbars lust: utan den eldiga och starka mannaåldrens. Gubbar älska *ro*, om det ock skulle vara blott den hemska halfdöda, som *despotismen* gifver: de älska ro, ända till *grafvens.*

När ni ser en gubbes kala darrande hufvud, ser honom rycka sitt ansigtes muskler kärft eller löjligen, ser honom tåta med hand och fot, famla med hela sin varelse: när ni sedan hörer hans tal och grundsatser utur andra tider, hörer, att han, uppfödd under barbariet, grånat i *Träldomens vishet* —— så gäckar ni

ju icke hans naturliga svaghet, och, med ett kort och ömt eftersinnande, finner ni ju, att hans *själ* har måst följa hans hela öde!

Men om den låghet och det oförstånd, som *förmörka* hvar dödlig och hvar tid, är ett sorgligt öde: så är ock den höghet och den vishet, som *kasta glans* uppå hvar dödlig och hvar tid, eder, min, och hela Jordens enda glädje och skönhet.

Detta enda, enda och gudomliga *behag* i lifvet, Förtjenstens —— låt oss icke förstöra det för oss, med att lättsinnigt derpå kasta skuggor, minst ålderdomens skuggor, minst den allmänna svaghetens!

Allt känner *Tidens* lag. Också den vackraste dags sol måste gå ned. Ville ni skymfa dess *tynande* glans? Vi andre dödlige, äfven då, välsigne dess välgörande.

Mine Läsare!

Sådan är, enligt klara Lagar af Rättvisa, enligt en ren och naturlig sinnes höghet, en CRITIK öfver de vettlöst arga och vanartiga *Critiker*, som hittills varit de enda och allmänna.

Må ingen anse detta ämne för litet, som icke föraktar Nationens bästa uppstigande Vett, och icke hatar allt det rätta och vackra i Menskligheten!

Såsom den sanna storheten består deruti att *upphöja* allt omkring sig, för att uti allt det, som andre hafva af vackert och af höghet, se och njuta sitt eget välgörandes gudomlighet; så är det åter en låg själs öde eller raseri, att göra allt omkring sig *lägre*, för att sjelf vara *hög*.

Det minsta tyranni liknar det största: och det är endast, endast genom ett och samma *förstånd*, man afskyr och nedslår bägge.

Träldomens rysliga mörker —— kommer icke på en gång: man vänjer sig dertill, genom små skuggor och lätta förfärelser.

Äfvensom, på andra sidan, det eviga, rena och gudomliga Sanningens ljus, som gör menskligbetens *dag*, i hvilken man ser och njuter lag och sällhet —— det uppstiger från en gryning, som lätt kan förskymmas. Allt i sin början är svagt. Men utur denna svaghet, om den lifvas och skyddas, uppstiger Nationers vett, och Nationers ära.

En vild och laglös Critiks verkan är, i tvenne klara ord, denna: "*att så skrämma oss för FELEN, att vi aldrig våge en DYGD.*"

Och om sanna och likliga fel icke äro nog, så med lögn och våld *gör man fel:* för att på denna fantastiska uselhet uppstiga och förhäfva sig!

Denna låga högfärds raserier måste hafva ett slut. En PUBLIK bland oss bör danas, med *Lagar* och med *Förstånd*, hvilken, när så fordras, kan höja sin röst för allas Rätt.

Om-hos er, mine Läsare, lefver en känsla af mensklig höghet, en gnista af gudomlig eld; så måste blotta skymten af en *träldom* väcka hos eder afsky, förakt, och en innerlig harm. Men här, under denna vanvettiga Critiks *Ostyrsel*, är det de första vackra och heliga tillbud att upplysa, röra och gläda oss, som man skymfar, är det de första svaga blomster vårt Fäderneslands snille åt oss frambär, som man bespottar, är det min, edra, våra bröders själar, som man gör försök till att trampa: och denna ovärdigaste af all träldom införes uppå oss, icke af en Envålds-Konung, utan af en *skolmästare!*

Denne *), i ett Blad, hvars anda alltid var arg, var lösaktig, var en pojkes yrsla; denne, som i blod och lifsandar har liksom en syra af *Herrväldet*, och som derföre alltid hädat folket,

En njugg och jäfvig Menighet;

denne kan ändtligen drista att med de högsta utrop af beröm kröna den Vandaliska dumhet, det Munktidernas barbari, den nästan råmande

*) Det är, hvar och en liten critisk tyrann.

Högfärd, som midt i Philosophiens tidehvarf icke skyr att säga oss —— att man ej kan vara *ädel*, utan att vara *adelig*: då likväl en ädel, icke adelig, alltid var den, som gjorde all adel: och då både Konungar och Nationerna längesedan afgjort, att det är icke *Ärans* vålnader och skuggor man behöfver till rikens sällhet, utan *Ärans* kraft och väsende.

Denne, denne endast, kan ock lära oss: "att man icke bör uppoffra *Smaken* åt *Sanningen*."

Likasom den smak, som kunde vara *emot* Sanningen, vore annat än *vanvett*.

Men en okunnig högfärd ger oss sådana orakler.

Han visste icke, att den SMAK, som är värdig att nämnas ibland menniskor, icke annat är, än en —— *högre sanning*, en högre lag af det *rätta*, hvaraf allt det mindre får både sin vigt och sitt *mått*. Och att således, när BEHAGA är högsta lagen för ett Spektakel, det deraf följer, att man bör sky en *styggelse*, låt den vara aldrig så *sann*.

Men, MINE LÄSARE, såsom ingen Nation har ännu den klara, milda, höga *Rättvisa* jag sökt framställa i denna bok, och för hvilken jag väpnat mig: så äfven, på det vårt Fädernesland icke, så länge som andra nationer, måtte dåras af den omätliga, fånigt stolta, barnaktigt löjliga *FLÄRD* (af vackra konster, af snille och smak, af verser och poesi, af stil och vältalighet), som man satt i stället för en *ren och naturlig tanke*, i stället för det *sanna Förståndets* kraft och skönhet —— skall jag, innan kort, våga gifva en annan liten bok: *"Den höga Critiken, eller, om det SANNA SNILLET,"* i hvilken jag så klarligen skall skilja *stympares konstiga joller* ifrån Det som har rent värde och naturlig vigt, att ingen skall mera behöfva någon critisk skolmästare, utan blott sin egen själ, för att i hela Vitterheten hafva en ägta SMAK.

Emellertid må ingen förnya det gamla kortsynta inkast, att man är *"för hård."* Hela detta allvar är ett skämt, då ni jemför det med långa tiders missdåd, med så många skymfades qval, med de förfärande skuggor man i sitt

gyckleri vågat kasta på snillets och ärans väg. Det är sannt, jag är icke mild emot den omilde: jag smilar icke åt den som gör våld: jag smädar smädaren. Men all *förtjenst*, äfven hos den som jag mest hatar, är mig helig. Icke snillet, icke dygden, hos min fiende, utan dess vildhet, och dess vanart, gör honom till min fiende. Undrar ni derpå? Ser ni ej, huru ofta man förer de vackraste sötungar till Tukthuset, icke *derföre* att de äro så vackra, utan derföre att de äro så odygdiga?

Det är lätt att lefva i sin milda ro. Men den, som Naturen gifvit en känsla för Menskligheten, en gnista af gudomlig eld för sitt Fädernesland, den kan icke njuta de personliga *ljufligheter* en feg ro bjuder: han kan icke sägå till sina bröder. i vett —— "*Välan, MINE "HERRAR, låt oss smickra hvarannan!* Låt "oss dela mellan oss den stora rättigheten att "*förfalska* allt! Vi böre vara Gudar: resten bör "vara hedningar."

Nej. Sådan är icke Snillets lag. Detta är icke Ärans röst.

* *

*

Och här —— skulle jag sluta detta lilla Arbete: om jag ej i *FÖRSTA DELEN* (*sid.* 20) bestämt för mig den plan, att af Granskningens heliga lagar göra en tillämpning på *Omdömen* i allmänna Lefvernet; det är, på den kära, förtroliga, dagliga, hemvanda FÖRSMÄDELSEN, i hvilken vi alle liksom lefve, röres och hafve vår varelse.

Om
FÖRSMÅDELSEN
i
Allmänna Lefvernet.

Den naturliga vägen till höghet är —— att med sin förtjenst *upphöja* andra. Hvaraf händer, att då ingen dödlig kan känna sig upphöjas utan ett lifligt nöje, han ock ser upp till den som upphöjde honom, såsom till en välgörande gud.

Ett begrepp om den *sanna Högheten*, hvilket är äfven så vigtigt, som klart. Emedan eljest under solen ingen pyssling finnes så liten, att han icke, för sig *sjelf*, har sin lilla höghet.

FÖRSMÄDELSEN deremot —— är den vildhet, att med lögn och konst göra andra *lägre*, för att sjelf vara *hög*.

Hvaraf man ser, att Försmädelsen i sin lefvande bild —— är en *låg själ*, äggad till äran, och som reser sig upp i sin styrka.

Men väsendet af all Försmädelse är att —— *med lögn förnedra.* Ty förnedra med *sanning*, är endast en högsinnig harm, en rättvis och gudomlig hämnd, sådan som Lagstiftarens, då han straffar.

Nu, denna *Försmädelsen*, det är den vilda, men mägtiga anda, som sätter alla samqväm i Europen så häftigt i lif och rörelse, att om man i denna stund kunde taga bort den ur verlden, skulle det göra samma verkan för edra sinnen, som om ett brusande vattenfall i ett ögonblick upphörde.

Men skullen J väl, MINE LÄSARE, någonsin hafva förmodat —— att det är just vår *fina politesse*, som födt Försmädelsen: att det är den *milda* lögnen, som födt den *vilda* lögnen: att det är ödmjukheten, som födt högfärden, och modestien, som födt *oförskämdheten?*

Detta är Försmädelsens korta chrönika.

När man först såg de Förnämas *duglöshet*, men likväl fann det nödigt att krusa för deras

För-

Förnämhet och *utvärtes* betydelse; så infördes snart i allmänna Lefvernet, såsom en Hof-sed, bruket att *sedigt ljuga;* och på denna *milda lögns* credit uppsteg lika snart högfärden i allas själar, i början med osäkra, sedan med djerfvare, sist med skamlösa anspråk, som rasade upp till vildhet. Det kittlade ljuft, att på ett så lätt sätt vara hög. Man gjorde till sin lagliga ära, allt hvad man med lögn kunde anses för. Sedigt ljuga blef en *skyldighet:* vara en, större eller mindre, lögnens Prins, blef en rättighet.

Såsom på den egentliga och nu allmänna *Crediten* yppigheten dristigt storas, rasar upp till öfverdåd, och till slut trottsigt pockar på rättigheten att bedraga: så har det ock gått till i menskliga samlefnaden: så har man der förhäft sig, på den credit, en feg, men fin och sedig lögn gaf. Den fåne, som först så ödmjukt tillböd allt på borgen, spottas ändtligen dristigt i synen.

Lögnens egna grundlag för sederna var väl icke utan sin klara billighet. Den lydde

så: *Smickra du mig, så skall jag smickra dig;* det är: *ljug du mig stor, så skall jag ljuga dig stor.* Men denna jemnlikhet, oaktadt dess infamt ägta skönhet, anstod icke länge en vildare högfärd. Inbillningen är oändlig. Lögnen tvangs att taga vapen för hvar och en. Man började *förnedra* andra, för att sjelf vara hög. Man FÖRSMÄDADE.

Och så började —— än det Huroniska massacrerandet af hvarannans heder, än det Italienska fina mördandet med dolkar höljda af blomster: så började det *leende Barbari,* som nu gör hela samlefnadens lust och liflighet.

Är icke denna lilla chrönika sann, mine Läsare? Jag frågar hvars och ens själ. Är den icke kort, klar, och förbannadt vacker?

Vi föddes dock till något ädlare: till en ren och odödlig höghet. Hvad skole vi göra? upplyfta våra ögon till himlen, skämmas inför Naturens och Sanningens Gud, och svära att blifva värdigare *Menniskor.*

Men emellertid, till styrko för vår tro, låt oss se FÖRSMÄDELSEN närmare; och se-

dan, med ädelt mod, söka att återställa de gudomliga Lagar, dess vildhet så länge trampat.

* *

*

Jag har funnit, i våra *fint barbariska* Samhällen, Trenne stora slag af FÖRSMÄDARE. Hvilka jag, med samma rätt, som Adam fordom med *sina* bestar, nämnt efter deras natur:

1. *Rytare*, 2. *Grinare*, 3. *Fånar.*

I. Rytare. Desse äro i lif och själ barbarer. De hafva en enda verklig känsla, och den heter: *Jag*. De hafva en enda rätt klar idé, och den heter: *Jag är Jag*. I allt annat är lögnen hos dem orygglig, har ett slags dyster höghet, har vigt, och ett säkert majestät. Med en vink *göra* de lögn, liksom skapande. De skulle kunna hålla en juste, noble, ferme conversation med Beelzebub, utan att stappla, utan att blinka. I England finnes den ädlaste raçen. När FOX *) en dag blir *hurrad* af fol-

*) Och detta är icke satir, utan rent *Factum.*

ket, skrifva de andra morgonen helt kallt: "FOX höljdes med smuts i går af pöbeln, under förbannelser": när PITT en dag blir *uthvisslad* af pöbeln, skrifva de med samma köld: "PITT fördes i triumf i går af folket, och i tusen rop af *lefve!* kändes för Landets fader." Desamme bevisa klart —— att menskligheten är en sjuk hjernas dröm, och att Slafhandeln följer af Guds Ord och Naturens Lag. Annorstädes finner man få så båla Rytare: men destomera af ett lumpnare slag, som, med ett eget, mera mildt namn, kallas *Fähundar.* Desse ihop med de förra göra dock ett förfärligt vrålande af **Försmädelse.** En verkan, som är nog naturlig. Ty de känna ej mer än *ett* förståndsfel, och det heter *Galenskap;* och ej mer än *ett* fel i hjerta och seder, och det heter *Infamie.* I Politik, i Vitterhet, i det finare Umgänget, är det dummaste, det bålaste, det förfärligaste ord alltid *deras* röst. Ty i alla saker är Rytaren, icke anklagare, icke domare, utan genast *Bödel.* Och om han icke sjelf, i sin fräckhets allmagt, skapar infamie; så tillöker, så sprider han all den som kommer; så gör han sitt hus, eller sitt samqväm, till en

lögnens gästgifvaregård, och sig sjelf till en Försmädelsens hållkarl, som ger den raskaste skjuts åt hvar *nidings dikt*, och ler hjertligen, när han ser, huru dam och smuts står omkring på färden. Men detta är Rytarens lek. När de blifva onde, då är minsta ironi pasqvill, minsta fel eller skönhet det mest dumma eller förryckta: då är den bok, hvaraf de ej läst en rad, högst infam och absurd: då kunna de spotta sjelfva Skönheten, sjelfva Gracerna i synen: och, i ett rytande tumult, är för dem då, som det först bär till, helvete himmel och himmel helvete. Om man kunde se *själen* i en Rytare, så skulle hon se ut som en IROKES i sin krigs-ståt, det är, med ansigtet färgadt öfver af blod och svarta breda tvär-strekar.

* * * De mildaste Rytare äro de, som man kan kalla UFVAR, hvilke dragit sig utur Verlden till någon klyfta, hvarifrån de se allt *i svart*: de hafva ej mer än *en ton*: den bådar olycka.

II. Grinare. Såsom Rytaren är utan allt manér, så består deremot Grinarens lögn och smädelse i bara *manér*. Han har sitt namn

deraf, att han, nästan alltid, mer eller mindre, *Grin*-smilar.

Man säger i dagligt tal, att en Rytare —— *skär* äran af folk: men denne klipper äran af folk. Han smilar, han bifaller *"ja, det är väl så, MEN . . . . ja, det är visst en bra karl, OM bara inte . . . .* Hvaraf man ser, att *Men* och *Om* —— utgör hans lilla förbannade sax.

En Grinare är alltid, fast osynligen, lytt och skef, och har någon fin förderflig syra i blod och lifsandar. Om ni kunde se rätt hans väsende, skulle ni få se, huru Förståndet *skelar* och hela själen grinar i honom.

Det är honom omöjligt, att se någonting rent, klart, och i en gifven caracter. Om ni ville slå ihjäl honom, kan ni icke få honom att se *denna saken* simpliciter såsom *denna saken:* utan han måste nödvändigt se **bredvid.**

Således finner han, till det klaraste *factum* af en ren ädel dygd, alltid en liten mörk nidingsaktig *orsak;* till den sannaste förtjenst alltid ett fel; till hvar skönhet ett lyte. Och såsom han ger åt allt godt en *förskefning;* så ger han ock åt ett uppenbart fel den *vridning,*

som passar sig med hans tycke, hans smak, cabal, och lilla infama vänskap.

Med denna konst, hvarigenom evigt allting *Mennas* och *Ommas*, danar och fullbordar han ändtligen sin stora, egna caracter, som är: *att se så mycket ondt han behagar i det Goda, och så mycket godt han behagar i det Onda.*

VOLTAIRE, med allt sitt snille, var en så stor Grinare, att han grinade Gud sjelf i synen, såsom man kan se af hans Poem öfver Lisabons förstöring: det var då icke underligt, att han *gjorde spe* —— af Naturen och af Rousseau.

Herrar Grinare äro af alla Regeringar och af alla Religioner: ty, genom deras förskefnings-snille, är, för dem, *allting allt hvad man behagar.* Således kan allting smädas, och allting panegyriseras. Grinare göra lycka i hof: fastän de göra narr af både sina Auguster och sina Mæcenater. Statsmän och politiskt folk —— grina alltid efter conjuncturen.

Ty i allt Grinande ligger den skarpsinniga konst —— att *förställa* och *vanställa*.

Det som står *rätt* förargar naturligen en Grinare: han måste nödvändigt hafva det uppner, eller åtminstone *på kant.* Derföre gör han parodier, är kär i parodier, har sin lust i farce, och i allt hvad som *grinar.* Och denna smak är det enda som är *rätt* hos honom: emedan hans egen själ ej annat är, än en lefvande *Parodie* af all mensklig skönhet och all Naturens sanning.

Ibland är en Grinare rätt rolig. När han recenserar ett Project, fullt af godhet och välmening; så hänger han en tafla af *en omöjlig Solvisare* i ändan på detta Project. Hvilket är alltför qvickt: fast han då ej kommer ihåg, huru mycket oändligen löjligt man kan hänga i ändan på en Recensent, utan att *det* just bevisar något.

Alle GRINARE under solen —— arbeta på ett enda stort Problem, som de lämpa på allt i hela menskliga lifvet, och det är detta: Posito en *Förskefning* in Infinitum, *huru mycket gement kan finnas i* detta goda, *och huru mycket godt kan finnas* i detta gemena?

III. Fånar. Desse kunna aldrig beskrifvas klarare, än så: *Fånar äro Fånar.* Men huru desse kunnat komma att få en *TON i verlden*, det är litet svårare att uttyda. Dock är jag, mine Läsare, så lycklig att kunna hafva den äran att säga er denna hemlighet.

Det gick nemligen så till —— att denne TON gafs först af de **förnäma** fånar: och ehuru han straxt fanns ihålig och tom, var han dock *stor*, och imponerade mycket för det rika och präktiga Instrumentets skuld. Derpå antogs och upprepades han snart af alla mindre *förnämheter*, ända ned till den minsta. Så att man nu med visshet kan säga, att Fånarnes TON i alla länder härrör från alla de **förnäma** i högsta rangen, från alla de förnäma af prester, lärda och ämbetsmän, från alla de förnäma borgare, från alla de förnäma bönder, från alla de förnäma stackare —— som, i alla tider, utan vett, *Tonat* öfver ämnen.

Nu, låt oss se detta nya Slägtes lynne.

En FÅNE —— förargar sig så öfver all klar och hög idé, all klar och hög förtjenst;

som kalkonen öfver den röda färgen. Han kan för sitt lif inte tålat!

Allt hvad Fåne är, bär sig *förnämt till.* Han äfven tänker, och har sin princip. Ofta ler han, och säger tyst i sin själ: *Jag kan.* Derpå lägger han till, med förvissad harm: *Skulle JAG inte kunna?*

Jo. Jorden ser väl ut, som de förnäme Fånarne hade *kunnat!*

En ägta Fåne var Biskop Bonifacius med sin kära Påfve Zacharias, som satte Virgilius i bann, för det han trodde antipoder. Gamla verldens 30,000 Gudar, otaliga Religioner, Mysterier, är allt Fånars skapelse. Ifrån Socrates till Rousseau —— förföljdes, fängslades, landförvistes, brändes de Vise och de stora Snillen endast af *Fånar*, på andra lärdare Fånars rop.

Någon gång skrifva sig Fånarne, liksom klokt folk: Pro sensu communi. Men de kännas derpå, att såsom deras Fäder trodde hvar man af stort snille vara en *Trollkarl*, som hade compact med fan, så tro desse hvar man af stort snille vara *Galen.* Det är naturligt, att bland Fånar är högsta fånigheten Vishet.

Men ingenting i verlden är roligare, än när en Fåne gör sig *slug!*

"KRIG, säger han, är *nyttigt: ty*, och här hviskar han leende af höghet att kunna säga ett sådant mysterium, *ty* det är en *Åderlåtning:* och sedan är det stort, ser ni, att förstöra?"

"FOLKET, ropar han ibland något sticken, *hvad är det der Folket för slag, som ifras så mycke om? Folket är ju detsamma som Pack?*" Derföre räknar han Rikens Ordning så här, i tre grader: *de Förnäme, Folket, och Fänaden.*

YPPIGHETEN prisar han dock högre än både Krig och Förnämhet. "*Huru många*, skriker han, *huru många föder icke Yppigheten?*"

Och när härvid en vettig karl faller in, något uppeldad af harm:

"Huru många föder icke ljuga och stjäla? Utan laster och missgerningar, förföll ju straxt hela det ståtliga Domare- och Police-Verket i alla Riken? YPPIGHETEN föder många: men *Vi* föde Yppigheten, med vår must och blod, tills vi stupe af vanmagt. Och ert sluga KRIG, Herre, det är en *Åderlåtning*, på hvilken ni

gipar efter andan, trånfebrar i många år, tills ni dör som en narr på konsten, om *par miracle* någon vis och stor man ej kan frälsa er: Krigs *storhet* i förstöra är en Fånes dikt, ty *större* förödelse, än en hel *Armée af Hjeltar*, gör en här af Egyptiska möss, eller annan ohyra, som slår ned på ett Land. Men FOLKET, som ni kallar Pack, är just den sanna stora Menslighet, som i sin svaghet födde *er* och allt hvad som är högre än *ni*, och som i denna stund närer eder alla, OM J ären duglöse, så, som en fattig Bonde närer lössen på sitt hufvud!"

När, säger jag, en vettig karl, något uppeldad af harm, faller in med all denna sanning —— så stöter Fånen på den som sitter honom närmast, och hviskar: "det är en *lärd* karl (ty genie tar han för svartkonst, eller galenskap), det är en *lärd* karl; men han *Tänker* förmycket!"

Hvar *ny* tanke, hvar *fri* tanke, hvar *hög* och dristig tanke, ja, nästan *hvar tanke*, stöter en Fåne. Ty han dömmer allt efter minnet och den *brukliga smaken*. Smaken? ja, det

glömde jag att säga: han tycker *oändligen mera* om SMAKEN, än om FÖRSTÅNDET.

Också bryr han sig mycket med vackra Konster. Men det gudomliga SANNA, som gör all ren och hög skönhet —— det är honom så *obegripligt*, som alla de 7 djuren tillhopa vid Guds thron i Uppenbarelseboken, på hvilka han annars djupt studerar.

Ni kan af detta se, hvad Fånarnes Ton är för en märklig *Oton*, fastän i moll; och hvilken helvetes CONCERT, ihop med Rytarnes vrålande, och Grinarnes gnäll, denne Oton måste göra, *af FÖRSMÄDELSE* i verlden.

* *
*

Och DESSE äro nu menskliga samlefnadens bestar, så kallade för deras *Oskälighets* skuld: hvilka jag, såsom Adam, nämnt efter deras natur, och, såsom Linné, caracteriserat, icke efter färg och ovissa lynnen, utan efter deras ädlaste delar. Men såsom moraliske bestar, skiljer sig deras okynne så: *Rytaren* slukar med hull och hår, *Grinaren* sargar och sliter, *Fånen* ba-

ra glafsar —— förutan när han förifras och rätt blir arg, då *Bålet och evig fördömelse* icke äro honom nog, såsom man ser af för detta Fånarnes Konung Påfven, af Spaniens Autos da Fé, af Korstågen; ja, man kan vara viss på, att det var, icke Rytarne och icke Grinarne, som begge *urskilja* sitt rof, utan Fånarne, som korsfäste Christum, ty der står: *de veta icke hvad de göra*. En anmärkning, som jag här gör, MINE LÄSARE, på det J icke måtten le åt all denna Fasa, liksom vore det enda onda uti bestarna ohyggligheten af deras *läte* i samhällen. Nej, tvärtom: de äro verklige vildbestar: och hvar käck karl bör rösta för ett allmänneligt *Skall* efter dem. För hvilken jagt jag ambitionerar att vara en Nimrod, eller, om ingen vill följa mig, helt ensam dessa monstrers Hercules.

Emellertid, för att hämma den synbara starka bestification, som, i ett vanvettigt *Smädande*, dagligen sprider sig i hela samlefnaden, —— skall jag gifva, emot de tre arter af *Oskälighet* och vildhet, hvilka vi ofvan sett, tre Lagar af den högsta enfaldighet och klarhet.

1. Om en Autor vore så säkert en Gud, som han är säkert en menniska; så borde han, i likhet af dessa gamla ord: "Varde ljus, och det vardt ljus", skrifva emot alla RYTARE, blott och bart, denna lag: **Vet hut**, ty verkan deraf skulle genast vara: *Och man visste hut.*

Men nu blott en menniska, kan han hafva endast Menskligهetens styrka. Han kan se dessa Rytares *oskäliga vildhet* med en hög, ren, lefvande harm. Han kan skrifva denna lag:

RYTA kan en best, SKRIA kan en åsna, RÅMA kan fänaden.

Det vill säga: att allt det väder, som kan komma ur det största vilddjursgap, **bevisar** intet mer, än att det var ett fanders stort gap, hvarutur det kom.

Det är obegripligt, huru, då en Rytare är det yttersta af mensklig råhet, så, att man gerna kunde slå jern öfver nosen på honom och sälja honom till en Savoyard, och så, att en verklig Huron är i vett och seder en halfgud emot honom, huru, säger jag, han kan, i en

mensklig samlefnad, icke allena tålas, utan äfven *tros* af ett väldigt antal.

Så förfäad kan då en *menniska* blifva, att hon icke känner mera någon enda lag af vett, af ära; utan bara ryter, utan bara råmar!

"*Han är galen! Han är gudomlig!*" Finner ni det minsta mer, i det ena, eller i det andra, än en —— mund full luft?

Det mest rytande tadel, det mest rytande beröm: *han for till helvete! han for till himla!* dessa stridiga rop —— hvad visa de er annat, än två styfva nöt, som bufflas för ro skuld, under det de vänta på klafven om halsen?

Hvad kan ej den ryta fram —— som är alla sakers, icke anklagare, icke domare, utan genast *bödel?* som derföre har sitt lif, sin lust i *Tillvitelser*, mörka som afgrunden; på hvilka ofta är omöjligt att hafva minsta *bevis;* och åt hvilka man kan tänka sig, huru Beelzebub, der nedre, med ett löje, liksom en strimma i natten, nickar af välbehag.

Huru djup måste icke dens egna *ärelöshet* vara, som kan göra sig en lek af att störta an-

dras

dras ära! ja, som i sin fräckhets säkra höghet kan skratta åt *Rimlighet, Skäl, Bevis!*

Men att en dum, en fräck lögn, oaktadt all dess högsta dumhet och fräckhet, kan i alla SAMQVÄM tålas, kan *tros*, kan *upprepas* och spridas —— det, mine Läsare, visar oss endast, att stora hopar af menniskor finnas, för hvilka Naturen icke stiftat någon högre lag, än denna enkla: *när* ett *nöt råmar, så råmar all fänaden.*

Hvilken idé, som kan lämpas på allt förgudadt vanvett i Religion och Politik, är på det riktigaste tagen ur Naturen. Ofta, då ni hör stora drifter af verklig Fänad som bålast råma, får ni ej annat skäl, än detta: *Ty den der kladdige stuten råmade först.*

2. Emedan en GRINARE är det mest *falska* och osäkra af allt falskt och osäkert under solen; så har jag ock, emot dess konstiga arghet, varit nödgad att utfinna en *Lag*, lika evig och grundfast, som sjelfva Förnuftet, lika klar med Verkligheten, lika vidsträckt med Na-

turen, och som gäller med samma oföränderliga stränghet ned från djupaste afgrund upp till högsta himmelen. Hvilken Lag lyder så:

DETTA är DETTA.

Såsom allt Grineris väsende består deri att se **bredvid**, *inunder*, *uppöfver*, *bortom*: så behöfves en sådan förfärlig stöt af nödvändighet, en sådan hål röst af Förnuftet, för att hämma dess vilda språng och irringar.

Om man ville uttrycka denna allvarsamma Lag på ett mera grinande sätt, för att derigenom göra den mera naturlig för alla Grinare; så kan det ske så här:

"HVAR SAK FÖR SIG, min lille Herre!
HVAR SAK FÖR SIG, min lilla Fru!

Ty är det ej, i detta nuvarande alltings Förgrinande, är det ej, MINE LÄSARE, likaså barmligt som undransvärdt, att man ej kan *berömma* en sak, om aldrig så uppenbart god, eller *lasta* en sak, om aldrig så uppenbart ond, att icke straxt en liten sieur eller dame är färdig att *Grina till* ett Om, ett Men, ett bred-

vid, ett inunder, ett uppöfver, ett bortom, ett litet qvickt och klyftigt *annat*, än *den saken*, hvarom talas? Och detta för den lilla söta och gemena förnöjelse, att med lögn kunna förnedra, och med lögn kunna upphöja, allt hvad man behagar?

Således har jag aldrig i mitt lif fått berömma CARL den Tolfte för att vara en Hjelte, en halfgud i själens kraft och höghet —— utan att straxt den lumpnaste, som hört det, *grinat till*, styggt som en Blaren, emot hans ära, tills han hunnit komma fram med sina inkast af allt slags skefhet: "*Men* —— han anlade ingen enda fabrik för Nattmössor: *Men* —— han, han tänkte ej som Kungen . . . i min hjerna: *Men* —— han handlade ej som i vår tid, ej som i andra tider: *Men* —— han var (tänkte jag, och log) så uppenbart Carl XII helt rent, som *ni* är en Grinare, en ägta *Blaren* i förstånd och ärlighet.

På detta sätt rasar man grinande fort i oändlig förskefning, med inkast, som gå ut på detta: SOCRATES och SENECA kände illa Cato-

chesen! CATO bar sig icke åt, som salig moster! BRUTERNE voro icke så söte, som småsecterare, CROMWELL och HERCULES icke, som en symamsell!

I Vitterheten —— är allting så förgrinadt, att ni der knappast vet, om SHAKESPEARE och MILTON äro Gudar, eller fånar: om HOMERUS är en hjelte, eller en käring: om OSSIANS sånger äro en slagdänga, eller det sublimaste af menskligt snille.

Genom Grinares fräcka konst —— är ingen man i verlden så stor, som icke blifvit förnedrad till en tossa; och ingen tossa så liten och grå, som icke blifvit klädd i solens glans och upphöjd till en Gud.

Genom denna fräcka konst —— kunne vi alle, när som helst, grina upp emot himmelen i trots af den ädlaste *Förtjenst;* och grina ned i stoftet för den lumpnaste *Titel.* Ja, vi hafve, genom en lång vana, våra ansigtes-muskler så ställda till *Grins*, att vi åt hvilken som kommer, kunne i samma ögnablick grina en compliment, eller en smädelse, det är, en lögn *för*, eller en lögn *emot.*

MINE LÄSARE! Låt oss derföre flitigt upprepa vår klara, stora Lag:

"Man *berömmer* icke det lastvärda, utan det *berömliga*, i allting. Man kallar en man stor, icke för det, hvaruti han är *liten*, utan för det, hvaruti han är *stor*. Man prisar i en handling, icke *felet*, utan *förtjensten*: och tvärtom. Så i allting. "*Hon är vacker*": icke för den lilla *fulhetens* skuld ni behagar grina fram med, utan för allt sitt *vackras* skuld. "*Han är god, vis, stor och ädel*": icke i hänseende till de deremot stridande irringar, ni hos honom kan finna, utan i hänseende till hans uppenbara handlingar, ådagalagda facta, af godhet, af vishet, af stort och ädelt sinne.

Med ett ord, låt oss — *rent skilja alla saker*; och sedan förena oss i denna röst emot alla Grinare och Grinarinnor:

"Min Herre! Min Fru! *En sådan sak är en sådan sak. Factum är Factum.*

DETTA är DETTA.

3. För FÅNAR skrifvas inga Lagar. *De* — måste föras genom vanan och exemplet af *andras* vett.

Dock kunde man för dem jollra så här.

.... Krukan, sjelfva KRUKAN, har hon icke sin *ton?* Men hvad bevisar den, annat än att sjelfva krukan har *sin ton?* Om man nu satte fram en kruka vida mera *stor* och rar: kunde den gifva er mer, än en *större* krukas *större* ton? Åter, om man gjorde rönet med en icke allenast stor, utan högst dyrbar kruka, förgyld, emaillerad, blomstersirad, med dråpliga mästerstycken till grepar, ja, om man kallade henne Riks-Kruka, och om man skref på henne den Ofantligaste Titel i Asiatisk stil, såsom: "*Den Firmamentaliska alla Krukors Kruka:*" säg mig, skulle en sådan Krukas Ton ändå vara mera, än en krukas ton?

Det kunde kanske hända, att en Fåne häraf skulle märka, att allt hvad man säger utan vett och skäl är —— fånigt.

* *

Men, det är nog. Jag har visat allt det lumpna, allt det lågt löjliga, som är i FÖRSMÄDELSEN.

Om vi, mine Läsare, tro, att någon höghet tillhör menniskan; att det sanna, det ädla,

ända till en viss gudomlighet, är vår lott —— så besinnom, att i all Försmädelse, i allt Omdöme utan skäl, utan bevis, röjer sig —— ett bofaktigt lynne, ett falskt vittnande, en *leende oärlighet*, en låg själs fräckhet. Beslutom att i en oss mera värdig, i en rätt *mensklig*, sinneshöghet —— ***Taga hvar sak för hvad den är: dömma allt efter sin art och sin grad: och rättvist minnas, att ingen ting göres för sina fels, utan för sitt värdes skuld.***

Under denna sista Lags beskydd flyr jag —— och *slutar* min CRITIK öfver CRITIKER, glad, om jag dermed kunnat gifva det minsta utkast till en *LAGSTIFTNING i Snillets verld.*

---

* * * Jag förklarar heligt, att jag knappast känner en *enda* af de *personer*, som jag här försvarat. Men, *RÄTTVISAN känner alla.*

Om STILEN, i sista stycket af detta arbete, vädjar jag till de *små Förklaringar*, som sluta Andra Delen.

STILENS rätta höghet är att göra en sak liflig och *lefvande:* det är, att visa det sköna i all sin skönhet, det stygga i all sin styggelse.

Man målar icke det fula vackert. Man målar icke Fan —— i morgonrodnans guld, i solens glans, i himmelens azur: likså litet, som en so i rosenrödt.

Derföre finner man ock en Målare, som är stor i Colorit, lika stor i sina *mörka* färgor, som i sina ljusa färgor. Kännare säga: det är *samma pensel.*

STILENS frihet är densamma, som SNILLETS. Denna fria Stil bör gå lika långt med *Sanningen:* det är, den bör vara så skön, som allt det sköna, så förfärlig, som allt det förfärliga: den bör gå så djupt, så högt, så vidt, som tingen: och ej hafva ett *mindre mått*, än NATUREN.

MILDHETEN.

1792.

Thet Rätt och Skäl icke är, thet kan icke heller vara Lagh.

Domare-R. 9.

Mildheten är icke en qvinnlig känsla: icke heller en egensinnig nyck af godhet, kallad nåd. Ty, först, bör Rättvisan vara, icke blind, såsom den föreställes, men, fastän högst seende, obeveklig: det är, den bör vara, nu och evigt, *Rättvisa*. Och, hvad det andra vidrör, så är en *blott nåd*, ehuru blänkande i de svagas ögon, ehuru retande i de fina duglösingars och skälmars, dock i sig sjelf ett oheligt gäckande af Gud, af Rätt och Lagar. Eller är det icke klart, att den som gör en *blott nåd*, dervid säger: "annat än detta är rätt, men jag vårdas icke akta det?" Och dock hvilar endast uppå Rätt något så stort och gudomligt, som allas lif och ro, som alla dygders skydd och uppstigande skönhet. Derföre, hvaruti åt någor göres en *blott nåd*, deruti svikas alle. Och denna ömhet för en viss är en grymhet emot Staten.

Allt detta är således Mildheten icke. Men den är i stället det högsta af allt godt och värdigt i Menskligheten: ty den är — *det högsta af sjelfva Rättvisan.*

Sakens sanning är denna.

Af ålder har man sagt: att *högsta rätt är största orätt.* Och så vidt dessa blotta orden lyda, är denna gamla allmänneliga sats en klar lögn. Men det var ljuft för menskliga svagheten, att göra af sjelfva sanningen ett jollrande spel. Man mente, det man ärligen hade bort säga: STRÄNGASTE rätt är största orätt. Hvilket, i nästan alla brott under solen, är sannt. Och så sannt, att ock i våra Domare-Reglor, som äro ett mästerverk af Ärlighet och Visdom, då vår Lag deremot är halft barbarisk, denna urgamla sanning utföres på detta vis, Regl. 10; *All Lagh bör medh Beskedelighet driffuin warda: Förty högsta rätt är största orätt, och moste Nåden wara med rätten.*

Ty, fastän det, i menskliga lifvets öden och förvirringar, händer, att långt mera är i Brottet, än i Lagen; så dock, om annars Lagen är väl gjord, det är, grundad på en ren och fullständig tanke, händer oftast, att *långt mera är i Lagen, än i Brottet.* Sällan, eller aldrig, så i dygd, som i brott, hinner den svaga menniskan upp till det som innehålles uti en ren och fullständig tanke om Dygd och Brott.

Men alla sanna, alla demonstrativt bestämda modificationer och grader, det är, Själen af Rättvisan, den har ännu hittills varit för hög för alla Länders och Tiders lagar. Nu är Lagens rubrik alltid absolut: gerningen är högst villkorlig. Nu står Lagens heliga Bokstaf, det är, en gång sagda dom, alltid lika förfärlig: och den bäfvande dödlige, som skall ställas under den, har icke hunnit till hälften af det brott, som Lagens stumma gudom dömmer. Så uppstår det stora, det bedröfliga missöde, att i Lagen är strängaste Rätt, i Domen Största Orätt.

Lägges härtill, att Lagen, alltifrån mörka och vilda tider, har ännu ett mörkt och vildt lynne: att den är rå, groft och illa bestämd, dunkel, grym och mera värdig Huroner, än ädla folkslag: o hvilka uppträden af marter och plågor, af ryslig klagan mot Himmelen, måste icke då en sådan Lag bjuda? Der, under denna vilda Lags välde, skall man se medborgares nakna kroppar, hängande offentligen, ohelga dagens ljus: och man skall höra afgrunds skrän af ett straff, som är grymmare än alla brott och en vanära för jorden. En sådan Lag skall bjuda prygel för sjelfva Ärans folk, och

uppfinna en utmärglings-pina, ett barbariskt gyckelspel, som på en gång ger och förstör lifvet: ja, den skall stadga en riktig taxa för hugg, slag, sting, lemmars bräckning, krossning, stympning, det är, för våld på allas lif: och, att roa sitt grymma lynne, skall den likasom leka med ärelösheter.

I denna Menskligheteus nöd, sände himmelens HERRE ned i vissa gudomliga själar ett ljus af sin egen vishet, kalladt MILDHETEN, eller den *höga Rättvisan*.

Hvilken, såsom Guds egen högsta vishet måttar hans egen högsta magt, hans kärlek och hans hämnd, äfven så i Samhället, enligt den eviga, allom klara Sanningen, rättar allt det, som är vildhet i Anklagarens påstående, som är råhet i Domarens förstånd, som är våld och mörker i sjelfva Lagen.

I. Det första, som mildheten, den sanna och höga rättvisan, denna röst af Gud, förkunnar jorden, är:

att ***Straffa så litet*** som är möjligt för Samhällets bestånd och ro.

För att icke, genom ett så vansinnigt påfund, som en *laglig Vildhet*, tillskapa ett ännu större elände, än det alla brott kunna göra. Ty GUD, af hvilken denna lagen är, Han, den högste allas hämnare, frågar icke, huru mycket blod vi hafve gjutit, utan huru mycket blod vi *hade kunnat spara*. Och hvarje sådan, icke sparad blods-droppe, har han förvarat till sin eviga Dom.

II. Dernäst bjuder MILDHETEN att fästa sin stränga och dömmande blick endast uppå det *Verkliga* i hvar sak: så att derifrån rent skiljas både alla *tillfälliga* omständigheter, och alla *blott möjliga* eller af anklagaren tillagda och förmodade.

Ty annars skall ingen ting hända oftare, än att Dömma en tanke, en önskan, ett rykte, ett ljud af ord, en liklighet, en trolig dikt, en händelse, ett blott öde, i stället för sanna *gerningen* eller *det gjorda*. Man skall då Dömma, icke den skyldiges brott, utan sin egen förmodan. Och Lagens heliga och hämnande svärd skall på detta sätt upplyftas, icke emot någras missdåd, utan emot *Allas Säkerhet*.

Genom minsta hjelp af *tillfälliga*, eller *blott möjliga* och förmodade omständigheter, kan hvart brott, inom sin art, göras till det svåraste, eller till det lättaste. Och om dertill kommer, att brottets grader i Lagen äro få, eller mörkt bestämda; så är Rättvisan ett spel för Listen eller Magten.

Låt oss gå rent till sakens väsende.

Af ålder sades: *öga för öga, tand för tand.* Detta var Lag i sin första råhet. Men det fanns snart, att denna Lag ej skillde Våda och Våld, ej träffade det *verkliga* brottet, eller gerningens inre och moraliska Art; och, i allmänhet, gaf ingen ting åt Menskligbetens öden.

Man ville då upplyfta sig till en alldeles sann Rättvisa: och satte brottets väsende i sjelfva *UPPSÅTET.*

Detta, så långt bort ifrån det uppenbara, ifrån det menniskom veterliga och vissa, och doldt i det mörker, i hvilket *allt det inre* i Naturen för oss dödliga evigt doldt är, gjorde hvar Domstol till ett litet dunkelt Påfvedöme;

hvar

hvar Anklagare till en liten tartarisk Cerberus; hvar Gerning, efter godtycko, till stygg eller skön. Denna Lagklokhet var i synnerhet de ännu Catholska länders. Man kunde, då, brännas för en *tanke:* man kunde helgas för ett *mord.* Politiskt svek, politiska grymheter, de galnaste och vildaste krig, urskuldades: ty *Uppsåtet* helgar allt, ropades. Ja, man dristade, i trots af GUD, skapa *pias fraudes.* Man gjorde då, lekande, en helig Taxa för Hugg, Slag, Sting, Lemmars bräckning, krossning, stympning: ty *Uppsåtet* var endast att gifva den slagna en viss mathematiskt calculerad känsla af ens magt. När man ville fälla någon eller några, sökte man: 1:mo ett *Uppsåt*, så stort och grymt som möjligt, såsom Le point sur lequel la pièce devoit tourner: 2:o drog man fram alla verkliga omständigheter i saken, starkt färgade af uppsåtets grymhet: och 3:o *samman-band* man dessa omständigheter, genom en ständig Assumtio hypotheseos och Förmodan, till ett förskräckligt Helt i och med Uppsåtet. *Facit*, ett brott tusende gånger värdt döden: men hvaraf några strödda, i sin natur helt lätta, omständigheter voro Sanning. På detta sätt

ser man en Poet, af några få historiska drag, genom att tillsätta, uppfylla och *sammanbinda*, göra en stark ryslig Tragedie: och, under denna lömska Lagklokhet, voro, när man så ville, de blodigaste Domar icke annat, än sista sången af en Actors vilda Poem, eller yttersta capitlet af en Juridisk Roman.

Så dömmer Inqvisitionen än i denna dag: och kan sträcka all brottslighet, både så *högt* och så *vidt*, som han i sin List eller Grymhet behagar.

Ändtligen uppstod i våra dagar Beccarias gudomliga snille: som, efter att hafva upplyst Straff-Lagarna, ville för evigt fästa *Brotts natur* vid något lika så klart, som oföränderligt; och trodde det vara "Skadan, som af en gerning händt." Men *Uppsåtet*, som ligger för dödligas ögon så djupt i mörker, och *Verkan*, som beror af så otaliga händelser och öden, tjena lika litet till en klar och viss princip. En eldsvåda af oaktsamhet, och mordbrand, borde i detta fall dömmas lika, ty *Skadan* är densamma. Den som skjuter efter en medborgares hufvud, men råkar endast sveda hans

ögonbryn, borde då böta, som för hvar och en liten harm, den ene gör den andra. Ingen man kan vara viss uppå, att icke hans oskyldigaste ord, hans minsta gerning, kan, genom någon af de tusende möjligheter som omgifva oss, främja eller inflyta på en stor olycka: äfven som det grymmaste anslag, genom en annan möjlighet, kan hafva ingen Verkan, det är, kan göra ingen *Skada*. Det är häraf klart, att denna sats återgår till de gamlas ärliga vildhet: och således endast fullbordar Mensklighetens krets af Villfarelse.

Hela denna krets af Villfarelse och Elände brytes på en gång, med att hålla sig vid det *Verkliga* i Gerningen, eller vid *Det endast*, som af en fri man verkligen är GJORDT. Då allena dervid märkes: 1. att hvart fritt Underlåtande bör aktas för en fri Gerning, ty Tiga och Tala, uppstå lika af ett viljans beslut: och Stå stilla är äfven så visst en gerning, som Gå fram. 2. Att Gerning, i Lag, alltid aktas fri, eller gjord med vett och vilja. Våda, såsom våda, är öde, ej gerning: afvita och omyndige hafva sitt skydd i sin svaghet.

Men med denna Naturens och Sanningens princip äro Missförstånd, List och Grymhet, lika omöjliga. Ty uti denna Naturens och Sanningens princip är Brottet, icke det som är *ment*, och icke det som är *händt*, utan just sjelfva det, som är af den görande verkligen Gjordt. Så att Brottets natur och grad är det samma, som Gerningens natur och grad. Och så, att frågan icke är om ett *Uppsåt*, hvilket i de största missgerningar ofta varit heligt, och i alla menskliga gerningar är mörkt och ovisst: icke heller om en *Verkan* eller Skada, hvilken i det värsta anslag kan af ett öde hindras, och i det bästa anslag kan af ett öde infalla: utan endast om *det Verkliga* i sjelfva Gerningen, det är, endast om det Onda, som i en fritt görandes bevista Gerning, icke efter en Förmodan, utan naturligen och enligt Allmän Erfarenhet, innehålles.

Enligt denna princip dömme vi ock alltid, så ofta vi dömme rättvist, alla dygder och förtjenster. En stor General dömme vi vara en stor General, endast af hans uppenbara Krigs-Snille och Mod, det är, endast af det verkliga i hans gerningar: utan afseende deruppå, att

tyst i hans *Uppsåt* kanske högst står, icke Guds Ära, icke Allmänt Bästa, utan eget herravälde: ja, utan afseende deruppå, att *Utgången* icke kröner hans förtjenst, såsom i CARL XII:s stora öde.

På detta sätt synes äfven klart, huru märkligen *Vår Lag* är rå och barbarisk i dess *M. B:s 34 Cap.*, der Hugg, Slag, Sting, Lemmars stympning, värderas ut i pengar: och der menniskolif på det sätt lemnas åt slump och öde, ja, riktigt sättas upp för de rika på spel, att, om våra milda seder icke gåfvo oss det skydd Lagen icke gifver, skulle snart hela Samhället vara stympadt, utan näsor och fingrar, utan ögon, öron och alla lemmar, derföre att Lagen varit utan Förstånd. Men Naturens och Sanningens princip visar uppenbart, att i Hugg, Slag, Sting, m. m. bör man Dömma, icke den *tillfälliga* Skadan, det är slumpen eller ödet: och icke det *möjliga* uppsåtet, som i detta fall är blott en vildhet: utan endast det i Lag dömeliga, det *Verkliga* i saken, eller sjelfva *den görandes Gerning*, hvilken här är ett klart VÅLD PÅ LIF, och derföre bör skattas, icke i proportioner af Böter, utan i proportioner af Lifsstraff.

Förlorad är all Rättvisa, och med densamma hela Samhällets Trygghet, i den stund Domaren vågar Dömma något annat, än ett rent Factum.

Nu, bör af hvar redlig Läsare märkas: att den brottsligaste kan lika så visst dömmas *Orätt*, som den oskyldigaste.

Men då, säger Mildheten, den sanna och höga Rättvisan, denna röst af Gud, då dömmes han *Orätt*, om han dömmes en *enda grad utöfver* det, som i hans brottsliga gerning verkligen innehålles: det är, en enda grad utöfver det, som af honom *är Gjordt*. En sådan dom må nu grunda sig uti en Lags vildhet, eller uti en Domares godtycko. Ty våld och grymhet äro våld och grymhet, emot hvem de öfvas. Och hvart enda lif, med orätt taget, är ett Blods-brott, är ett mord, i den GUDENS ögon, som icke dömmer oss efter våra Lagböcker och Conjuncturer, utan efter den *Eviga* Rättvisan.

Till exempel:

Utaf de Sjuttio Sammansvurna emot Julius Cæsar, bland hvilka Tjugutre stungo, hvilken

dödlig dristar säga, att de Fyratiosju öfrige voro, med dem som *gjorde* våldet, like i Brott? Hvilken dödlig dristar säga, att desse *Någonsin* skulle hafva *gjort* detsamma? Det enda Vissa är, att de *syntes Vilja* samma brott. Men kanske att äfven denna vilje var ytterst svag, var en oviss tanke, sådan som denna: "*Monn något sådant skulle kunna ske?*" Dock, låt oss äfven uti all denna ovisshet taga det Högsta: låt oss, i trots af sjelfklar Rätt, i trots af den rena Sanning, som fordras, drista, emot så Mångas lif, att göra denna förklaring: de *Ville samma brott*. Hvad? Om *Tänka* ett brott, i Själen, der allt är så nära förenadt, är långt ifrån att *Vilja* ett brott; huru märkligen längre måste icke då *Vilja* ett brott vara ifrån att *Göra* ett brott? Tanken dödar ingen: Viljen dödar ingen: Gerningen är det enda, som *gör*. Gerningen är på en gång både det enda fruktansvärda, och det enda *Vissa*.

Uti Vår Lag äro Stora afvikelser ifrån det Verkliga, det Vissa, eller det som, för uttrycklighetens skuld, må kallas Den görandes sanna Gerning.

Såsom, uti sjelfva Capitlet om *Högsta Välds-Gerning*, är första graden:

1. *Samma Gerning och Uppsåt.* Hvarest *Uppsåt* är ett mörkt ord; som, med hjelp af den konst och tydning, den sluga Förmodan, tagen af liknelser, hvarom ofvan är nämndt, kan drabba den oskyldiga, eller den nästan oskyldiga. Lagen menar: *Sam-gerning*: och hade bort tala mera rent.

2. *Att styrka eller främja.* Det förstår sig, icke förmedelst *fria* ord och utlåtelser, icke förmedelst de tusende vanliga och allmänna anledningar, som i Samhället förekomma: vid hvilken Tydning allas Lif skulle *möjligen* sättas i samma fara. Utan förmedelst det, som, rent och naturligen, till ändamålet *Göres*. Locka och Intala någon till något, Köpa eller med sin myndighet Förmå någon till något, Truga någon till något — allt detta är, icke ord, icke anledningar, utan *Gerning*.

3. *Medvetande.* Veta är icke att *tänka*, *mena*, *förmoda*, *hafva hört att någon har hört*: det är icke ens, att *höra något klarligen till*

sig sägas, ty hvilka galna rop, hvilka galna rykten, sägas oss icke klarligen? Dertill kommer, att i samma mån som en nyhet är bål, är den svår, ända till omöjlig, att Tro. Hvadan ock de bålaste hotelser emot våra egna personer just äro de, som allramest, och äfven med åtlöje, föraktas. Hvad är då Veta, i ren, i ärlig Lag? "Att känna en *verklig omständighet* utaf en anläggning; det är, att känna något *verkligen Gjordt* för och till ett ändamål." . . . . Har ni sett en Plan underteckknad? Har ni sett Kulor och Gevär på ett enskildt och orätt ställe? Vet ni, att Manskap är hemligen köpt och värfvadt? Eller vet ni åtminstone någon, som vet och sett detta? Hörde ni hufvudmannens Ed? Såg ni in uti hans Själ Kraften af hans Beslut? . . . Ty känner ni intet annat än Revolutioner, som börja med Appetits-Supen, afbrytas vid hvart nytt Fat, stiga som högst mellan Vinet och Desserten, och ändtligen väl och lyckligt slutas med Caffét; så spökar det för er midt på dagen.

Men ingen menniskolag kan upphäfva en klar och evig Sanning, en klar och evig Rättvisa. Såsom:

VETA *ett brott*, *är Mindre*, *än att* GÖRA *ett brott*. Och dock aktas de för det samma, om de Straffas lika. Till att tiga med ett försåt, som kunde för någon ställas, fordras ofta icke mer, än att ej Älska den person, som i faran är. Men *icke älska* en man, huru kan det jemföras med att *döda* en man?

2. *Tanke är långt från Vilje: och* VILJE *är långt från* GERNING. Ej skilja detta, är att göra hela Samhället grymt och vildt. Ingen ting skall mera dragas i *betänkande*. Alla Barbarer hafva detta lynne.

3. EDER *Misstanke*, *är icke* MITT *Brott*.

4. *Den bästa* FÖRMODAN, *är liklig* DIKT.

5. *Ord*, *äro ej Mord*.

6. *Det som är* GJORDT, *det är Gjordt*: *det som icke är Gjordt*, *det är* ICKE GJORDT.

7. *All Dom skal befestas med* UPPENBARA *Skäl och Bewijss*. Ty, *Det är icke alt sant som Sanning är lijkt*. Och, **Effter thet år icke lika Brutt, så skal thet heller icke wara lika straff.** DR. 35. 16. 36.

All denna så klara Sanning, och all denna så klara Rättvisa, hafva ock, från Urminnes Tid, varit Svensk Lags anda och väsende.

Derifrån komma dessa i Lagen så gätna talesätt: *Pröfve Domaren*, MB. 39: 4. *Efterthy som rättvist pröfvas*, RB. 22: 2. *Efter omständigheterna*, MB. 60: 5. *Som brottet är till*, MB. 28: 1.

För att vidmagthålla denna eviga Sanning och Rättvisa, står i Regerings-Formen af 1772, §. 15: *Hofrätterne böra göra hvar och en rätt, som inför GUD och Kongl. Maj:t de kunna försvara:* Inför GUD! som icke dömmer efter menskligt afseende. Domaren Svär ock att dömma *Efter bästa FÖRSTÅND och Samvete, samt efter GUDS och Sveriges Lag.* RB. 1: 7. Han äger, i hvar och en sak, HÄLRE FRIA ÄN FÄLLA. RB. 17: 20. Ja, det säges uttryckligen, att *Thet Rätt och Skäl icke är, thet kan icke heller vara Lagh.* DR. 9. Och att derföre *En godh Domare är bättre, än godh Lag.* DR. 8.

Svensk Lags Mening är alltså endast RÄTT: icke *Strängaste* Rätt, hvilken tillhör Barbarer,

utan *Sannaste* Rätt. Hvadan med en gudomlig billighet yrkas, att *Alt Straff bör vara til Förbättring*, och *Straffet bör vara sådant*, OM MÖJLIGT ÄR, *at thet icke förhindrar honom som straffat varder, til at* BÄTTRA SIGH.. *Ty Laghen kräffuer altijd Förbättring, och til Förbättring bör hon driffuin warda.* DR. 25. Men, säger denne samme vise och rätträdige Man: *Then giör emoot Laghen, som giör emoot Lagsens* MENING, *ändock han synes göra som* ORDEN *lÿda i Laghen, och sådant skeer offta här i Sverige, ther man wränger Laghen effter Saköre, icke achtandes hans Mening som Laghen gjorde, och* **Wåld och Affund giör här myckit.** DR. 18.

Ändtligen är Mildheten, det är Billigheten eller den sanna och höga Rättvisan, den mest gudomliga af en Konungs Rättigheter. Denna Billighet hette hos Romarne ÆQUITAS: *Jemnhet*, eller ett *rätt Mått*. Mildheten är icke annat, än denna samma Billighet. Hvilken är en Konungs, icke allena rättighet, utan också pligt, att vårda. Ty Mildheten, eller Billigheten, består endast deruti, att måtta och rätta menniskors ofullkomliga Lag efter GUDS fullkomliga

Lag. Och detta är just den, så ofta anropade, och allom så dyrbara, NÅD, hvilken tillhör en Konung att göra. Hvarföre ock af Ålder i Sverige sades, hvad i Domare-Reglan står:

Thet Konunger med Skälom wil, skall räknas för Lagh.

III. MILDHETENS Tredje Lag är: att icke Straffa med ett så oförståndigt nit vissa Brott, att man med detsamma förqväfver Samhällets lif och själ, som är *Menskligheten*.

BECCARIA säger, att man icke bör utfästa belöningar för den, som förråder sitt Band, det är, förråder sin vän eller sina vänner: ty detta *ärelösa Svek* hjelper ett ondt med hälften värre, då det, för några missdådares skuld, ger hela Samhället ett lömskt och vildt lynne.

Mildheten, eller den sanna och höga Rättvisan, som är större än BECCARIA, säger: "Då Äran, fördunklad af en brottslighet, åter uppstiger i en naturligen ädel själ, med ny styrka, och väcker denna höga Ömhet, som icke tål oskyldigas lidande, och som låter känna en större lycksalighet i den Rättvisa man äger sjelf,

än i det Lif man fått af andra . . . . då frambryter, ifrån all denna uppeldade innerliga Dygd, en *Bekännelse*, som ofta kan frälsa Staten, alltid kan kasta ljus på dess Faror, och stadga allas ro och trygghet.

Om en brottslig icke kan Straffas, ropar Mildheten, utan uppå en sådan Bekännelse; o så rys! rys för att straffa sjelfva hans *heliga dygd!*

Hvad? Skole vi af grymhetens bila lära, att *Fräckhet* är mera värd, än *Själens Ömhet?* Skall den vildhet uppkomma och gillas, att låta oskyldiga hellre lida, att låta Fäderneslandet hellre förgås, än erkänna Sanningen: derföre att den brottsliges *Dygd* har ingen Nåd att hoppas, men hans *List* kan hoppas att bedraga Rättvisan, och hans *Fräckhet* kan le åt Magten?

Låt Brottet synas i allt dess mörker: jag fasar med eder. Men denna sanna höghet, att "*Finna det lättare att trotsa Döden, än Sanningen,*" upplyser halfva detta mörker. Rom, i all dess dygd, hörde aldrig en ädlare tanke.

Och det minsta, hvarmed någon af de gamla Republiker, det minsta, hvarmed Våre egne Förfäder skulle hafva belönat denna tanke, hade varit: Lifvet.

Icke blott af ett stort lynne. Utan af en stor och mognad Vishet. Ty de skulle sett, att med mycken själens ömhet, med mycken *sann höghet* i tankar, är det omöjligt att göra brott. Och att således hvad de gåfvo, var endast en ny trygghet åt Staten.

* *

*

Ingen MAGT bör inbilla sig, att den kan bestå utan MILDHET. Ty när Magten har gjort allt för sin trygghet och sin ro; så uppstår ett nytt Brott, förfärligare än alla andra, som består deruti, och gör en Ära derutaf, att krossa sjelfva denna MAGTEN.

Emot ett Brott af så hög art, visar ju saken sjelf, att intet råd finnes i Naturen: annat än Mildheten, hvilken, genom en egen gudomlig kraft och liksom en himmelens känsla, stil-

lar alla raserier, och gör allt det ljuft, som var grymt och vildt.

I Politik, som i Religion, kan MAGTEN göra Förtviflan; men icke röra själens öfvertygelse. Fastän den ene krigande blir slagen; så upphör derföre icke kriget. Ett våld tyckes endast qvitta ett våld: en grymhet tyckes endast berättiga en grymhet. Och hatet är detsamma.

Men MILDHETEN bortsmälter hatet, såsom solen vintrens köld och is: och återförer våren, det är, friden och välviljan.

* *

*

Aldrig tjente Straffens Grymhet till annat, än att göra ett Folk grymt. Hvilket synes uppenbart af Japon, af sjelfva England, af Rom under dess Första Kejsare, och af alla Barbarer. MONTESQUIEU talar starkt emot Straffens grymhet. Men ingen ting är märkligare, än JULII CÆSARIS eget exempel hos *Sallustius*. Han

var

var Folkets hufvudman emot Herr-väldet; fast ännu icke uppenbart. De ypperste Ädlingar i *Catilinas* sammangaddning voro gripne. Cato yrkade *Döden*. Men Julius tänkte som en Hjelte: Han påstod i Rådet, "*att man icke borde vanhelga Döden, som är Mensklighetens gemensamma öde, och Allas helgade fristad. Lifvet utan ära vore ett större Straff. Också förböd Lagen att dömma en Romersk Medborgare till Döden. Icke heller borde man fråga, hvad desse Ädlingar voro mest värde, utan hvad som var Roms Höghet mest värdigt. Den död, som nu träffade dessa kanske rättvist, skulle i en annan tid, då häftiga Partier uppstodo, träffa hvilken som helst, i förvirringen af hat och mörker. Då vore Allas trygghet ingen. De borde straffas; men ej till Döden.*"

Julii Cæsaris Mildhet kastade glans på allt det Våld och Orätt han gjorde Republiken. Den gjorde honom gudomlig efter döden. Och många läsa ännu denna Stora Mannens Fel med förtjusning: andre åtminstone med tårar.

Om

EFTERHÅRMNING.

Ett

Fragment af den höga Critiken.

Till

Upplysning för alla de Läsare, som icke vilja bedragas.

Lucernam fur accendit ex arâ Iovis
Ipsumque compilavit ad lumen Suum;
Onustus qui sacrilegio quum discederet,
Repentè vocem sancta misit Religio:
Veto, esse tale luminis commercium.

PHÆDRUS.

1792.

Först, Sanning *och* Allmän Rätt:
Dernäst, *Vissa Personers snille och meriter.*

Autorns Lag.

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

PHAED.

IMITERA Homerus är icke att skrifva *det*, som Homerus har skrifvit; utan att skrifva *så*, som Homerus har skrifvit. Det är icke ett mer eller mindre artigt *Rafs* af hans originala tankar och uttryck: utan det är att uppeldas af hans eld, att upplyftas af hans kraft, till samma lefvande uppmärksamhet på allt det, som i Menskligheten och Naturen är mest rörande och stort; hvarutaf inbillningen sedan, genom sammansättning och förhöjning, skapar. Ett Genie väckes af Naturen: andre väckas af ett Genie. Men de väckas, icke till härmande Apors gyckelspel, än mindre till en följande Fänads lydnad, utan till den rena Dygd att, genom den kraft Geniet ger, sjelfve göra något godt och stort: så, som en Här, ned till den lägsta knekt, eldas af Hjeltens eld och modas af hans mod, icke till att *härma* hans rörelser, icke till att *härma* hans gudalika röst och bud, utan till att, hvar och en med *sin egen* bästa magt, såsom han, strida och segra. Hvar enda man i denna Här syftar till *samma Ära*, och på

samma Väg: men med *egen styrka.* Denna styrka väcktes, det är sannt, af en viss gudomlig man, dock med denna lag: de *imiterade* Hjelten, men de *gjorde* Sjelfve.

Det är klart, att trälaktigt Apa efter *en viss* gjord sak, är helt annat, än följa den höga, af ett Genie funna konst att sjelf fritt göra något sådant. I förra fallét får ni se *detsamma*, af en fuskare bortskämdt *): i andra fallet får ni se något liknande, något af samma slag, men med en *egen* förtjenst af en egen mästare. Så att all sann Imitation rörer det Allmänna, och icke det *besynnerliga*, rörer Genus, och icke individuum: hvarigenom ock Naturens stora Mångfald af skönhet och dygd uppfylles. När ni följer en Hjelte, ett Genie, så går ni samma Väg: men åtminstone med *egna steg:* utan att, såsom en Ärans och Vettets krympling, låta er af honom släpas. Eller mägta icke edra knän ens så mycket, hvarföre våga er in uppå den *högre Förtjenstens* svåra och bran-

---

*) Qvædam sunt *inimitabilia*, quibus aut infirmitas naturæ non sufficiat, aut diversitas repugnet. Nec cui tenue ingenium erit, sola velit fortia et abrupta.

QUINTIL.

ta väg, för att visa oss, icke huru man Går, utan huru man Stapplar?

Dock kastar ingen ting större ljus på denna för Menskliga Snillet vigtiga lära, som alltid legat i mörker, än vårt sätt att Imitera sjelfva Gudomligheten, hvilken är alla dödligas och odödligas högsta Exempel. Denna Imitation består icke deruti, att med en eftergycklad tossaktig gudomlighet ropa hans *Varde Ljus*, härma hans åskor, blixtar och stormar; utan deruti, att hvar och en, i *sin* själs uppriktighet och sanning, med *sin* egen bästa magt och kraft, söker den högsta fullkomlighet, som är honom möjlig. Begäret till Godt, hvars högsta Original och Förebild Gud är, får vara oändeligt: men sträfvandet dertill måste vara *eget* och *redligt:* icke en gycklande och falsk konst, icke en tiggande högfärds prål, icke fina stölder af andras dygd, eller lånta strålar af deras ära. —

Men här uppstiger ett slags Imitation, som fastän i sin natur en flärd, dock påstår sig vara öfver allt tadel, derföre att den är den *vackra och den stora* verldens hela Snille och Smak. Detta är den Imitation, som kallas *"Öfverföra på sitt Språk andra länders och tiders*

skönheter." På ett nordiskt sätt betraktadt, är detta endast en vitter Vikinga-lek, som deruti består, att så fara ut på härnad efter Snilles-ära, som våre fordne Gripar efter guld, på det lilla barbariska vilkor, att hvad man röfvat i andra länder, aktas hemma för ett laga-fång *). Men i en mera mild och förtrolig styl är det att "stjäla frukt från grannen, för att fägna *eder*": hvilket går förträffligen an, så länge *ni*, som fägnas, har mera fin gom, än fin känsla af heder. Annars är det klart, att nation emot nation är såsom person emot person: och att det ni stjäl, der solen går upp, gör er till tjuf, der solen går ned, om ni ock kunde som solen göra en lika hastig och lysande bana.

Derföre står, än i denna dag, det, som den ädle, blygsamme, majestätlige Virgilius *i löndom* tagit från Homerus och från Theocritus, äfven så klart för verldens ögon, som först, emot 2000 år sedan, när detta lilla tillgrepp vågades **). Det är vittnadt, att Horatius lånte sina Sångers både blomster och ljungeldar af

*) Convectare juvat prædas, et vivere rapto.

**) Miraturque novas frondes, et *non sua* poma.

VIRG.

Pindarus, Anacreon, och flera: att Terentius nästan öfversatte Menander, fastän med den vackraste mine af att vara sjelf Skald: och Romarnes ständiga *Härmning* efter Grekerna, ända till den mest onaturliga Græcism, kastar en skugga på Roms höghet, i stället för den glans af *Eget Snille*, hvartill det hade kunnat stiga, för att dömma af vissa dråpliga rön af ett infödt ägta Romerskt Lynne. *Græcismen* hos dem, såsom *Gallicismen* hos oss, kanske oförmärkt gaf dem den täcka lättsinnighet, den fina smak i träldom, den poetiska flärd i complimenter, titlar och grannlåt, med ett ord, den lilla och låga högfärd i prålaktig lögn, hvarigenom alla sanna och stora föremål, hvarigenom Republikens Enhet, Bestånd och Ära, ändtligen blefvo *för höga* för dem.

Af denna lättsinniga och fega *Härmning* kommer, att snart ingenting i verlden har ett ärligt och eget lynne; kommer Verldens *monotoni*, af fåniga fördomar, af lysande strunt, af grannt och sinnrikt pladder, utan princip, det är, utan Sanning och Kraft. Af denna allmänna Imitation "*Att Öfverföra på sitt Språk, att Öfverföra i sina skrifter, alla i alla län-*

der och tider åtkomliga Autorers snille och skönhet," kommer ock det stora phenomén, att Menskliga Lärdomens mest berömde och lysande Män hafva gjort ingen ting i *Saken*, men allt i *Sättet*, och att de derföre äro, icke store Genier, utan store *Konstnärer*, hvilke hafva öppnat ryktbara boutiquer af sannt och falskt Vett, i alla sortimenter och façoner: såsom Plato, Cicero, de bäste Kyrkofäder, Thomas Aquinas, Petrarca, Erasmus, Fontenelle, Voltaire, Pope, Wieland, ända till vår Dalin. Deremot hafva de verklige Genier i Verlden, såsom Naturens sanna Krafter, knappast varit kände, men aldrig rätt erkände. Af denna samma fikna och allmänna *Imitation*, som icke annat är, än en fin och liflig högfärd, kommer ändtligen detta oändeliga antal af oratoriska tanksnattare, af poetiska blomster-tjufvar, af söta rhapsodister; och den mer än Féeiska förtjusning ibland Oss, att snart hvar petit-maitre och hvar liten mamsell är ett *Snille* *). De

*) Quis expedivit psittaco suum Chaire,
Picasque docuit verba nostra conari?
Corvos poetas
Cantare credas pegaseïum melos.
Pers.

lärdas grund stadigt gror och blomstrar af *Scriblerer*, det är, af lånare, stjälare, prålare, gycklare: desse göra liksom ett sken af lögn öfvèr verlden: så, som i det allmänna lefvernet desse tusendtals småherrar af alla ranger, med glans och air af Prinsars independance, sedan de bländat allas ögon, ändtligen finnas *lysa på Credit.*

Men i Vitterheten går denna *Konst att blänka*, kallad Imitation, till den löjlighet, att man der *Imit-imiterar*, det är, oupphörligt Imiterar Imitationer, ja, att man der riktigt har en liten svår, men snillrik genre, som heter *Cento*, eller på Svenska *Lappverk* *), och som består deruti, att af idel halfva och hela verser utur den ståtligaste Poet, som sjunger om Gudar och Hjeltar, göra ett fullkomligt poem, för att, om man behagar, låfsjunga en Tossa. Det är otroligt, huru månge store poeter, genom detta lilla fina konststycke, hafva blänkt upp i verlden, och på granskning funnits vara sådane *Lappskalder.* Föreställ er endast, med hvad undransvärd konst och smak ett

*) Egentligen *Tras-täcke.*

Cento, ett Trastäcke, en väf af klutar, kan förfärdigas, ända till att bedraga ögat; och ni skall icke undra, att vittra arbeten kunna prisas, kunna belönas med *Guld*, som till slut icke finnas vara annat.

Men —— de secretis non judicat ecclesia. Låt oss gå förbi alla de tusende små dolda konster, alla de *tusende små eleganta tjufgrepp*, som blifvit kallade Snille och Smak, och som, då de finnas hos nästan alla, mindre kunna märkas hos några få. Min rätta afsigt är, att tala om den Imitation, som är så *uppenbar*, att han icke annat kan, än synas skamlös.

Stat contra, dicitque tibi tua pagina: *fur es.*
MARTIALIS.

Detta slags HÄRMARE hafva icke ens det modesta af en *Servum pecus*, enligt Horatius. Nej, såsom svultne Cossacker rusa de fram, icke för att vara höflige Parasiter vid den Festin ett rikt Snille gifver, utan för att Våldgästa, och till slut exalterade af vinet, fastän de kommo nyss svultne ur skogen, ropa till folkhopen: "Detta är *vårt* palats, och det är *Vi*, godt folk, som gifve dessa Festiner!"

Sådane Litteraturens svultne Cossacker, eller *Härmare med kraft*, känna i verlden ingen skillnad imellan Mitt och Ditt. Deras Högfärd är för dem en Magna Charta, ett evigt Habeas, till allt hvad som anstår deras Högfärd. En ovanlig Tänkares ideer, uttryck, sköna drag, theorier, originaliteter, djerfva storheter, infall och paradoxer — anse de lika för ett *godt rof*. Sanning, Heder, Grotius, och Tio Guds Bud, tycka de vara långt utom Litteraturen. De *Citera* aldrig; eller endast då och då på konst. Dock kunde denna ärlighet, att citera, hos dem synas vara *omöjlig*. Ty ofta göra de ryktbara Skrifter, som intet annat äro, än ett blott *ideligt Rafs* af en Autors böcker och conversationer.

Men den *Konst*, hvarmed desse dumdristige Härmare intaga den fåkunniga Hopen, är alltid: Oreda och Öfverdrifning. Ty Oredan gör, att en sak förekommer Hopen *naturlig*: derföre att Hopen af Läsare mena med *naturligt*, icke det som är i *Saken*, utan det som är i deras *Hufvuden*: och som detta är mer eller mindre dumhet och förvirring, så är ock Oredan just den *begripliga grace*, just den rät-

Hvar och en *Härmare* af detta båla slag liksom ryckes af sin högfärd uppöfver sig sjelf: han kommer *för högt:* själen förlorar sin sans, och kroppen sin jemnvigt. Det är likasom en småsecter på en Bucephalus, eller som en liten mamsell på en Kröningshäst: man tycker sig, i hvar tredje rad, höra detta skrik: *"aj, hjelp mej"* . . . . . Det är naturligt, att en fiskarbåt skall våldsamt vräkas och förgås på de samma hafvets vågor, der ett Skepp har sin vissa och majestätliga gång. Men derföre bör ock den sitta glad på sin strand och meta sina löjor, som ej har råd och magt att kring Oceanen söka nya verldar. Allraminst bör en sådan komma och skryta med att hafva funnit dem, hvars bålaste färd till Hafs man nog vet aldrig har sträckt sig öfver Kodjupet *).

"All Lag är helig, ropar en härmare, *ty den är ett vilkor för sällhet. All Lag är icke helig,* ropar den andra, *ty den är ofta orättvis."* Der ser ni nu två jättelika skuggor käm-

*) Ställe i utloppet från Stockholm.

kämpas om en stor Sannings *skugga!* I Nya Granskaren och samma Autors Memorialer *af* 1786 *), ur hvilka **) så många ideer oupphörligt hackas ut, yrkas den vigtiga lära, som förenar Lagen med Friheten: nemligen, att . . . . *All Lag är helig*, så vidt som Lag, det är, *så länge den är Lag*, ty annars skulle, i all tid, allt vara osäkert; man får derföre aldrig *bryta emot* en lag, men väl med Snillets hela styrka arbeta till dess Upphäfning *i rätt ordning*, det är, dess upphäfning genom de Lagstiftandes Bifall: hvaraf uppstår denna eviga princip, till förening af all Lag med all Frihet: ”*Ni får* Tänka *det bästa ni förmår, men* Göra *endast hvad Lagen tillstädjer*”: Och på detta sätt både i all tid består Samhällets Ordning, och alltjemnt går den till Fullkomlighet: då allt det, som annars i Staterna är Split, Partier, Revolutioner, under en sådan Sanningens

---

*) De äro nu under Prässen. **) Lägg till dessa: Critiken *öfver* Montesquieu.

Frihet, intet annat är, än *naturliga grader af* FÖRBÄTTRING. . . . . Deremot synes den första Härmarens rop *helga* alla Tyrannier, hvilka aldrig äro farliga, utom då, när de komma i form och sken af LAG: och den andres rop skyddar *Lagbrott* utan gräns; ty ho vet, hvilka eller huru många Lagar han i onåder täckes finna orättvisa, eller *icke heliga* *). Om derföre en oförståndig Högfärds *lust att blänka,* i alla ämnen tjenar att oreda det sanna, att bönhasa bort det sköna till ett fånigt prål, att förbödla det allvarsamma, att phœbusera det stora, att göra allt det stötande och vämjeligt, som i Naturens första skick var så intagande som sannt; huru mycket odrägligare måste icke denna verkan vara i Snillets *högsta ordning* af stil, af skönhet, af sanningar **)? Och, då ett Fall bör dömmas efter den höjd, hvarifrån

---

*) Ubi vanus animus, aura captus frivola,
Abripuit insolentem sibi fiduciam,
Facile ad derisum stulta levitas ducitur.
PHAED.

**) Noli adfectare quod tibi non est datum,
Delusa ne spes ad querelam recidat.
PHAED.

det sker, hvilken ömkan och hvilket åtlöje, att se dessa *härmande* Icarer och Phaetonter! .....
"*En* MONARKISK *regering*, ropar den tredje, *är i mer eller mindre mån* DESPOTISK, *och man kallar den en* LIMITERAD DESPOTISM." En limiterad despotism, det är, en *hvit svarthet*, ett ljust mörker, en laglig laglöshet. Men — ingen *Lagbundenhet* hindrar en Monark att vara Monark: så litet, som den hindrar någon annan att, i *sin Rätt*, vara *ensam Herre*: hvilket Monark betyder. Och han heter icke Monark, derföre att han har ett *laglöst* Välde, utan derföre att han har det *högsta* Välde; icke mot Lag, utan enligt Lag; icke flere, utan han den *Ende*. Gud Sjelf kan icke afvika från sin Egen Fullkomlighets *eviga Lag*: en god Husfader lyder oupphörligen Samvetets och Naturens. Sådan är en *sann* Monarki: Hvarest Monarken är Allas *Gode Man*, genom den heligaste Ed bunden, inför Gud och Folket, till högtidlig Lydnad af allt det, som antin-

gen uppenbarligen för allas Förnuft, eller uttryckligen i Guds och Rikets Lag, eller bevisligen i Kloka Mäns Råd, är *Rätt*. . . . . Således är MONARKIENS natur ren och helig. Men på detta sätt *Phaetontisera* desse det Patriotiska Snillets bytingar, och förstå hvarken Ord eller Saker *)!

Då Gud och Naturen ingen ting ädlare gifvit någon, än dess *egen varelse*; huru tom och ömklig måste icke denna vara, när man kan högre värdera blotta *skenet* af en annan, än *realiteten* af sig sjelf? . . . . Så lågt i låghet gå aldrig djuren ned. Kråkan lånte aldrig Påfoglens fjädrar: det är *menniskors* dikt, tagen af dem sjelfva. Åsnan klädde sig aldrig i Lejonets hud: det är *menniskors* dikt, tagen af dem sjelfva. Nej, Naturens gudomliga *sanning* är för stor hos Kråkan, att hon, med en lånt härlighet, skulle kunna göra sig till spe för andra Kråkor: den är för stor hos Åsnan, att hon, med ett påhängsle af styrka och majestät, skul-

*) Virtutis expers, verbis jactans gloriam,
Ignotos fallit, notis est derisui.

PHÆD.

le kunna göra sig till ett åtlöje för sjelfva Åsnorna. Det är endast mennisko-kråkor och mennisko-åsnor, som tycka om, så långt de kunna, att göra all Naturen till en *Masquerade*, hvarest allt är Stygghet, Prål, och Lögn. Icke ens Aporna, i sina små qvicka själars lifighet, *härma* för att bedraga andra, utan för att roa sig sjelfva: och likväl är det märkligt, att, så långt dessa små *snillen* härma, äro de (såsom alltid Qvickhet utan Förstånd, *Mine Herrar*) på en gång det löjligaste och det ömkligaste i hela Naturen. Men att menniskor så lätt och så allmänt kunna försaka sin egen varelses *realitet och sanning*, för att blifva färgade skuggor och skimrande phantomer, kommer deraf, att man, i dum och hednisk *tro*, låtit *Stackare* upphöjas öfver sig, och således uppå lögn och duglöshet låtit en gudomlig glans kastas. Nu kan ingen Stackare synas skön och stor, utan genom att *härma* det Sköna och Stora. Så har hvar och en mes, hvar och en fåne, kunnat hoppas allt. Så uppkom de glänsande och mägtiga *Stackares Herradöme* öfver Jorden. Det består, såsom det uppkom, genom lögn och roffande: som dock i våra tider blif-

vit mildrade till en *fin och lysande* lögn, till ett *sött och ödmjukt* roffande.

.... När man icke allena med godhet, utan ock med möda, bibragt någon de begrepp han sökte: när man undsåg med hans första phaetontism *) att blifva Autor till de begrepp, som han nyss knappast hade lärt, och man . . . . sålunda, ... pengar och reputation — så ser det ju ut, för alla redligas ögon, som hade man förtjent åtminstone den ringa erkänsla, som bjudes i dessa lagar: att icke alltför oblygt plundra någons böcker eller conversationer, ty Autorers ideer och theorier äro deras ära och rikedomar **): att icke med sin oförståndiga *härmning* parodiera det Stora slaget af Stil och

*) Ne gloriari libeat alienis bonis.

PHÆD.

**) Non debemus suffurari gloriam eorum, qui nos in altum extulerunt.

PLUTARCH.

Sanningar *): och ändtligen att icke i sin lilla triumpherande bålhet göra det våld på Tryck-Friheten, som endast tjenar att återkalla det gamla Mörkret. Men — *charlatanismen* känner intet rättare och ädlare mått, än Grodans iffver i Fabeln. Dessa nya *Lag-tossor* äro just så oblyga, stor-gapiga, och skallande mot Himmelen, som våra gamla *Rim-tossor*. De äro endast i all ting bålare. Om en sådan hörer en ny, liflig, dristig tanke; så vänder han sig *straxt* till de andra närvarande, och framförer denna tanke med en myndighet, som hade han tänkt så, långt innan Gud skapade Verlden... "*Lägger man något till det Stora, så blir det* Större", tror hvar liten puffig Härmare: och med denna lilla dumma finnt, som de ideligen följa, bringa de allt till Phœbus. *Sannt* och *Falskt* äro lika, för en oskicklig prålare....

Quem recitas, meus est, o Fidentine, libellus:
Sed, male cum recitas, incipit esse *tuus*.

Martialis.

---

*) Mihi quidem de Stilo cum aliis certamen et æmulatio plane *pusilli animi* ac cavillatorii esse videtur: in iis vero, quæ imitari queat nemo, etiam prorsus *insulsi*.

Plutarch.

Men Lagen för all Förträfflighet är denna: "*Det mest Stora med den mesta Sanning*, eller *Det mest Sanna med den mesta Storhet*". Så att all storhets *Prof* ligger i sanning. Lögnens Flärd har annars ingen gräns: och kan lätt rasa upp till ett slags Gudomlighet för den dårade Verlden. Så hafva de vise Läsare bland oss sett en bålstor Poet, icke uppstiga, utan upprasa: hvars Lynne är ett slags underbar och *ståtlig dumdristighet* emot all Skönhet och Ömhet, emot Gud och Naturen: hvars Imagination är ett vildt *chaos af stölder:* och hvars Genies kraft och konst deruti består, att af allt det, som Skalder kunnat göra mest ömt och stort, skapa *Extremer* *). Öfverdådet synes *större*, än alla hjeltars Mod. Ärad för trenne stycken, som lånt sitt värde af en annans Förstånd, och som, utan detta, skulle hafva varit, mera än resten, vidunder af än en öm, än en ryslig

---

*) Ne fures audiant, fiunt homicidæ: quod pulchrum et vegetum eminebat in iis quæ rapuerant, *deformant* et exstinguunt: integritatem operis membratim distrahunt: tam infeliciter felices, ut paucis lineis Helenam mutent in Hecubam, Achillem in Thersitem.

Dan. Bartol.

lögn — dårar han den svaga och stora hop; som kan häpna vid ett *blossande Meteor*, ett *blodigt Norrsken*, mén som aldrig hade en känsla för Solen. Vara, i poesi, de ömma och höga känslors *Flygel-Man*, vara inbillningens *Horribilicribrifax*, vara i egen magt en dvärg, och i härmad tillgjord form en Jätte — kan lyckas inför dem, som ännu aldrig ens hört talas om denna de gamla Mästares Lag: "*Väl* ligger icke i *huru Stort*, utan *Stort* ligger i *huru Väl*"; och som derföre icke kunna förstå detta ädla Critiska drag från Ålderdomen: *du gör Agamemnon* BÅL, *men du gör honom icke* STOR.

All Flärd är lätt. Så lätt, att den kan göra en byting till Monark. Se här den gudomliga Æsopi Fabel. "Vet ni, hvem som är Foglarnes Kung? Ja, Örnen. Nej, det är Tummeliten, den minste af alla foglar, och genom riktigt Konunga-val. Ha, huru gick det till? Jo, så här. Foglarne samlades, och ville hafva en Kung. *Den*, *Den*, ropades då ut, som *flyger högst*, skall vara det. Alle, i en förtjusning, flögo upp: eller flaxade åtminstone af sin bästa vilja. Örnen ensam stod i ro qvar. Ändtligen spände han sin starka flygt: men, i sam-

na ögnablick, hoppade Tummeliten, lätt som en fjäder, upp på dess rygg. Örnen ljungade upp genom luften, och icke förr, än då han var högt öfver alla de andra foglar, stannade. Han ville just ropa: *jag är eder Konung;* när Tummeliten tog ett skutt uppöfver den majestätliga Foglen. Ett skri af häpnad hördes i Foglarnes rike. Uggle-Ståndet, som anses för visast, derföre att det ser sitt rof i *mörkret*, mente: "man är alltid stor nog, när man är Kung", och sedan var villkoret, att Flyga högst, en Grundlag, en Förenings-act, som borde bokstafligen tydas. Detta var så klart, som myndigt. Tummeliten utropades för alla Foglars Konung; och Hökarne skriade högst. Kalkon-Ståndet ville spricka af harm. Ja, det säges, att sjelfva Hönan piottrade *Fronderi;* och att Gåsen slängde upp sitt lilla dumma hufvud till ett *Liberum Veto*". — När ett enda skutt kan göra så mycket; hvad bör ej en *fintlig* stackare hoppas?

All Flärd är lätt. Derföre florera Spectakler, Rimmare, Skökor, Favoriter, tusende små Titel-magnater, tusende små Credit-prinsar, blänkare, prålare, alle desse en Asiatisk hög-

färds cherubim och seraphim, ända bort till Orientens FIRMAMENTALITETER. Derföre har man ock tiotusende eleganta och tjusande scribenter, emot en enda Man af stort Snille: och ni får hela sekler fulla af charmanta saker, af fjollerier och infall, emot en enda rätt vigtig och ny Sanning.

Man bör då icke anse sig för en Kännare, innan man, enligt SANNINGEN, som är allt Värdes Prof, lärt att väl skilja *Rafs*, *Skrift*, *Bok*. En Rafsare stjäl och prålar, och såsom allt lättfånget retar till öfverdåd, går han alltid, han må vara svag eller stark, öm eller häftig, till bålhet och phœbus. En Scribent anför ärligen sitt original, men blott ställer om, pryder, och pyntar: han rimmar det prosaiska, och prosar det rimmade: han gör zirater och philigrams, hänger blomster på stålet, och målar bättre färgor på sjelfva guldet. En *Autor* endast kan göra en *Bok*: det är, kan, på ett eget och lefvande sätt, föreställa en antingen ny, eller gammal och förgäten, dock alltid ädel och vigtig, Sanning. Men skulle det frågas, huru i allmänhet en *Härmare*, en lärd Prålare, kan urskiljas, äfven af de Läsare, som utan en vidsträckt

kännedom af Autorer, dock icke vilja bedragas? så är svaret: på *Ojemnheten*. Ni känner, i det olärda lefvernet, en Credit-vinglare derpå igen, att han är så högst präktig i dag, som stackare i morgon; att han flänger galen i yppighet, och felar i det nödiga. Likaså en *Härmare*. Ni finner hos honom *ståt*, men icke *skicklighet*. Det är än röst af Jehovah, än sats af en fåne. Han är, såsom en comediant i Provinsen, ena stunden Kejsare, den andra en slusk. Med ett ord, *Ojemnheten* är så bevisande, att ni kan taga för en maxim i den vittra Policen: "*En stark tanke hos den svaga, likasom juvelen hos stackaren . . . . är alltid något att fundera på.*"

Men — huru har man så allmänt kunnat tjusas till *Härmning*, då dess *Fulhet* är ännu oändligen större, än dess lögn? *A force de vouloir plaire, on deplait* — är en lära, så gammal, som sann. Besinna endast det hjertligen stygga i allt "*Göra sig till:* i allt pingrannt, pin-qvickt, pin-stort: i alla afféterier, coquetterier, pruderier, precieusa airer: med ett ord, i hela denna stora konst att — *Grina till behag*. Föreställ er en Markatta, som

vill rivalisera änglarna: eller Satan, som vill göra sig vacker. Der är i all härmning, i den minsta och finaste härmning, en liten söt mine af denna naiva och ägta fulhet, ett litet tjusande tycke af en sådan *markatta* eller *satan*. En naturlig fulhet har åtminstone det interessanta för vårt hjertas medlidande, att vara naturlig: men denna fulhet är *onaturlig*. Intet Snille kan uttrycka styggheten af det söta, hvari lyser något falskt, af det ömma, som är tillgjordt, af det stora, som är en käck bängels prål. Derföre är det en skam för Menskligheten, en skam, som kan röra den Vise till tårar, att något sådant, som *Action*, har kunnat blifva för Oss en konst, en vacker konst, en sublim konst. *Action!* ett upptåg, inför själen och Naturen, inför Gud och himmelen, så styggt, som dess fullbordande är svårt och pinsamt, ända till omöjlighet. Också får ni på Theatrarna det *Vämjeligas* högtider: der går lögnen, lifslefvande för edra ögon, i alla sina former, och gör sin naturliga *Fulhets* mästar-prof: ni ser allt det Menskligheten har mest ömt, heligt och stort, vara dess gyckelspel: ni häpnar, ni ryser, och skäms för edert Slägte. Emellertid familiariserar sig hopen af själar med lögnen och det stygga: de

lära att anse Dygd och högt Sinne för ett dråpligt äfventyr, Menskligbetens fel och brott för ett ämne till löje och en delicieux comique, ja, sjelfva dess nöd och eländen för en excellent schattering och konst i Fabeln. . . . . Sådan är *Härmningen*: en vanart, som gör sjelfva markattan mera ömklig, och sjelfva satan fulare. Bör man då undra, att denna lögnens grace utplånar allt sannt och lefvande behag, all ren och individuel skönhet, på jorden, och gör allt till en Uniform af *högfärdigt och lågt*. Sjelfve Wieland härmar Sterne's originala manér: och motbjuder, ända till äckel. Ty det är Härmningens fatalitet, att vara äfven så *vämjelig* för de kloka, som den är *ståtlig* för dumhufvun. Sjelfve Voltaire härmar Ariosto: och ger oss en liten afgrund af *monstrer*, i sin Pucelle d'Orleans. Det är då rätt naturligt, att Härmningen bör göra ett vidunder mera vidunderligt: och sjelfve vår BJUGG skulle icke hunnit till hälften af sig Sjelf, om han ej blifvit dårad till att *härma* Eddan, våra uräldsta Skalder och Odens Havamal.

. . . . Men ingen dödlig skulle hafva förnedrat sig till något så alltid misslyckadt, så

pinsamt och onaturligt, som "att *härma*", om man hade känt den gudomliga lära, hvilken jag skall förklara i den bok, hvaraf detta är ett Fragment, nemligen, att all verklig Skönhet intet annat är, än hvar och en varelses högsta Sanning. All *Grimace* är fulhet: och all grimace är lögn. Men såsom hvar och en varelses högsta sanning finnes uti hvar och en varelses egna finaste *mått*, hvaraf kommer dess individuela skick, lynne, tycke: så är ock detta *mått* just den enda eviga *Skönhetens linea* för alla varelser i Naturen. Hogarth sökte ett visst slägtes abstracta och transcendentela Skönhets-linea: men denna är den verkliga Naturens. Så alldeles, att sjelfva *fulheten* icke kan förbättras af sjelfva *skönheten*: ty en skön del, satt på ett fult ansigte, gör endast, med sitt nya contrast, det till styggt, som blott var fult, och skapar något vämjeligt och rysligt utaf det, som förut hade ett visst naturligt tycke lefvande i dess sanning. Derföre kan, i min tanke, den högsta Fulheten icke finnas i en *proportion* af fulheter, utan i en disproportion af fult och vackert: emedan en proportion af fulheter vore obildning eller skönhet i sitt rudiment, men en disproportion af fult och vackert är *mon-*

strum .... Och likväl är, i denna tid af Härmning, Flärd och Grimacer, denna monstrositet nästan allmän: man liksom skyr för sin egen varelses sanning och skönhet; man icke ens misstänker, att det *Stygga* intet annat är, än det *Onaturliga* .... Det är i sanning undransvärdt, huru allt det sublima i Naturen är enfaldigt. Ty då, enligt min theori, hvar och en varelses *beståndš* kraft finnes i dess egna systems centrum: då dess *sällhet* eller högsta nöje finnes uti dess verksamhets rättaste proportion till denna kraft: Så finnes ock dess *Skönhet* endast uti dess egen hela varelses finaste *mått*, hvaraf födas dess individuela skick, lynne, tycke. Detta finaste mått kallar jag dess högsta *sanning:* ty endast derinom, för Kännarens öga, *är den hvad den är.* Men allt, utom denna proportion, detta mått, är, i det yttre, stygghet: i det inre, raseri. Det må nu vara känslans lägsta raserier, kallade *sjukdomar:* eller känslans högre raserier, kallade *passioner:* eller raserier i mine och air, kallade *grimacer* och besatta gesticulationer. All Härmning är ett sådant raseri, och en sådan stygghet. Den förstörer, i och med sanningen, hvar och en

varel-

varelses både egna styrka och egna skönhet: den gör varelsen till en lefvande lögn, så löjlig som ömklig .., den gör en person så qvald som stygg . . . den gör allt till *monstrum*. . . .

När en kännare intages af ett naturligen styggt föremåls bild; så är det icke egentligen genom den lifliga väckelse, som kommer af det *ovanliga och nya*, utan genom Själens nöje att se och finna *sannheten* i hvarje drag. Hopen *förvånas*, och är glad att sättas utom sig sjelf, emedan den inom sig är låg, kall, och utan rätt lif; men Kännaren njuter vällust af det sanna i Skönheten, och af det sköna i Sanningen. Han vet, att det Sanna är reelt, är Naturens stora ton, är gudomligt: då illusionerna endast skimra på tingens yta. . . . . Föreställ er det *Naiva*, emot det Skökaktiga. Det naiva är sanningens mine och air: det är Naturens friska grace: det är det ägta, rena, och lefvande behag, som ingen konst kan härma. Det *naiva* tillhör änglarna: det *tillgjorda* djef . . . . Men, låt oss icke tala om skönheten, på en tid, då sjelfva de vackras prydnad tyckes vara uttänkt till att göra narr af Naturen: och då, i

alla länder, den högsta militariska prakt består uti att *harlequinisera hjeltar* . . . . .

MINE LÄSARE!

Det är klart, att allt detta lysande och omätliga Comedianteri, som utgör det man kallar *verlden*, endast kommit af *Stackares Herradöme* öfver Menskligheten. Desse, utan sanning, utan dygd, hafva måst införa Lögn och Flärd, till sina väldens stöd och glans. Det började snart synas *farligt*, att vara sann och fri: det började synas en *ära*, att vara en utsirad och prålande slaf. Man skämdes, ändtligen, icke för Lögn. Det blef en Smak, att härma det, som den högaste stackaren härmade: det blef ett Snille, att mest lättfärdigt *smickra* — våld, att mest lättfärdigt *smäda* — rätt. Men Naturens eviga kraft var densamma: och gaf då och då en Man af stort Förstånd. Mot denna rusade först alla lögnens små glittrande snillen, och, när han fanns för stor, länte de sig af hans tankar en ny tiggar-ståt . . . . .

Så söka ännu Lögn och Flärd, i det längsta, sin hjelp i konst på konst. Men Sannin-

gen är starkare. Det anses redan för ädelt, att hellre äga litet med ära, än mycket som en skälm. Det anses redan för stort, ibland de Bästa, att hellre vara sin egen Herre, med sitt egna *sanna Värde*, än en Monarks mest bläukande slaf.

Man bör icke vredgas på en autor, *då han har rätt:* utan på den *Sanning*, hvars gudomliga lag, då han har rätt, han skrifver. Denne lag är: att en blind *Härmning* gör allt till Flärd, och dermed, fast ofta på ett lysande sätt, förstörer all ren skönhet, allt rent värde, det är, allt godt och manligt, i hela Förståndets verld. Deremot, då en man, i *sin själs sanning*, med *sin egen* bästa kraft, söker äran i det Goda: så har Fäderneslandet icke allenast en tillgjord dålighet, en apande fulhet mindre, utan vinner ock en dygd, en skönhet mer.

OM ETT
STORT TÄNKESÄTT
EMOT
VÅLD, LIST och PARTIER.

1793.

Emedan List och Våld äro, vanligen, alla *Partiers* Vett och Styrka, hvarmed de antingen smyga sig upp, eller bryta sig fram, till Högsta Magten; så anser jag ock allt slags Parti såsom den *egentliga* motsatsen emot ett Stort Tänkesätt hos ett Folk.

Ty fastän det är sannt, att vid första påseendet Partier synas vara något lika så *naturligt*, som all Olikhet på jorden i Meningar och Afsigter —— hvarföre man ock ser, att hvart Parti kallar *sin* list Snille, *sitt* våld Hjeltemod, *sin* vilje Lag, *sitt* välde Ordning: så är dock intet Parti, icke ens det bästa, *naturligt*, utan så vida, som det är rätt sagdt, att allt oförstånd är naturligt.

Detta skall jag Bevisa om alla de största Partier, som kunna vara i Samhällen.

Och för att göra denna Fråga så stor och klar som möjligt, vill jag taga för gifvet, att alla Partier, som uppkomma, hafva rätt.

Men äfven då, påstår jag, att deras blotta natur, att vara *Parti*, är just det, som fördömmer dem.

* *
*

Allraförst bör märkas, att endast Olikheten aldrig är nog till att göra ett *Parti;* fastän man alltid sagt: *Likheten föder vänskap och Olikheten fiendskap.*

Hvilket man ser deraf, 1. att de *olikaste* landskaper, språk, lynnen, seder, yrken, åldrar, stånd, grader, icke hindra en allmän och ofta innerlig *förening*, som heter Rike och Stat:

2. Att de största stridigheter i Tankar icke hindra ett system, som heter Lärdom och Religion; ja, att de åtskildaste Folkslag kunna träffas i en den närmaste förening, som heter Förbund och Menslighet:

3. Att hela Naturens oändliga Olikhet, långt ifrån att söndra allt, danar en *Harmoni*, som gör alltings både Bestånd och Skönhet.

Detta är så visst, att Musici lära oss det, som hvar uppmärksam kan finna, att blotta

likheter aldrig kunna göra en harmoni. LIKNA är således icke detsamma, som *Öfverensstämma.* Och OLIKHETEN är i sin natur lika så oskyldig, som Mångfaldigheten.

Men härutaf följer: att endast den Olikhet kan vara grunden för ett *Parti*, hvilken gör en *Söndring* i Samhället, en brytning i den allmänna Föreningen. Hvarvid man ser, att Olikheten är blott en anledning, då allt verkas endast af deras *ifver*, hvilka med magt vilja göra sin tanke enväldig, och derföre ingå en *enskilt* förening, som bryter den allmänna.

Nu är det klart, att det som är naturligt för *ett* Parti, är lika naturligt för ett annat. Alla tro sig hafva högst rätt: alla sträfva till högsta Magt. Derföre, som Olikheter, och äfven *stora* Olikheter, äro bland menniskor otaliga; så måste, genom *samma ifver*, allt på Jorden blifva ett Tumult af Partier.

Detta är ock hvad som alltid varit. Just så, som SVEDENBORG, hvilken ofta har skönare syner än PLATO, säger, att Helvetet består i alla Högmodets våldsamheter, i en evighet af revo-

lutioner, hvilka oupphörligen störta en Tyrann, för att oupphörligen kasta upp en annan.

Så att blotta skymten af PARTI ger en utsigt af oändlig Söndring och Förstörelse!

Och det som gäller emot *alla* Partier, det gäller ju emot hvart och ett?

* *

Men allraklarast kan alla Partiers *vanart* synas, när man först märkt det gudomliga, som är i den ALLMÄNNA FÖRENINGEN; hvars brytande är allt Partis väsende.

Såsom i allmänhet det högsta Onda på Jorden är Fiendskap, Söndring och Förstörelse; så är det ock uppenbart, att det högsta goda på Jorden är FÖRENING, i samma mån den är stor och allmän.

Ty endast i Förening kunna menniskor hjelpa hvarannan till ett sällt Bestånd; äfven som de endast i Fiendskap och Söndring kunna hvarannan skada och förstöra.

Derföre är i det minsta röfvareband det enda goda deras *förening*.

Derföre hafva alla Slägten sitt ursprung uti den innerligaste af alla *Föreningar*, som är Kärlekens. Hvilket genom en naturlig likhet gäller om ljuset, om elden, om allt det som i hela Verlden är kraft, daning, lif och skönhet.

Nu kan man icke tvifla, att det, som *bryter* det heligaste på Jorden, ju är det högsta *brott*. Men så gör allt Parti; låt ock dess ifver brinna för det rättaste. *Ergo!* Ja, man kan med fullgodt skäl säga, att en tjuf, en våldsverkare, hvar och en missdådare, emedan han antingen sviker eller trotsar den allmänna Föreningen, *tar sitt parti*. Hvilket familiera talesätt också aldrig brukas, äfven i de finaste ämnen, utan då man, ovillig att handla efter allmänna lagar, vågar ett öfverdåd.

Men, Men, ropar man, *de Visaste och de Bäste kunna ju, måste ju ofta*, göra *ett* Parti? *Och den* Allmänna Föreningen *är ju tusende gånger i Verlden ett system, både det dummaste och det grymmaste! Eller kallar ni Engelbrekts och Wasas hjeltar ett* Parti?

Kallar ni Papismen, kallar ni Despotismen, kanske sjelfva Diabolismen, en ALLMÄN FÖRENING.

Svar. Allt detta är ett missförstånd. En FÖRENING, om man skall tala *ärligt*, kan aldrig vara *tvungen*. Eller ni, kallar ni *Förening* slafvarnes fastsmidning vid en och samma kedja, missdådarnes på samma galere, oxarnes under samma ok? Långt ifrån att med FÖRENING mena något våldsamt eller tvunget, menar jag icke ens dermed något enda af alla nuvarande Systemer af Regering eller Religion: ehuru jag icke heller undantager det, som i dem uppenbart är välgörande.

Ty med ALLMÄN FÖRENING menar jag, såsom jag bör, ALLAS *Enhällighet igenom allt det, hvaruti de kunna öfverensstämma.*

Och detta, hvaruti alle *kunna öfverensstämma*, är, icke det *Enskilda*, hvilket just är det, som *åtskiljer* allt, och dessutom alltid är så smått som enskildt; utan det är det ALLMÄNNA *och* STORA, i samma mån som det är Allmänt och Stort.

Hvarföre ock hvart Parti, med all sin enskildhet, i hänseende till det Allmänna Stora, likväl alltid måste uppoffra sina mindre enskildheter, för att kunna träffa en Förening i något för dess vett och ifver ALLMÄNT.

Det, hvaruti Menniskor, så långt som möjligt, kunna öfverensstämma, är icke ens med säkerhet det *Gemensamma* och *Lika:* ty man skulle icke då hafva märkt, att samma folk, till exempel Svenskar, eller samma Stånd, till exempel Bönder, helt lätt kunna delas i partier.

Således måste det, hvaruti alle kunna öfverensstämma, vara något ännu Allmännare och Större: ehuru icke det minsta, som kan göra en öfverensstämmelse, bör undantagas. Och det är orsaken, hvarföre jag gjort min idée om Allmän Förening så vidsträckt. Men för att visa, att denna idée, fastän obestämd, likväl är reel, så vill jag endast tillägga, att *det, hvaruti* ALLE *kunna Öfverensstämma*, är *det, som* ALLE *förstå vara vigtigt för Sällhet.*

Och genom *detta*, som är allmännare, än någon viss Religion, eller någon viss Regering,

genom *det*, hvaruti alle kunna Öfverensstämma, *det* som alle förstå vara vigtigt för Sällhet, är i all tid en Allmän Förening möjlig: ja, den är *nödvändig*, och verklig i denna stund, fastän den genom PARTIERS stormiga töcken är fördunklad.

Ty likasom Fäderneslandet icke upphör, derföre att det sekler efter sekler skakas af fiender, sönderslites af galningar och bofvar, höljes af lågor och blod, utmärglas af tyranners tyranner; utan är ännu detsamma heliga Fäderneslandet, så länge ännu samma Slägte på samma jord andas: äfven så, i trots af alla *Partiers* stormar, består, i sin gudomliga stillhet, den Allmänna Föreningen, så länge Vänskap, Förbund, och Mensklighet äro till.

Huru kan den hafva rätt, som bryter *denna* FÖRENING; om det ock vore i anledning af det allrarättaste? En dödlig må hafva aldrig så rätt, så har han dock deruti orätt, att han gör ett *Parti*, en Söndring i Samhället eller Menskligheten. Jag inser väl, att när ett Parti är gjordt, så är ett MOTPARTI nödvändigt, såsom alltid

List retar List, Våld väcker Våld.

Men man ogillar ju *dråp*, fastän det är både naturligt och rätt att *dräpa dråparen!* Äfven så hvad ENGELBREKT bröt, bröt han emot *förbrytaren.* WASA förstörde *förstöraren.* Derföre ogillar ingen gudomlig Lag dem som EMOTSTÅ det Onda, utan dem som GÖRA det Onda. Och det Onda, i denna Fråga, *gör* den, som danar ett Parti.

Men, säger man, *fastän det är sannt*, *att*, *då* ALLMÄN FÖRENING *betyder något så* STORT, *så heligt och verkligen gudomligt*, *en Söndring*, *en brytning i densamma*, *eller ett* PARTI, *utan all tvifvel är ett* ONDT; *så är likväl uppenbart*, *att det är ett nödvändigt* ONDT, *och utan hvilket aldrig något* RÄTT *skulle hafva uppkommit eller kunna uppkomma på jorden. Eller huru vill ni*, *att en* FÖRBÄTTRING *annars någonsin skall ske?*

Svar. Jag skall just bevisa Motsatsen.

Allraförst är det klart, att ett PARTI aldrig kan vara ett Parti, utan att, i och med detsamma, mer eller mindre, göra *Söndring*, *Fiendskap* och *Förstörelse.* Detta har ni medgifvit. Ty som hvart Parti, genom naturlig

nödvändighet, retar upp ett Motparti, och bägge uppstå för samma Välde; så har ni ock dermed redan *kampplatsen* öppnad för List och Våld.

Men ser ni häruti annat, än egenmägtighetens lilla Manifest: *du* vill *det*, men *jag* vill *detta?*

Och är en sådan vildhet det Rättas gudomliga sätt att röra själen, eller Sanningens att segra på förståndet?

Är det icke tvärtom af Historien klart, att Vetenskaperna, det är, att Menskliga Visheten, aldrig haft ett större, ja, aldrig haft ett *annat* hinder, än Secter och Partier? att dessa Secter aldrig hade mägtat uppstiga, utan genom *Parti-andan?* och att endast i den mån alla Secter fallit, kan Menskliga Visheten, fritt, naturligen, taga väldet öfver alla de Förstånd, som känna den?

Då detta är Verldens Historia, hvilken ärlig Man kan ännu vara så viss på att *hafva rätt*, att han för sin Mening vill våga göra

ett

ett Parti? hvars *Egensinnighet* en gång kunde motstå just Sanningen som han trodde sig upprätta, och emellertid så långt som möjligt måste göra fiendskap och förstörelse?

Eller om han ock, hvilket är omöjligt, kunde hafva en sådan Visshet; hvilken galen *ifver*, att, högtidligen och borgerligen, vilja göra sig af Dumheten, af allmänna Dumheten, ett *Motparti*, hvars ännu galnare och oändligen mägtigare *ifver* kan rifva ner himmelen och kalla upp helvetet?

Ty kan någon tvifla på denna hårda, men vigtiga sanning, sedan man af alla Verldens sekler sett, att under solen intet är så lumpet och litet, som icke, i den stund det blifvit gjordt till ämne för *Partier*, kunnat hölja jorden med raseri, våld, blod och lågor?

Det är således uppenbart, att Parti, som kallas det enda nödvändiga Medel till Förbättring, är just tvärtom det enda nödvändiga *Hindret* för Vishet och Lycksalighet på jorden: och att, om det likväl ofta synes prisvärdt, så

är det derföre, att man då förblandar *Parti* med en af sjelfva Våldet väckt förening till *Motstånd och Försvar.* Hvarom är taladt ofvan.

Då våld och grymhet göras för att hämma våld och grymhet; så är det, icke brott, utan hjeltemod. Men vi tale icke om det, som menniskor, nödgade af Naturens heliga Lag, måste göra; utan om det, som de *fritt* företaga sig. Och då är det visserligen klart, att om ett *Parti* icke är ett Örlog emot Allmänna Föreningen; så är det åtminstone *Armering* och *Manifest.*

* *

Man ser lätt, att Partier för personligt välde, der hvar och en sälle hoppas få sin lott i det Allmännas plundring, äro ägta *Röfvareband*, fast i större och mera publik form. Sådana bestridas icke med *Skäl:* utan med Vapen.

Men jag påstår, att dessa aldrig skulle mägtat uppstiga, om icke den Stora Föreningen redan hade varit bruten, genom *Partier* i Mening och Tänkesätt: emot hvilka jag här talar, och hvilka kunna vinnas genom Förnuft.

Hvarutaf är tydligt, att detta ämne har den högsta realitet och vigt: äfven som den lära jag nu skall förklara om ALLMÄN FÖRENING och ett STORT TÄNKESÄTT, oaktadt all sin *nödvändighet* och *helighet*, är alldeles ny på Jorden!

* *

Emedan Allmän Förening är för menniskor det Största, som vi kunne tänka oss, och all Förening, i samma mån som den är allmän, nödvändigt är något Stort; så kallar jag med skäl det ett STORT Tänkesätt, att alltid *först och främst se på Det som* FÖRENAR: då deremot ett litet Tänkesätt är, att alltid *först och främst se på Det som* ÅTSKILJER.

Men likasom det, som åtskiljer menniskor, nödvändigt, så vida, är något *enskildt* och *litet;* så är ock det, som förenar menniskor, nödvändigt, så vida, något *allmänt* och *stort.*

Och detta är ett inre, således ännu högre, skäl att kalla hågen till Förening ett STORT sätt att tänka.

Nu återkommer härvid naturligen det inkast: *Men är det icke vigtigare att tänka rätt,*

än med alla öfverensstämmande? . . . . Ty genom Vanan af litenhetens *ifver*, split och söndringar, kan man icke straxt se, att Tänka och framställa sina Tankar i Lära och Bevis, är något helt annat, än göra *Partier*: att den *rätt* jag har att tro mig hafva rätt, densamma rätt har hvar och en annan: och att således allt måste blifva en Förvirring af tvist, hat och våldsamhet, om man ej kunde *Förenas* i något Öfverensstämmande, som just derföre måste vara allmänt och stort.

Om någon dödlig kan tänka sig en Säkerhet, utan i en *allmän Öfverensstämmelse*; så har jag orätt.

Och just derföre har man ock sagt: Divide —— *et impera.* Just derföre äro ock *Partier* Tyranniets naturliga Förberedelser: och anhangsstiftare äro liksom det ännu aflägsna Tyranniets allraförste postilloner.

Ty sedan man en gång trott sig hafva rätt att bryta Allmänna Föreningen och göra ett *Parti* för sin Mening, hvilken annan Hop af Menniskor, lika höga i *Tro att hafva rätt*, lika rustade med Skäl, Bevis och en Hufvudman,

lika naturligen hågade för Väldet, måste icke tillegna sig *rättighet*, och upptändas af *lust*, till att göra just detsamma?

Derföre, det man vill hafva förbudet för *alla*, bör man icke tillåta *någon*: hvilket är sjelfklart: fastän de, som försvara *något slags* Parti, likväl icke se det.

Men denna lära, så hård, som det synes, bör dock icke förtörna de visa och stora Män, som kunna göra något vigtigt till menniskors Förbättring. Ty, är det icke klart, att allt rätt och sannt yrkas endast och allenast för *Allmänt Bästa*? Men det verkligen och alltid *Bästa* för Alla, är just deras Förening: Således bör aldrig något rätt och sannt yrkas så, att det störer eller bryter denna. Lika så litet som Elden, hvilken i sig sjelf är något så gudomligt och så välgörande för hela Naturen, bör så upplifvas, att den gör Eldsvådor.

Den största *Sanning* för Menniskor är, att deras Förening är det Största för deras Sällhet. Det högsta *Rätta* är, att hålla denna Förening helig.

Ty det kan alldeles icke tänkas, att det, hvaruti *alle* kunna *Öfverensstämma*, icke ju

måste, i hvart och ett ämne, och hvar och en tid, vara det Sannaste och Rättaste man *ännu* känner: till dess Upplysningen, men utan att göra Partier som förstöra allt, visar något bättre, med lika *allmän* klarhet.

Så att min hela tanke är denna. Allmänna Föreningen är Menskligbetens *Republik:* och allmän Öfverensstämmelse, eller Enhälligt Förstånd, är dess *Grund-Lag.*

Af hvilken förklaring man ser — att allt det bör verkas, endast och allenast, genom en *upplysande Välgörighet* och ett enhälligt Förstånd, som man alltid trott sig haft den högsta rätt att med all sin magt verka genom *Anhang och Parti*, det är, Söndring, Fiendskap, List, Våld, under alla former af Snille och Hjeltemod: och det sanna Stora för Snillen och Hjeltar är, icke att störta Välden, för att upprätta andra, som åter skola störtas, utan *Stora* Arbeten till allmän Förbättring: och att den enda *ägta* Revolution är ett upplyst Folks Ja och Nej.

När man betraktar, huru hvart och ett Samhälle, oaktadt alla dess medborgares natur-

liga slägtskap och uppenbara behof af *samma* Trygghet, af *samma* Sällhet, likväl i alla sekler varit skakadt, sönderslitet, omstörtadt, krossadt af den galnaste fiendskap: huru sjelfva MENNISKO-SLÄGTET, med hela sin stora väsendtliga likhet, dock blifvit styckadt i Partier, som kallas *Nationer*, och hvilka gjort våld, mord, brand, förödelse, till ett ständigt spel på Jorden: ja, huru icke en gång det allmänna FÖRNUFTET, i trots af Naturens oföränderliga Sanning, kunnat uppehålla sin Enhet, utan har måst störtas ned och söndras bland Secter och Religioner, som stridt emot hvarannan med icke mindre, än Allmagtens Åskor och Afgrundens Lågor: när man betraktar allt detta, så kan man icke annat, än anse den högmodsifver, den partiska anda, som alltid kan se det *Lilla som* ÅTSKILJER, aldrig det *Stora som* FÖRENAR menniskor, för det olyckligaste af allt Vanvett.

Det är ock denna dystra betraktelse, som fört mig till att undersöka sjelfva naturen af allt PARTI. Och det är märkligt, att likasom Fanatismens raserier i Religionerna äggas upp af en galen inbillning om små tings gudomlig-

het, hvilken inbillning kallas öfvertro, vantro, vidskepelse, skräck; så är ock Parti-andan en *borgerlig Fanatism*, som så ifrar för en liten sak, att han bryter in på den mest heliga och stora, nemligen Allmänna Föreningen. Parti-andan är således en *öfver-tro* och ett *öfver-nit*, en *van-tro* och en *van-ifver*, ett *skräck* och en *yrsel*. Och såsom man ganska väl kunde öfversätta Fanatism med *Skräck-yrsel*; så skall jag ock uttrycka allt Partis natur med detta rätta namn. En Partisan åter, eller anhängare af ett Parti, kallar jag med skäl en *Sälle*: den, som stiftar ett Parti eller Anhang, en *Hufvud-Sälle*: och derföre, naturligtvis, den, som med särdeles vildhet ifrar för ett anhang, en *ertz-sälle*, emedan denne oftast oändligen öfvergår Stiftaren. Alltsammans för att göra denna högst skadliga Vanart på en gång både uppenbar och föraktlig.

I' menniskors fria Samqväm, och i allt hederligt Umgänge, ser man den, som, äfven af bästa nit, för den bästa sak, med det bästa vett, gör Söndring och Fiendskap, vara ansedd med onda ögon och af alla fördömas. Detta är ett ägta naturligt Förstånd, som finner, att

allmänna Föreningen är *Större* än allt annat: att den är nödvändiga Vilkoret för all inbördes Tjenst och allt samhälligt Nöje: och att, *då frågan icke är om Våld, hvaremot aldrig annat än Våld kan svara*, ingen tvist kan tänkas så vigtig, som icke är *mindre*, än denna Förening, ja, som icke är en skugga emot denna förenings gudomliga Nödvändighet.

Men detta gäller med oändligen högre styrka om alla Större Föreningar.

Således äro alla *Secter och Religioner*, med deras allravigtigaste stridigheter, något vida *mindre*, än sjelfva den *Allmänna Sanningen*, eller *Förnuftet*, som är alla tänkande varelsers Förening.

Således är allt det, som åtskiljer, eller kan åtskilja, *Nationerna*, en skugga emot sjelfva Mensklighetens heliga Likhet och Förening.

Således är det, som söndrar de Stater, hvilka äro naturlige Förbunds-Vänner, ett intet emot det evärdeliga Beskydd, som de inbördes njuta af sin *Förbunds-Förening*. *Till exempel Polen.*

Och så ända ned till de fria Samqväm, och det hederliga Umgänge, hvarest vi först började att se det Förståndiga och Rätta.

När man en gång väl sett allt det heliga och *Stora*, som är ämnet för ett Samhälle, och endast kan vinnas genom dess Förening, nemligen allmän Trygghet och Lycksalighet; huru *litet* synes icke då det vara, som åtskiljer en borgerlig och en adelig Svensk Man? huru lätt försvinner icke en så liten åtskillnad för *Det, hvaruti alle kunna Öfverensstämma:* då alla åtskillnader, och tusende vida större åtskillnader i Samhället, *naturligen* Försvinna för ett Enhälligt Förstånd om Allmänt Bästa. Och likväl kan någon så tanklös finnas, att han, af *ifver* emot denna enda åtskillnad, ville bryta hela Samhälls-Föreningen: ja; att han, i denna ifver, icke mera ser hvarken Visheten eller Dygden, eller Redligheten, eller sjelfva den mest uppenbara Patriotism hos den ädla Man, som är ofta hans och Allas Vän, men han i sin *partiska* yrsel gör till sin *motpart*.

Borde man på detta sättet rasa emot hvar och en åtskillnad, som man ogillar, låt det

också vara med skäl, hvad skulle då de Fattige göra mot de Rika? der åtskillnaden är så stor, så bitter, och inför *Guds* ögon ofta så tvistig.

Men man har nog förstånd, att mera älska det Goda, som är i den Allmänna Tryggheten och Föreningen, än hata det Onda, som är i något enskildt.

Derföre är Vishetens Lag: *att så tvista öfver det Lilla som åtskiljer, att man icke glömmer det STORA som FÖRENAR.*

Och sådan är den lära emot alla Partier, hvilken är det enda under solen, för hvilket jag önskade göra ett Parti.

Man talar om FRIHETEN. Ingen fri, ingen ädel Man bör kasta sig i hopar. *Storsinnighet* är Frihetens ägta lynne. *Allmän Förening* och *Enhälligt Förstånd*, det är Frihetens Constitution. Frihetens heroism består icke uti att störta *några*, utan att upprätta *alla*. Och derföre heter Frihets-Lärans första dygd: *allas trohet emot alla.*

RÄTT,

eller

Alla Samhällens eviga Lag.

1794.

Wilia eller Wold är icke Landzrätt.
Dom. R. 16.

Tänka fritt, är Stort; Men tänka rätt, är Större.

Innehåll:

---

1 Cap.

BESTÅND *och* SÄKERHET.

När man i Verldens Historia ser alla de *Omhvälfningar* af Gudadyrkan och Regeringssätt, af Seder och Bruk, af tusentals Lagar och Inrättningar, som hvart och ett SAMHÄLLE undergått, och allt fort hotas med att undergå; *dernäst* alla de vigtiga och stora Förbund NATIONER emellan, ja, alla de omätliga och glänsande Herradömen, som uppstigit till Verldens skräck, för att skingras såsom härliga Luftsken; *ändtligen* alla de Religioner, Secter och vissa Hufvudens envälden, alla de Meningar, både heliga och oheliga, som, genom en osynlig, men förfärlig kraft, så ofta liksom vräkt MENNISKOSLÄGTET i en större eller mindre hvirfvel af ursinnigt hat, af buller och våld, af blod och lågor, fastän till slut man med häpnad sett dessa gudomliga Meningar vara några syner i en dröm —— När, säger jag, man ser allt detta i Verldens Historia —— så kan man icke tvifla,

att der ju måste vara något visst särdeles Stort, som Menniskan i alla tillstånd oupphörligt eftersträfvar, men ock, såsom det synes, oupphörligt MISSFÖRSTÅR.

Detta alltid Stora för Menniskan, är det RÄTTA till dess Lycksalighet. Hvilket det Rätta här på Jorden, enligt denna betraktelse, liknar alldeles det der gamla Babels Torn, hvarpå man hade kunnat bygga till evig tid, men som genast i sin början gaf anledning till en *allmän Förbistring*.

Ty denna OMHVÄLFNING i Mensklig styrelse — *från* en vild Frihet *till* en Republik, *till* Aristokrati, *till* en Monarki, *till* Tyranni —— och genom ett länge qväfdt, ändtligen utbrytande, ytterst våldsamt hat, åter *till* den första vilda Friheten: denna OMHVÄLFNING, utgör den icke alla Samhällens öde?

Derföre också mången slug karl trott, att Omhvälfning, det är OSÄKERHET och OBESTÅND, vore just Mensklighetens Plan och egentliga Ordning, hvarvid en och annan Prest med förträfflig klokhet tillagt, att *här* borde Menniskan,

liksom

liksom i ett gudomligt mörker, famla och erfara all irring och all vidrighet, för att en gång *der*, i en annan verld, med dubbelt lycksalig klarhet se det Rätta, och att derföre i allmänhet detta Lifvet vore en Gåta, hvarpå Evigheten är en upplösning.

Men, för att hålla oss vid det uppenbara och naturliga, så skulle jag också verkligen instämma i denna hårda dom öfver Verlden, och riktigt tro, att dess rätta Historia vore: *Ett ständigt upprasande af nya och åternedstörtande af gamla Dårskaper och Tyrannier:* Om jag icke tillika hade sett — att all Sanning är OFÖRÄNDERLIG, såsom ock det Rätta aldrig är mer än ETT; att ingen Omhvälfning annars sker i Naturen *emot*, utan alltid *enligt* dess Rätt och Lag, ja, enligt en och densamma fortgående Ordning af dess Lif; att Menskligheten sjelf, som i alla möjliga Regeringar varit olycklig, äfven i alla möjliga Regeringar varit *lycklig*; hvarutaf är klart, att en Princip för dess Lycksalighet måste vara stadgad af Gud, väl mera hold och djup, men ock mera oföränderlig, än alla Regerings-Arter och Former äro, och

hvilken Princip alle Store Män och alle Gode Regenter, om icke af ett klart Förstånd, dock af ett slags gudomlig aning, hafva följt.

Denne Princip är det Rätta. Hvarvid likväl med största rätt denna allrastörsta fråga uppstår: *Kan* menniskoförstånd någonsin finna det evigt Rätta? och måste vi icke alltid hjelpa oss med de Bästa Menniskors viljor och likliga tycken; hvaremot dels stridande viljor och tycken, dels *bättre* viljor och *likligare* tycken, alltfort kunna uppstiga, och således göra den ständiga omhvälfning, som synes vara Menskliglighetens Öde?

Visst och sannt är det, att i det omätliga chaos af lagar och ordningar, som Verldens Historia för oss framställer, ingen Fråga kan synas vara mer skarpsinnig än denna. Och den skulle vara lika så förståndig, som skarpsinnig, om på Jorden aldrig hade uppstigit något enda system af *evigvarande* Sanning och Rätthet.

Men nu hafve vi, till vår lycka, icke *ett*, utan flera, sådana systemer: det är, Vetenskaperna: som i detta allmänna mörker lysa fram,

göra omkring sig en dager för Menskligheten, och gifva det Hopp, att om vi för så många, så aflägsna, så svåra och höga saker, hafve kunnat finna det evigt Sanna, det evigt Rätta, och *Oföränderliga* Lagar —— så måste Vi ock kunna detsamma för något oss så nära intill varande, för något så naturligt att se och erfara, som Vår egen Lycksalighet.

Och af detta stora skäl, Mine Läsare, har jag sökt, i likhet med Vetenskapernas Visshet, hvad det kunde vara, som borde kallas *Mensklighetens eviga Principer?* och efter lång uppmärksamhet har jag funnit, att det är: *det Sanna, det Rätta, det Stora, det Sköna.* På detta Sätt: att det SANNA är det samma, som det *Verkliga,* hvilket man genast ser att det icke annat kan än vara Vår högsta princip och i allrasträngaste mening alla Lagars Lag. Men just derföre kan man icke med förnuft handla utan detta Sanna: och denna *enlighet* med det Sanna, med det Verkliga, med Sakernas natur, är det RÄTTA. Annat, än det Rätta, borde icke kallas *Godt:* hvilket allmänna ord, genom ett lika allmänt oförstånd, dock har blifvit det

mest ovissa på Jorden. Och härmed skulle Menskligheténs Principer vara faststälde, då nödvändigt det Sanna innefattar allt Theoretiskt, och det Rätta allt Practiskt: om icke erfarenheten visade, att det, som naturligen och oupphörligt sätter Menniskan i verksamhet och rörelse, är icke det *Goda*, utan alltid något *Bättre*, det är, enligt ägta evigvarande sanning, en högre grad af det Rätta: hvilket det högre Rätta, eller det i sanning Bättre, svarar proportionalt emot det Vi kalle ädelt, förträffligt, eller, allrakortast, STORT. Och ett sådant Stort, ehvar det framställes såsom ett föremål, utgör icke allenast den moraliska och egentligen *menskliga*, utan ock i allmänhet den oföränderliga och alltid sanna SKÖNHETEN.

Dessa äro Samhälls-Verldens fyra Elementer: hvarutaf all Mensklig Lag, Ordning och Lycksalighet uppstå. Men för att undgå en alltför hög philosophisk förklaring af denna Lära, skall jag i denna Afhandling föreställa Menskligheténs Principer endast *practiskt*, och således egentligen tala om det Rätta.

Vi skole då först se, huruvida Beständ

och Säkerhet äro för Menskligheten grundade i Naturen? Hvilket är målet för denna bok.

Men, emedan Menniskor, såsom är visadt, alltid irrat om det evigt Rätta, men dock alltid måste hafva något till Princip, så står ock alltid det *Falska* genast för våra ögon i stället för det Sanna. Detta Falska måste vi, ty vi kunne icke annat, *först* se. Och vi hafve icke nödigt att gå långt tillbaka uti Historien om Menskligheteus största Villfarelser, eller om dess *Obestånds- och Osäkerhets-Principer:* ty dess nyaste Irringar äro alldeles desamma, som de äldsta, och hafva äfven den allrastörsta märkvärdighet. De äro:

Frihet, Jemnlikhet, Contract och Allmän Vilje.

Det högsta *Profvet* på en ägta Princip, som duger till bestånd och säkerhet, är helt enfaldigt, nemligen att se till, Om utaf densamma verkligen följer *det*, för hvilket den gjordes till Princip: Och således är det högsta profvet på en ägta Princip för Menskligheten, att se till, Om utaf densamma följer *det*, för

hvilket den gjordes, nemligen *Mensklig Lycksalighet.*

Låt oss nu, för enfaldighetens skuld, föreställa oss alla Menniskor på Jorden, eller alla Menniskor i ett visst Land, stående i Guds klara dag, med ögonen mot himmelen, väntande i högtidlig glädje att höra Menniskans Rättigheter sig förkunnas: och en Ängel så kom från högden och utropade till dem - - - - - *J ären* FRIE, med en gränslös magt till att Tänka, till att Vilja, till att Göra! *J ären* JEMNLIKE, så, att ingen på Jorden har en mine framför den andra! *J ägen full* MYNDIGHET till Contract, i allo, i allo, till att stadga och till att upphäfva! Ja, *Eder Allmänna* VILJE, den, den är den enda Lag och är evig Lag! - - - - - hvad skulle, på detta gudomliga Härolds-Rop, desse verldsmän eller desse landsmän *nu* företaga sig? kan ni säga bara, hvad det allraförsta vore, som de skulle göra? tillstå mig, att ni är frestad att fråga, hvad *Princip* de nu skulle följa? hvad Princip? då ni likväl nyss gifvit Fyra, så stora, så glänsande, alla gamla och nya Republikers, ROUSSEAUS och Frankrikes? Således: efter så mån-

ga blodiga Revolutioner i alla tider, efter så många Stora Mäns stupade hufvuden, efter så mycket Mord och Brand och Våld och Veklagan —— står ni der ändtligen, när allt är förbi, lika så rådlös, som hade ni gjort intet.

Och det är i sanning märkvärdigt, att af alla dessa högst stora Principer icke följer någon enda lära: om ett Samhälle bör vara, eller ej? om med denna Ordning, eller en annan? om en tvist bör Dömmas så, eller så? om Lag och Skick? om Värde och Värdighet? om alla de många och stora ämnen, som danas af det Rätta. Så att man må undra öfver Menniskors frugtbara Snille i att finna på det fruktlösa. Ty derutaf, att ni är *Fri*, *Jemnlik*, *Contractmyndig* och *Sjelfviljande*, följer väl, att ni har högsta magt till att *Tänka*; men det Klokaste eller det Galnaste? att ni har högsta magt till att *Vilja*; men det Bästa eller det Värsta? att ni har högsta magt till att Göra; men det som upprättar Er och Alla, eller det som förstörer Er och Alla? - - - - - Denna omätliga Ovisshet måste vi då frias ifrån, det är, Vi måste *frias* ifrån *Frihetens* Ovisshet, genom en annan, och således vida hö-

gre, Princip, som kan stadga Visshet, som kan stadga Bestånd och Säkerhet. Och denna Princip är det RÄTTA: hvars eviga Lagar jag har sökt att utfinna och vill förklara i denna bok.

Det andra *Profvet* på en ägta Princip, som duger till Bestånd och Säkerhet, är äfven så enfaldigt, nemligen att genom rön i erfarenheten utfinna, OM verkligen allt det, som göres *Väl* uti den krets, för hvilken Principen är gifven, göres just enligt samma Princip: och således, i vårt fall, om verkligen allt det, som göres till Mensklig Lycksalighet, just enligt de uppställda stora Principer göres?

Låt oss derföre se till i Erfarenheten: och allraförst, i allmänhet, om Tanke och Gerning. När bildades någonsin en klok *tanke* enligt Frihet, Jemnlikhet, Contract och Allmän Vilje; och icke tvärtom, enligt den NÖDVÄNDIGA och klara Tingens Verklighet, som är Sanningen? När danades någonsin en god *gerning* enligt ett Behag; och icke nödvändigt enligt det RÄTTA? Men deremot, hvilken bofs gerning är icke lika så *fri*, lika så sjelfviljande, som den mest Vises tanke och den mest Rättrådiges ger-

ning? Så att, i sanning, det är underbara Principer, enligt hvilka ingen ting kan hvarken *tänkas* eller *göras*. Ty för att icke tala om Arbete, Syssla, Förrättning, Konst, der det är allom uppenbart, att ett visst *sätt*, nemligen det som är *rätt*, nödvändigt måste följas; så kan man icke ens göra ett *Steg* på jorden efter Frihet och Vilje, utan man måste, för att rätta sig derefter, gifva akt på grunden, der man stiger, på sin kraft, på sitt ändamål, på skick och sed. Ja, om ni vill föreställa er en hel och hållen *Karl*, efter dessa Principer splitter ny och färdig, det är, så *Fri*, *Jemnlik*, *Fullmyndig* och *Sjelfviljande*, som kan tänkas, skulle jag icke med ren styrka kunna fråga er: hvartill duger denne Karl, för sig sjelf, och för andra? är det icke visst, att ni ännu lika mycket saknar *förstånd* i hans hufvud, *rättvisa* i hans hjerta och själ, något *stort* i hans egenskaper, något *skönt* i hans hela väsende? Och om han har allt detta, så inser ni ju klarligen, att ingen Magt kan någonsin *verkligen* göra honom till en nedrig slaf, eller till ett fånigt barn?

Likväl är det äfven så klart, att en Menniska icke kan vara MENNISKA, utan såsom Fri, i all *mensklig* rätt Jemnlik, Fullmyndig och Sjelfviljande: ty utan detta, är hon oskicklig till all MORALITET, till Förstånd och Dygd, till Ed och Ära, och framför allt till RELIGIONEN, hvilken fordrar det allrahögsta af *Mensklig* Frihet. Det är också rätt naturligt, att så stora Villfarelser måste hafva haft ett ganska stort *Sken.* Men tänk, om någon ville göra Luften, Vattnet, Ljuset, till Mensklighetens Principer —— med hvad kraft skulle han icke kunna yrka, att Menniskan, utan dem, vore intet? I det physiska, hvad kan fullkomligare svara emot Friheten, än *Rymden:* utan denna, hvad Lif kan någonsin tänkas? Och dock måttas alla dessa, samt otaliga andra, stora och högst nödvändiga ting, och användas till Vår Lycksalighet, enligt ett ganska enfaldigt Sannt och Rätt, som utgör allmänt Folkvett. Så att den minsta kraft af en sann Princip regerar allt det, som ett Missförstånd kunde vilja göra till det Högsta för Menskligheten. — Man ser derföre, att då det *minsta* kan vara ett oundgängligt, ett nödvändigt Villkor, en Conditio sine qua non, så är rätta Frågan endast denna: Hvad

är DET, som genom sin *egen* nödvändiga kraft GÖR och stadgar all Mensklig Lycksalighet? - - - - - Jag skall visa i denna bok, att det är, och på hvad sätt det är, det Rätta.

Men *Hvarföre* Menniskor, i alla tider, hafva flytt till dessa republikanska, nu kallade *nya* Principer, såsom de allrahögsta och enda gudomliga, det röjer sig snart för en tänkare. Dessa principer äro alla *negativa:* Frihet mot Tyranni, Jemnlikhet mot Förnedring, Contract mot Nödtvång, Allas Vilje mot Någras Nyck: det är, de äro alla gjorde mot Ondt, men icke för Godt. Derföre också då Nationer blifvit så illa handterade å en sida, att de icke tyckt sig hvarken nog häftigt eller nog långt kunna rusa till den andra, så hafva de i sitt nya Tillstånd blifvit så villrådiga om *positiva* Principer, att de ofta snart nog icke sett något att välja —— emellan en orolig *Vildhet* och ett oroligt *Tyranni.* Ja, man har svårt att säga, om de gamle Romarne, som näst Scyterna voro det största Folk på Jorden, mera häftigt i början ryckte sig utur Konunga-Magten, än de till slut rusade under Envåldet.

Häraf ser man då, med hvad stort Skäl jag har valt till mitt *Första* Capitel: Bestånd *och* Säkerhet.

---

2 Cap.

VILJE *och* VÅLD.

Då så mycket är, både i Republiker och Monarkier, skrifvet emot en *Endas* vilje och våld, ja, äfven emot *Någras* vilje och våld; så kan jag fägna Mina Läsare med en stor nyhet, då jag nu tänker skrifva emot *Allas* Vilje och Våld.

Och likväl är den sanning, jag tänker att föreställa, så gammal, som Jorden: fastän den verkligen är den allraminst kända af alla.

Hvad Bevisar Det, Att Ni Så *Vill?* Likså Mycket Bevisar Ju Det, Att En Annan Så *Vill?* - - - - - Kan något vara klarare? Men dermed, Att Man Så *Vill*, hafve vi dock alltid sett verlden störtad i Secter och Partier och Larm och Krig och Våld och Jämmer.

Om *Vilje* skall sättas i stället för *Förstånd;* så bör man ock sätta blind Nyck i stället för klar Rätt. Och med en sådan Princip, som *Allmän* *Vilje*, ser jag icke hvad ett Helt Folk har framför en enda liten tyrann, annat än det Ofantliga.

Det är likväl tydligt, att man härmed menar något helt bättre. Och hvar och en skulle kunna vara nöjd med att tro så; om allmän Erfarenhet icke visade, att med den största *Välmening* ofta kan förenas det allrabedröfligaste Oförstånd.

Så är det verkligen *här.*

I Vetenskaper och Konster, ja, i allting annat, är intet ämne så flygtigt, så litet, att man icke med den allrafinaste möda sökt att utfinna dess evigvarande sanning och lag: ingen art af linie och figur i mathematiken, ingen modulation i musiken, ingen blomma, intet kryp är, om hvars eviga lagar man icke förstått att fråga Naturen, med det heligaste åsidosättande af all egen Vilje och Nyck. Och det så alldeles, att man i allting annat anser *Vilje*, der frågan är om *Riktighet*, för en verklig galenskap: till exempel, Om någon, också

till det ringaste Arbete, valde en mes i stället för en mästare, endast derföre att han *ville* så. Men då fråga är om Mensklig Lycksalighet; så har man aldrig känt, eller sökt, eller antagit en högre Princip, än den *Allmänna Viljen;* ehuru alla Tiders Erfarenhet visat, och *Våra* Tiders Erfarenhet så uppenbart visar, att en Allmän Vilje aldrig förr uppstått, än den söndrat sig i Partier, och dermed gjort alla de våldsamma förryckningar af Lag och Ordning, som äro alla Partiers spel.

När man derföre gifver akt, *huru* det går till i alla sanna och ädla Vetenskaper, i alla nyttiga och sköna konster, i en redlig och dygdig Mans Lif, i allt det som göres rätt och väl; och på andra sidan, *huru* det alltid har gått till i alla de största försök, i alla de berömda och odödliga utkast, som varit gjorda till Mensklig Lycksalighet —— så kan man icke annat än se, att Vilje är i allmänhet så godt som motsatsen af Förstånd, och att äfven så litet som Sanningen beror af vårt *Behag*, äfven så litet beror det Rätta deraf.

VILJENS naturliga vapen är: *Ifver* och *Våld.* Förståndets naturliga vapen är: Skäl och Bevis.

Detta enda är nog till att rysa för ett herradöme af VILJEN. Ty såsom vi klarligen sett af både *Envälden* och *Republiker*, ja, såsom jag tror att hvar dödlig tillräckligen känt *inom* sig sjelf; så är just VILJEN den allmännelige Tyrann, som, först genom lockande, sedan genom ett ljuft nödgande, ändtligen genom en grym våldsamhet, störtar Menniskan i all yrsel, i alla qval och raserier.

Passion —— är ett naturligt rön af Viljens herradöme. En passion gör hela vår själ till en republik i tumult: ehuru jag medger, att när den stadgat sig till Vanart eller Ondska, den mera liknar ett Envälde.

Faction —— är ett politiskt rön af Viljens herradöme: och svarar alldeles emot en Passion i den stora Persona moralis, som heter Staten, och som af HOBBES kallas Leviathan: hvilket förfärande bibliska namn den visst icke mindre förtjenar, när den är *factionistisk*, än när den är tyrannisk. En Faction (ett Parti),

likasom hvar och en Passion, ser allt i sin egen färg, den må vara hvit eller svart eller blodröd. Ingen Upplysning, ingen Tryckfriket, tjenar emot en Faction: ty en Faction, ett Parti, läser det som är emot sig — antingen aldrig, eller endast till att fördömma. Derföre är ock ingen Olycka *) större för alla samhällen, än denna Viljens våldsamhet, som gör Parti, än *Factionism*, hvilken störtat de största och lycksaligaste Republiker, och hvilken, grymmare än allt Förräderi emot Fädernes-landet, ropar högt: *hellre, än att Förena oss, må vi Förstöra oss!*

Revolution —— är ändtligen också en Vilje; men så mägtig, så våldsam, att den bryter allt Motstånd, och om det ock skulle vara genom Blod, Lågor och Ruiner, rusar upp till Väldet. Ehuru härlig en Revolution må vara, så Bevisar den dock ingen ting för Förståndet, annat än en *mägtigare Vilje*. Men af Folkmängden kan alltid allting Öfverväldigas. Så att, om ni icke har en högre Princip, så ligger

---

*) Se Afhandl. *Om ett Stort Tänkesätt.*

ger naturligen uti Mängdens Allvilje, liksom inunder ett Ætna, en evinnerlig kraft till Revolutioner: hvilken *alltid* kan väckas af andras Lif och eget Oförstånd, af andras ärelystnad samt egen hetta, och med ett ord, af allt slags Factionism. Också hafva så otaliga Hvälfningar i alla Tider icke gjort Verlden det allraminsta hvarken visare eller lyckligare. Det ser tvärtom ut, som vore det enda Verlden dermed vunnit, att Menniskans Dårskaper hållit hvarannan vigten. Ty SANNINGEN och LYCKSALIGHETEN hafva så litet genom Revolutioner kunnat uppstiga, att då sjelfva *Luthers Lära*, så helig, genom en olycklig ifver öfvergick ifrån *Upplysning* till Vilje och Våld, ifrån Reformation till Revolution, ifrån en fridsam Förbättring till en häftig Omhvälfning, så gaf den anledning till alla hedendomens vildheter, och grundade hos Catholska kyrkan ett *hat*, som fördömer sjelfva Sanningen, och hvaraf St. Barthelemi, denna underbara gruflighet, var endast ett litet utbrott. Deremot ser man af den vigtiga Upplysning, som Huss, som den sublime Hieronymus Pragensis, och framförallt som de Aristoteliske Philosopherne, redan för-

ut hade gifvit, nästan ända till Fritänkande, att Luthers böcker, genom sin egen styrka i Förstånd, utan all både *Passion* och *Faction* och *Revolution*, skulle hafva gjort en mera jemn, en mera rätt, och en vida mera allmän Verkan på Menskligheten.

Ännu har man aldrig sett på Jorden en Regering så felaktig i Art och Form; ja, så despotisk, att icke Förstånd och Dygd inom dess krets gjort allmän Lycksalighet *): och ännu har man aldrig sett på Jorden en Regering så förträfflig i Art och Form, ja så fri, att icke Vilje och Våld inom dess krets gjort allmän Förstöring **).

Således måste det, som är sanna principen för Menslig Lycksalighet, vara högre än alla FORMER, emot hvilka Faction och Revolution anställa en så häftig Riddarkamp. Denna sanna och högre Princip är det RÄTTA: *genom* ett Enhälligt Förstånd, *uti* en Allmän Förening.

---

*) DANMARK påstås vara det enda, genom bokstaflig Lag fastställda, Envåldsrike i Verlden: och likval *nu*, hvilken sann, hvilken gudomlig Styrsel!

**) ROM.

Då våldsamma Förändringar göras; så är det omöjligt att med visshet veta, om icke det MINDRE antalet har rätt. CICERO, en så länge populär Statsman, försäkrar åtminstone, att *"ingen ting är Allmännare, än att ej ha vett"*, och SENECA gör till en sats, att *"det ni ser Mängden gilla, kan ni vara viss på är det sämsta"* *). Jag skulle väl ändtligen också, af vördnad för dessa stora myndigheter, tro detsamma, OM jag icke hade haft den äran att lära känna de *Lärda* **), och så till vida med egna ögon kommit att se, huru oändligen *mer* deras Konstiga Vanvett hindrat Menskliga Lycksaligheten, än hela Mängdens Oförstånd. Emellertid är det dock å alla sidor klart, att en våldsam Förändring gör sakens *rättvisa* alltid oviss, och derföre i det kufvade mindre antalets harm lemnar ett litet Vesuvius af missnöje qvar, som man icke vet hvad förödelser det kan göra: då deremot en *jemn FÖRBÄTTRING* genom *fortgående UPPLYSNING* gör hela vägen till Lycksalighet äfven så klar som fridsam.

*) Nihil tam valde vulgare est, quam nihil sapere. *Cic.* Argumentum pessimi, turba. *Sen.*

**) De *Lärde:* icke de *Vise*, som ofta haft liten Lärdom till ett stort Förstånd.

Häraf ser man då, att *Vilje och Våld* är egentliga Motsatsen af *Bestånd och Säkerhet* och det eviga Hindret för *Rätt och Lag.*

---

3 Cap.

RÄTT *och* LAG.

De Lärde säga: *rätt* är det, som är enligt med Lagen. Men huru skall nu Lagstiftaren veta, om sjelfva hans Lag är *rätt?*

Detta är den stora Frågan.

Cicero i sin bok om LAGARNA säger gudomliga saker om "ett *Evigtvarande Förnuft,* som råder i hela Naturen, och som han kallar urbilden för all Lagstiftning. Han strider med styrka emot den mening, att Lag är blott Menniskofund: och han visar, att innan Lagar voro till, kände alla Folkslag, genom ett naturligt Förstånd, de Dygder, som Lagen sedan stadgat: äfven som ock aldrig några Folkslagens bud

och Viljor kunnat göra det orätta till rätt *)". Men när man nu väntar att få höra detta Rätta, detta *aeternum quiddam*, så faller han genast på att upphöja till himlen sitt Lands Skråck såsom det första gudomliga uti Lagstiftningen, och man får derpå höra Roms mörka och vanskliga Stadgar, i stället för Menskligbetens klara och eviga Rätt.

Montesquieu begynner ock med att tala om *eviga förhållanden:* men går derpå straxt, med sitt stora snilles hela magt, in uti den *Historiska Politiken*, det är, in uti det omätliga chaos af Viljor och Stadgar, af Meningar och Seder, af Nycker och Lynnen, som utgör Verldens hela Dårskap, och söker deruti att skapa en Ordning. Denna Historiska Politiken är likväl emot det *evigt Rätta*, hvad Natten med alla sina irrbloss, spöken, qval och drömmar, är emot *Dagen;* eller hvad den lägre Atmosphe-

*) Legem, neque hominum ingeniis excogitatam, nec scitum aliquod esse populorum, sed *æternum quiddam*, quod universum mundum regat, imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam, et ultimam, mentem esse, omnia ratione aut cogentis aut vetantis dei. L. 2. c. 4.

ren, med sin ständiga omväxling af qvalm, storm, töcken, ljungeld, åska, är emot *Himmelen.* Enligt denna Mans odödliga bok är ingen ting, som icke med liten konst, i anledning af hvar och en ORSAK, kan göras till *rätt.* Derföre hafva ock inom denna krets i all Tid månge arbetat. Man ser redan allt det Finaste af denna visdom uti CLAPMARII lilla mästerliga duodes *De Arcanis Rerumpublicarum:* för att ej nämna de verldskända, *Aristoteles*, *Tacitus*, *Machiavell*, och *Bodinus.*

ROUSSEAUS Lära är Frankrikes: hvilken vi sett ofvan. Hans eviga Rätt kan icke vara annat än vansklig, då dess högsta princip är Contract eller *Allmän VILJE*, hvilken för alla meningar, liksom vore det för alla vindar, svigtar mera osäker, än Luften och Hafvet.

När man nu eftersinnar, att den bästa vishet Grekerne hade, den följde *Cicero;* att det märkvärdigaste hos alla Nationer samlade *Montesquieu;* och att den högsta fritänkande theori vi hafve öfver Mensklig Lycksalighet är *Rousseaus* —— så har man i sanning orsak till att förundra sig öfver den ringa tjenst de

Lärde nu snart i sextusen år gjort Verlden; och man kan icke annat än dervid märka, huru mycket mera hela deras Lärdom liknar ett vördadt Handtverk, än ett rent och ägta Förstånd.

Men till all lycka, Mine Läsare, hafve vi, i denna nöd, ännu en osviklig, högst redlig, odödlig Lärare, som är alla doctorers doctor och alla geniers genie: han heter SINNE. Låt oss då gemensamt fly, utur vår ovisshet, till dess enfaldiga, men sanna Visdom!

Våra Sinnens erfarenhet lärer oss snart, att likasom det är något som *är;* så är det ock något som *bör vara.* Hvaraf det synes naturligt att genast tänka: Sannt är det som ÄR, och Rätt är det som BÖR VARA. Men, Hvad är nu DET, som *bör vara?* Det som är nödvändigt för Sällhet. Och Hvad är då detta nödvändiga?

Vi hafve således ännu blott ett *Företal:* hvilket dock, ehuru kort det är, genom tillbörlig Digression och Oration och Citation, skulle lätt kunna göras till en rar Afhandling. Men ärliga Frågor gå på *Saken.* Och den som

tilltror sig att förstå en sak, bör derföre gifva lika så ärliga Svar.

Hvad är då det, som är NÖDVÄNDIGT för Vår Sällhet? ty detta är det Rätta i allt hvad vi kunne *tänka* och *vilja* och *göra*.

Då Sinne och erfarenhet lära oss, att intet enda tings *kraft och verkan* beror af *vår* nyck och vilje, utan att vi måste *tänka* enligt tingen, för att icke irra, *vilja* enligt tingen, för att icke komma i strid både med dem och vårt förnuft, *göra* enligt tingen, för att njuta allt det goda de förmå; så se vi ock, att då den allrastörsta nödvändighet för oss är *Tingens klara* VERKLIGHET, så är äfven med det samma det allraförsta nödvändiga för vår Sällhet, det allraförsta som *bör vara*, som är *rätt*, att ENLIGT denna Verklighet handla. *Enlighet med det Verkliga* är derföre det Rättas väsende. Men då Sinne och erfarenhet lika uppenbart lära oss, att denna Enlighet bör vara så stor, att den är utan allt både *Förmycket* och *Förlitet* till det ändamål, för hvilket man handlar —— så blifver ändtligen det högsta begreppet om Rätt: PROPORTION.

Det *Proportionerade*, i all ting, i tanke, i vilje, i gerning, det är således det RÄTTA. Naturens *eviga Proportioner*, det är Naturens *eviga Lagar* *). Och nu först är det klart, emedan möjligheterna af Förmycket och Förlitet äro så många, men det Proportionerade endast *ett*, hvarföre Menniskor i alla Tider hafva haft så lätt att Vildfara.

Men det är ock tillika häraf klart, att äfven så litet, som Sakernas *natur* beror af Vår Vilje, äfven så litet bero Sakernas *proportioner*

*) För att hafva en alltid klar idée om PROPORTION, bör man noga skilja *Likhet* och *Öfverensstämmelse*. Likheten af ting, som icke höra tillsammans, är blott *likhet*: och Likheten af ting, som göra ett Helt, är för Förståndet, just som för Ögat, blott en *Symmetri*. Men —— tings *Öfverensstämmelse* TILL ett Helt, det är PROPORTION. Dessa ting i sådant fall måste hafva en *enlighet* till hvarannan och till ett visst det Tredje: hvarföre också första tanken af Öfverensstämmelse är *ens*. All harmoni är, icke en likhet (hvilken är steril), utan en öfverensstämmelse: all kärlek äfven så. I Naturen öfverensstämma alla ting gudomligen till ett OPTIMUM. I Menskligheten bör all handling så med sitt föremål öfverensstämma till LYCKSALIGHET.

deraf; och att det Rätta derföre i sitt väsende är lika så gudomligt och nödvändigt, som det Verkliga.

Denna idée gör således det Rätta till en Mensklighetens Mathematik. Och alla följande Capitel skola blifva Prof derpå, att denna Lära håller stånd: ja, att den, såsom all vigtig Sanning, när den är känd, innehåller kraft uti sig till *verkställighet*. Att ej nämna här förut dess egen systematiska nödvändighet till att *realisera* sig sjelf. —— Men nu fordras allraförst ett Bevis i allmänhet för denna idée af det Rätta.

Intet upplyser en Sats starkare, än dess *Motsats*.

Vi böre derföre, till vår Visshet, allraförst se åt, Om verkligen allt det, som är alltid erkändt för Ondt och Orätt, har, enligt denna Läras princip, just *motsatta* naturen af Godt*) och Rätt? Och efter jag har den äran att skrifva i Christenheten; så skall jag börja, rik-

*) *Godt*, i den allmännaste mening, hvaruti det här tages, är Allt det som duger till Sällhet. Menniskor förvillas ofta af Sken. Men i Verkligheten är det Goda icke annat än det Rätta.

tigt der jag bör, med det allrahögsta —— *Lucifers uppror emot Gud.*

Man vet icke något Orättare. Men också hvilken gruflig *Disproportion*, i hans tanke, i håns vilje, i hans gerning? Var detta väl en proportionerad *tanke* om Gud: om sådan Magt, sådan Godhet? Var detta en proportionerad *vilje* till hans Förnuft och hans Kraft? Var detta en proportionerad *gerning*, den, som är en urbild af yttersta galenskap, blindaste våld, största omöjlighet? Kan man tänka sig något mindre ENLIGT med *Tingens klara Verklighet?* Så att det genast är uppenbart, att Helvetet föddes af DISPROPORTION. Och deremot, när man sedan tillägger samma Lucifer något Klokt i hans nya rike, är det icke alltsammans härligen proportioneradt till den högsta Ondskas ändamål, ty är det icke alltsammans: *Skräck* och *Bländverk?* Till hvilket sista hörer det hans verk, som är det andra största Orätta, som man vet af i Verlden —— *Syndafallet.*

Och här, Mine Läsare, emellan ett *äple* och ett evigt Elände, emellan en frugts rödgula strimmor och Tartarens Lågor —— hvilken *Disproportion?* Ja, om också intet straff

hade varit, dock emellan en Guds Ord och Allvar, och en orms smek och dikt —— hvilken *Disproportion?* På lika sätt var det en alltför rasande Disproportion i Cains illbragd: och allrauppenbarligast, fast ej så rysligt, i den ofantliga högfärden med Babels Torn.

Men någon kunde tycka, att af Bibelen har jag för starkt medhåll; och jag kanske också hemligen inrättat min philosophi derefter. Väl: låtom oss komma till den *Oheliga* Historien. Man skall lika säkert finna, att det Orättas natur består uti att förstöra Sällhet genom en Disproportion. Äfven som det är sjelfklart i Principen, att man icke kan handla, det är, att man icke kan tänka, vilja och göra, utan antingen ENLIGT Tingens *Verklighet*, eller EMOT densamma.

SARDANAPALUS, den siste Assyriske Verldsherre, satt alltjemnt bland sina frillor och spann silke; då deremot Nimrod, den förste i samma välde, kring fält och skogar hade kämpat emot Vilddjuren; hvilket den tiden var det bäst proportionerade hjelteverk till Allmänt Bästa. Också störtade sig riktigt Sar-

danapalus, genom denna *Disproportion* till all Kunglig Dygd och Manna-ära. Men att han till sist med alla sina frillor och skatter, såsom der står till att läsa, brände sig sjelf på ett stålligt bål, det var åter en öfvermåttan skön proportion, helst som Assyriska väldets stora Bländverk med detsamma gick i rök.

Cyrus, då han fördömde den öfvervunna Kung Crœsus till att brännas lefvande, gjorde ett Öfvermod, som högst illa passade med menskliga ödets Vansklighet, och han såg äfven straxt, i anledning af en Solons tanke, sin gernings barbariska *Disproportion.* Detsamma såg Sesostris, när han hade spänt Fyra Konungar för sin Calesch, och en af dem, genom att som oftast se tillbaka på det snabbtrullande hjulet, påminte honom Lyckans Ostadighet.

Äfven i denna äldsta Tid, hos våra egna Förfäder, hvilken skräcklig *Disproportion* att för minsta fläck eller frätning på sin Guldne Armring störta sig utför Ättstupan (*se Rolfs S.*), och att af bara vördnad låta begrafva sig lefvande med en död Kung eller Herre? Att jag nu ej må nämna det än i dag vanliga raseri bland Indiska Qvinnorna, att kasta sig i bålets

lågor med sin döda man, af blott coquetterie, för att låta verlden se sin brinnande trohet.

Alexander Magnus är visst icke ett större vidunder på Jorden för sitt Mods, än för sin Äregirighets ofantliga *Disproportions* skuld. Något sådant har man hört sägas om Carl den Tolfte; ja, om sjelfva Gustaf Adolph. Men den sublima Christina må man prisa, som så högt förstod det proportionerade till sällhet, att hon hellre ville skratta och sjunga i Rom, än jäspa på en Thron.

Julius Cæsar, som hade till sats "*Allt eller Intet*", var också en jätte i *Disproportion.* En så oviss, så blodig, så gruflig Ära, *emot* hela Fäderneslandet, emot sin och hela Verldens Lycksalighet: o hvilken Disproportions högd och djup! Han stupade ock. Men Marcus Brutus sjelf dömmes af Seneca att hafva gjort *orätt*, ty Rom, säger han, *dugde icke mer för Friheten, och en bättre Envåldsherre var icke att hoppas* (Ben. 2. 20): det är, enligt denna vår Princip, det var ingen Proportion emellan det *Bålstora* Brutus gjorde, emot Tro, Menskliget, Lagar, och det *lilla goda* han ha-

de bort se deraf kunde vinnas. Men denna critik må stå sitt kast.

Närmare till Våra Tider vill jag icke nu gå: och Läsaren ser äfven resten lätt. Carl den *Stores* förfärliga svärdsägg emot Sachsarne till deras omvändelse, huru märkligen var den icke disproportionerad till ett *andans* verk? Gregorii den *Heliges* Brännande vidt och bredt af alla böcker som kunde finnas, huru märkligen var det icke disproportioneradt till själens *upplysning*? Korstågens slagtningar af millioner menniskor för Christi graf, det är, för en viss tom qvadrat i gråsten, hade alldeles ingen *Proportion*. Och det kunde se ut, som i Våra dagar *Rousseaus* Jemnlikhet hade blifvit för oss Christi Graf.

Gå vi nu från Historien till Seder och Gerningar i allmänhet; så står denna philosophis Princip lika klar. Och *här*, för att skrifva rätt och lärorikt, borde man orera ihop en tjock galant bok om allt det Moraliska. Men som jag finner det alltför smått och mödosamt att hålla ett *kryddkrämeri* i sanning och vis-

dom, så skall jag följa mitt egna lynne och taga mina exempel i *stort:* icke *för* dem som endast *läsa*, utan för dem som *tänka* och läsa.

Såsom ingen dödlig kan *vilja* annat än något ljuft för sin känsla, än nöje och lycksalighet; så visar också Erfarenheten, att Dårskap, Last och Brott, äro intet annat än irring och *Disproportion.* "Jag skall bli lycklig, när jag ernår den vällusten, det guldet, den äran: och jag skall ernå den vällusten, det guldet, den äran, när jag gör *så*" —— se det är förklaringen på Verldens hela omätliga Ondska, Arghet, Våld och Styggelse! Att en dödlig icke TÄNKER *mera* på det han *vill* och *gör*, icke söker en *tillräcklig* VISSHET om *Värdet* af det Goda han åtrår, af den Sats han tror, af det Verk han företager sig — det är orätt och *Disproportion.* Att han nästan seende, men af retelsens liflighet, af känslans våld, föres till allt slags galen lust och förbittring, till allt slags trolöshet och grymhet, till allt slags ursinnig kärlek och ursinnig hämnd — det är orätt och *Disproportion:* disproportion inom sig, till hans förnuft och kraft: disproportion utom sig, till

an-

andras Lag och Magt: disproportion, med ett ord, till en *säker Lycksalighet.* Den finaste syndare i sin finhet liknar häruti alldeles den råaste syndare i sin råhet. Och den visaste dödlige, som just lika så som desse dårarne vill något ljuft, vill nöje och lycksalighet, har ingen annan höghet framför dem, än att iakttaga *Proportionerna.* — Men detta är ännu klarare i större ämnen.

All Passion —— är en disproportion: om ock denna passion vore aldrig så skön, aldrig så hög. Så snart en passion förtjenar att kallas en uppeldad, en stor *dygd*, så är den proportionerad. (Derföre söng jag om *Passionerna* redan i min ungdom: "*Kraft och Harmoni förklara hela Naturen*).

All Faction —— är en disproportion, ty der är intet i verlden, för hvilket också den ädlaste kan *ifra*, som icke är vida mindre än det *Enhälliga Förstånd i Allmän Förening*, hvilket genom all Faction störes. Allt måste derföre vinnas genom detta Enhälliga Förstånd: eller, om så icke göres, börjar man ett våld: hvaremot andre ställa också ett våld: hvilket

således oupphörligen gör alla Segrars lycka oviss, och ger eder en utsigt af evig Strid och Förvirring (Se härom Afh. *om ett Stort Tänk.*).

All Revolution —— är en disproportion, *så vidt*, som den är ett segrande våld, hvilket är så långt ifrån att grunda en varaktig *Öfvertygelse*, att det naturligen ingifver en ständig speculation till ett *likasådant våld* emot: hvaraf man ser, att revolution icke svarar till sitt ändamål, nemligen, en ny beståndande lycklig Ordning. Sann revolution är, ett Enhälligt Förstånds Dom genom Allas fria Ja och Nej. Men äfven när den är så rättvis, kan den, såsom *Revolution*, det är, en stor eller total Förändring på en gång, icke annat än omstörta många interessen och derföre uppägga många viljor emot sig: ja, det mindre Antalets harm kan retas ända till *Våld*, och göra revolutionen blodig. Man kan derjemte icke veta, huru *mägtig* denna våldsamma Harm kan blifva: genom något särdeles stort och dristigt Hufvud, genom ett Bländverk för Mängden, genom utländskt Bistånd, genom något helgadt Skräck, genom allt slags Irring och Förtjusning. Så att derföre den *allrabästa* Revolution icke har,

hvarken i Visshet eller Lycksalighet, någon *Proportion* emot en jemn Upplysnings Förbättring. Denna, denna är således det sanna Stora för dem som söka Äran.

(Och på detta sätt, ända ifrån försigtighetens och den finare samlefnadens otaliga små proportioner, kan väsendet af all mensklig *irring*, *dårskap*, *last*, *missgerning*, *våldsamhet*, allt upp till *Krig*, visas vara, fastän med den bästa, den ifrigaste mening till lycksalighet —— en Disproportion.)

Men då alla de Nio följande Capitlen komma att röra dessa största Ämnen; så låt oss gå till den tredje och sista graden af detta Allmänna Beviset, nemligen, Konst och Vitterhet. Uti hvilka det, i samma stund det nämnes, är så klart, att det *Orätta* ej annat är än Disproportion, och tvärtom, att alla Konster, ehvad deras ämne nu må vara, dock såsom *Konster* bestå af intet annat än Proportioner: ifrån det högaste Poem, som i allt bör *svara emot* sitt Thema, förbi Målningen, Musiken och Architecturen, ända ned till Ridkonst och Bråttas. Och stiger man åter derifrån upp till Veten-

skaperna; så skall man ständigt finna, att själen af all *orätt* Tanke är en disproportion till *saken* (Hvarom mera i 6 Capitlet, och framdeles i en bok *om den höga Critiken*).

Detta är således det Allmänna Beviset i sitt hela, kort och enfaldigt. Nu vidare.

Lögn är alla Disproportioners väsende; ty Lögnen består just uti *icke-enlighet* med det Verkliga. Lögn är således, i den allrahögsta mening eller transcendentalt, en Disproportion. En lögn, verkställd med *magt*, är våld*): och skulle denna magt vara med ett heligt förtroende åt någon lemnad, så kallas våldet *tyranni*. Ty rätteligen är *tyranni* missbruket af en erkänd och helgad magt: annat våld är endast Missdåd. Hvaraf man ser, att tyranni är uppöfver alla brott: derföre det också af allt i he-

*) Här bör märkas, att den sats, som skulle en upplysning, eller en *Sanning*, kunna verkställas med *magt*, är orätt. Det enda Magten äger att verkställa, är Lagen. Den sanning, som skall verkställas med *magt*, måste först blifva Lag. Men Lag fordrar *Samtycke* och Regerings-Form. Deremot fordrar sanning endast ett *bevis*, med alltid den högsta frihet att pröfva detsamma.

la Verlden är det mest grämliga för en redlig man.

Men Tyranniet i alla sina *utbrott* kan ses af hvar och en: endast då först är det rätt farligt, när det likasom *helgas* i Lag och Lagstiftning. Ett missöde, som händt lika i alla Tider och i alla Regerings-Arter.

Och detta är det högsta Skälet, hvarföre läran om Lag är så vigtig, och hvarföre det allrastörsta för Menniskor är, *Om Man Kan*, att återföra Lag till en alltid och allom klar Princip: hvarigenom det *evigt Rätta*, som icke mindre i Republiker, än i Tyrannier, varit förloradt i ett chaos af viljor och tycken, kunde blifva en Vetenskap. Detta är också Ämnet för denna bok.

Rätt —— är det *Proportionerade*, eller det med Tingens Verklighet högst enliga: (*Se ofvan*). Och i följd af denna eviga sanning är Lag —— en *bestämd Proportion*, i klara ord uppgifven. Nödvändigheten af dess efterföljd, eller dess heliga kraft att förbinda, är således

uti dess natur: och i blotta idéen deraf ser man nu dess gudomliga sjelfbestånd, dess gudomliga höghet uppöfver all vår Vilje. När, i allmänhet, en förståndig man uppgifver i klara ord en sådan bestämd Proportion, så är det en *lära:* när en mästare i sin konst gör det, så är det en *regel:* när den som vill vårt bästa, så är det ett *råd:* när någon i kraft af sin myndighet, så är det en *föreskrift:* när en Regering, med mer eller mindre högtidlighet, så är det en *Lag.* Men i alla dessa former ser man, att dess kraft är *en*, att dess väsende är detsamma: nemligen, den förra för oss lika helig, det sednare lika gudomligt: alldeles så, som ville man i alla dessa former föreställa en sats utur Mathematiken.

Naturens Proportioner föreställas, mer eller mindre, af alla ägta Vetenskaper och Konster. Men vårt ämne är: Mensklighetens *Proportioner.* Desse röra Godt och Ondt i allraallmännaste mening, det är, allt hvad som kan verka något *till* eller *emot* Mensklig Lycksalighet: det må vara ett Ting, eller en Person: det må vara Tanke, eller Vilje, eller Gerning.

Den allmännaste Lagen för alla Mensklighetens Proportioner är:

Det Goda något Gör, *det* är det Värdt, och i motsatsen: *Det Onda något gör* etc. då man bör minnas det ofvansagda, att Godt i allmän mening är det som gör något *till* Sällhet, och Ondt det som gör något *mot* Sällhet.

Att således å ena sidan visa Tingens godhet eller sanna *kraft* till Lycksalighet, och å den andra sidan att visa det *Värde*, med art och grad, som de för oss evigt och nödvändigt hafva: samt tvärtom: och att utsäga dessa *Krafter* och *Värden* i klara ord —— det kallar jag att visa Tingens bestämda Proportioner eller Lagar. Hvarvid man ser, att Lagar icke *göras*, i en poetisk och fabricantisk mening, det är, icke diktas och danas: utan att de, sökas, lika med allt Sannt, i tingens väsende, i Naturen, i Guds egen eviga Lagstiftning. Så att de, såsom alla sanningar i Mathematiken eller Musiken, evigt äro uppöfver Menniskors föränderliga val och vilje; ja, att de likasom de nämde sanningar, sjelfve genom egen kraft dana sitt system och alla Mästares Practik. På detta sätt

är Lagstiftaren ett Genie, en Artist, en Orpheus, som kallar Eurydice, rättrådigheten, upp till Lifvet och aldrig förlorar den, utan när han *ser sig tillbaka* från denna gudomliga princip, det Proportionerade, hvilket gör Mensklighetens dager.

Men, efter denna stora Förberedelse i Tre Capitel, komme vi nu närmare intill den moraliska Harmonican: och jag skall noga se till, att den blifver, väl så klar, men icke så bräcklig, väl så ljuflig, men icke så änglasvag, som den kända musicaliska af Glas.

Hvad Mått hafve vi för Tingens eviga krafter till Lycksalighet för oss, eller, för Tingens *eviga Värden?* ty *desse* äro just mitt harmoniska systems Grundtoner.

Denna Fråga kan göra sin man brydd. Eder man, Mine Läsare, har också i många år varit så. Men till all lycka är Samhället icke just något *Orgelverk*, ehuru mycket det trampas och klimpras, efter den dummaste Oton, ofta argare än i någon Bondkyrka. Till exem-

pel, fordom under Parti-Regeringen hos oss. — Men till saken.

De högsta Ting af *Värde* i Menskligheten äro:

1. LIFVET: hvars sanna Proportion, det är, hvars Rätt och Lag, skall föreställas i Nästa Capitel.

2. FÖRSTÅNDET: som grundar sig på Sanningens och *Vissketens* klara Lagar.

3. DYGDEN: eller Förtjensten: hvartill hörer *Arbetet.*

Af dessas eviga PROPORTION skall jag visa, *såsom* ofvan är nämndt och med naturlig enfaldighet, huru Regering, Lag och Dom, Seder och Religion, äro blott en lika evig *Följd* till Allmän Lycksalighet.

---

4 Cap.

LIFVETS RÄTT *eller* FRIHETEN.

Sedan man sett alla Böcker prålande med mer eller mindre mästerliga målningar af men-

niskans *Svaghet och Elände;* sedan man hört alla Poeters sånger och alla Tempels hvalf återskalla denna samma klagan, med bevekliga rop, huru Menniskan oupphörligen är ett gyckelspel, en ömklig kastboll för sin begärelse till PRÅL, GULD och VÄLLUST - - - - - så är det ändtligen förunderligt att i Verldens hela Historia uppenbart finna, huru alla ryktbara företag i alla tider, alla buller och hvälfningar, ja, allt som har skett märkvärdigt på jorden, likväl varit gjordt för något så Stort och Högt, som: GUD, FRIHETEN och ÄRAN *).

Hvarutaf klarligen synes, att det som i alla tider gjort Menniskan olycklig, har icke varit brist på en hög och ädel anda, utan brist på *Förstånd:* det har icke varit låghet, utan *villfarelse* — om Gud, om Frihet, om Ära. Ty ingen upplyst kan neka, *att* i RELIGIONERNAS förfärliga krig och martyrdödar ju visar

*) Man ser, att här tages Ära, i sin ädla mening, för kärleken till det som man anser för Rätt och Stort då den är en motsats af *Prål och Högfärd,* hvilka icke äro annat än Ärans *gyckelverk,* just så, som skrymteri är gyckelverket af Religion, smicker af Vänskap, krus af sann Höflighet.

sig ett slags gudomlig hänryckning, hvilken är långt uppöfver allt det man kallar mensklig svaghet och egennytta; *att* då millioner med brinnande allvar ropa Frihet eller Döden, de ju måste mena något det allrahögaste som dödlige kunna tänka sig; *att* äfven den, som för ett solgrands Ära rusar i Duell, ju så vidt med en förunderlig höghet synes trotsa och försmå allt i hela verlden, emot en enda tanke om det som han anser för Rätt och Stort.

Så att, när man på ett ärligt sätt betraktar Verlden, och märker den dråpliga Mening, som är i allt det Menniskor vilja och göra, men derjemte ock ser, huru eländigt de i alla tider hafva misslyckats; så tyckes verkligen det, som man alltid hittills har sagt om Menniskans underbara väsende "Att hon i sitt *Förnuft* liknar en Gud, men i sin *Begärelse* liknar de oskäliga djuren" böra alldeles vändas om. Eller hvad innehåller hela vårt Slägtes historia annat, än märkvärdiga utbrott af en häftig Begärelse till något *Stort*, *Härligt* och *Årefullt*, hvarom man dock nästan alltid gjort sig en otroligt dåraktig Tanke? Hvad innehåller hela det enskilda Lifvet, annat än en åtrå till

någon liten storhet af rang och guld, hvaruti man sätter sin sällhet med ett *oförstånd*, som oupphörligen bedrages. Ja, sjelfva Högfärden, som, i alla sina olika skepnader, är så allmän, bevisar den icke nödvändigt en lika så *allmän* lust och begärelse till något rart och högt och ädelt? Hvarföre jag också länge, tvärtemot den gamla antagna läran, rent af gjort denna betraktelse öfver Menniskorna: "Att ingen ting är förträffligare än deras *hjerta*, och ingen ting ömkligare än deras *vett*."

Af hvilken erfarenhet synes, huru farlig all *Oupplysning* är; och derföre, huru högst vigtigt ett rätt Förstånd, i synnerhet om de största ämnen, måste erkännas vara. Om Gud och Äran, enligt dessa stora Tings eviga idé, skall längre fram handlas. Om Friheten tale vi här.

Hvarken skönare eller förfärligare verkningar hafva dessa helgade Ord: *Gud* och *Äran*, frambragt på Jorden, än dem Friheten har frambragt. Ty fastän man oftare nämnt Sanning, Menskligbet, Dygd; så hafva likväl des-

sa ganska sällan verkat något rätt stort och underbart. Och så urgammal och häftig och helig, som kärleken till Fosterbygden må vara; så finnes dock, vid mera eftersinnande, att Friheten är just själen och kraften af allt det stora och rörande, som man menar, när man ropar Fäderneslandet!

Om jag här ville uppställa alla de höga Låford, som alla tiders Skalder och Vise hafva gifvit åt Friheten; så skulle man häpna öfver både deras mängd och häftighet. Jag behöfver endast erinra Mina Läsare derom. Den ende Cicero kunde, endast genom strödda tankar, utgöra ett helt Låf-Tal om att *"Friheten är mera hög än Lifvet"*: en lära, som evigt står liksom bildad och helgad för verlden genom hans eget blodiga gråhårshufvud *). Och

*) *In Anton.* XIII. Si hoc præcipit sapientia, Ne quid vita existimem antiquius, Ne decernam capitis periculo, fugiam omne discrimen: tum quæram ex ea, Etiamne fuerit, quum id fecero, *serviendum?* Si annuerit: næ ego istam sapientiam, quamvis sit erudita, non audiam. Sin responderit, "Tu vero ita Vitam corpusque servato, ita fortunas, ita rem familiarem, ut *hæc* posteriora Libertate ducas, nec

Marcus Brutus har aldrig kunnat visa sin själs storhet klarare, än i dessa ord: "Quid enim est melius, quam memoria recte factorum, et Libertate contentum negligere humana"? det är, *Hvad är bättre, än det vittnesbörd inom sig att hafva gjort rätt, och att nöjd med blotta Friheten kunna förakta allt annat på Jorden?* - - - - Hos de nyare är ingen ting vanligare än denna hänryckte tanke: *att sjelfve Slafvarne, då de utnämna Frihetens namn, äro till hälften lycksalige.* En Svensk, för att känna sig eldas, behöfver endast tänka på Thorgny, Engelbrecht och Vasa. Och i *Våra* dagar kan jag icke anföra någon ting större och märkligare, än denna strophe utur förra århundradet, af Polens Horatius, Casimirus Sarbievius, i en sång öfver Friheten till sin Kung:

- - - Libertas - - - - - - - - -
- - faustitatis mater - - - - -
Quæsita multo sanguine - - -
Reperta multo! regibus altior
Ipsaque majestate major!

---

pro his libertatem, sed pro Libertate hæc projicias tamquam *pignora injuriæ*": tum Sapientiæ vocem audire videar, eique sicut Deo paream.

"*högre än Konungarne och majestätligare än sjelfva Majestätet.*"

Men frågar man nu ändtligen, HVAD är då detta underbara höga väsende? Hvad är FRIHETEN? - - - - så bedyrar jag heligt, att jag för min del, på hela Jorden, intill denna stund, aldrig sett i Böcker, eller hört af de Vises munn, ett *ärligt* Svar derpå. Hvilket skulle långt mer hafva satt mig i förundran, om jag icke hade märkt just samma mörker eller skymning ligga öfver alla andra höga och stora ämnen: *Gud*, *Ära*, *Menskliget*, *Rätt*, m. m. En beskyllning, ehuru sträng, dock så klar, att de, som icke sjelfve kunna anställa en egentligen lärd undersökning härom, behöfva endast gifva akt på den Babelska Förbistring i Religion och Statskonst, som, alla Nationer och alla Secter emellan, än i dag herrskar öfver hela Jorden.

Man kunde väl med skäl tänka, att då man noga anmärkte sjelfva DEN Ordning och Styrelse, som de stora Låforden just egentligen angå, och för hvilken DE, som så häftigt prisat den, ofta sjelfve hafva stridt och glade mött

döden; så skulle man ju straxt *uppenbarligen* få skåda den höga och heliga FRIHETEN. Men just här visar sig det första miraklet af Mensklighetens Förvirring. Ty det CICERO, äfven som BRUTUS och CATO, mente med FRIHET, var Romerska *Herraväldet;* hvilket så ofta var hårdare än någonsin det Venetianska; hvilket helgade Träldomen och böd genom Lag millioner att *födas* slafvar, ja, hvilket med en rå och grym stolthet ansåg sjelfva *sitt* högst ärorika Folk för så *Vanbördigt*, att sjelfva Skönhetens glans hos en plebejisk qvinna kunde *smutsa* den styggaste Patricier. Detta sitt tänkesätt förklarar CICERO i sin *Orat. pro Sextio* äfven så högtidligen, som för sig sjelf prålaktigt: der han i klara ord sätter "Optimates", *de Bättre,* emot "Multitudinem", *Menigheten*, och medger, att alle Rådets angripare, således Catilina, Cæsar, Antonius, och hvart och ett Triumviriskt odjur, hade sin styrka deraf att vara "Populares", eller *Folkets Vänner.* På lika sätt, om man frågar hvad Polens sublime SARBIEVIUS för ett århundrade sedan kunde hafva ment med Friheten, så behöfver man endast veta, att han söng om Polen, hvarest *Folkets* Frihet var in-

gen,

gen, och *Herrarnes* en ståtlig, men orolig och blodig dröm. Och i *våra* dagar se vi, att Friheten ännu är, hvad den nästan alltid varit, ett *Envåldighetens* Bländverk; ett segrande Anhangs härskri, som i sin ägta mening betyder vår *viljes allmagt;* och att Partier och Hufvudmän för Omhvälfningar, såsom de ock till slut visa, icke mena Allas Frihet, utan sin Frihet.

Men vill man på en gång se det omätliga Bländverk, som man i alla tider har gjort med *Friheten* för Verlden, just på samma vis, som med *Guld* och *Äran;* så behöfver man endast gifva akt deruppå, att all så kallad Frihet har alltid blifvit antingen *påtvingad* med samma våldsamhet, eller befästad med samma *grufliga Eder*, emot allt annat regeringssätt, som någonsin något Tyranni; det är, man behöfver endast gifva akt deruppå, att *Friheten* aldrig har varit *fri*; utan tvärtom så tvungen, att ännu har det icke någonsin varit så farligt i en monarki att tänka emot monarkismen, som i en republik att tänka emot republikanismen. Men ehvad Frihet, i en *verklig* Styrelse, än egent-

ligen må vara; så är *det* åtminstone evigt klart, att den alltid måste betyda motsatsen emot *Tvång*. Och då frågar jag: Hvad är *det* för en Frihet, som är så litet FRI, att den med hot och döden trugar mig att Säga det jag icke Tänker, och gör mig till en slaf med intet annat Förnuft, än *andras* vilje; med ingen annan Sanning, än det *antagna?* Ty att all Lag alltid vore *min* och *allas* lika fria vilje, och alltid af *mig* och *alla* i ett och samma ögonblick både fanns orätt och upphäfdes, det är ju en dikt: och hvad tröst är för mig en PLURALITET, när de *Meste* ju naturligtvis äro de, som veta *minst*, ganska ofta utgöra just dårarnes stora *hop*, och alltid varit *de*, som hafva gjort allt Ondt på Jorden; emedan det är klart, att intet Tyranni hvarken kan uppkomma eller bestå, utan genom en *Pluralitets* dumhet och galnes vilje *): äfvensom tvärtom aldrig något godt och stort för Allmän Lycksalighet har uppstått, utan genom en *endas* Förstånd eller

*) Det är klart, att här talas om *Pluralitet* såsom den högsta alla *Republikers* eller den politiska Frihetens Form. I en monarki motväges den af Konungens Nej.

Hjeltemod. Eller, min Läsare, besinna sjelf, är du FRI då, när du för Allas Bästa, om också i Allas högsta nöd, vid förlust af ditt hufvud, icke ens dristar *nämna* en *Kung*, en hufvudman, kanske en Frälsare, om denne ock tusende gånger vore äfven så vigtig och äfven så *naturlig*, som en Fältherre? Är du FRI då, när du, om du också vore den visaste, den ädlaste, en Gud, likväl såsom ett föraktligt stoft måste hvirflas bort i den stora Machinens rörelse? - - - Derföre är det uppenbart, att Friheten måste vara utan allt *Välde*, utan allt helgadt *Tvång*, det är, utan Ed, Lag, Regering: eller också är sjelfva dess *namn* en lögn. Ty just i samma mån, som PLURALITETEN, hvilken så lätt kan utgöras af en rasande eller såld *hop*, synes FRI; i just densamma mån är MINORITETEN, hvilken så lätt kan bestå af de visaste och bästa, ICKE FRI; utan alle desse måste erkänna en Lag *tvärtemot deras Förnuft*, måste handla *tvärtemot deras Öfvertygelse*, måste se sig tvungna att *göra just det som de Afsky*. Men hvilken dödlig, i den stund han *svär* en Republik, kan svara sig sjelf för, att han icke alltid, eller mestadels, kommer att

höra till en ädel, men kufvad Minoritet: det är, att han icke *svär* en Frihet, som endast kommer att tjena honom till Träldom? och en Träldom, så mycket grymmare, som all envåldsmagt, emedan den står blottad för Alla, måste följa ett mått eller störtas, men en Pluralitet deremot är i sjelfva verket äfven så allsmägtig, som den synes *helig*. Kallar du, min Läsare, detta Frihet? Och när du är en qvidande slaf, hvad båtar dig, att man hellre kallar dina fjättrar Republikens *Decreter*, än Tyranners *Nycker?*

Af hvilket allt följer den upptäckt, den underbara nyhet, som likväl är så gammal i verlden, att *Friheten* af alla rena Ord är det enda, som man icke får taga för hvad det Betyder. Och ett lika så stort *Gäckspel* har detta Ordet, jemte alla andra stora ord, äfven i alla tider varit bland sjelfva de Lärda. Ty frågar man Cicero: hvad är Friheten? så svarar han: "Potestas vivendi ut velis", det är, Rättigheten att lefva efter sitt behag, *Parad. V.* Men hvilken Romare hade någonsin denna rättighet? eller hvilken kunde någonsin hafva den, då han var bunden, fjättrad, snärd af så mån-

ga tusende lagar, hvilkas konstverk det oformliga *Jus Romanum* ännu visar oss? Och dernäst är det klart, att hvarken en Cicero, eller någon redlig man, lefver efter sitt *behag*, också om han kunde det; utan tvärtom, med den heligaste stränghet, med den finaste omtanke, efter sitt Förnufts äfven minsta *Föreskrift*; enligt den gamla Vises ädla svar på frågan, hvad Philosophien tjenade till? "*dertill, att, också utan Lagar, kunna lefva rätt.*" Så att Ciceros tanke, som är så riktig i sig sjelf, visar just Frihetens omöjlighet i Tillämpningen. — Den nya academiska Lärdomen har dervid trott sig göra något oändligen slugare med att INDELA Friheten i den *naturliga* och den *borgerliga*, och derpå låta den förra bestå deruti, att *bero af* INGEN, den sednare åter deruti, att *bero endast af* LAGARNA: *Wolff, Montesquieu*, etc. Men när kan det väl i Naturen tänkas, att någon dödlig icke skulle i nödvändig Proportion BERO af alla dem, som han BEHÖFVER: af sin väns redlighet, af sin älskarinnas blickar, af den visares råd, af den skickliges konst, af den starkares värn, af mångas tjenst och välgerning: för att icke nämna det första och största, Föräldrarnes heliga *magt*

och alla honom omgifvande Tings väsende och *krafter?* eller vill man säga, att allt detta Beroende är *fritt;* så frågar jag, huru stor den Frihet är, med hvilken man vill det *oundvikliga?* Och åter, i det man kallar ett fritt Samhälle, hvad betyder der det fagra ordet Lagar, då galne Lagar aldrig så lätt kunna göras af den högsta Envåldsherre, som af en ursinnig Faction, hvilken har för sig det härliga bländverket *Pluralitet* och gudanamnet *Frihet?* — De allranyaste säga derföre allraslugast: "Friheten är den magt, som tillhörer Menniskan, att göra allt det som icke skadar en annans rätt": *Acte Constitutionnel de la Repub. Franc. p. 34.* Men hvilken skulle väl tro, att denna kalla visdom innehöll just högden af ett Gäckspel med vårt Förstånd? Ty, Hvad är nu "*en annans rätt?*" Är det kanske den, att taga mitt hufvud, på minsta sken: att vräka mig i fängelse, på en misstanke? Eller, i hvilket Tyranni är man vanbördig, skymfad, tryckt, beröfvad sitt bröd af skråmagter, dömd gudlöst, våldförd och blodsugen på tusende vis; utan genom en så kallad "*andras rätt?*" Men, ropar man, "Frihetens REGEL är derföre Rättvisan, Frihetens GRÄNS är denna maxim: *Gör*

icke androm, hvad du ej vill hafva gjordt dig: Acte Const." Härligt! Om bara icke i alla Tider af Vällust och Öfverdåd, såsom i denna, tusende tänkte alldeles som Cæsar och Antonius: "*Allt* eller *Intet!* Hellre vräkas i fjättrar, än icke regera öfver andra! Hellre förgås i elände, än icke röfva allt!" Hvem vet icke, att just det gruflïgaste Högmod alltid kryper lägst, och tål med vördnad all skymf, för att en gång sjelft kunna skymfa, enligt Danska ordspråket: "Kun for att *ride*, lader vi os *rides*". Se här, hvad menniskors stolta nedrighet låter göra *sig*, för att sedan göra *androm*. Och detta är Frihetens Gräns, den, som hvar liten stolt niding kan hoppa öfver! Men *Rättvisan*, säger man, *Rättvisan* är ju dock ett ägta och sannt väsende? Ja. Må man endast först söka att begripa den fåniga Visdom, som icke ser, att då alla Rättvisans Reglor och Gränsor heligt hafva bestämt, icke allenast hela Samhällets Ordning, utan ock hvar enskild mans gerning; så, emedan icke det minsta *annat* får ske, är ju ordet *Frihet* en dikt: och en dikt, hvilken icke tjenar till annat än högsta bländverk och förvillelse, emedan det ju är klart, att jag lika så riktigt blifver *fri*, när jag frias från ett rätt

Tvång, som när jag frias från ett orätt. - - - - - - Högre, än alle desse nämnde, och vida starkare, tänker Ärlig Svensk af år 1755: en dråplig bok i Statsvett, ett mästarverk af manlig insigt, och som gör sin ädla titel fullkomlig rättvisa. Hans stora lära är Frihet; men en Frihet, som, för att vara ägta, nödvändigt, säger han, måste vara *lagbunden*; och hvilkens väsende deruti består, *Att i förening med Menigheten lyda den Lag, som* Menigheten *sjelf har gjort.* Hvad låter icke detta dugtigt och redligt, och Svenskt, och bastant som nordiske fjällarne! Men det är med Frihets-Läran, som med Indianernes Jord-Glob: dess oändliga tyngd, säga de, hvilar på en oändlig Sköldpaddas ryggskal. Och hvarpå hvilar Sköldpaddan då? *Der* stadna de med häpnad öfver sin religions gudomlighet, som så högt öfverstiger allt Förnuft. Äfven så här: Hvem svarar mig derför, att den Menighet, som skall göra en Frihets-Lag, *sjelf* är *Fri?* Ty icke är den *Fri*, som är *såld:* icke den, som är *okunnig* och *förvillad:* icke den, som är bragt i *hetta* eller *förtjusning:* icke den, som låter *leda sig*, om också af den största man. Och derjemte är dock *Göra Lag* en hög Vetenskap, kanske den allrahögsta, och som

fordrar oändligen mera både Lugn och Tid och Förstånd, än att upplösa Problemer i Mathematiken. Menigheten, i detta höga hänseende, är den icke Indianernes Sköldpadda, som måste bära Jord-Globen? Lägg nu till, att MENIGHETEN är ett stort ord, som betyder *Pluralitet;* och Pluraliteten ett stort ord, som betyder *segrande Parti;* och att segrande Parti ofta, såsom fordom i Rom, är det som Jorden har mest skändligt.

Men det allramärkvärdigaste i undersökningen om FRIHETEN är, icke allenast det som vi sett i 1 Capitlet, Att den, betraktad som *Princip*, ger intet resultat, och bestämmer hvarken klokt eller galet, hvarken godt eller ondt, likasom *Rymden* i Naturen, hvilken är äfven så nödvändig, som onyttig, till princip; utan det är förnämligast den underbara erfarenhet, att ehuru mycket Friheten bland menniskor omtalas, besjunges och anropas, såsom gudomligare än Lifvet —— så kan densamma dock aldrig igenfinnas uti något *verkligt* under solen. Ty ingen dödlig frågar någonsin om det som han vill och önskar för sin Lycksalighet: "Huru

fritt, utan huru *Väl?*" Och *Väl* göres icke efter *behag*, utan efter *lag*: och Lag är icke en vilje, utan en nödvändig proportion: och denna är grundad i tingens väsende, och bestämmes, icke enligt tycke, utan enligt den högsta erfarenhet. Sjelfve dåren, och sjelfve missdådaren, vill icke allt det, som han *fritt* kunde vilja, utan nödvändigt det *bästa*, som *han*, genom sin naturs ljufliga känsla, bäst kommit att erfara. Men hos den VISE är icke ens en tanke *fri*; utan *nödvändig*; enligt Tingens klara Verklighet, det är, Sanningen. Och ingen MÄSTARE i sin Konst, ingen musicus, målare, architect, säger: *så Behagar jag*, utan: *detta är Konstens*, *detta är den högsta kända Skönhetens* LAG. Äfven så, föreslå en HEDERLIG KARL något som icke är hederligt: han svarar er alltid: *Herre*, *jag* KAN *icke*, *det är omöjligt*. Invänd derpå: Men ni är ju *fri?* och han skall blifva stum: ty det ser väl alldeles ut, som ni hade rätt, men han *känner*, att ni ljuger. Och detta samma gäller, fast på ett oändligen högre vis, om GUD. Eller också bör man visa, huru den är *fri*, som icke KAN hvarken Vilja eller Göra, mer än ETT - - - - - - - -

Hvar finnes då Friheten? Jag tänkte på försök, att den kanske måtte finnas hos Hin Håle. Men äfven *han* följer nödvändigt sin högsta Ondskas vishet, som är den slugaste Arghet: med denna ofelbara riktighet i svar, i fall man kunde som en vän mellan fyra ögon föreslå honom något GODT. "*En sådan dumhet! nej, det är omöjligt*"! Och fastän det kan synas, att hvar och en mera liflig niding, hvar och en mera konstig narr, och, med ett ord, alle de, som hafva *Qvickhet* i stället för *Förstånd*, äro alltid högst *frie*, både till att fatta lust för allt hvad som faller dem in, och till att göra allt hvad dem lyster; så är detta dock ett sken, och samma sken, som när det ser ut, att Apan i sina tusende språng är mera fri, än Lejonet i sin hvila, eller att Fogeln i sin irriga flygt är mera fri, än Elefanten i dess jemna steg, eller att Blixten är mera fri, än Solens ljus, hvars gång är en känd mathematik ----- *). Men ingen ting kan vara uppenbarare, än den enfaldiga erfarenhet, som jag nämnde i 1 *Cap.*,

*) Det är klart, att här icke talas om den *inre*, andeliga Friheten, hvilken, så vidt *jag* vet, är en hemlighet för Förnuftet.

att icke ens ett *Steg* på jorden kan göras med verklig Frihet, eller just som man behagar; utan det är nödvändigt, att, till efterföljd, gifva akt, ehuru hastigt det må ske, på *grunden*, der man stiger, på sin *kraft*, på sitt *ändamål*, ja, på skick och sed. Hvartill jag nu sätter den likså enfaldiga erfarenhet, som hvar Läsare kan erkänna i sitt eget hjerta, att ingen dödlig någonsin frågar, huru *sjelfvillig* han är, utan huru *lycksalig*, och icke egentligen söker *frihet*, utan egentligen söker *nöje: nöje* — det må nu vara i Kärlekens ytterst fina och tjusande *träldom*, eller i Ärans eviga, fastän glänsande, *möda*, eller i Guldets pustande grufarbete, eller i det Sällsammas, i det Skönas, i det Sannas aldrig hvilande Forskning. Ty hvilken Älskare eller Konstnär, hvilken Statsminister, hvilken Fåfängans eller Guldets vän, med ett ord, hvilken dödlig, som lefver i sin åtrås förtjusning af sitt föremåls skönhet, uppoffrar icke gerna all möjlig Frihet åt sin *Lycksalighet?* Så att, när man vågar lifvet för *Friheten*, så är det icke Friheten man i sin själ menar, utan *Sällheten:* hvilket deraf är klart, att Friheten, i sitt väsende, är likasom

toma rymden, och innehåller ingen ting. Hvarföre ock den Frie icke förr är fri, än han rusar till det han mest älskar: och en inre och djupare träldom, än den, som fäster en dödlig vid *det han älskar*, finnes icke i Naturen, emedan det älskade rycker Lifvet och liksom hela vårt väsende med sig: hvilket dock blifver mindre underbart, när man eftersinnar, att denna träldom *i det man älskar* är just det gudomliga, som heter *Nöje*.

Och af allt detta, som kunde utbildas i mångfaldiga målningar och betraktelser, är då ändtligen klart, att *ORDET* Frihet verkligen är, hvad det alltid för verlden varit, ett Bländverk.

Men dock likväl är det äfven så klart, att Menniskor i alla Tider med detta helgade ord *FRIHETEN* hafva velat utmärka något väsendtligen vigtigt och stort för Allmänt Välbestånd. Det ser man åtminstone med visshet, att de alltid dermed hafva ment: *ett tillstånd, hvar-*

uti man kan vara lycksalig. Och jag skulle, af sjelfva Frihetens häftiga och blodiga Strider, hafva slutat så: *ett tillstånd utan Öfvervälde* - - - - - om jag icke hade blifvit varnad igenom denna märkvärdiga tanke af *Sallustius*: "Pauci libertatem, pars magna justos dominos volunt", det är: Få bry sig om *Friheten*, Större delen tycka mer om *billiga Herrar*. En Styrelse, som också varit de mesta Nationers käraste öde. Hvilket oaktadt, man dock säkert kan gå ett steg längre, och i allmänhet döma, att Menniskor, med den Frihets-lycksalighet de haft i sin föreställning, alltid velat utmärka: *ett tillstånd skildt från allt Förtryck.* Då endast dervid den stora anmärkning måste göras, att när en Nation har ropat *Frihet*, så har Folkmängden alltid ärligen menat Friheten *ifrån att förtryckas*, men dess Hufvudmän åter hafva merendels menat Friheten *till att förtrycka*, fastän på ett, efter tidernas skick, antingen fagrare eller nytt vis.

Nu då, *ett tillstånd, hvaruti man kan vara lycksalig*, ett tillstånd *skildt ifrån allt För-*

tryck, huru ser det ut? och hvad fordras dertill?

Rådfrågar man Allas *vilje* om *Lycksalighet*, så får man, genom denna Viljens tusende utbrott, lika så många tusende röster, som skria: "Jag är lycksalig, när jag får röfva all Skönhet! *Jag* är lycksalig, när jag får röfva all Ära"! Rådfrågar man denna samma Viljen om *Förtryck*, så får man höra dessa samma röster: "DET är Förtryck, att hindras i det man *lyster!* DET är Förtryck, att se en annan vara *öfver* sig i rikedom och välde! DET, med ett ord, är Förtryck, att icke *sjelf* få Förtrycka! Hvilket i sanning varit de mesta Factioners ägta mening. Och äfven om man rådfrågar den redligaste; ser det icke ut, Min Läsare, som han med skäl kunde svara: "Förtryck är det, att *Tvingas till det man icke Vill*"? Och likväl kan ju, utan ett visst sådant heligt Tvång, hvarken Lag eller Regering tänkas.

Deraf är klart, Att *VILJEN*, i denna allmänna Lagvishet, bör lika så litet hafva en röst, som i någon annan *Vetenskap:* Och att

derföre den ägta Frågan alltid är, Hvad menniskor, icke *efter* Frihet *Vilja*, utan *efter* Rätt *Måste?*

*   *

*

Högre kan Förnuftet i Lagstiftning icke gå, än till det vi kalle: *Tingens natur.* Der finnes den stora första Lag stiftad af Gud, Att hvart ting måste vara hvad det *är*, och derföre med hela sin magt och *kraft* måste följa sin natur. Att vilja något emot denna Lag, är äfven så fåfängt, som ursinnigt. Hvaraf man ser den galna vanmagten af allt Tyranni: hvilket, i sin inre och högsta mening, alltid är en vilje emot *tingens natur.*

Detta, att *Följa sin natur*, det är således Verldens allmänna och högsta Rätt, i sin verkan äfven så stark, som i sitt väsende gudomlig.

Men vi tale nu om Menniskan. Och som det kunde synas: att *Menniskans natur* är ett

allt-

alltför högt ord i det Practiska; så har jag sökt ett enfaldigare, som innehöll allt detsamma. Detta är: *Lifvet.*

Ty alla de rättigheter, som följa af menniskans natur, men likväl icke angå *lifvets* Välbestånd, äro antingen alltför höge, eller alltför spitsfundige, till att röra Lagstiftningen.

Men deremot fordrar Lifvets Välbestånd allt det, som är mest vigtigt för Menniskor. Ty hvad är Lifvet —— utan *säkerhet* och inbördes värn och skydd, det är, Regering? utan det *goda*, hvaraf lifvet näres och i hvars åtnjutande det består, det är, Arbete och Egendom? utan *förstånd*, det är, allmän rätt till att känna Sanningen? utan *dygd*, det är, allmän rätt till Ära och Lycksalighet?

Lifvets Välbestånd kan derföre vara ett klart ämne för Lagstiftning: hvilket *Friheten*, som i sitt väsende utesluter all Lag, icke kan. Ty man kan alltid fråga den som klagar sig vara osäll: Är edert Lif i osäkerhet? trånar det i sjukdom? lider det af nöd? glädes det icke af förståndets ljus och af dygdens ära? Men

man kan ej fråga en Fri allt detta: ty man kan ej veta, om icke den *Frie* —— just enkom behagar välja Faror och Nöd, såsom alle Krigsärans dårar: just enkom behagar hylla en Tyrann i galen förtjusning, såsom många Nationer, eller sälja sig till slaf, såsom tusende och tusende i alla tider: ja, just enkom behagar störta sig utför Ättstupan, såsom otalige våre Fäder. På hvilka alla *Sken-Frihetens* raserier Romarne, ett så ädelt och så stort Folk, gifva det klaraste efterdöme. Eller, hvilka *tartariska horder* kunna drifvas till vildare Krig af någon *Tamerlan*, än de *frie* Romarne? till en galnare träldomens förtjusning, till en mera ursinnig dyrkan af tyranner, än de *frie* Romarne? till ett djupare förnekande af sitt Förnuft, af all Dygdens både rättighet och ära, än desse samme Romarne, helt *fritt*, intill denna dag?

Likväl är det äfven klart, att, fastän Lifvets Välbestånd är ingen hög dikt, såsom den politiska Friheten, utan både en ägta och den allrastörsta *realitet* i Menskligheten; så är dock

detta Välbestånd något alltför allmänt, att icke tillåta tusende irringar. Derföre har jag ock kallat detta Capitel, icke Lifvets Välbestånd, utan Lifvets Rätt, eller den heliga *Proportion* i allt det, som är Menniskan naturligt, hvilken utgör ett ägta Välbestånd.

Men "denna heliga *Proportion* i allt det som är Menniskan naturligt *), hvilken utgör ett ägta Välbestånd" —— kan någon dödlig visa oss den?

Här, Mine Läsare, kunde jag synas vara i samma sublima nöd, som Mahomed, då han hade utkallat alla invånare i Mecca, för att se af honom göras det underverk att befalla ett Berg komma till sig. Han trodde, han kallade: Berget stod —— och, om man vill, bäfvade af lydnad. Eller åtminstone, det Berget icke gjorde, det gjorde Folket, som icke allenast bäfvade, utan lågo på sina ansigten i helig rys-

*) Den är yttersta målet för hela denna Boken.

ning. Han kallade *tre* gånger! gick derpå med prophetiska steg till Berget: och ropade åt Folket, "den Allsmägtige ville, att Mahomed skulle gå till Berget, och icke Berget till Mahomed". Tusende i förtjusning påstodo, att Berget var flyttadt: alle sågo, att det nu stod vid Prophetens fötter. ——

Sätt det fallet, att jag icke kan kalla det *evigt Rätta* hit för edra ögon i denna stund; så skall jag åtminstone visa vägen dertill. Jag skall göra det klart, hvilken den *ägta Frågan* är för Menskligheten.

Men större än alla Vantrons Propheter och Mirakler, äro Sinne och erfarenhet. Låtom oss vidare höra *dem.*

Vi hafve sett, att man må vända den politiska Friheten huru man behagar, så måste den likväl alltid komma derpå ut: *att få göra det man Vill.* Hvaraf följer en allmän Osäkerhet och ett Allas tyranni emot Alla. Ty lika så *vanligt*, som det är att sätta sin lycksalighet i något galet, lika så *naturligt* är det för en Fri att göra det, hvaruti han sätter sin

lycksalighet. Men det oaktadt är dock Friheten ett så urgammalt och heligt ord, att man icke bör våga förkasta det —— om det är möjligt att gifva det den ägta realitet och den höga vigtighet, som Menniskor helt visst i allt sitt missförstånd dermed hafva Menat.

Vi vilje försöka.

Den Frihet, som man finner stiftad af Gud i hela Naturen, och som lefver i alla varelsers Kraft —— är den, hvilken vi ofvan sett, Att *följa sin natur.* Detta, emedan det är gudomligt, måste vara *rätt.* Detta, för hvart väsende, är alla proportioners Proportion. Detta, på en gång, är högsta *Frihet* och högsta *Lag*, högsta *Nöje* och högsta *Nödvändighet.*

O! kunde man härvid ropa: det går härligt: Men är icke "Följa sin *natur*" just detsamma, som att Följa sin *Vilje*"? - - - - - - Alldeles icke. Skillnaden är så stor, som emellan proportion och gränslöshet, emellan det som man *Vill* och det som man *Bör* vilja. Viljen kan

följa hvar galen idée om Lycksalighet, kan sätta Nöjet i allt hvad som är *onaturligt*, i Faror, i Nöd, i Träldom, såsom vi sett, af Romarne: *Viljen* är tillika äfven så vanmägtig, som omåttlig, och förlorar sig i sin galna lust, och retas alltid och bedrages alltid, och har hvarken magt till att vinna det härliga, som den åtrår, eller ro till att njuta det ringa, som den äger. NATUR deremot har ett evigt mått, och fordrar litet, men af gudomlig *realitet*, till välbestånd. Derföre har "*Följa sin natur*" varit alla Vises enfaldiga, men ägta och höga, sällhet: och "*Följa sin vilje*" har varit hela den politiska verldens konstiga, men dock äfven så vanvettiga, som glänsande, elände.

Nu är det ett, icke mindre säkert än märkvärdigt, rön om Menniskan, att hon är *lika så* olycklig genom *FÖRMYCKET*, som genom *FÖRLITET*: på samma vis och enligt samma Lag, som i hela Naturen intet väsende fördrager det som är öfver dess Kraft. Så *pustar* den i ett högre ämbete, som skulle sjunga vid en slögd, hvilken passade med hans naturliga kraft och lynne: och man kan lätt tänka sig, huru en omsorg för ära och utkomst, som är större än

ens förmåga, måste *ängsla*, hvarföre man ock kallat Höghet i verlden en börda, en träldom i förgyllda bojor, ett lysande elände: och hvem har icke kändt, att sjelfva Öfverflödet vida mer *qväljer* vår natur, än bristen. Här har man således *pust*, *ängslan* och *qval:* Hvilket, utan all vältalig konst, är ren verklighet, och gäller i synnerhet om *Förmycken* magt eller Tyranniet, enligt det gamla Romerska Ordspråket: *"den fruktar för mången, som månge frukta för"*. Men af detta är klart: Att *Följa sin natur* är en af Gud afmätt, viss och helig Lag, hvilken icke tillåter utsväfningar, såsom all politisk *vilje:* och att i denna Lag ligger den ägta *Frihet*, efter hvilken hvart lefvande väsende, och Menniskan, under allt sitt missförstånd, evigt suckar.

Derföre kan man med visshet säga: Att Lifvets högsta Proportion, eller Lifvets Första Rätt, är "att få *Följa sin natur*," hvilket enda är ägta Frihet, och hvarigenom man kan vinna sitt lifs *Välbestånd*, som, enligt hvad vi sett, endast då är möjligt, när man hvarken genom en tyrannisk ärelust tjusas till något *högre*, eller genom en tyrannisk förnedring tvingas till något *lägre*, än det man *är*.

Ett Begrepp, som synes vara nödvändigt och oföränderligt. Ty derigenom återföres Friheten till denna första och i sin enfald gudomliga Rättighet "*att Vara det man verkligen Är.*" Hvilket, ehuru ringa det ser ut, dock innefattar hvart lefvande väsendes både Sanning och ägta Kraft och Lycksalighet.

Härvid är det af sig sjelft klart, att såsom Lifvets *Välbestånd* är intet, förutan Lifvets *Bestånd;* Så är ock Säkerhet högsta Villkoret för den ägta naturliga Friheten. Och emedan Säkerheten åter hvilar på en *Sann Lag*, det är, på evigt klara Proportioner för Allmän Lycksalighet; så är ock Säkerhet motsatsen af allt tyranniskt Välde, det må vara *ens*, eller *någras*, eller *allas*. Ja, Säkerheten störes icke allenast af hvar *laglös* vilje inomlands, utan ock af hvart orätt förbund med en utländsk magt. Hvarom mera kan läsas i Afh. om *Financernas Princip.* Så att läran om Säkerheten ensam innefattar all sann Statskonst. Hvarföre man gjorde väl, att, i stället för det så lätt irriga ordet *Frihet*, välja till sin patriotiska lösen det långt klarare och alltid heliga ordet: *Säkerhet!*

Men den största af all Osäkerhet är *Okunnigheten.* Hon är således det, som allramest gör Lifvets förstörelse. Ty huru kunna Menniskor någonsin veta, hvad Lifvets Rätt och en naturlig Frihet *är*, eller Huru en ägta Ordning upprättas medelst Lag, utan genom *Förstånd*, hvilket fordrar en allmän rätt till att känna Sanningen eller det Verkliga? Och äfven så, Hvartill skulle Sanningen vara Menniskor nyttig, om de icke, sedan de af Sanningen lärt hvad Dygd eller duglig gerning är, fingo genom denna sin *Dygd* i sjelfva verket söka sin Lycksalighet?

Derföre är Lifvets Rätt intet, utan Förståndets och Dygdens Rätt. *Lif*, *Tanke* och *Handling*, äro en treenighet hos Menniskan. Så att i Guds och Naturens Lagstiftning herrskar denna stora Ordning.

1. Den ägta Friheten för Menniskan, såsom för alla väsender, är att *Följa sin natur* och vara det hon verkligen Är. Det är *Lifvets Rätt* eller högsta Proportion. Endast deruti är lifvets *Välbestånd* för henne möjligt. Förnedras någon *under* det han Är, så *förtryckes*

han, och det är träldom: upphäfves någon *öfver* det han ÄR, så *förtrycker* han, och det är tyranni.

2. Men FÖRSTÅND är, näst sjelfva Lifvet, den högsta kraft i Menniskans natur. Derföre kan hon icke *Följa sin natur* utan att *Förstå*, det är, utan att känna Sanningen. Icke eller kan hon se, hvad hon sjelf och andra *verkligen* ÄRO, eller skilja *mer* och *mindre*, eller finna *rätt* och *orätt*, utan Förståndets heliga ljus. Såsom ock det af sig sjelft är klart, att Okunnighet är den största Våda för Lifvet.

3. Friheten genom Förstånd verkar en mensklig Gerning: hvilken är mer eller mindre duglig till Sällhet. Denna *Duglighet till Sällhet* är DYGD *). Och en sådan Dygd, eller Duglighet, är det enda, hvarigenom Menniskan har ett *Värde* för sig sjelf och för andra. Om det förborgade dömer icke verlden: men man kan med visshet säga "Att menniskan *är* det hon *duger till.*" Och såsom hennes högsta rätt,

*) Det är klart, att här icke talas om den *inre* andeliga Dygden, hvilken, så vidt *jag* vet, är en hemlighet för Förnuftet.

lifvets gudomliga lag, Friheten, deruti består, att få vara det hon *verkligen* ÄR, hvilket är en *Följd af dess natur;* så är det också klart, att denna samma hennes högsta rätt, lifvets gudomliga lag, Friheten, deruti består "att få vara *det hon duger till*".

Af hvilket allt ändtligen framlyser den stora Sanning: "Att *Dygden* är just sjelfva *Frihetens* mått, eller, Att ingen Lifvets Rätt går högre, än Dygdens Rätt". Ty emedan hvart lefvande väsendes kraft verkar *endast* till Välbestånd eller sällhet; så svarar ock *hela* Dugligheten till sällhet för sig sjelf och andra jemnt emot *hela* Lifvets kraft: utöfver hvilken intet kan tänkas.

Ville man invända emot denna DYGDE-FRIHET, att Strid lätt kunde vara mellan enskild dygd och den *allmänna*, mellan personlig dygd och den *borgerliga:* så har man ännu ej sett, att denna Strid är en af verldens urgamla lög-

ner. Ty ingen bof straffas för sin Skicklighets skuld, det är, derföre att han DUGER *) *till bof*, utan derföre att han ICKE DUGER *till ärlig man;* och äfven så är det icke Hin Håles stora *vett*, som gör honom till Guds fiende, utan det är hans stora *vanvett*. Ja, hvarken den Tyrann, som bedrager och trycker ett Folk, eller det Folk, som bedrages och tryckes, *duger* till Sällhet, emedan deras verkliga inbördes tillstånd ju är att förstöra hvarannan: Men tvärtom endast genom Duglighet och dygd **) skyddar sjelfve Tyrannen sin galna magt, och endast genom Duglighet och dygd kan den af Folket störtas - - - - - - - -. Söker åter någon att konstla med ordet DUGER, så förlorar han sig sjelf i sin konst. Till exempel: *Jag duger förträffligen till att lefva upp B—s Tunnor Guld:* Men, *duger ni också till att förvärfva dem?* Fastän det är en duglighet att kunna lefva lustigt, så *duger* dock icke denna duglighet till att samla skatter. Äfven så: *Jag du-*

---

*) Man prisar ju, lika så rättvist, Mandrins courage och Cartouches qvickhet, som Cæsars högsinnighet och Augusti snille?

**) Klokhetens eller Modets.

ger till den och den Värdigheten: Men, *duger ni också till att göra Profven?* af hvilka det allrasvåraste Profvet är att öfvergå alla edra Medtäflare. I annat fall är der samma kraft och realitet i edra Ord, som hade ni sagt, att ni duger till att vara Stor-Turken.

Derföre, såsom FRIHETENS mått är *Dygden*, så är ock DYGDENS mått det Goda, som man i *sjelfva verket* kan göra. Så att den, som påstår en Frihet utöfver sin Dygd eller uppenbara kraft i det Goda, menar med Frihet antingen *intet*, eller en *Rättighet till Orätt*, det är, en Rättighet emot all Rättighet: hvilket vidunder, i enfaldigt språk, heter *Passera för Större än man ÄR*. Han menar med Friheten icke rättigheten att följa sin *natur*, utan rättigheten att följa en Inbillning: och han vill icke dömas efter *Duga*, utan efter *Ljuga*. Dock gör en enda fråga nog emot hela detta Bländverket. Är icke Friheten, enligt edert påståendé, en Rättighet? och är icke Rättighet *den magt, som tillhör med rätta någon?* Men hvad tillhör någon *med rätta*, eller enligt verklighet, annat, än hans eget Lif och dess uppenbara kraft, det är, annat, än hans duglighet

eller Dygd? Äfvensom det ock är solklart, att det någon fordrar utöfver rättigheten till att göra Godt, är icke annat, än rättigheten till att göra Ondt.

Följa sin natur, *Förstå*, *Duga*: Frihet, Förstånd, Dygd —— äro således Menniskans treeniga kraft till Lycksalighet. Följa sin natur är Lifvets högsta *Proportion*, eller Lifvets Rätt, och den enda ägta Frihet: Förstånd är Lifvets ledande Princip: Dygd är Lifvets uppenbara Värde och Värdighet.

Och på detta sättet ser man, huru Friheten, emedan den är sjelfva Lifvets rätt och således alla *Rättigheters Rättighet*, svarar fullkomligen emot den höga föreställning man i alla tider har derom gjort sig: Fastän dess *namn*, ehuru gudomligt, nästan icke annat kan, än göra förvillelse, och aldrig får den klarhet, som ordet *Säkerhet*. Hvarföre ock jag sjelf, när jag för tio år sedan i *Nya Gransk.* kallade

Frihet "rättigheten att njuta *sitt Lif* till godo", hade bort säga: "Rättigheten att njuta *sin Dygd* till godo." Ty Dygden är just Lifvets förståndiga eller enda rätta Kraft till Lycksalighet.

Men alldeles derföre, att hvar duglighet eller Dygd är en *kraft* till Lycksalighet, måste den oupphörligen, och genom en Naturens nödvändighet, verka emot allt Förtryck.

Hvarutaf följer: "Att *Dygdens Rätt* är Grunden för hvar Regering, som skall hafva Bestånd." Lika så vist, som deraf följer: Att en Nation nödvändigt måste hafva Frihet i samma mån som den har Dygd: om den icke är kufvad af Utländskt Våld.

---

5 Cap.

FÖRSTÅNDETS RÄTT *eller* SANNINGEN.

Vi hafve sett, att Friheten, eller Lifvets Rätt, deruti består, Att *Följa sin natur* genom *Förstånd och Dygd* till *Lycksalighet.*

Detta är den högsta Proportion i Menskligheten. Men hvilka äro nu FÖRSTÅNDETS proportioner eller eviga Lagar?

Okunnigheten är den största af all Osäkerhet. Hvarutaf följer, att Kännedom eller *Förstånd* måste vara den största af all Säkerhet. Och således, då man anser Förståndet att vara det *vigtigaste*, äfven som det är det högsta, i hela Menskliga Lifvet; så gör man något *alldeles* enligt med Verkligheten, det är, man gör något alldeles proportioneradt.

Hvilket man allraklarast kan föreställa sig i den gamla urfadren *Adams* Bild, som visar oss en Menniska utrustad med allt Godt, Fri, Härlig, Lycksalig: men med detta enda missöde att —— *kunna Bedragas* *).

Nu derföre, Hvad är FÖRSTÅND? *Förmågan att känna sanningen:* eller ock, emedan man sällan talar om en blott Förmåga, *all den sanning*,

*) Hvilket dock var ett nödvändigt villkor i sjelfva hans *Frihet:* enligt Theologerna.

ning, som af någon är känd. Och Hvad är SANNING? TINGENS KLARA VERKLIGHET *).

Hvaraf man ser, att fråga icke är om de Lärdas Theorier —— hvilka intet annat äro än *likligheter* och, om man så vill säga, Förnuftets *poemer* —— utan frågan är om det enda, som är ren Sanning och som gör Förståndet vigtigt för Lifvet, nämligen *klar* VERKLIGHET.

Men sjelfva *klarheten* af tingens Verklighet för oss är det vi kalle Visshet. Och emedan denna Klarheten icke alltid är lika stor, så har Vissheten grader. Desse Grader äro just Förståndets proportioner eller Lagar.

Hvar och en vet, Att då han dömmer rättsinnigt och ärligt, så anser han det för *alldeles* Visst, som Sinne och Erfarenhet liksom *ständigt* har visat; det för *mindre* Visst, som en nera *ovanlig* erfarenhet lärt honom; och det för *minst* Visst, som en *enda* underbar erfaren-

*) Verklighet betyder icke endast *tillvarande*, utan Allt hvad som *är*.

het liksom tvingat honom att erkänna. Dock anser han alltsammans för Visshet och Sanning. På samma sätt, då vi här tale om VERKLIGHET icke för *En*; utan för *Alla*, måste ock hvar redlig man dömma: enligt dessa följande Förståndets Proportioner eller VISSHETENS Grader.

Förste graden. Det, hvaruti hela VERLDEN instämmer enhälligt och alltid: som derföre aldrig varit en Tvist om på Jorden: och hvarom icke *kan* tviflas. En sådan Visshet hafve vi om Tingens uppenbara åtskillnader och af allom kända egenskaper, såsom Natt och Dag, Solen och Jorden, Vatten och Eld, Mer och Mindre. Det är i denna Visshet, som Förståndets högsta tanke "Detta är Detta" har sin första grund. Och det är märkvärdigt, att icke allenast all möjlig Villfarelse är en lögn endast emot denna tanke, utan ock att på denna enfaldiga princip hela Menskliga Lifvet har sitt bestånd: just så, som ändtligen all vår philosophi öfver Naturen stadnar vid ett gudomligt "Något."

Andre graden. Det, hvaruti de Lärde eller MÄSTARNE i en Sak instämma med hvarannan. Ty det är klart, att Mästarne, uti si

ovanliga, särdeles egna svåra och höga, Erfarenhet, äro det enda Menniskoslägtet, och således *deruti* äro de ende, som *förstå*. Vill man åter veta, hvilke *Mästarne* äro? så bör man fly till Första Visshets-Graden, eller *allmänt* *Vitsord* i den Krets, hvaruti man frågar: till hvilket allmänna Vitsord hörer Mästarnes eget, nemligen Allas om hvar och en, och hvars och ens om alla. Men såsom det Okända är för Oss intet; så är ock klart, att en Mästare, ehuru stor han må vara, icke med *allmän* Visshet kan erkännas, utan i den mån han låtit sig af *alla* kännas. Desse erkände *Mästarne* i sin Sak äro de ende ägte Lärde: resten, med äfven de största Titlar, äro —— idkare af en Näring.

Tredje graden. Det, hvaruti en Stor Man, ett Genie, en Patriot, en Hjelte, instämmer med sin egen Storhet, det är, med sin egen kända Dygd. Ty Erfarenheten visar, att vi icke kunne undvara denna *Visshet*, då så ofta i Krig och Frid visse de högste Hufvudmän måste leda vårt öde. Romarne hade *Dictatorer*: Vi *Riksföreståndare*. Gustaf Eriksen vann Sjelfständigheten åt oss: Columbus fann America

åt Verlden. Men hvilken är nu en STOR MAN? den Allmänt Vitsord erkänner: och nemligen *Vitsord*, icke vilje eller Röstning, såsom skall visas i *Cap. REGERING.*

I dessa Tre Grader, hafve vi således *Allas*, *Någras*, och *En Endas*, egna högsta Erfarenhet. Och att denna Erfarenhet måste vara den *högsta*, eller den vissaste, följer just af den harmoni, som jag kallat *Instämmelse*, Verldens med sig Sjelf, Mästarnes med Hvarannan, den Stora Mannens med sin egen kända Dygd. Ty all *Motsägelse* gör Nullitet: såsom man kan se af Cæsar och Dumouriez, i Tredje graden: af de Lärdas stridiga Meningar, i den Andra: och af all Misshällighet i Lynne och Sed, i Sect, i Religion, i Statskonst, mellan Nationer. Af hvilket allt ingen annan *Visshet* kan uppstå, än den, Att allt detta är *Ovisst* *).

Ytterst efter dessa Tre Grader kommer ändtligen Allt hvad man kallar LIKLIGHET, som är grunden för alla *Meningar*.

---

*) Fråga är endast om det *Menskliga*.

Och när man nu eftersinnar denna Ordning - - - - så må man i sanning häpna, huru Verlden, af okunnighet om Rätt eller det Proportionerade, har kommit *upp och ner på!* Ty läser man Tidernas Historia, så får man alltid se Menniskohoparna, under namn af Nationer, intill denna dag, yra, än i en Galnings rasande *tumult*, än i en Galnings fåniga *ro*, endast genom Meningar om Gud och Frihet och Ära: hvilka Meningar väl haft en Likleghet, men denna oftast så ringa, att dessa likliga meningar sjelfva likna Drömmar. Näst denna Liklighet ser man dem följa någon Stor Man, hvilkens Storhet eller Dygd man har lika så litet pröfvat: *Oden*, *Mahomed* — *Cœsar*, *Pugatschev*, *etc.* Och nu först synas de vilja höra Mästarnes röst, nemligen *Så Vidt* som den kan synas vara ett Echo af deras Stora Mans orakler. Ändtligen och allrasist kommer det som är det allraförsta, Verklighetens eller den Allmänna Sanningens Lag. Hvilken hårda beskyllning ju är klar af just de Förra Gradernas dikt och lögn: och dessutom kan detta vidunder af hvar och en skådas, alltifrån Asiens *Firmamentaliska* Högheter, förbi Tyskarnes *Titulaturer*, ned till vårt *Aller-Ödmjukaste Tjenare.* Ja,

Lögnen, som är själen i alla verldens Dårskaper, som är själen i alla de grufligheter vi än i dag se under våra ögon, har den underbara allmagt öfver oss, att vår finaste menskligbet, våra seders behag och skönhet, deruti just består att *Ljuga* emot hvarannan i den minsta blick, i den minsta mine och rörelse *).

Men skulle man väl tro, att en sådan Verldens Förvillelse, och all dess lysande Dumhet, kommer just af vårt Slägtets miraculösa *Qvickhet?* - - - - - - - Så är det likväl. Det lifliga ungdoms-snille, det är, den Qvickhet, med hvilken hvar menniska till oändlighet upptäcker och utfinner *Likligheter*, och den lifliga ungdomskänsla, hvarmed hon deraf tjuses — den är skulden till allt: till inbillningar, dikter, tycken och irringar: till förhastade omdömen och uträkningar: till vågspel, yrsel i passion, missdåd, och alla galenskaper. Deremot säger vid allt detta Okunnigheten intet: enligt sin natur: ehuru hon dock evigt anklagas af en fånig qvickhet hos philosopherna, som icke besinna, att Okunnigheten är en *Privation*, hvars

*) *Politesse, verld, lefnadssätt.*

väsende just är att göra intet. Ja, Okunnigheten är icke allenast i sin natur oskyldig, utan ock helig, emedan den är just det mörker, likasom första Skapelsens, hvarutur allt Förstånd måste födas. Men Qvickheten åter, den hastar till att *tycka* och *likna* och *dikta* och *döma*: den vrider och vänder och mästrar: den är konstnär till all Lögn — och upphör att vara qvickhet, i det ögonblick den har funnit en *sanning*. Den heter då *Förstånd*. Hvarföre ock i Vetenskaperna *) icke finnes en enda Qvickhet: och i hela Förståndets rike frågas aldrig, huru *qvick* en sanning är, men väl huru *sann* en qvickhet är? I Konsterna, såsom Målning och Architectur, är qvickhet en Nyck; en goss-vildhet, en vanart: man dristar den knappt: der fordras att vara *sann*, ädel, stor, och i sjelfva behaget sträng. I Poesien likväl, och i Musik, Action, Dans, yrar mycken Qvickhet: emedan dessa konster blifvit mera *gemena* och så ofta måste användas till att roa *folk utan förstånd*. Men jag kommer åter till mitt ämne. Icke allenast det är klart, att all Dårskaps art och fullkomlighet består i ett visst

*) Alla bevista Sannings-systemer.

qvickt påfund, som också alltid väcker en lislig undran; utan denna Dårskaps sätt att alltfort fäkta igenom sitt spel, i theori eller handling, är en liten underbar *Opera*. Sådan är Likligheten's trollkonst och tjusning. Allt Afguderi, eller falsk Religion, är en *Fabel* öfver Naturen och Tingen; och allt Tyranni, eller falsk Politik, spelar på Verldens Theater denna Fabel, utarbetad af tusende qvicka Hufvuden. Så är ock all Lögn en *Poesi*: äfvensom all Sanning är *realitet*. Och fastän hvar Stor Mans genie tager af *Likligheten* sina första anledningar, med en qvickhet, som är den allrahögsta; så stadnar han dock icke förr, än vid en stor upptäckts *klara verklighet* *), hvaremot alla Qvickhetens gyckelspel med Likligheter äro, hvad nattens irrbloss eller blixtar äro emot Dagen. Ehuru, detta oaktadt, Qvickhetens gyckande Liklighet, i nästan alla Tider, har dårat Verlden: så alldeles, att man kunde förena hela Mensklighetens Historia i denna enda anmärkning "Att *Qvickhufvuden* uppfunnit allt det Galna, som *Dumhufvuden* antagit."

---

*) T. ex. Columbus.

RÄTT, eller det Proportionerade, fordrar således ingenting mindre, än att vända om den, på detta sätt från Verkligheten till Likligheter, upp och ner vända Verlden. Åt hvilken man dock bör göra den compliment, att hon ofta märkligen har rättat sig efter Naturens Skick, det är, efter Verklighéternas och Dygdernas gudomliga Proportion. Men det har alltid kommit någon ny *Mening*, någon icke pröfvad *Stor Man*, med sina *Mästares* echo-röst, hvilke ömkligen hafva vridit den om igen. Och detta samma skall alltid ske, intill dess man lärt Förståndets eviga Lagar. Desse, i denna Ordning, och icke tvärtom, äro såsom vi sett.

I. KLARA VERKLIGHETEN, eller den *Allmänna* Sanningen: enligt Förståndets högsta princip, *Detta är Detta:* hvarom se ofvan. — Denne Grad utesluter all Lögn, och gör den högsta Visshet.

II. MÄSTARNES, det är, de ägta Lärdes, eller de *Erfarnares*, enhälliga Dom. — Att Mästarne få sin myndighet af deras Mästarprofs klara verklighet, eller *allmänt Vitsord* derom, hafve vi sett: och huru detta *Vitsord*, icke är

vilje eller Röstning, utan Nödvändighet, icke ett blott *Bör*, utan ett *Måste*, med ett ord, huru detta Vitsord kan *realiseras* till Rätt och Lag, skall visas i Cap. *Regering*.

III. En Stor Mans, det är, någon den *Erfurnastes*, Tanke och Råd i det, hvaruti han är kändt och erkändt stor. — Huru denna Storhet eller Dygd kan mätas, skole vi se i *VI och VII Capitlen*. Men ingen *Stor Mans* Tanke kan gälla emot *Mästarnes* enhålliga Dom, och ingen Mästarnes dom kan gälla emot *klara Verkligheten*.

Ändtligen kommer Likligheten, hvilken gör *ingen* Visshet: ehuru hon är just den höga Dröm, hvaruti hela Verlden går.

Men af allt detta ses, att *Första Graden af Visshet* är egentligen den, som grundar Lifvets Bestånd, och egentligen den, som förtjenar namn af Sanning. Ty en Stor Mans *tanke* och Mästarnes *dom* kunna och måste tjena till en practisk Visshet för det närvarande: men de äro dock ännu icke Sanning, det är,

ännu icke klar Verklighet för Samhället eller för Menskligheten.

Derföre måste också allt återföras till denna KLARA VERKLIGHET: och allt måste enligt densamma PRÖFVAS — både den Store Mannen, *huru vidt* han är stor, och Mästarne, *huru vidt* de äro mästare. Ty annars förvandlas snart allt i Menskligheten till STORA ORD utan ägta mening, och man bevisar evigt en dikt med en dikt. Tills ändtligen man kan göra Allt med dessa Stora Ord, när de en gång blifvit upphöjda till Vidunder, hvars verkan liknar än ett förtjusande, än ett förfärande *Häxeri*. På hvilket också Asien är liksom en uppförd omätlig Opera: och alla Secter och Lärda Anhang mer eller mindre comicotragiska Nachspel. Men *ägta mening* af ett Ord är en *klar Verklighet*, som detsamma utmärker. Och deraf ser man, att denna Förståndets högsta fråga "Hvad är *det*"? är äfven tillika, om den alltid upprepas, till dess man stadnar vid en *klar Verklighet*, det högsta Medel till att aldrig *Bedragas*.

Med ett ord: *Tingens klara Verklighet*, och i Samhället, *Dygdernas klara Verklighet*

— det är den ägta Sanningen, som gör både Förstånd och Bestånd.

* *

Men till dessa Förståndets proportioner af *Visshet*, hvilka äro dess proportioner af *Storhet?* så att man, inom det Vissa och Verkliga, kan säga Hvad som är *Mer* eller *Mindre* Förstånd?

Man kan föreställa sig en Ordning ifrån den minsta *Skymt* af det minsta Ting i Naturen upp till den klaraste Verkligheten af Allt. En sådan Skymt eller Liklighet är det *Minsta* af Förstånd. Hvilket deraf synes, att den största Liklighet lättare bedrar, än den minsta grad af Visshet. Och likväl äro på detta *allraminsta* af Förstånd snart sagdt alla Religioner och Statskonster och Lärda Meningar uppställda. Såsom *Theosophier*, *Cosmogonier*, *Alchymier*, *Magier*: *Orientaliska Despotier*, *Verlds-Monarkier*, *Patriciska Democratier*: och tusende sinom tusende *Theorier*.

Näst intill denna Skymt eller Liklighet komma allraförst INDIVIDUA: som äro Verklighetens *elementer.* Och denne Grad utgör det allmännaste Förstånd: det nämligen, att *förstå klart vissa Ting särskilt:* ehuru denna ringa vishet dock är grundad för all annan och fordrar en oändlig omtanke, såsom det kan ses af Natural-Historien och den chymiska Physiken.

Derpå uppstiger man till ARTER, till Slag, till högre Ordningar, till ett helt SYSTEM af Ting enligt klar Verklighet: och jemnt med dessa samma Grader måste ock Förståndets storhet dömmas. Så att den sanning, i hvilken man ser en *Liklighet:* den, i hvilken man ser *ett enda visst* Tings natur: den i hvilken man ser *en hel Arts*, ett helt Slags, en högre Ordnings, ja, ett Systems natur —— de i samma mån stiga i Storhet. Och ju nogare man vill hafva detta *Mått*, ju flera logiska Arter måste utfinnas: Hvarom mera i *Cap. DOM.* Det *Största* Förstånd vore att genom en sådan ordningars Ordning kunna i en enda den högsta Sanning se ALLTINGS natur: Hvilket Gud gör, och Metaphysiken, på sitt vis, härmar. När man utsäger naturen af en hel Ordning af Ting i

en enda Sanning; så är denna sanning en *Princip.* Ett Stort Förstånd i allmänhet är således det, som finner Principer och bringar saker till *Enhet.* Men just häruti är det märkvärdigt, Att det allraminsta Förstånd, det är, Likligbetens, *liknar* det allrastörsta. Hvilket dock går rätt naturligt till. Ty såsom i skymningen allt ser likt ut, och endast gissas ihop enligt den skymtande Likligheten, så får ock en sådan Gissare, i rätt mån af sitt poetiska genies storhet, naturligtvis en underbar Enhet fram: och han gör i sin *likliga* Verld allt hvad ett Stort Förstånd gör i den *verkliga.* Hvaraf det kunde se ut, som den störste *Luftslottsskapare* och den störste *Vise* träffade in i samma Storhet. Men Skillnaden är så oändlig, som mellan Dikt och Verklighet; mellan Lättheten att hafva en inbillning och Svårheten att upptäcka en sanning; med ett ord, som mellan Tänka och Drömma. Eller sätt det fallet, i en verld som är så full af Drömmar och Dikter, af Alcoraner och Legender, att der Dikta med en viss Liklighet vore det högsta i Svårighet; så vore det dock för Menskligheten väl ett lika så förtjusande underverk, men ock ett lika så

onyttigt, som att se en Man i ett enda språng hoppa till Månen. Derföre är det i Förståndets PROPORTIONER alltid lika klart: Att den minsta Grad af *Philosophi* träffar in med den största Grad af *Poesi*, eller all sjelfskapning: Att tio diktade Religioner, om än aldrig så glänsande, icke hafva värdet af en enda *Princip:* och att ståtligaste inbillning är emot den ringaste sanning, hvad det mest härliga Norrsken kan tänkas vara emot spiselden i den fattigas koja, hvaraf han har både ljus och hugnad.

Vid denna stränghet emot Qvickhetens Bländverk, hvilka så tjusat Verlden, att man ofta kallar en Man af Stort Förstånd en *qvick karl*, bör dock den vigtiga anmärkning göras: "att likasom Qvickheten är Förståndets apa, så är ock *Likligheten* ett skuggverk af *Likheten*." Dock är sanna Skillnaden mellan dem den högsta, som är möjlig i visshet. Ty Likligheten, eller allt det som *ser så ut*, är närmast intill Skymt eller Skymning: men Likheten deremot dömmes af sjelfva *klara Verkligheten*, och är en uppenbar instämmelse mellan de Ting, hos hvilka man finner *Detsamma*. Derföre är Likligheten grunden för Gissning,

Tycke, Mening: men Likheten är grunden för all *nödvändig Slutsats*, eller för den Lag, att man *af* detsamma alltid måsta sluta *till* detsamma: t. ex. att Stjernorna äro solar och hafva omkring sig verldar. Och alla sådana nödvändiga Slutsatser, ehuru höga emedan de i sin grund hvila på en *uppenbar Likhet*, tvinga vårt Förstånd med samma magt, som sjelfva Verkligheten. Hvilken tvingande magt ock är Sanningens högsta Prof. Deremot kan man i Qvickhetens häxeverld vara af hvad Tanke man behagar: såsom kan ses af alla falska religioners, statskonsters, secters, meningars och partiers, högst utrustade kämpar och oftast likastora män. Hela Advocaturen är ett underbart Qvickhets-Rön: nästan hela Vitterheten äfven så. Den ena tjenar så till *Rätt*, den andra tjenar så till *Sannt*, som allt gyckel tjenar till Saken. Eller, är denna idée emot Qvickheten icke klar? Hvem har *hittat på* alla Verldens Dårskaper: hvilka, till tusende och tusende, så öfvergå hvarannan i höghet och rarhet, att de alla äro lifliga vidunder? Icke Dumheten: hvars natur det just är att hitta på *intet*. Och icke

För-

Förståndet: som är en evig motsats af all Dårskap. Hvem då? Qvickheten. Nyck är dess Lag; Lystnad är dess Seder: flygtigt Nöje är dess Sällhet: skimmer af yppighet är dess Välstånd: Mode är dess Lefnads-Sätt: Krus är dess Höflighet: Lättsinnighet är dess mildhet *): List är dess Statskonst: Titel är dess Värdighet: Bländverk är dess Ära. Hvarföre? Ty *Likhetens Gyckelspel* är dess Förstånd.

* *

Det är märkvärdigt, att när man vill återöra allt det vigtiga för Menniskor till sin högta enfald, eller till sjelfva *Naturens Principer*, ıvilket är det allrasvåraste af Förståndets arıeten, ty den som det vill, måste kunna skåa igenom alla Spitsfundighetens underbara onster, alla Villfarelsens ofta tjusande Bländerk, alla skimrande dunster och färgade Moln: et är märkvärdigt, säger jag, att man då ändt-

*) Catholicism, med *ögnablicks* tårar, bön och sång, är dess Religion.

ligen ser, likasom i ljuset af rättvisans sol på sanningens rena himmel, huru all Origtighet i Menskligheten upplöser sig deruti "Att *tro något vara hvad det icke är*".

Ty äfven *Synd och Last*, ehvad kraft, vana och naturlig begärelse må äga, har dock sitt ursprung af en *galen Tro* om hvad som är ett gladt Lif: af en galen Tro, att det vore en lycka, att det vore ett godt, att det vore säkert, som likväl icke så *är*. *Adam trodde utan Skäl.*

Derutaf skulle följa, att *tro utan Skäl*, det är, utan en proportionerad Visshet, borde i Menskligletens ägta Lagstiftning anses för alla Synders Synd och det högsta af alla Brott, såsom det ock är den högsta orsaken till vårt Slägtes Irring och Elände. Men hvem har väl mod till att dömma med denna stränga rättvisa? Så är det likväl i sjelfva verket. Att *tro utan Skäl*, utan riktig Visshet, är just Lögnens Fribref i alla samhällen: den vinner dermed Burskap: i nästa slägte är den infödd i Landet ändtligen kallar den sig *urgammal* och *helig* och kan midtibland sina Brott och Galenska-

)er tala om våra *Fäders* Sed, och om våra *Fäders* Tro.

Den högsta innerliga *själens* ÄRLIGHET består derföre deruti, att *Veta huru mycket man)erkligen* VET, det är, att Veta sin Visshets *Proportion*, hvilken är enda grunden för ett gta Vitsord. Ty Vitna och Vitsord kommer f *Veta*: och hvar och en, som med allvar tsäger sitt Omdöme om något, är ett Sanninens *Vitne*. Men icke får ett VITNE säga sitt *rcke* eller sin *tanke*, eller sin vilje och *röst*, stället för Sakens verklighet: han får icke ens beropa sin heliga TRO i kraft af Hvad han hört tt andre hafva hört och Hvad han vet att ndre veta: utan han måste, om det skall gå rligt till, säga sin VISSHET, i den proportion an har den, och hvarken mer eller mindre. [varom vidare i *Cap. Dom.* Det är lätt att)pa: *Man Vet*. Men allraoftast är detta lätta op en lika så lätt Lögn. Ty *VETA* är *hafva Visshet*: och huru ofta har man *det?* Allt anat är *Tycka*: hvarvid ordspråket mest gäller Tycka och Drömma är allt ett". Skillnaden

mellan *Jag tror* *) och *Jag vet*, mellan Jag har *hört så* och Det *är så* —— kan vara oändlig. Ty hvad galenskap kan ej *tros?* hvad dum lögn kan ej *höras* och föras vidt omkring? Eller hvilken god Christen kan tänka utan ryssning på denna omätliga skara af heligt förblindade Catholiker, Turkar och Hedningar? Hvilkas enda religion är: *Jag tror, att Prästen tror, att jag bör tro det han tror* - - - - - - eller, när de äro som mest upplyste: *Jag vet, att min Lärare vet, att den och den Store Mannen visste:* och detta är nu hans *Vett!* Hvilken ifrande Moslem kan, utan uppenbar osanning, säga, att han är *viss* på sin Muhammed, eller sin Alcoran? han kan icke ens säga med ärlighet, att han är *viss* på, att någon Effendi är *viss* på, att MUFTI Sjelf är *viss* derpå. Denne Moslem är en Bild på ifrare i alla Verldens Secter och Partier! Derföre, emedan det går så qvickt att kasta upp den *bålaste*

*) Det är klart, att här talas endast om en *naturlig* Tro, som verkas af naturliga Skäl. Den *andeliga* kommer af en *gudomlig* Kraft, som är öfver alla Bevis.

Sats på en skymt af visshet *), och det i allmänhet är lika så lätt att *tro* och *påstå* det Galnaste, som det Klokaste, när fråga är blott om att *tro* och *påstå*; så ser man ock, att, utan Förståndets Proportioner, måste Vanvett och Oredlighet gå jemnt med hvarannan till väldet öfver Verlden. Och derföre bör den Förståndige hålla sig heligt vid detta Rättvisans gudomliga Ord: *Så Vidt*: och han kan icke annat än erkänna, "Att allt det man tänker, tror och påstår *utöfver* sin VISSHET, låt det också vara blott ett Stort Ord utan ägta mening eller för *honom* klar verklighet, allt det tänker, tror och påstår, man som ingen ärlig man".

Hvaraf synes, att all practisk LOGICA kunde reduceras till detta enfaldiga Bud: "*Känn proportionen af din Visshet*, var ärlig, ljug icke!" det är, Säg icke, att du vet mer än du vet, och döm endast SÅ VIDT. På hvilken grund

*) Så, i en anonym Recension, häfver sig den som vill, skyddad af sitt mörker, upp till *Domare öfver sin egen fiende*: hvilken visshet! hvilken ärlighet! helst när denne samme stolte usling är sjelf både *anklagare* och *vitne* och *domare*.

man alltid säger en sanning och hvarken kan *Bedraga* eller *Bedragas*.

Motsatsen åter af Ärligheten är denna högsta och innerliga *själens* FRÄCKHET, som heter *Fördom*, och som endast säger "Så Tror Jag", i stället för "Detta är mitt Bevis, eller graden af min Visshet." Derföre är ock *Veld* i närmaste slägtskap med *Vilje* och *Våld*. Och fastän det är vanligt att säga *min* tanke, *min* religion, just likasom man säger *min* toupet eller *min* näsa; så vet man dock, att detta endast är ett Talesätt; ty det är ju omöjligt att vara *herre* öfver Verkligheten och Vissheten? och derföre har ännu ingen, i likhet af de nämnda uttryck, dristat säga "*min* Sanning."

Men denna högsta och innerliga *själens* ÄRLIGHET att *Veta huru mycket man verkligen Vet*, att i hvar sak Veta sin Visshets *Proportion*, hvilken är enda grunden för allt ägta Vitsord och all duglig gerning - - - - - - denna kärleken för Rätt eller för det Proportionerade, det är, denna RÄTTSINNIGHET - - - - - - den är icke annat, än sjelfva Förståndets lefvande kraft.

---

6 Cap.

DYGDENS RÄTT
eller
FÖRTJENSTEN.

Så snart man har sett, att all Duglighet är Lifvets verkande Kraft till Lycksalighet; så ser man ock deraf, att all Dygdens *Rätt* är, likasom sjelfva Lifvet och dess Kraft, *gudomlig*.

Den allraförsta Dygd, Duglighet, ägta Värde och Värdighet, hos Menniskan —— är just den, att vara MENNISKA. Men dervid måste man då veta, Hvaruti det att *vara Menniska*, eller MENSKLIGHET, består?

Hvart Tings *natur* är detsamma, som dess *egna* högsta Kraft. Hvad är nu Menniskans *egna* högsta Kraft? FÖRSTÅND. Således är Menniskan *Menniska*, eller *Mensklig*, i samma mån som hon är *Förståndig*, det är, i samma mån som hon känner Sanningen.

Och deraf åter följer: att de VISE på Jorden, *så vidt* som de äro Vise, äfven äro de Förste i Mensklighet. Hvarföre de ock i sjelfva verket, alltifrån de urgamla Tider intill

denna dag, varit aktade såsom Mensklighetens Förstar.

Men för att klarare inse grunden till denna ära, behöfver man endast gifva akt deruppå, att Förståndet i och med sanningen visar Oss: *Huru Sakerna verkligen förhålla sig:* utom hvilket ju allt är osäkert, och intet annat än galenskap kan göras.

Likväl kan detta endast gälla om Förståndets *riktigheter*. Men Oförståndets *irringar?* äro icke de just så skadliga, som de förra äro välgörande? och har icke Villfarelsen ofvan blifvit kallad den största Våda för menskliga Lifvet?

Det är också klart, att, enligt Naturens Lagstiftning, man aldrig, i något ämne, kan hafva en rättighet till att göra eller tänka allt hvad man *vill:* ty som man kunde just *vilja* göra och tänka något Orätt, så skulle deraf *följa*, att man kunde hafva en rättighet till att handla emot all rättighet, eller att man kunde hafva en *rätt* till att handla *orätt:* hvilket är en klar motsägelse, och gör Nullitet. Men dessutom, hvem ser icke, huru alldeles det vore

emot all Proportion, att Oförståndet skulle njuta Förståndets Rätt?

Derföre måste villfarelser och irringar förekommas, med samma heliga nit, med hvilket Sanningen skyddas. Hvarigenom man endast gör den åtskillnad, som mellan Felstegen och rättigheten att *Gå*, mellan Misstagen och rättigheten att *Taga*. Men Huru sker detta Förekommande? det är Frågan. Huru fångar man ett så osynligt, så flygtigt, och i sin electriska verkan dock så farligt väsende, som *orätt tanke?*

Erfarenheten visar den, i sig sjelf uppenbara, Proportion, att allmänna *Faran att Förvillas* aldrig kan hindras, utan genom allmänna *Rättigheten att Upplysas*. Alldeles så, som allmänna Faran att *Se galet* icke kan rättas, utan just genom allmänna rättigheten att *Se*: och så, som i hela Naturen icke finnes något annat proportioneradt medel emot *Mörker*, än *Ljus*.

Men denna Förståndets Dygd, som utgör Menniskans *Menskligher*, och som är Lifvets högsta Kraft till Lycksalighet, den uppenbarar sig i alla de verkliga Prof, som kallas: *stora*

Upptäckter, visa Råd och Domar, mästerliga Planer, goda Förslag, Insigter, Upplysningar.

Likväl kan allt detta icke verkställas, utan genom *Arbeten:* och Arbete är ej möjligt utan Kroppens Styrka och Liflighet, det är, utan *Helsan.* Med hvilket Ord, emedan det kommer af *Hel*, lika som sjelfva ordet *helig*, jag ock skall utmärka all den Friskhet, *all den Styrka och Liflighet*, som kan tillhöra Kropp och Sinne.

Den Andra stora Dygd eller Duglighet hos Menniskan är således då Helsan. Hvilket, ehuru *särdeles* det kan låta, dock är evig sanning, och måste erkännas af hvar dödlig, som vet, hvarom här talas. Verlden har knappt ett ädlare Ordspråk, än detta gamla, som man upprepar utan tanke: *Mens sana in corpore sano* *). Och våra Tiders vishet har icke allenast upptäckt, att tusende lyten i snille och seder, tusende störelser af ro och sällhet, äro endast en fin Ohelsa; utan den har ock visat med all klarhet, att ingen mensklig Förmögenhet, ehu-

---

*) *Helsan är allt. Allt, allt är allsintet, der intet är Helsan.*

Stjernhjelm.

ru hög, är *möjlig*, utan med en viss proportionerad kraft och sundhet i Kropp och Sinne. Men detta enda till bevis är nog, att jag kallat Helsan: *Lifvets lifliglet:* hvilket visar både allt hvad den *är*, och i huru hög *mening* den här tages.

Den Tredje stora Dygd eller Duglighet hos Menniskan är Arbetet. Hvilket är alla menskliga krafters Fullbordan: hvars heliga värde är allom klart: och som, i strängaste mening, är den egentliga *naturliga* Dygden. Ty alla andra naturliga Dygder, ehuru höga, äro *arbeten* till Lycksalighet, eller *utöfningar* af Förståndet genom Helsans liflighet. Derföre kan man ej heller tänka sig i hela Menskligheten verld något utöfver dessa Tre Dygder, Förstånd, Helsa och Arbete: hvarken Mer, eller Mindre. Ja, äfven *naturlig* Religion är antingen det sublima af *Förstånd*, eller det sublima af utöfning och *Arbete:* såsom på sitt rum skall visas. Och alla Tre dessa Dygder kunna återföras till det, som hos Menniskan är Lifvets Kraft. Då man endast skiljer "*Vis bruta* och *Vis humana*", en villdjurisk och en mensklig kraft, hvilken sednare ledes af Förståndet,

till en varaktig Sällhet, enligt Proportion, och genom alla Dygders Storhet.

Förstånd, *Helsa* och *Arbete*. Så enfaldig är den gudomliga Plan, som i Naturens Lagstiftning finnes för Mensklig Lycksalighet!

Men dock har menniskors underbara Qvickhet hittat på att af allt det *lilla och lätta* i dessa tre Stora Dygder skapa ett nytt underbart väsende, med sin egen lilla nya höghet och svårhet: det är YPPIGHET. Med hvilket ord icke menas det *Välstånd*, som gör ett sällt Lif, utan något helt annat, "man vet icke hvad", *förutan* hvilket all *naturlig* Sällhet både måste tänkas och alltid afmålas på Jorden, och *med* hvilket man, enligt Erfarenheten, kan vara den uslaste bland menniskor. Jag har noga gifvit akt på, hvad detta Ordet, som gör en så oändlig förvillelse, verkligen har att betyda: och såsom jag om allt det Menskliga ingen säker *Visshet* kunde få, förr än jag fann det Rättas natur och allt Bestånds Lag, som är Proportion, så har ock denna samma allmänna Idée upplyst för mig detta, såsom tusende andra klardunkla *) namn. *Yppighet*, och Förmycket,

*) Clair-Obscur.

är icke allt det, som är *Mer än ett annat* — i hvilket missförstånd det gör så mycken tvist och villa —— utan allt det, som är *utöfver MÅTT.*" Detta Mått är, icke Nöje, utan Välstånd eller Sällhet.

Hvarvid en grundlära för Menskligheten, fastän uti en enda distinction, måste anmärkas. SÄLLHET är ett *Tillstånd* af Förnöjelse *lika stort med sjelfva Lifvet:* men NÖJE är *hvar och en ljuflig känsla,* om än aldrig så liten och flygtig. Och emedan Storheten af något dömes efter intension och extension *), så följer, att SÄLLHETEN fordrar alltid det Goda, som är lika högt och lika varaktigt med Lifvets Kraft: det är, *Förstånd, Helsa* och *Arbete:* ja, hos ovanligt stora Menniskor, hvilka lefva i hela Menskligbetens verld och i Tiderna ofta med mera lifligbet, än i sin egen rymd, fordrar Sällheten ett Godt, som är nog högt och nog varaktigt för sjelfva Odödligheten. Men NÖJET är alltid *nöje,* ehuru litet, lågt och flygtigt, det må vara: det fordrar ingen höghet och ingen varaktighet: ja, det kan bestå i sjelfva motsatsen af Förstånd, Helsa och Arbete, det är, i Yrsel,

*) Grad och Vidd.

osund Rörelse och Lättja. Hvarvid man kan undra, huru vårt ord *Nöje* råkat hafva ett så ädelt ursprung: ty *Nöje* kommer af *Nog*, ehuru det nu skrifves enligt uttalets vekhet, hvilket Cicero kallar att i sjelfva Grammatican "peccare suauitatis causa", synda för behagets skuld. Och ett sådant *Nog* är allt ägta *Näge*. Fastän Nöje här tages i den mening, som det har i Verlden, det är, för hvar och en ljuflig känsla, eller, såsom Maupertuis säger, för hvar och en känsla, som man hellre vill hafva, än icke hafva.

Likväl, då denna läras klarhet är så vigtig för Menniskor, skall jag, för denna samma klarhets skuld rent af *skilja* imellan *Nöje* och *Förnöjelse*, och med Nöje mena hvar ljuflig känsla, som är *utöfver* Sällhetens Lag eller Lagom, och som således skadar *Förstånd*, *Helsa* och *Arbete*: men med Förnöjelse åter mena hvar ljuflig känsla, som instämmer med Sällheten och upplifvar de nämnda Dygder. På hvilket sätt man lätt kan se, att hvad Välstånd är för *Sällhet*, det är Yppigheten för *Nöjet*; och att just så, som Nöjet förhåller sig till Sällheten, så förhåller sig *Yppigheten* till *Välstånd*:

det är, såsom omått till Mått, orätt till Rätt, och, i allmänhet, litet till Stort och lappri till det Vigtiga.

Derföre är det ock Nöjets natur att så mycket borttaga i Sällhet, som det ger af *högre lust*, och Yppighetens natur att så mycket borttaga i Välstånd, som den ger af *högre glans*. Hvaraf synes, att Yppighet och Nöje kunna återföras till detta enfalldiga kännemärke: "Allt det i menskliga lifvet, som ej är *mödan värdt*." Hvarvid man således alltid måste förlora.

Också har *Nöjet* förstört all Sällhet på Jorden, och *Yppigheten* allt Välstånd, just så, som vi sett ofvan, att *Qvickheten* förstört allt Förstånd. Allt i Lifvet har blifvit ett tjusande mödosamt Lappri. Genom Yppigheten äro alla menniskor orientaliske Herrar, till hvilkas Förlustande oräknelige slafvar med snille på tusende qvicka vis gyckla: med den lag, att desse slafvar äro återigen Herrar, och desse Herrar återigen Slafvar. Men, såsom Yppigheten, lika med allt omåttligt och gränslöst, går till oändlighet i sin yrsel; så sucka desse herrslafvar evigt i nya behof; och *känna*, hvad de ej *för-*

stå, att allt *onaturligt* Nöje är *Konstens* Elände. Derföre är man tusende gånger hänryckt: men aldrig *säll.* Man har underverk af snille: men icke Förstånd. Man har Retelser, i stället för Helsa: och dyra Ledsnader, i stället för Arbetets glättiga lif.

Dock ropar man evigt om *Sköna Konster* och *Circulation.* Hvilka, sedda i sin verklighet, icke gifva annat än *Drömmar* i Statens Hufvud, och *Feber* i dess Blod: fastän de förra ofta äro tjusande, och den sednare ofta är värmande och kraftig. Men Drömmarne tjusa bort för oss Naturens Dag, och den kraftiga Febern gör Yrsel och efter yrseln Vanmagt. Eller, om också allt kan bestå, Bör verkligen Menskliga Lifvet vara, i sin Frögd, ett Gyckelspel; i sitt Arbete, en Anfäktelse? Är detta den *naturliga* Sällheten, så ljuf som ädel, och så varaktig som ägta?

Derföre är det märkvärdigt, när man ser, huru Menniskor evigt däras i sitt begär till Sällhet, att då finna, Huru på samma vis, som all Frihets-Villa går ut på att vara mer än man *är*, och all Tanke-Villa går ut på att tro mer

än

än man *vet*, så går ock all Lefnads-Villa ut på att sträfva till mer än man *kan*. Och just så, som *Likligheternas* bländverk, eller all Villfarelse, är en Qvickhet i Begrepp, just så är ock *Nöjenas* bländverk, eller all Yppighet, en Qvickhet i Seder. Emellertid låter ock Naturen, enligt sin Lag, Oförståndet dåras. Eländet följer Villan. I Nöjets tjusning och yrsel ser man *Osed*, *Last*, *Missdåd*, *Nöd*, *Fulhet*, *Sjukdom*, tillika med allt det som man kallar *Pack* på Jorden, hopas till oändlighet. Hvilket skall så fortfara, till dess man i stället för Stora Ord lär *Verklighet*, och i stället för fåfänga Förordningar lär Naturens Proportion.

Dessa, Verklighet och Proportion, hvilka visade Oss, att spis-elden, som ger hugnad och ljus i den fattiges koja, är mera värd, än tusende vintrars Norrsken, de visa oss ock, att det Minsta af Sannt är mera värdt, än det Största af Falskt: och på samma vis, att alla flygtiga tjusningar, eller Nöjena, äro emot Sällheten, och all Yppighet emot Välstånd, hvad en *Operas* Lust och Härlighet är emot ens eget lyckliga hus, eller äfven för den ringaste hans lilla sälla hemvist.

Men jag återkommer till de Tre Dygderna. *Yppigheten*, som är Qvickhetens Välstånd, och *Nöjet*, som är Qvickhetens Sällhet, herrska, såsom först sades, endast genom "*Litenhetens mirakler*": genom en fager Liklighet, som är det *minsta* af Förstånd, genom en liten ljuf Retelse, som är det *minsta* af Helsans Liflighet: genom något svårt Gyckel, som är det *minsta* af Arbete. Allt detta har väl ett värde i all sin litenhet. Men emedan Lifvets Kraft *hos* Menniskan är något både vida högre och varaktigare än allt detta; så *tynar* denna Kraft, långt mer än den lifligt oroas, vid alla dessa förlustelser; hvilket är grunden till den hemliga suckande Oförnöjelse midt i alla nöjen, och till den underbara Tomhet midt i Yppighetens hvimmel af härligheter, hvaraf menskliga Lifvet följes såsom af skuggan. Enligt denna Lag: Att vid Yppighetens bländverk och tjusningar man alltid förlorar i *Sällhet* hvad man vinner i *Nöje*, alltid förlorar i Helsa hvad man vinner i Retelse, alltid förlorar i säkert Välstånd hvad man vinner i flygtig glans. Just så, som man vid alla Qvickhetens gyckelspel förlorar i Sanning hvad man vinner i Dikt: för Verklig-

het får Liklighet, och för Naturens Glädje får en härlig Dröm.

Är detta Proportion?

Derföre dömes ock 1. Förståndet vara stort —— endast i mån af den *Sanning*, som det känner och uppenbarar. Qvickhetens Gyckel är Markatt-Genie. Men endast Skäl är Själ: ty i Lagvishet är icke *synas* och icke *vara* detsamma: och den är således *Oskälig*, som icke har *Skäl*, han må nu glittra och glänsa af all ting annat. Stort Förstånd, eller en hög Kännedom af Sanningen, är dock omöjligt utan stort *Snille*, det är, utan denna Sinnets högsta Lifligbet, genom hvilken den högsta Erfarenhet kan vinnas på den kortaste tid. Ty det man ej har *känsel* af, det kan man ej erfara: således, att evigt Se detsamma med ett Häst-öga, kan icke gifva tusendedelen af den vishet, som är i en enda Raphaels blick. Och fastän all stor Sanning är enfaldig; så fordras likväl nödvändigt till dess upptäckt, att vara Spitsfundigare än alle de Spitsfundige, och att kunna skåda klart igenom Lögnens alla underbara gyckelspel och konster. Men naturligen är den

stora Sanningen *sjelf* så uppenbar, som COLUMBI America. Och enligt denna ägta lära om Förstånd, att dess enda Storhet är Sanning, eller Hvad stora *Verkligheter* detta Förstånd har upptäckt för Allmän Lycksalighet? enligt denna lära är uppenbarligen —— en *liten* sanning mera värd än en stor Dikt: en rå bondes goda råd mera värdt än METASTASIOS bästa Opera: en *stor Sanning* mera värd än ett *stort Poem* *): ja, en enda vigtig Tanke mera värd än sjutusen sköna volumer af zirligt Gyckel - - - - - såsom Leibnitz's Qvart-*Blad* mot Wolffs Qvart-*Band*, och såsom Skapa en Gråsten är mot att arbeta ut den i tusende polerade figurer: hvaraf det ena tillhörer en Gud, det andra en Konstnär.

Derföre dömes ock 2. HELSAN vara stor

*) Poesi tages här alltid i sin ägta distinctiva mening, för all *Fiction*. Stora Sanningar kunna finnas i Stora Poëmer: såsom hos Parmenides och Pope, Orpheus och Brunus, och om man vill, Salomo och Psalmboken. Men detta är högst ovanligt: och äfven hörde man aldrig, att en Poet gjorde uppseende eller epok i Sanningens verld, utan att i samma mån föras öfver till *Philosophernas* Ordning.

—— endast i mån af den sinnliga *Kraft*, med hvilken man njuter hela Lycksaligheten. Tjusning af Retelser är en Galnings *Sällhet*. Men endast Friskhet, endast Lifvets Liflighet, endast innerlig Styrka, är grunden för sinnlig och naturlig Fröjd. Det minsta behag gläder den Friska: det största behag, ja sjelfva skönheten äcklar den Sjukliga. Också kommer *Kränka*, det är, skämma och qvälja, af *Krank*: och naturlig Olust af onaturlig Lust. Nöjen mot Sällheten, retelser mot Helsan, tjusningar mot Kraft och Liflighet, äro hvad Nattens blixtar och hvad Konstens facklor och illuminationer äro emot Dagen och Himmelen och Sommarens blomstrande Fält. En Krank, i sitt Palats, midt bland alla Yppighetens och Vällustens operamirakler, säger: "Mine vänner, Jag är en *usling*, Jag *duger till intet*". Och han har rätt.

Derföre dömes ock 3. Arbetet vara stort —— endast i mån af det *Gagn* det gör till ägta Välbestånd eller Sällhet. Yppighetens Bländverk äro Glans och Mirakel för dumma hopen. Men den som sjelf njuter det yppiga, han *känner*, att det är Bländverk. Hvarom mera på ett annat ställe. Således segrar Natu-

ren i Känslan, så mycket som den blifvit bortgycklad i Inbillningen: och straffar heligt, med en dyr ledsnad, med ett konstigt qval, den stolta fåne, som gör sig en ära af att misskänna dess sanna Höghet. Nyttiga Träd äro mera värde än Statuer; Blomsterängar än Målningar. Ett spad-tag i jorden är mera värdt än det högsta Hopp af en Dansare. Och den långsamma fåra Plogen gör, är mera värd än det ofantliga Skeppets ilande genom stormiga Haf till Ostindien. Jag talar om *alla* Samhällen, om Mensklighetens *eviga* Lag. Ty jag vet väl, att genom Handelns konst och byten också det ömkligaste gyckelverk kan gifva en välsignelse. Men denna Välsignelse röjer alltid sitt heliga ursprung, och återkallar Förståndet till den menskliga gudomlighet, ett *naturligt* Arbete, af hvilken den först skapades.

Nu följa alla SPECIELLA Prof af Arbete genom Förstånd och Helsa: det är, alla speciella Dygder, eller verkande Krafter till Lycksalighet. Men *Sättet att Bestämma alla dessa speciella Proportioner* och att derefter ställa Samhällets Krafter till Lycksalighet —— är just

väsendet af Regering, i sin högsta mening, och i likhet af Guds Regering i Naturen. Detta kan hvarken lifligt föreställas, eller få sitt rätta rum, utan i Nästa Capitel. Klart är dock redan här: Att såsom aldrig någon *Verkan* kan vinnas, utan igenom de rätta *Krafter* dertill, så är ock aldrig någon *Allmän Lycksalighet* möjlig, utan igenom dét enda som kan göra den, igenom de naturliga Krafter dertill, det är, Dygderna. Hvaraf ses, Att Dygdens eller Förtjenstens Rätt är Mensklighetens *eviga* Regerings-Form, och derföre den högsta moraliska Ideal, som alla andra former, hvilka äro tillfälligheter i Tiderna, måste följa.

Men af detta synes också min *Plan:* hvilken, i sin natur oskyldig och helig, oändligen upphöjd öfver allt politiskt Tumult, och endast intellectuel och moralisk, är *ett Försök att af all Lagvishet göra en Vetenskap*, som alle gode Styrare med demonstrativ Visshet kunde se uppå, och som vore en evig Motvigt emot Menniskors Irring och oroliga Vilje.

En *Vetenskap* tvingar ingen: men gagnar Alla. Speculativ Sanning har också ingen pro-

portion af *Helighet* emot en Lag: ty Lag är just den *Sanning*, som Alle hafva icke blott erkänt, utan ock *svurit:* då all annan Sanning deremot är endast candidat till Lag, ännu utan annan helgd, än den goda tanke man har om dess merit.

Dessutom är det enda, som är alltid proportioneradt till Ed och Förbund, att *hålla dem:* eller, om de böra häfvas, att det sker med Parternas fria Samtycke.

Och egentligen ställer jag allt detta emot Republikernas *irring:* hvilken synes blifva våra Tiders största Onda. Denna Irring söker i sin förtjusning en *Frihet*, som i sitt väsende är en rättighet att göra med samma lätthet orätt, som rätt; den upprättar derföre *Vilje i stället* för Vitsord; och skulle kunna, om Naturen ej vore mägtigare än menniskors irring, tillintetgöra Dygdernas heliga värde och värdighet, genom vilda ropet om Jemnlikhet. Hvaremot jag skall anföra det strängaste Bevis af Naturens verkliga Ordning, i Nästa Capitel. Ty om man vill tjena Allmänna Sällheten på *en* sida, så bör man icke svika den på den *andra*.

Men för att gifva en utsigt af Följden till detta Capitel, skall jag för Tänkare tillägga en schematisk förklaring.

Emot Förstånd, Helsa, Arbete, sätter jag —— *Vildhet, Last, Ogerning*. Vildhet emot Förstånd: ty Okunnigheten, enligt sin natur, gör *intet:* men det som allmänt *Tänkes*, det ser man allmänt *Göras*, och hvar och en mildare Tanke gör mildare Seder: hvem *känner* icke, hvad upplysningen har verkat på *oss?* derföre sätter jag all Vildhet i Tankarna; enfaldig Lefnadsart är ingen Vildhet, såsom man ser af en Eremit i öknen, af en Herde på Alperna; men hvar och en *vild Tanke* är en Sannings ägta och verkande motsats, och hela Vildheten i Tankar är hela Förståndets Motsats: Derföre säger man *fara vild* om irra i sin Tanke, och *Vildfarelse* om all Tanke-irring, och talar med ägtare kraft än man *menar:* hvartill hörer läran om *Visshet, Fräckhet, Tro* och *Ärlighet*, i förra Capitlet: Hvilket allt instämmer med den gifna Princip, att Menniskans *Menskligheet* är just dess Förstånd, då man deremot alltid sätter Omenskligheten uti en Vildhet. Last emot Helsa: ty detta Ord,

Last, betyder egentligen icke Missdåd, utan all Vanart i *Lefnadssättet*, all Underlighet, Otäckhet, Liderlighet: och hvilka Passioner, i den mån de likna Last, äro icke *sjukor* med yrsel och physisk stygghet? Ogerning emot Arbete: ty det är märkvärdigt, att allt Missdåd är en *Genväg* till något, fastän, såsom oftast genvägar, till helv—s öfver bråddjup och stalp: allt Missdåd är således en *O-gerning*, en undflykt från all rätt och ädel Möda i en sak, såsom dråp för laglig Hämnd, rån och stöld för laglig Vinning, svek för laglig Slögd, lögn och pral för laglig Heder, smädelse för lagligt Bevis *m. m.* i hvilket allt man ser en lat eller hetsig Herraktighet. Klaraste skälet till denna Motsats är dock det, att all sådan Ogerning directe förstörer all rätt och ädel Gerning, det är, allt Arbete och dess Välsignelse *).

Men emellan dessa Motsatser äro många Grader. Jag skall här utmärka den medlersta Graden. Emellan *Förstånd* och *Vildhet* sätter

*) Yttersta motsatserna emot Förstånd, Helsa och Arbete, skulle vara *Vanvett*, *Sjukdom* och *Död*: i fall här talades om *tillstånd*, och icke om verkande Principer.

jag Qvickhet: hvilken, såsom vi ofvan sett, med sin Liklighets sjelfsvåldiga Gyckelspel, *liknar* både Vildhet och Förstånd, och är lika långt ifrån bägge. Emellan *Helsa* och *Last* sätter jag Lystnad; hvilken är Yppighetens och Nöjets hemliga Feber; denna eviga Oro till något annat, något mer, något nytt; i hvilken febriska oro man aldrig tycker sig kunna få *nog* Guld, *nog* Vällust, *nog* Prål: och hvarigenom man ändtligen förlorar sig uti en Galnings löjliga yrsel, eller en Träls nedriga släp. Emellan *Arbete* och *Ogerning* sätter jag Herrsinne: hvilket försmår all rätt och ädel Möda, och genom Lättjans eller Hetsighetens Genvägar drifver Menniskan till Missdåd.

Således är, af dessa högsta Dygder, högsta Fel, och deras Media, hela Ordningen denna:

Förstånd, *Qvickhet*, Vildhet.

Helsa, *Lystnad*, Last.

Arbete, *Herrsinne*, Ogerning,

hvilken ordning man till Prof kan granska i all sin motsvarighet: Om icke Qvickhet, Lystnad och Herrsinne, bilda en riktig progression? Om icke Vildhet, Last och Ogerning, bilda en riktig proportion? och i allmänhet, Om icke

Sats och Motsats så *strida*, att de dock falla in i sitt Medium? Hvarvid *Herrsinne* synes fela, om man icke eftersinnar, att det just *så* litet kan tänkas utan Arbetets rikedom och välsignelse, som Ogerning kan tänkas utan Herrsinnet, och att det derföre står på gränsen mellan bägge. Jag anser likväl dessa moraliska väsender här icke egentligen såsom krafter till hvarannan: utan endast såsom sanna GRADER i Mensklighetens stora Verksamhet, genom hvilka man kan bestämma *Dugligt*, *Odugligt*, och *Halfdugligt*, och således kan hafva en Plan för speciella Proportioner.

I följden af hvilken Plan skall visas, huru de ädle SVENSKAR — som öfvergå alla andra Nationer, icke uti Inbillning och snillets funder, såsom *påfund*, *spitsfund*, *illfund*, utan i Förståndets höghet och klarhet —— huru de från urminnes tid hafva följt NATUREN, och dess Lagstiftning, när de hafva förenat DYGD och *Duga*, NÖJE och *Nog*, VÄRDIGHET och *Värde*, ÄRLIGHET och *Ära*.

Men, Mine Läsare, Rom byggdes icke på en dag. Sparen ej eder bästa Granskning. Och låtom oss söka Lycksaligheten i förenadt Ljus.

---

7 Cap.

REGERING.

Planen i detta Capitel är att söka den högsta sanna ideal för all Regering: i synnerhet för att se, huruvida det, som man i alla tider har gjort till en sådan ideal, nemligen Republikernas Allvilje, håller stånd.

En sådan Forskning har alltid bland de Lärda varit aktad äfven så fri, som helig. Hvilket man ser af de otaliga Utläggningar öfver Aristotelis Politik under djupaste Catholicismen; af Montesquieus Bok under högsta Franska Enväldet: och af alla Skol-Academiers många tusende Försök öfver Jus Naturæ.

Också är det klart, att hvarken någon sann Regering, eller någon god Regent, eller

någon vis Rådare, eller någon värdig Domstol, eller någon duglig art af Riksdag, eller ens någon klok och redlig Man, kunna tänkas på Jorden, utan endast *i den mån* som man redan har en Vetenskap om Rätt.

Men deremot, så länge det Högsta man förstår och önskar sig i Borgerlig Lycksalighet, är sådant, som i alla tider har undergått hvälfningar och omskiften: som man ofta lika så häftigt har förkastat, då man fått det, som man häftigt åtrått det förut: med få ord, sådant, som aldrig har gifvit Menskligheten hvarken Trygghet eller Ro; så kan man ju icke af detta förmenta Högsta framgent hoppas något bättre, emedan man af samma Principer icke kan vänta annat, än samma Följder.

Den Republikanske Allviljen, eller högsta Friheten, har först det felet, att vara en Lögn; såsom i Fjerde Capitlet är visadt: Ty "Menigheten är ett stort Ord, som betyder *Pluralitet:* och Pluraliteten är ett stort ord, som betyder *segrande Parti:* och segrande Parti, såsom fordom i Rom, är ofta det som Jorden har mest skändligt." Se sid. 313.

Och dernäst, om också en Allvilje kunde gifvas i politisk verklighet: så följer likväl deraf ingen *Tanke*, ingen *Sanning*, ingen *Princip:* och med all sin åtrå till Lycksalighet, står denne Viljen naturligen lika så färdig till det Galnaste, som till det klokaste. Ty icke allenast hela Nationer kunna rasa i vildhet, eller fördömmas i träldom, många sekler igenom, enligt hvarje nations Chrönika: utan också hela Menniskoslägtet kan dåras i årtusenden af galna Religioner, enligt verldens Historia.

Man ropar likväl alltid fram, till sin hjelp, i denna Tvist, det ståtliga bländverk: "Att endast i Republiker allt rätt Stort på Jorden blifvit frambragt." Detta är sannt: och tjenar dock för Menslighetens Olycksalighet till en den högsta Förvillelse, hvilken jag icke märkt, att någon här rättat. Men, är det icke lika så usannt, att inge Hjeltar kunna frambringas, utan i Krig och örlog, utan i Fäderneslandets fara, utan i allmän Jämmer och Nöd? Göres något rätt Stort, såsom man kallar det, utan i förfärliga Passioner? Sker något af underbar Dygd, utan i skräckliga öden? Och ljungande Oratorer, uppstiga de, utan då, när Mycket är

att frälsa, eller röja sig djupe Statsmän, utan då, när Mycket är att kufva? Ja, icke ens en Stor Upplysning är möjlig, utan när verlden ligger i djupt mörker. Af hvilket allt således den förunderliga sanning frambryter: Att alla Storheter på Jorden väl äro mirakler, men i okunnighetens och eländets tider.

Detta är också orsaken, hvarföre i de gamla vildaste tiderna nästan allting var Hjelteverk, och hvarföre i Hunnogothiska, derpå i Korstågs, Näfrätts, Andakts-seklerna, man hade tusendtals mirakler af Storsinnighet: på alldeles samma sätt, som Montesquieu har anmärkt, att Församlingens Martyrtider äro just Församlingens triumph och Rätta Ära. Ty det är naturligt, att då allt sättes i den häftigaste rörelse, då alla Passioner uppäggas, alla Partier strida, alla krafter drifvas till sin höjd: så måste ock stora Verkningar frambringas. Men hvem önskar sig Yrsel, för att blifva starkare, Feber, för att blifva varmare, Galenskap, för att blifva mera modig och glad? eller, helt enfaldigt, hvem önskar sig Faror, Nöd och Anfäktelser, för att rätt kunna få se förträffligheten

heten af sin Kraft och sitt Snille? Kunde man icke på samma okloka vis prisa sjelfva Tyranniet, derföre att det befordrar, till all tänklig höjd, Försigtigheten och Tålamodet: ja ofta, såsom under Augustus, Leo X och Ludvig XIV, samt några Calipher och Sultaner, upplifvar till mirakel Poeter, Politesse och sköna Konster?

Derföre är rätta frågan icke om Storheter, utan om Lycksalighet: en Nation är alltid stor nog, när den är lycklig: Och Erfarenheten har dessutom visat, att i Förnuft och Rättvisa stå nästan alla Storheter ännu till att vinna: då deremot insurrectioner, revolutioner, republiker och politiska tumulter, äro en blott *Stendrian* på Jorden.

Allt detta oaktadt, är likväl Allviljen verklig uti Naturen: och man bör hvarken förneka dess varelse, eller dess magt och höghet, men endast visa, att den ej duger till en Regerings Princip; utan tvärtom, i denna förrättning, lättare skapar ett mirakelfullt chaos, än en skön och lycklig verld. Ty sjelfva Guds egen skapande Vilje förutsatte Hans eviga Vis-

het: och i Verldarnes omåtlighet är det icke ett behag, utan Förstånd, som styrer.

Allas Vett, är således en högre ideal af Regering, än Allas Vilje: och Raison générale är bättre, än Volonté générale.

Detta Vett fordrar allraförst, att om Allvilje verkligen skall styra, så måste också Alle vilja: och derföre måste ingen ting beslutas, hvartill Alle icke bifalla: ty den eller de, som säga Nej, kunna lika så lätt vara Öfver alla de andra i Förstånd om allmän Lycksalighet, som under dem. Men då detta icke är möjligt, så måste allas Vett deraf leda denna slutföljd: "Alldenstund hvar och en, som är i en Minoritet, icke styres af sin vilje, utan af *andras* vilje, och således icke lefver i Frihet, utan i Tvång: men åter hvar och en, ömsevis, kan råka att vara i en Minoritet, och alltid i den mån som han har mera Dygd än de andre, hvilket naturligen skiljer en Man från Mängden: Så är också klart, att i en Vilje-Regering, det är, en republik, hvar och en är i fara att styras, icke af *sin* vilje, utan af *andras* vilje, och att således i stället för glad Frihet lefva i Harm

och Tvång. Hvarvid den enda Frågan är denna: HURUMYCKET man är i denna fara? och Svaret är uppenbart. De Sämre göra MÄNGDEN De Bättre blifva evigt en *Minoritet:* Såvida vilje sättes emot vilje, och röst emot röst. Således till slut följer, att regerande Allvilje väl i sig sjelf är en fager Lögn: men att då den SYNES regera, utstöter den de Bättre och lemnar de Sämre åt sin yrsel." Hvilket allraklarast kan ses af gamla ROM, som upphann högden af både sin Dygd och sin Ära under Aristokratien: men sedan, genom ständigt retad Allvilje, blef en Tummelplats för Tribuner och Triumvirer, och förnedrades ändtligen så lågt, att dess enda lycksalighet var: *en TYRANN.*

Skarpsinnige män hafva derföre sagt, att Mängden har ett naturligt behof af att STYRAS, och att ett herravälde är för dem den största välgerning. Detta är en helig sanning: men på ett lågt sätt föreställd. Ty icke allenast Mängden, utan Monarker, icke allenast de Sämre, utan de Allrabäste, hafva ett lika så naturligt behof af en styrelse: och denna styrelse heter VETT, som af Naturen lärt ordning till

Lycksalighet. Det är således ingen skam att styras: men det är skam, det är vildhet, det är galenskap, att vara styrsel-lös, och att icke veta hvad man BÖR, men oskäligt, det är, utan Skäl, yra till det man VILL. Såsom är förklaradt i de förra Capitlen.

Nu frågas då: Huru kan Allas VETT så constitueras till en verklig Regering, som Allas Vilje?

Svar. Skilj mellan VILJE och VITSORD.

En vilje säger blott, att *man så vill*, det må nu vara så galet det vill. Ett Vitsord säger, att *så är det*, angår verkligheten, och med sitt intyg leder till Sanning.

Hvar och en har sin erfarenhet, och kan enligt densamma *Vitna:* men Gud endast vet, huru säkert, rätt och heligt, ens *Vilje* kan leda någon.

En Bondenämnd vid en Tings-Rätt yttrar icke sin *Vilje* om en sak, utan sitt Vitsord:

men detta Vitsord har, icke blott kraft af intyg såsom vitnenas, utan kraft af dom: emedan Grundlagen ansett det vara Nog.

I hela ert Lefverne gör ni ingen ting klokt, som icke sker enligt ert Förstånds intyg eller dess högsta Vitsord: Efter en Vilje väljer ni icke ens en arbetare åt er: då ni gör det väl. Och Välja borde alltid komma hellre af *Väl* än af *Val*.

Med ett ord, Låt alla magter och myndigheter i ett Samhälle verka, icke efter *Röst* af Vilje, utan efter *Intyg* af Vitsord; så har ni uti två rader det, som jag här skall visa vara Naturens Plan till en Styrelse, eller hvad ofvan kallades den högsta sanna ideal för all Regering.

Såsom Vitsord kommer af Veta, och Veta gör Vett; så är det också klart, att på detta sättet constitueras Allas Vett till en verklig Regering.

Dock, på det ingen må tro, att detta är en skön platonisk syn, eller att verkligheten deraf icke lätt kan finnas uti Naturen; så må

man endast gifva akt uppå, att den enda ägta Regering för hela Verlden, VETENSKAPERNAS eller den Allmänna Vishetens, hvaraf all enskild Regering är en bild i den mån som den är god, icke består i annat, än det högsta VITSORD: ty i Vetenskaperna vore minsta röst af *Vilje* en ursinnig löjlighet: just så, som uti allting Klokt och Rättrådigt.

Hvarvid man må undra öfver det besynnerliga öde, som, oaktadt en så oändlig *Qvickhet* på Dikter, alltid hindrat menniskor, nästan i allting, att se det naturliga och enda SANNA. Ty frågar man de Lärda i verlden: Huru tillkommer en Konung? så svara de: Genom *Arf*, eller *Val*. Men de hafva aldrig tänkt på det Tredje: *Genom Vitsord*, eller en publik Scala af Merit: på hvilket sätt likväl Statsmän och Fältherrar, som så ofta hvälfva i en idée eller en slagtning hela Rikens öden, tillkomma. En Förgätenhet, hvarmed man högeligen har skadat sjelfva det FÖRSTA allmänna Begreppet om KONUNGADÖME. Hvilket begrepp är detta: då man ville undvika den eviga Tvedrägten af ALLA VAL, stiftade man Konungslig Arfsrätt: genom en politisk sanning, det är, genom en Försig-

tighet, eller vishet af Skadan. Men derföre öfvergaf man icke den Allmänna Vishetens enda eviga regerings-form, som är VITSORD: ty man förordnade Råd, Ständer, Ämbeten, Domstolar, Grundlag, Ed. När nu en Konungaslägt upphörde, och man ryste för ny Tvedrägt, eller hade af något Öde kommit att hata både Arf och Val; så vår all tanke om ett NATURLIGT Konungadöme förlorad, genom denna de Lärdas Otanka. Man såg då icke något ANNAT möjligt, än Republik: i hvilken intet Mennisko-förstånd har kunnat sätta en naturlig Enhet: men hvilkens stolliga Larm af Orationer och Factioner likväl alltid har dårat verlden. Deremot, om man hade betänkt, att lika så NATURLIGE som desse Grader i Dygd och Mannavärde äro, HÖG, HÖGRE, HÖGST, lika så NATURLIGE äro ock Demokrati, Aristokrati, Monarki, enligt en och samma Sanning; Så hade man hindrat all våldsam Tvedrägt öfver dessa Former, gjort nästan ALL gruflig Omhvälfning löjlig, och återfört allt till en klar fråga om RÄTTVISA.

Detta högsta Exempel nämner jag här förut; på det att man i allmänhet måtte kunna se både sanningen och heligheten af denna i-

deal, VITSORD, som i första stunden visar Republikernas ovishet.

Men såsom en sann Princip bör vara den ENDE i sitt System, så är det ock endast PROPORTION *), som kan bestämma värdet af *Vitsord* och genom samma Vitsord ändtligen stadga alla Dygders RÄTT, hvilken är väsendet af all god Regering och alla Grundlagars Grundlag.

I. PROPORTION, eller evig Rätt, lärer oss allraförst: *att ingen bör få Vitna, som icke är vitnesgod:* det är, som icke är en KÄND redlig man. Den som det icke är, kan ej äga Vitsord i samhället. Det är en främling, midt i sitt Fädernesland.

---

*) Se pag. 280. PROPORTION är högsta idéen af RÄTT: och betyder *Enlighet med det* VERKLIGA, eller med ett VISST Gifvet. Proportion kan vara också mellan olika ting, så vidt som de *öfverensstämma* till ETT det Tredje, det må nu vara Bestånd, Skönhet, Sällhet, eller någon viss Afsigt.

Nu kan ingen vara en KÄND redlig man, utan att någon, som sjelf är en KÄND redlig man, känner och kan stå god för honom. Ett ANSVAR, hvaruti är en gudomlig proportion, hvilken våre Förfäder förstodo: enligt den helgd af gamla *Göthiska* Lagar, som lika med Jury eller Tolfnämnden, ännu i ENGLAND, mer eller mindre dunkelt, fortvarar. Deras plan var denna:

All Säkerhet ligger i ANSVAR; Och Samhällets Grundsäkerhet är hvars mans Ansvarighet. Men att denna ej må kunna svika, stadgas och helgas hvarje Husfader eller hufvudman för ett Hus, han må vara gift eller icke, såsom en rätt Samhällets Enhet eller god MAN. Denne ANSVARAR för dem, som han skyddar i sitt Hus: ty endast HAN, kan KÄNNA dem. Tio sådana Hushåll göra en TIOND: och ansvarar för hvarje Husfader: ty endast DE kunna känna honom. Tio Tiondar göra ett HUNDARI: och anvarar för hvarje Tiond. Derutöfver är säkerheten redan under Allas ögon och PUBLIK.

I denna Plan är stränghet: men ock Proportion. Ty vill man icke kasta sig inunder

en tyrannisk och konstig *Police;* så måste en fri och NATURLIG stadgas. En Husfader är deremot också en fullgod Statens MAN: hvars Vitsord gör en annans vitsord gällande, och som dermed danar något så värdigt och heligt, som en KÄND redlig man. En Husfader är således en naturlig Patron och Patricier. Hans Ansvar rörer egentligen SKADAN: icke blott i stället för, utan tillika med, den skyldiga *). Men *HURU LÅNGT* hans Ansvar går, det bestämmes af högsta Vitsord eller Lagstiftningen: enligt denna sats, *Man kan känna sin man, eller veta, att man icke känner honom.* Ännu mer, *Man kan vara viss, eller misstänka.* Hvaraf enda Följden är denna: Att vara en KÄND redlig man, blir svårt, och att icke vara en KÄND redlig man, blir vådligt: ty man kan då ej skyddas, mycket mindre blifva en Husfader, som skyddar andra. Enda Följden är: Att Redlighet blifver dermed nödvändigare än Guld: eller att visshet, ordning, ståndaktighet, blifva oundgängliga: och att löslighet, vanart, oger-

---

*) Hvilket Skadestånd våre Fäder fordrade endast då, när Skadesmannen hade undankommit: som var lätt, bland så många Fria Fylken: hvaraf de ock fått anledningen till sin Plan.

ning, hindras att *gry*, emedan Husfadern misstänker såsom elden det som kostar hans ANSVAR, och äfven så gör en *Tiond* med husfadern och *Hundarit* med hvar tiond. Det är ock klart, att man alltid kan antaga en känd redlig man, af en KÄND redlig man: likasom det är klart, att man kan vara viss uppå denne. Ty i många och vigtiga ting liter man mycket mer på en KÄND redlig, än på sin EGEN dygd och åtgärd. En Ämbetsman *ANSVARAR* för hundrade saker, som han icke sjelf gör, utan *ordnar* med Visshet: i det Militäriska går detta Ansvar till en mechanik: ja, i hvart handtverk, i konst och arbete, i beting och ombud, grundar man allt uppå *ANSVAR* *). Och endast en ägta Princip kan göra ett ägta System. Sannt är det, att Husfadern någongång kan komma i våda: men i hvad mensklig Åtgärd är detta ej sannt? Pack, lösaktighet, otrygghet och missgerningar, äro en vida större VÅDA. Menniskor hafva ingen dygd, utan genom *NÖDVÄNDIGHET*: men ljuf, men helig är den nödvändighet, att lefva endast med folk som är kändt och red-

---

*) Ja, det största och minsta i dagliga lefvernet går och består endast på *Ansvar*.

ligt. Gud sjelf kan ej göra en Lag, som icke är svår i något: ty Solen, som är det mest välgörande, bränner ju några, då den ger åt alla värme och ljus.

Och på detta sättet är, såsom sades, Husfadern en rätt Samhällets Enhet och god Man, en naturlig Patron och Patricier, en sann och värdig Principal för all rätt och styrelse, och i våra Fäders ädla mening en Boende eller Bonde. På detta sättet blifva alle Vanartige utan Beskydd, utan varelse. Alle oduglige husfäder gå ut, och måste enhvar sådan sjelf förtjena att skyddas af en Bättre. Inga hushåll kunna omärkligen blifva Nästen för Odygd, eller stamhåll för ett till slut omätligt Pack. Och i allmänhet är det ju klart, att, om vara en känd redlig man är ett stort Värde, så bör det också kosta ett stort Prof.

Republikerna grunda sin Röst af Vilje på mark och öre, det är, på *Penning-värde*. Här deremot grundas Vitsord i Samhället på dygd eller duglighet, det är, *Manna-värde*.

Mannavärde: ett ädelt Ord, en ädel grundsanning, hvilken härigenom återställes i sin fordna höghet.

II. Nu då, desse gode vitsordige, desse VÄRDIGE MÄN, de äga ingen magt att Behaga och Vilja: ty då borde de ock äga magt att skapa Ting och Tings-Lagar: utan de måste akta på HVAD SOM ÄR, eller anmärka Verkligheten, i allt det som rörer Allmänt Bästa. Deraf följer, att de måste anmärka bland sig alla *märkliga* dugligheter: de måste upprätta i SIN krets, genom märken eller skrift, en Scala af publik Merit, en värderad Förteckning på Dygder för allmänt Bästa: och denna Scala, denna Förteckning, denna *Dygde-Bok*, den är Naturens klara Verklighet för dem, den är Sanning, den är LAG för Ära och Anseende, för offentligt Förtroende, för Värdighet grundad på Värde.

Derföre är ock en sådan Dygdebok det ANDRA, som Proportion eller evig Rätt fordrar och stadgar för hvar och en *BORGERLIG* krets i *hela* Samhället, ända upp till den högsta, eller sjelfva Regeringens. Enligt hvilken BOK, med värderad Förteckning ifrån graden Ett till Tio, en Riksdagsman nämnes lika så enfaldigt, som en Nämndeman, en Borgmästare, som det minsta ombud, genom nummern af PUBLIK Dygd. Så att intet falt Val, intet blindt Förtroende,

kan leda till Ära, utan endast en redan varande klar verklighet eller SANNING.

III. Men Dygdernas VÄRDE synes likväl här göra en Ovisshet, och vara lemnadt åt dessa vitsordiga Mäns val och vilkor?

Svar. Låt denna BOK eller Förteckning vara i TOLF Mäns vård, hvilke FÖRNYAS på månad i Ständig Omgång. Desse döma, OM en Dygd, en Merit, BÖR tecknas, och HURU HÖGT: men de döma SÅ, som Engelsk Tolfnämnd, med fullröstning, inom viss tid, och enligt det *VITSORD* af kännare och mästare i Saken, som den sökande framter. Vet ni på hela Jorden, för Gods, för Ära och Lif, en större Säkerhet, än denna för er Dygd och ert Värde?

Likväl är i Naturens kända ordning ännu ett högre Medel för ett säkert Vitsord om Dygdens mått och Värde. Det är nemligen att göra *DYGDE-VÄRDE* till en vetenskap för Lärda och Snillen, till en *Aretometri*, af hvilken alltfort större rätthet kan vinnas.

En sådan Vetenskaps utkast är följande. *Egenskaper* dömas enligt *Grader*, uppenbara i desammas verkningar: men desse grader åter kunna i allmänhet icke bestämmas nogare, än igenom *Arter*, högre och lägre. Så att den egenskap, som hörer näst inunder en annan Egenskap, såsom en art deraf, är en grad lägre: och denna andra Egenskapen deremot är en grad högre. Under *Förstånd* höra alla *Arter* deraf: och derföre är all dygd, som befordrar Förstånd i allmänhet, vida större och högre, än den som gynnar någon viss af dess arter: äfven så höra under Principen dess Följder och äro *mindre*, ehuru glänsande dessa, och ringa han, må synas: under Lagvisheten höra alla Domar, under Vetenskapen alla råd och maximer, under en Uppfinning dess användningar: och så vidare. Det är klart, att Helsa är högre, än retelser och nöjen, som Yppigheten, ofta med underbar qvickhet, tillgycklar: och äfven så klart är det, att *national* Sundhet är det största i denna ordning. *Arbetet* innefattar alla arter af god Verksamhet: således är dess allmänna *Frihet* och ledning till Lycksalighet någon ting högre, än hvar och en viss idoghet: och alla stam-arter af Arbetet,

eller Anläggningar och Slögder, äro långt uppöfver någon enskild mans vinning. Med ett ord: Dygdevärdets GRAD är just hvar dygds ART: enligt den öfvan gifna Principen. Och detta är det Stora i Frågan. Men att bestämma dygders Värde *inom* en och samma art, enligt deras afstånd från sin arts Fullkomlighet, hvars naturliga DELAR och varieteter böra kännas, så att det kan tillses, hvilken dygd hörer under en annan såsom varietet eller del, om den ej är jemnlik: Och äfven så, att *jemnföra* emot hvarannan dygder af olika arter, genom att ställa en hufvudart inunder en annan och räkna hela ordningen: eller att väga en fullkomlig dygd af lägre art mot en ofullkomlig af högre, hvarvid denna likväl alltid synes vinna: detta allt, både framställer jag till prof åt alla Snillen, och vill med exempel förklara i *Cap.* DOM. Här på detta ställe bör man vara mindre ängslig uti det lilla, än glad öfver det Stora. *Enskilda Fall* äro likasom individua eller enting i Naturen: de måste SES uppå: de måste pröfvas med ens Sinnen. Och dertill är utan tvifvel den gifne NÄMNDEN nog, som vore nog för Gods, Lif och Ära: och för hvilken

dess-

dessutom alla Naturens lagar om *Dom*, *Arbete* och *Seder*, hvarom hädanefter, äro ett lika så heligt ljus, som för oss alla.

* *

Och denna härmed tecknade Plan af *Proportion* genom *Vitsord* till en *Dygde-regering*, införer den icke Allmänt VETT i stället för Allmän *Vilje?* gör den icke hela Staten till en hög DOMSTOL? hvarest allt är Lugn och Lag. Och är likväl allt detta mera *Platoniskt*, än en Bondnämnd? ja, allt det som har skett och som sker i denna dag. Klokt och Rättrådigt, har det icke skett och sker det icke endast enligt denna plan, fastän ojemnt och osynligen *)?

REGERING, i sin rena och högsta mening, är således "*Magten att realisera alla kända Proportioner, enligt ett constitueradt Vitsord.*"

*) Lätt märkas dock dessa skuggor af en naturlig Regering: *Merit-listor, uppräknande af sina tjenster och mödor, testimonia och betyg, reputation, etc.*

Och att realisera Proportioner består förnämligast uti att *gifva Dygder sitt ställe*, eller hvad man mera osäkert kallar att belöna Förtjenster.

Ty så, som hos hvar enskild Man, så är ock i hela Samhället, Dugligheter eller Dygder de lefvande Krafter till Lycksalighet: och det är klart, att ingen Verkan kan vinnas, utan endast igenom de rätta Krafter dertill.

Men ett sådant Allmänt Vett, ett sådant sjelfständigt Vitsord, det kallar jag en evig Constitution.

Och endast på detta sättet regera Vetenskaperna, som utgöra det högsta Välde på Jorden.

* *
*

Nu, med dessa Naturens lagar af Visshet och Proportion, hvilka sväfvande idéer äro ej *Frihet*, *Jemnlikhet*, *Contract* och *Vilje?*

För att duga, måste de alla Fyra få en annan realitet, än sin egen.

Ty annars, så länge Rätt och Orätt har i Naturen bestånd, är *Frihet* en lögn. Så länge Mer och Mindre har i Naturen bestånd, är *Jemnlikhet* en lögn. Så länge Bofvar göra *Contract* och Galningar hafva *Vilje*, och millioner nedriga Slafvar i årtusenden dyrka bägge, ty allt Tyranni har uppkommit och består genom en *Pluralitet* eller republikernas Lag; så länge äro de ej Principer för en god Regering *). Fastän alla dessa Orden kunna få en helig mening.

Men deremot, låt någon bevisa, att en Bof eller Galning följa högsta Vitsord? Att en Slaf känner sitt Lifs *Proportion?*

* *

*

När nu en Regering tänker i sitt bestånd, enligt med Naturens Sanning; så är det Första

*) Endast Tyranniet fordrar högsta *Frihet* att göra hvad det *Vill*, och påstår, att utan afseende på Rätt och Orätt, på Mer och Mindre, allt för dess Nyck skall vara *Jemnlikt.*

hvad den gör, att, genom detta högsta constituerade Vitsord, skipa Suum cuique, eller *Hvarjom och enom* SITT: hvaraf den förnämsta Arten är STRAFFA och BELÖNA.

En dygds naturliga Belöning är *rättigheten* att göra det Goda som den kan. En odygds naturliga Straff är deremot *Tvånget* att icke göra det Onda som den kan. Således fordrar all Dygd i PROPORTION ett högre, ett friare Lif och större Rättighet: men all Odygd åter en längre, en trångare varelse och mindre Rättighet. Ty *Rättighet* är just den magt, som tillhör någon *med rätta*, eller enligt Proportion.

Hvartill inre grunden är förklarad i IV Capitlet: Att nämligen all Dygd är sjelfva Lifvets Kraft, eller just menniskans duglighet, till Sällhet: men all Odygd är en Oduglighet att Lefva, SÅ VIDT. Och derföre, när en menniska får en högre varelse, upp till den högsta, i mån af sin Dygd, och deremot en lägre varelse, ned till den lägsta, i mån af sin Odygd; så uppfyllès endast dermed dess naturliga MENNISKO-RÄTT, som är att få *vara det hon duger till.* Hvilket tillika är den gudomliga Lag, att

få *vara det hon* ÄR: se sid. 331. Ty emedan Dygden eller Dugligheten är hvart väsendes uppenbara Kraft, och hela dess dygd således är dess HELA kraft; så kan ock dödliges Förstånd icke döma, hvad någon är uppöfver det han duger till. Enligt det högsta VITSORD.

Man ser således, att Belöning och Straff, enligt Naturen, bestå uti: *större Rättighet*, och *mindre Rättighet*.

Men såsom uti Samhället äro otaliga GRADER af Frihet, Åra, Sällhet att FÅ; så äro der ock lika så många att FÖRLORA. Hvarföre det är klart, att när, till straff, plågor och pinor allmänt infördes, så antogs ock i samma mån, att menniskor hade *inga rättigheter* att förlora: *) eller ock förde de vilda Tider VREDEN in uti Lagarna, i stället för Rättrådigheten. Man kan häruti mot våra Fäder säga: att hvar menniskas NATURLIGA lif och ledamöter äro alltid oskyldiga och heliga: att de aldrig böra ohelgas, utan af NÖD: och att, om plågor och pinor kunna vara ett rätt straff för odygd, så borde ock

*) Slafvar voro de förste, som pinades.

söta retelser eller *vällustar* vara en rätt belöning för dygden.

Men märkvärdigt är: att intet Guld i sanning belönar en Dygd, hvilken suckar, till dess den får sin egen *verksamhet* till Godt och Skönt, hvaruti den endast finner sin Fröjd, sin ägta ljuflighet.

Och äfven så klart säger oss Naturen, att rätträdigt Straff är: *degradationer*, eller inskränkningar, hvarigenom Brotten, utan galna pinor, FÖREKOMMAS. Så att den, som ej duger till Frihet och Fädernesland, förlorar i samma mån bägge. Hvaraf grader kunna vara oändlige och i sin form göras naturligen tragiska och rörande. Ty blotta Vedergällnings-rätten är endast en HALF Proportion. Hvilket är uppenbart derutaf: att Vrede mot Vrede och Vildhet mot Vildhet, likasom Krig mot Krig, ger icke mer än hälften af den Mildring och den Säkerhet man söker. Om grymhet kunde uttrötta grymhet, om hat kunde släcka hat, om roflust skydde faror, och mordlust döden; så hade ingen MEDELTID, der allt var vidunder af Brott och Straff, ja, så hade aldrig något BARBARI, kunnat vara till. Eller ENGLANDS tiotusende Hängnin-

gar, hafva icke just DE exalterat dess MOB till den grufliga stolthet att kunna ropa: *drick i dag, och häng i morgon?* Det är något Stort hos Menniskan i sjelfva Brotten, det nemligen, att retas af faror, att äggas af svårighet, att eldas upp till det båla, och att trotsa både hot och plågor och döden. Det som fordras till att lifva detta lynne, är endast att gifva Mängden en smak AF grymheten, hvaraf straxt utbrister i samma mån en smak FÖR grymheten. Martyrseklerna, Persecutioner, Flagellationer, ja, Jernbörd och Dueller, och alla stygga tider på Jorden, visa, att ingen ting är så grufligt, hvaraf menniskor icke kunna göra sig ett SPEL. Och i allmänhet är det en underbar kortsynthet, att tro, att de illa calculerade FAROR, som, för en usel nödpenning, sjömän och rekryter till Krig våga alla dagar i tusental, dem skulle ej en dristig Sälle våga, utan möda, för den bålaste vinst?

Således är det klart, att det enda rätta, enda visa, enda gudomliga, är att FÖREKOMMA. Straff ger ingen Säkerhet: eller NÄSTAN ingen. Nöd och Lust le åt faror. Och derföre måste en ägtare Princip sökas i naturen.

Nöd och Lust le åt faror. I denna tanke ligger anledningen till den okända sanning vi söke. Ty Nöd, som äggar sinnet till mer eller mindre förtviflan, kan icke förekomma *ofta*, utan i Eländets: och den Lust, som ger öfvermod, födes vanligen af Yppigheten, eller vanligen uppretas deraf. Således, Eländet och Yppigheten göra Nöd och Begärelse: och dessa göra Förtviflan och Öfvermod: hvaraf komma Brotten. Men hvem ser icke, att Yppigheten allraförst kom af Rikedom? och att Eländet har just samma Fader, det skall jag visa.

Då Menniskans naturliga Omtanke och Idoghet först hade frambragt ett naturligt Välstånd (se sid. 364 etc.); så var detta VÄLSTÅND, enligt all sann Histories vitsord, lika så allmänt, som Nog för Alla till Sällhet. Men RIKEDOM, som i sin natur är *Förmycket*, disproportion, och orätt: RIKEDOM, som kan göra Jorden förliten för en endas lust, för en endas svalg, ty mer vill mer ha, och ännu hellre gripes det Mesta än det minsta: RIKEDOM uppsteg ——— och gjorde Eländet så naturligt, som Välståndet var förut, och så naturligt,

som det är, att fänad och foglar hade intet, när först Bonden förstod att packa Frugter, Skörd, Gräs och Blomster, in i sin Lada. Det är en klar calcul. Om EN enda ägde hela Jorden; så hade vi ju alle INTET? mer än hvad som kunde vinnas af dennes hand: Och det kunde hända lätt, att denna HAND icke öppnades, utan för trälar knäböjda smilande, utan för gycklare i fånig lust, utan för konstnärer i all galen yppighet och snillen i Berömma. Detta är Tyranniernas ABC: icke *Kungar och Adel*, som hade sitt ursprung af dygd, åtminstone af käckhet och mod. Detta är grundtyranni. Derföre kunde ock Romarnes hela gudomliga FRIHET i början icke hindra dem att nästan mangrannt *midt i republiken* blifva Skuld-trälar under de Rika: och till slut var det endast, endast YPPIGHETEN, det är, Rikedomens majestät i all dess yrsel, som regerade dem, till dess de icke mera kunde regeras, utan af en hotande blodig Tyrann. Korteligen: RIKEDOMEN, med en och samma kraft, gör Elände och Yppighet, och Yppighet och Elände. Ty med sin gränslösa ifver i ståt, i påfund, i lust, utgör Yppigheten en underbart qvick *Eländets Konst*, eller bokstafligen en konst att med allt öfverflöd

evigt finna sig å nyo i nöd och brist: och en nöd och brist, som lika verkligen fräter hjertat, ty Rikedomens högfärd har förenat dermed hån och skam. Det är gammalt bokprål, att något särdeles djupt eller högt gör vårt elände: ty saken är klar, för den som *ser:* Lifvets calcul är året, och Årets calcul är dagen, och Dagens calcul är äta, dricka, bo, vara klädd och ansedd, *på det bästa.* Således, det, som häruti gör yrsel, förvirrar allt. Men nu har också Hopen sinne, retelse, lust: och det är en dumhet, hvad qvickhufvuden ropa, att Rikedomen är dum: det är icke utan vett han växer: och nummer Ett af detta vett är att sälja Yppighetens mäsk och drafvel åt Hopen, äfven som dess kraft och blomma åt de Förnäma. Dock äfven denna yppighet göres evigt ny och större: Hopen hinner ej med, blottas, mattas, och blir *Pack.* Och utur Packet födas Missgerningar. Det är bekant, att vanligen på Jorden gäller *Gud* mindre än *Guld* *). Men det är lika så bekant, att aldrig var en Nation rätt ädel, eller rätt stark, eller rätt lycksalig, utan

*) Enligt det förståndiga *Tryckfel*, som riktigt är gjordt här ofvan sid. 305.

med förakt af Guldet: hvilket aldrig fordras till ett naturligt Välstånd, men tvärtom med sin glans af Tartaren lockar och leder menniskor långt ifrån både Gud och Ära och Frögd och Frihet. Ja, hvad man minst kunde vänta, icke blott Mängden har Rikedomen, genom sin egen natur och sin yppighets häxeri, blottat på välstånd, på ära, och gjort till Pack; utan äfven Konungarne hafva måst känna dess allmagt, hafva måst tvingas ifrån sin första *Hjelte-enfald* till att blänka i flärd och flitter, hafva måst grämas af konstig nöd, af armodets sorger, och tjusas till ruiner. Så klart är det, att RIKEDOMEN gör allt till träldom och elände! Derföre är den Regent en ULYSSES, som kan undvika CIRCES Bägare, af hvilken så många tusende förvandlats till svin och vargar. Och huru visst det är, att YPPIGHETEN är det glänsande ODJUR, som slukar allt, kan ses af Skördens utpining till några giftiga tårar: hvilket ger den bild, att Yppigheten, om den kunde, skulle svälja Guds hela välsignelse och Menniskors lif i en *droppe*. Men att denna yrsel ger Staten VÄLMAGT, det jollra gamla barn, som ännu dåras af glansen: ty *Guld* ger den ofta, men aldrig Välmagt. Och vore Pengar Väl-

magt; så skulle ej Helsa och ett ädelt Arbete, ej manligt Vett, ej Dygd och Ära, ej Frihet och Sjelfständighet, både alltid hafva gjort en Nation STOR och MÄGTIG, och alltid funnits *utan* Rikedom; hvilken deremot just då varit störst, när Nationer börjat yra till sin Undergång. Säga, att högsta CIRCULATION, med evigt Gyckelspel och evig Anfäktelse, gör Välmagt: det är allt detsamma, som inbilla *sig*, att Sporren ger Kraft, att Feber är styrkande, att Qvickhet är Förstånd. Det Sanna är just tvärtemot denna fåniga Visdom och lärer oss: att icke det MESTA till en sak, utan just det MINSTA, är dess ägta Mått, som gör både dess Styrka och dess Skönhet. Hvilket alle Mästare kunna intyga, ja, hvar enda säker attitude och ägta manoeuvre bevisar: äfven som ock sjelfva Naturens oändliga både kraft och behag hvilar på *Lex Minimi:* hvarom längre fram. Derföre är det ändtligen uppenbart, att RIKEDOM, genom Elände och Yppighet, gör Nöd och Öfvermod: och genom dessa gör Brotten.

Men, det är nu den stora Frågan: HURU hindras Rikedom, utan våld, utan orätt?

Svar. Är det icke sannt, att ingen man söker Rikedom, utan för sitt Nöje, och sin Ära? Väl: men är det icke lika sannt, att de Rike platt icke förstå hvarken Nöje eller Ära: utan Gudi klagadt! tvärtom allraoftast lefva i *Sjelfqval*, i en oangenäm Dästhet, i Högfärds pust och vånda, och med ingen annan ära, än blänkande Flärd? Är det då icke synd om de Rika, att de, med så LITEN egen Glädje, dock måste vara, att veta det, Yppighetens och allmänna Eländets skaffare *)?

Men nu är Lagstiftning, i sitt väsende, icke annat, än den gudomliga magt att nödga folk till Förnuft och Lycksalighet: det är, till hvad som är verkligen Ära och Nöje.

---

*) Presterne säga: i stället för Guds hushållare blifva *Djefvulens* Skaffare. Och denna stränghet är icke utan ett naturligt skäl. Ty det vackraste, som kan sägas om Rikedomen, är, att den kommer af *Skicklighet och Tillfälle;* men hvad Brott kommer icke äfven så? Slughet och en viss Behändighet äro väl dygd, men icke större, än att rofdjur kunna ha den: då först blir den Mennisko-dygd, när RÄTT kommer till både i Vinna och ANVÄNDA: och endast *då* blir rikedomen anständig, ädel, stor; hvilket man vet, att den är i så mången värdig mans hand.

Således, sätt det fallet, att en Lagstiftning ville realisera Naturens Sanning, och bjuda så här: "Hvar och en vare fri att förvärfva Rikedom: men icke fri att dermed skapa Yrsel, Elände, Brott: hvaraf de Rike sjelfve till slut blifva offer. Och, att detta ej måtte ske, genom mångas felande förstånd om Ära och Nöje; så stadgas, enligt de visaste och ädlaste mäns plan *), ett visst Mått till ägta och naturligt Välstånd: utöfver hvilket endast en galning eller niding äger att gå. Nöje och Ära derutöfver äro: *Ädla välgerningar emot Alla*, eller de höga Förtjenster i Staten att stifta ny publik välsignelse, det är, den menskliga gudomlighet att i sin mån skapa för Samhället skönhet och Lycksalighet. Men, att äfven häruti ett mindre förstånd icke måtte göra phantastiska irringar, så ordnas tillika, enligt högsta Vitsord, en Nämnd af kunniga män i hvart Landskap, hvilken råder och anstaltar den bästa Använd-

*) Och denna plan kan innehålla allt det som är mest Täckt i det naturliga, mest Sannt i ägta smak, mest ädelt i det manliga, mest sällt i det patriarkaliska: jemte Patriotismen, hvartill man alltid rättvist kan bindas genom *Lag*.

ning af den ädla rikas tid efter annan offrade rikedom; hvilket sker offentligen, med öppen bok, under allas ögon, och med högtidligt upprop: "*Så mycket har N. N. gifvit åt Allmänna Lycksaligheten* *)! Den åter, som beträdes med hemlig rikedom, eller på lönligt vis använd, vare hvars mans Niding! etc.

På detta sättet göres endast ägta Ära till en Lag: och galen Ära, med yrsel och brott, göres till Olag. Alla Yppighets-Förordningar, ofta så stränga äfven i republiker, äro naturliga skuggor af denna stora Lag för dygd, ära och välstånd. Ja, utskrifvas icke af alla verldens Regeringar Gods och Lif för Allmänt Bästa? Och att ej nämna de gamla republikernas Åker-lagar, tänk endast på Guds egen Lag om all Gälds utplåning och Dess alltid högsta stränghet emot de Rika: då deremot här endast sättes en manlig ära för en barnslig, en hög ära för en låg, en vis ära för en galen. Men att

*) En helt lifligare Ära, och derjemte en ädlare, större, beständigare, än så: "denne dato började N. N. hålla Vagn och Livrée, retad af sin frus afund och högfärd."

Lagstiftaren härmed likväl icke tillåter de Rika att få som dem lyster förstöra Samhället med att göra allt till en yrsel, det må väl icke synas omildt. . . . . . . Dock Verkningen, den tror ni visst skulle blifva, att ingen aktade om att vinna rikedomar, eller det minsta utöfver det *lagliga Välståndet.* Men dermed glömmer ni Menniskans ädla Lynne och allt det gudomliga hos oss, som dock Historien till oändlighet visar. Ty hvad är icke gjordt, icke vågadt för Äran? tänk endast på Arméer och Krig, på Tumulter och Partier, på Titlar och Ranger, på catholska Allmosor och heliga Donationer, på de Rikas hundrafats-taffel och ett fats, derus guldgalonnader och rätt- och slätthet, allt efter *Modens* idée, det är, nytt begrepp om Hederligt. Vårt naturliga Lynne är alltid detsamma: vi åtrå evigt Nöje och Ära: på gammalt vis, eller på ett nytt . . . . Men huru omöjlig allmän och enskild Fattigdom blefve härigenom: det ser ni. Och deremot att med Fattigdom och Rikedom, som bägge trotsa allting, vilja hoppas Bestånd, Säkerhet, Lag, Frihet, det är en yrandes dröm: hvilket också all vår Lycksalighet, genom barbariets

bariets idéer och en *fundamental* LAGLÖSHET, hittills varit.

-Fattigdom och Rikedom, som bägge *trotsa allting!*

Ty det är märkvärdigt, att i ett medelstånd af Lycka, deras nemligen, som känt fattigdomen, utan att hafva kommit upp i rikedom, der finnes mest af Dygd och Heder. Deremot en Rik *kan så lätt* våga hvad han lyster: och den Usle nästan *måste* våga allt. Således gör Välståndet en man hederlig: men Rikedomen gör öfvermodig, och Uselheten förtviflad. Ingen Regering kan någonsin kämpa mot detta dubbla ODJUR. Det är likasom SCYLLA i fabeln, hvilken var ofvan en fager, väldelysten Qvinna, och nedan en tom och glupsk Hund. Eller kan någon undra, att Rikedomen trotsar, trugar, skymfar, yrar i öfvermod emot alla svagare, när den så ofta gör detsamma emot Konungar? Hvilke, om de glänsa, så är det icke af de Rikas guld, utan af de Fattigas koppar: Och om de rike på Jorden allraförst gjorde de fattiga; så är ock lika sannt,

att alltsedan hafva de Fattige gjort de Rika. Så att det är klart, att Rikedomen, med en så omåttlig rätt på alla sidor, har nödvändigt bort blifva trotsig, och tilltro sig den högbet att störta Seder, eludera Lagar, och efter Lust och Nyck göra allting.

Af allt detta följer då: Att ALDRIG kunna Brott och våldsam Olaglighet, i någon möjlig Regering, hindras, utan endast i den mån som RIKEDOM och USELHET förekommas. Ty den ena alltid köper: den andra alltid köpes. Lagar betyda lika litet för den enas stolta Åtlöje, som för den andras nedriga Förbittring. Den ena ständigt retar: den andra ständigt retas: och i yppiga tider stiger nöden högt upp. Bägge, i sin naturliga kraft, kunna trotsa, hota, bryta igenom allt. — Men här talas alltid om deras *naturliga kraft:* icke om *vissa* Rika eller Fattiga, hvilkas Dygd så ofta är större än denna kraften.

Det är således klart, att, i sin natur, hvarken Rikedom eller Uselhet kunna gifva en ägta ANSVARIGHET, som dock är Samhällets *Grundsäkerhet:* (se ofvan). Bägge förmå FÖRMYCKET-

genom Lust och Nöd, genom Öfvermod och Förtviflan.

Och derföre, näst till den förädling af Rikedomen, som redan är nämnd, lärer oss naturlig Proportion, att medlet till Allmän Säkerhet är: *att göra hvar man hederlig*, genom en ägta hög tanke om värdet af en Man: hvartill Planen ofvan till Ansvar och Vitsord är af mesta kraft. I den enda tanken om sitt Mannavärde innehålles hela den ägta Uppfostran, som rör Samhällets Bestånd. Minsta stadgade Förakt deremot gör i samma mån, att den föraktade har ingen heder att förlora: hvilket straxt är Osäkerhet. Derföre sade Romarne: *Quot servi, Tot hostes*: ty, det som tryckes, tryckker emot. Och Gud vet, huru en redlig Man kan föraktas? Så tänkte aldrig Store Män, aldrig Hjeltar, aldrig Konungar: hvilke veta, att af en rik kan föga göras, men af en *god Man* kan göras allting ädelt. Hvartill kommer, att hvar god redlig Man är, i sin natur, en Samhällets principal, en Stam, en Fader. Men allravådligast är föraktet af en Man, som Naturen gjort mägtig i Snille och Dygd. Ty hans

exempel likasom *helgar* Missnöjet: Öfvermodet får en kraft: Förtviflan får en åskeld. Och hvar misställd Dygd är en naturlig upprorskraft, äfven i all dess helighet: genom den tanka, som uppstiger om Orättrådighet. Hvaraf kan dömas, huru innerligt reel och viss denne ideal för en sann Regering är. . . . . Ja, men den är ock platonisk. Så ringa förstånd kan man hafva, att allt Vett synes platoniskt. Det enda, ägta, eviga Profvet är: Om allt det, som göres Klokt och Rätträdigt, *verkligen* göres enligt en sådan plan? Och detta skall visas ännu klarare i nästa Capitel om Dom och allmänneligt Omdöme.

Bihang.

SVAR

På

Luntan

emot

LAG OCH RÄTT

i

Vitterheten:

eller

A B C

i

Vett och Heder.

Sufficit furiosum ipso furore puniri.
Corp. *Jur. Rom.*

1792.

Till

AUTORN

af

Tragedien ODEN.

MIN HERRE!

Det är af det mest sanna och stora skäl, som jag *Tillegnar* eder dessa blad. Och detta skäl är — *eder egen Åra.*

Helt visst har Ni sett, fast jag ej vågar tro att Ni mägtat genomläsa, den nyss utkomna LUNTAN emot all Lag och Rätt i Vitterheten. Med säkerhet vet jag ock, af edert lysande Snille och eder Smak, att Ni, såsom jag, deri icke annat funnit, än en Kärings *skrän*, som naturligtvis icke kan upphöra, då det utgår från *Lögn* och sinnesyrsla, hvilka i sitt väsende känna hvarken gräns eller lag.

I denna Lunta nu herrskar *först* den vidunderliga dumhet — att allt hvad jag, med högsta sanning, till hela *Menskliga Samhällets* beskydd, skrifvit emot den ALLMÄNNA FÖRSMÄDELSEN, hvilken, såsom hvar man vet, anfaller, lika vildt och blindt, Konungar, Hjeltar, Snillen, Skönheter, Dygder, hvar redlig

Man: ja, hvilken skonar lika litet Gud, som stackaren: och hvilken alla Furiers Furie hvar dödlig således har ett och samma lifliga och stora skäl att evigt sky och hata —— att, säger jag, allt detta blifvit skrifvet egentligen emot LUNTISTEN *Sjelf* och hans apokryphiska anhang. Den uslaste i Naturen har vett nog att sky undan för sin egen dom; om han kan. Men denne, när Smädelsens förfärande och stora Tafla uppställes i all sin mest rysliga sanning, rusar fram, och skriar: "*Det är jag allt detta! det är jag, jag! o grymhet!*" Derföre är der en äfven så sann som hög poesi i denna gamla tanka: att om en stråle af Ljuset kunde genomtränga ned till afgrunden, skulle den, i stället att gläda, *förbistra* alla dess dumma eller qvicka andar, hvilke skulle alle skria att få slippa, slippa, slippa denna himmelens blick, och att lemnas i den eviga natt, som de kalla sitt "*lugna mörker*". * Se LUNTAN.

Ni, Min Herre, ler, med lika så mycken höghet i edert förstånd, som i edert hjerta, vid denna yttersta, men gudomliga, SANNINGENS *effect*. Ni tänker, såsom jag, fri och

glad: *"låt Ondskan crevera! det är hennes öde!"* eller, såsom min epigraph, utur det gamla heliga Jus Romanum, uttrycker det;

Sufficit furiosum ipso furore puniri.

Men, då jag åt denna seger ler med eder, kan jag ej undgå att litet häpna öfver den hjertans fånighet eller dumdristighet hos LUNTISTEN att påstå. — att Ni, Min Herre, 1785 hade *intet Vett!* *) och ingen *heder* i edra skriftliga försäkringar! fastän de äro gifna i det mest fullständiga, melancholiska och allvarsamma sammanhang af eder egen Vitterhets-historia! Ja, fastän de blifvit så *långt efteråt* upprepade! med tillägg, att Ni uti detta Poem, hvars gudomlighet ni för Andra predikade, icke kunde finna en *enda rad* att ändra!...... Hvilka låford, af värde i anseende till den gifvande, men af intet stort värde för den, som, lik mig, anser allt beröm som ett litet *solsken*, och all smädelse som ett litet *urväder* — han sid. 86. ynkligen pinar sig att göra till en *ironi:* liksom att gifva blotta *"Resningen till Naturens Tempel"* icke vore mera värdt, än att tusen

*) *Sid. 126, it. 86—87 af LUNTAN.*

gånger hafva målat och öfvermålat alla de små hedna hus, der alle små rimare och prosaister göra sitt nödvändiga! Denna sanslösa dumdristighet, Min Herre, emot eder ära, emot en Mans Ära, som redan 1778 hade nog *stort omdöme* för att göra sin Ode öfver Kron-Prinsens Födelse, i Bildnings styrka kanske det bästa stycke af all Svensk Poesi, och nog upphöjning öfver allt *Slafviskt hycklande*, för att då skrifva "*Prins! blif dig värdig, eller bäfva*": denna dumdristighet, säger jag, emot en *sådan Man*, som Ni, har gifvit mig harm och vapen.

Ty det är ju klart, att skulle hvar och en som kan göra en tjock, dum och *Skränande* LUNTA, full af lögn och Tysk häftighet, få, utan litet pina, skända och förvända allt, i sin Ondskas så kallade "*lugna mörker*"; så vore det snart ej mödan värdt att göra ett penn-streck för det Allmänna Bästa.

Men nu hvilar all Trygghet vid den sanna, den uppenbara Rättvisans *heliga hämnd*. Hvilken riktigt kommit, och riktigt skall komma.

Ingen, ingen, Min Herre, kan med bättre skäl, än *Ni*, fröjda sig öfver denna heliga hämnd:

Ni som, enligt eder egen Vitterhets-historia, af den vilda Smädelsen så *ynkligen* lidit, att Ni hela sju år fann eder höga själ liksom nedstörtad i mörker och modlöshet — till dess Ni, såsom Ni på ett rörande sätt skrifver, i mitt dristiga och publika *Försvar* fann en ny styrka.

Jag frågar *Er*, jag frågar hela Verlden, om jag då försvarade "*Plattheten i rim och prosa?* om jag då försvarade en Phantast, en *Tyska Baronen*"? . . . Eller, om jag ärade det "*dåliga*", när jag framför Inbillningens Nöjen skref Dedicationen till BEHAGENS SKALD?

Det är klart, att inga VERSER under solen äro så vackra, att man derigenom får en Rättighet till att *vildt Smäda och Tyrannisera!* Det är klart, att en verkligen högsinnig man bestrider hos sin fiende, icke hans snille, icke hans dygd, icke hans talangs charmer, utan endast hans orättvisa och våld!

Ni, Min Herre, Ni *förstår* denna Högsinnighetens Lag: "*Först* SANNING *och Allmän* RÄTT, *dernäst Vissa Personers snille och ta-*

langer" *). Ni *begriper*, att Rättvisan, ehuru hög, är i sin natur lika *enfaldig*. Ni kan ock göra ära åt denna min, jag tillstår något nordiskt vilda, men ärliga, förklaring: "Att såsom hela helvetet, så långt jag är *fri*, ej kan förmå mig att förneka den minsta *dygd* hos den minsta i himmelen; så kunde ej heller hela himmelen, så långt jag är *fri*, förmå mig att förneka den minsta *talang* hos den minsta i helvetet."

Såsom hvar *förtjenst* är, mer eller mindre, en välgörande kraft af Gudomligheten, som verkar till Mensklighetens antingen bestånd eller skönhet; så är den ock, alltid och allestädes, högst helig. Äfvensom allt *Orätt*, också hos den högsta dödliga, emedan det verkar till förstörande af Mensklighetens bestånd, eller sällhet, eller skönhet, är, alltid och allestädes, högst värdt att afskys och hatas.

Skulle detta mod, att älska Sanningen upp till all dess styrka och höghet, att älska Rättvisan upp till all dess styrka och höghet, vara *Högmod*; så kunde man i de vackraste Mensk-

---

*) Se UPPLYSNINGEN, *s. 24.*

lighetens tider, hos alla de ädlaste Folkslag, icke skilja *Högmodet* ifrån DYGDEN.

Hata orätt och Skydda svagheten — är själen i all Högsinnighet. Om min bok emot CRITIKENS vildhet och våld kan kallas en smädeskrift, så lägg till: *men en smädeskrift* EMOT *alla Smädeskrifter.* Kunde man skrifva *emot* någons dygd och snille, när man försvarar *Allas Rätt;* så skulle det endast vara emot Hin Ondes dygd och snille. Jag trotsar hvilken som helst att i något af mina arbeten, och helst i Critiken öfver Critiker, finna ett enda blad, der ej någon, antingen ny eller i sitt mörker förgäten, öm, ljuf och hög, Naturens sanning läres; eller ock någon lidandes rätt skyddas och hämnas. I sjelfva denna förfärliga STRAFF-SÅNGEN, detta Galerie af tartariska Taflor, är *Ni,* Min Herre, den ende som är *uttryckligen* försvarad; äro alla dess rysliga och stygiska färgor tagna, *efter naturen,* som man säger, utaf sjelfva Smädelsens egna styggliga skepnader; är allt ställdt emot, just emot den *skändliga Sång,* att ej nämna alla förut varande Parodier, af hvilken i LUNTAN s. 20 anföres början. Jag skrifver icke

till att *anfalla*, utan till *försvar* och hämnd, för egen och allas Rätt. Och om mina färgor äro *rysliga*, i målningen af det *Onda;* så väljer jag ock de mest sköna och höga, i målningen af det Goda. Ord äro en Autors *färgor.* Det är *kanske* lätt att äga färgorna: det är icke så lätt att göra Taflan. Men "STILEN, "som icke annat är, än Sakens *lefvande sanning*, eller lifliga föreställning, bör vara så "skön, som allt det *Sköna*, så förfärlig, som allt "det *Förfärliga:* bör gå så djupt, så högt, så "vidt, som *Tingen:* och bör ej hafva ett mindre mått, än NATUREN. . . . Man målar icke det fula vackert: man målar icke Fan i "morgonrodnans guld, i solens glans, i himmelens azur. . . GROFHET —— består icke deruti, att säga ingenting *Skönt om det Gemena,* "att måla natten mörk och dagen ljus: utan "deruti, att säga *allting Gement om det Sköna*". * Se CRITIKEN öfver Critiker. — Denna lära förstår *Ni*, Min Herre, straxt; ehuru dristig, ny och hög, den kunde synas. Den Officer, som har de mest fina, vackra och ömma tänkesätt, kan bära de mest *rysliga Vapen;* och han upphör icke att vara samme *Galant-homme*,

fastän

fastän han slår med käckhet vilda Ryssar eller trolösa Danskar. Den rättrådigaste Konung, som har lysande Band och Stjernor åt Förtjensten, har ock tusende åskor i sitt Artilleri, icke emot goda och stora Medborgare, utan emot det ALLMÄNNAS *fiender*. Ja, från urminnes tid sades, "att den mildaste i Frid är ock den förfärligaste i Krig:" ett lynne, som är i sanning stort, derföre att det gör ett slut på det Onda; då små och ständiga krig deremot föröda allt och afgöra intet. Allt detta är i riktig likhet med NATUREN, som ger dagens solsken, men också nattens ljungeldar: hvilke dock tändas endast till det välgörande ändamål, att från alla *giftiga ångor* göra Luften ren, och således att Skydda vår varelse.

Hela denna vackra lära förstår *Ni*, Min Herre, straxt. Och det är *andra* skälet, hvarföre jag tillegnat Eder dessa blad. En blick af edert lysande Snille kan utplåna alla lumpna anonymers lumpna arghet. Och detta samma snille kan ock rätt döma mina tänkesätt.

1. Jag tager aldrig vapen emot något våld i Litteraturen, utan för att vinna FRIDEN. Men

en *Frid*, i hvilken alle Svage skyddas, och i hvilken all Förtjenst njuter sin ära. Det är: en Frid, med LAG *och* RÄTT.

2. All den Svaghet, hvilken jag anser för en mensklig och en hög glädje att kunna beskydda, kan jag derföre icke *berömma* och *ära:* Ehuru det svagaste under solen har sitt lilla behag och sin lilla dygd: ja, ehuru sjelfva dårskapen någon gång har sin ursäkt eller sin grace, i det nya, i det sällsamma, eller i det stora. Huru mycket som är ringa, svagt och uselt, beskyddar icke en KONUNG? Hela menniskoslägtet, i så många hänseenden så väl värdt ömkan och förakt, beskyddas det icke af GUD? . . . Är det ett brott, eller är det en dygd, att följa så sanna och så höga efterdömen?

3. Den, som har en känsla för sjelfva Svaghetens fattiga lilla behag och dygd — skulle den ej med full kraft känna hela Skönheten af alla sitt Fäderneslands mest lysande Förtjenster? Allt *Orätt* förtjenar motstånd: men all *Förtjenst* kärlek och beundran. Jag, nu som förr, ärligen och utan konst, aktar de bästa poetiska bitar af Herrarna LEOPOLD och KELLGREN så goda, att jag fritt vågar sätta dem emot

sjelfva Fransyska Vitterheten. Men *"Själens Styrka"* och *"Menniskans Elände,"* i Tankars kraft, och "eder Ode öfver Kron-Prinsens Födelse," i högd af Bildning, jemförer jag med de bästa sådana sånger i alla språk och i alla tider: äfven som jag anser "Ode till Hoppet" för en *Skönhet.* VÄLTALIGHETEN har, snart sagdt, allt, i Äreminnet öfver Gyllenhjelm. Lika så fritt och ärligen, i min själ, vördar jag den ädla och rättrådiga Svenskarnes D'ALEMBERT, som tecknade äreminnet öfver Rosir. Och Talet "om en philosophisk varsamhet vid Naturens Betraktande skattar jag högre än en hel bok full af rätt artiga verser etc. . . . Men, med denna samma frihet och ärlighet, tror jag, att både ODEN och GUSTAF WASA hafva många och stora fel, som lika vanställa Språket och Hjeltarna: att vårt *Svenska,* såsom andra länders, *Rimeri,* allraoftast är blott en elegant, men barnslig pina, i hvilken bortskämmas språk, tanke, känsla, caracter, och allt hvad som är natur och sanning: att kasta sig i ett vittert qval, för att väl förnedra sig sjelf, eller nationen, eller något som är ädelt, är icke annat än — *trälars granna möda:* att *naturliga* skä-

let till Ärftligt adelskap är en Munk-dikt, och att prisa Krig såsom en verkligen *mensklig Storhet* är ett hycklande barbari: att excellent Vers, emot excellent Prosa, är ett excellent joller: att det skönaste Prat, emot *Saker*, är en färgad skugga: att Qvickhet utan Förstånd är en tokrolig yrsel: och att alla påfund, emot SANNINGEN, förtjena löje och förakt. Med ett ord: jag tror allt hvad som är VERKLIGT. Jag tror, att den Store och älskade, icke *några vissas*, utan *alla Svenskars* Konung, från sitt eget Snilles höghet, ser klart, att alla dödliga snillens förtjenst, i all sin glans, är en skugga, är intet, om den sättes *Emot* det Menskliga Förståndets ALLMÄNNA och eviga RÄTT *att Tänka och Döma.*

Ni, Min Herre, ser allt det fria, men ock allt det ädla i denna förklaring. Ni vet, att Lagstiftningen i Snillets Verld gjordes endast till att skydda *"Friheten af allas bästa Vett:"* och att CRITIKEN *öfver Recensentens critiker* börjar, *2. Del. s. 38.* med dessa ord: "Min Her- "re! Det är icke *Eder* jag angriper, utan Lag- "lösheten. *Ni* kan vara den älskvärdaste af "alla dödliga; och dock hafva *Orätt*, genom

"ett oförstånd, eller en förvillelse. Men det "Snille har jag hos Eder funnit, att, då i sin "natur snille är en *höghet i Förstånd*, hvar-"emot nödvändigt svarar en *höghet i Hjerta*, "jag visst tror, att Ni ler bort missnöjet att "hafva orätt, i nöjet att se den glädande, den "gudomliga skönheten af *Rätt* uppstiga för de "dödliga . . . Jag, Min Herre, är så kär i den-"na skönhet, att jag inbjuder, äfven trotsande, "hvar fri och ädel man att fritt och ädelt dö-"ma mig, efter detta Rättas eviga Lagar."

Men *Ni* — känner ock dessa gamla och märkliga ord;

Insani sapiens, æquus ferat nomen iniqui,
Ultra quam satis est Virtutem si petat ipsam.

Och Ni har af Verldens historia lärt —— att alla sanna snillens och alla Visas brott, ifrån SOCRATES till ROUSSEAU, intet annat varit, än att de haft *Förmycket rätt*.

Nu —— låt Oss komma till LUNTAN, som jag, under edra ögon, skall, med några penndrag, visa vara —— en lumpen Massa af *Lögn* och *Skrän*.

A B C,

i

VETT och HEDER:

För alla dem, som skrifvit, eller tänka att skrifva, dumma och besatta Luntor.

A ——. Den Förste lag i godt och allmänt Vett här i verlden är just den, att hafva — åtminstone en skymt af heder. Det är: att väl akta sig för

Uppenbar Lögn.

Till exempel, min värde Anonym och *LUNTmakare*, i eder Lunta är ej en enda CITATION, som icke är *falsk*, förvänd, upp och ner på, af edert ädla vett hottentottiserad, af eder hederliga själ vanställd, och kastad, såsom ni är sjelf, i yttersta förryckning.

Sådant bör den, som gör Smäde-luntor, noga akta sig för. Ty hela en liten värdig anonyms långa, långa och skändliga skrän är förloradt, såsom pusten af en *oren* luft, eller allrahögst såsom skriet af en gast i Natten, på

detta enda lilla fel. Allvarsamme Läsare säga: *"en massa af lögn, hvad kan den bevisa?"* Och de mera liflige ropa: *"ha! Smädelsens* FURIER *hafva riktigt Creverat! detta är Förtviflan! Se, de bita uti de Länkar, hvarmed den gudomliga Rättvisan bundit dem! De känna redan Hämnden! deras yttersta lisa i qvalet är att få skända Himmelen och Dagen och Sanningen och all Naturens skönhet! Och . . . då de måste lemna sitt hederliga Välde, sluta de med att Göra sitt Nödvändiga derpå!"*

Se, min värdige Anonym och Luntmakare, sådant händer, när man icke ens känner A, eller första bokstafven, af Vett och Heder. Ni hade derföre icke bort CITERA eder *egen Lögn*, i stället för Texten.

Ni hade icke bort Citera ordet *"Lagstiftning"* såsom högmodigt: då ni utelemnar det ödmjuka ordet "UTKAST," som är det störst tryckta ordet på hela Titelbladet.

Dessa klara ord: *"Om det vigtiga för Menniskoslägtet i de höga villfarelser"* hvilka höga villfarelser, såsom man vet, varit de mest lysande SYSTEMERS prakt, och likasom mor-

gonrodnans flammor till Sanningens rena Dag — hade Ni icke bort Citera så här: ''*Om Nyttan af det alldeles Rasande.*'' * LUNTAN s. 7.

Ni hade icke bört dumdristigt ropa: att den ''*Försvarar* BAGER, BJUGG, *etc.*'' som, uttryckligen, och flera gånger, kallar dem ''*Vidunder i det löjliga*'' af den originalitet, som ger oss ''*högtider af Skratt*'' och som formligen dömer den sednares Poem att vara ''*samma skådespel af Snillets* MISSÖDEN, som *ett* MESSINA *störtadt af en Jordbäfning.*'' * Se Crit. öfver Crit.

Ni hade icke bort kalla den bok en ''*Smädeskrift,*'' som högtidligen inför allas ögon, med alla Naturens och Rättvisans Lagar, till skyddande af *allas* bästa Vett, af allas Heder, är just egentligen gjord ''EMOT *Hela Försmädelsens våld och yrsel:*'' som derföre är omild endast mot de Omilda: och hvars alla *rysliga Färgor* träffa endast, endast LASTEN. — Eller tror Ni verkligen, att allt hvad man skrifver emot det Arga och Stygga, det skrifver man emot *Eder?*

Ni hade icke bort skria: ''att, i min bok *emot* SMÄDELSEN, de stygga Orden äro för

det *Skönas* skuld, och att de sköna Orden äro för det *Styggas* skuld."

Ni hade icke bort skrifva, helt kallt, "att Poemet PASSIONERNA blef *förkastadt*," då det vann ett publikt *Accessit*, med dessa stora låford: *"den djerfva utflygt, som endast Snillet "gifver, en ädel Frihet, en rik och brinnan-"de Bildningskraft, en hög och manlig Styl, "framför allt en öm och liflig Känsla:"* ja, då samme Vittre Domstol högtidligen förklarade, att detta Poem, "oaktadt dess, mer af yt-"terlighet än svaghet härrörande, fel, *säkert "varit berättigadt* till det större Priset," om det, i formen, ej hade vågat "en Nyhet, som "man trodde sig ej *böra gilla*." * Se STOCKHOLMS POSTEN *för* 1782 N:o 48. Man läser i andra Förklaringar, att de dygder man tillagt detta Poem, voro ju tydligen *Skönheter af första rangen?* Och jag hörde ropas med harm, att hvad man deruti tadlat, hade man ju brukat tadla i de första Poemer i Verlden? . . . Men, i allt fall, måste ett Publikt Intyg af en Vitter Domstol, kallt och oväldigt gifvet, om en alldeles okänd autors arbete, vara mera värdt, än tusen anonymers lumpna skrän.

Ser Ni, min värdaste Luntist, *allt sådant* hade Ni icke bort Citera, ropa, skria. Ty, såsom allt sådant är *uppenbar Lögn:* så kan det af Publiken besvaras med det enda lilla ordet "*fy!* med den enda lilla ideen" *han har ingen heder!* . . . Och det vet jag likväl visst, att Ni kan hitta på många vettigare sätt att vinna, hvad Ni så länge lekt med, och nu så häftigt söker, *en hel Nations förakt.*

B —— . Andre bokstafven af detta högst nödiga A B C för alla dem, som vilja skrifva Smäde-Luntor, är, att, ehuru sujet man naturligen kan vara för gallsjuka och fureurer, dock för all del

icke rasa offentligen.

Ty, ser Ni, min värde Anonym, ingenting i Verlden har en gemenare *effect.* Så snart man sett ett enda prof af detta lilla fel, vräker man alla stor-luntor och små-luntor, och ropar med förakt: "*ja så, är det den dåren, ja, han är nu riktigt besatt!*" Och dermed ligger all er mödosamma smädelse der, som en lumpen hög af smutsigt papper.

Men det är *Rasa* — att iakttaga ingen gräns, intet mått, ingen lag! . . . . .

Det är rasa — att, då tre rader hos en autor misshagat en, oupphörligt skria: allt, allt, allt, allt, allt, duger ej! duger ej! det skönaste är det fulaste! det visaste är det dummaste!

Det är rasa — att för tre raders skuld vilja rifva upp Himmel och Jord, förlora sans och sinne, icke veta så mycket, som att hyra en annan till att hjelpa sig: utan ensam, ensam, ensam, i alla Blad, i små och stora Luntor, smäda, ropa, skria.

Det är rasa — att, vildt och blindt, bryta *all Anonym*, alla distancer, alla publika reglor af autorisk konst i satiren: att, vildt och blindt, anfalla icke allenast alla en Autors arbeten, utan äfven alla hans Vänner, och alla hans Läsare: så hufvudstupad i sitt ovett, att man glömmer hela sin *Physik*.

Det är rasa — att finna allting upp och ner på; att våldsamt förrycka ord och meningar; att skria, huru allt det, som nyss var så skönt, så gudomligt, i ett ögnablick förlorat hela, hela, hela sitt värde!

På detta sätt, min Anonym, kan ingen duglig Smäde-lunta göras: på detta sätt kan man öfvertyga Verlden om ingenting, förutan om det, att man *sjelf är besatt.* De liflige måste tänka: detta är alldeles en vild kesande Stut på Parnassen, som sätter sin svans i vädret såsom en spira, rasar öfver alla berg och backar, och på sitt sätt menar *"ingen, ingen, ingen är Herre på Parnassen mer än jag, jag, jag!"*

Man bör derföre strida såsom en kall och vis General; och icke som en *rasvill Käring* — hvilken, sedan hon häfvit upp ett långt, långt och förfärligt Skrän, ändtligen räcker sin hesa hals fram i STOCKHOLMS POSTEN, och hväser: *"jag tyst . . tyst . . tyst . . Föraktar!"*

C —— . Den tredje lagen, för att göra en rätt god Smäde-lunta, är, att, i villervallan af sitt lilla gemena öfverdåd,

icke Förtölpa sig i Saken.

Ty, jag frågar er, min Anonym, huru i all Verlden passar det sig, att basuna ut en stor

förfärlig Kamp, och ändtligen komma rusandes sin bane fram ——— som en blind häst på tre ben?

TÖLP — är icke annat än en Fåne, som gör sig hård och styf. När sedan Afunden äggar Tölpen, så blir han *Parodist:* och då har det GEMENA sin Poet och sitt Genie.

En Tölp — skrifver helt käckt "att *Smaken*, i dess högsta sanning, är intet annat, än *Snillets Vett*" *se LUNTAN *s. 104:* Och misstänker ej det Galimatias, som så hemskt liksom spökar och glor i dessa orden. —— SMAKEN kan ej betyda blotta tycken, bruk och maner: då den med lika rätt tillhörer alla *Barbarer.* Den är, långt öfver alla tiders Veld och våld, endast *"Sanna ideen af det hela, hvilken bestämmer alla delarnes mått och skönhet."* Det är, den är alldeles det samma som FÖRSTÅND. * Se Crit. öfv. Crit. 3. Del. s. 41.

En Tölp — tror riktigt, att denna rad *"Och död i hjertat sig med död för ögat parar"* är falsk, af det förnumstiga skäl, att *död för ögat* aldrig kan tänkas utan *död i hjertat:* då likväl endast en käring i karlskapnad kan *icke veta*, att allt käckt och stort folk, ja, hela Krigs-

härar, kunna hafva icke en, utan tusende dödar *för Ögat*, och dock le, och dock *i Hjertat* känna endast lif, endast ärans glada och höga mod. Men uslingar, på bräckta kölar, bland vågornas vilda svall, med afgrunden under sig, med stormande och ljungande himmelen öfver sig, hörde af ingen Gud, utan ära, utan hämnd, hvart ögnablick sjunkande —— de, de känna det högsta af förfärligt utom sig, med det djupaste af ångest inom sig, de känna, med *död för ögat*, *död i hjertat*. . . . De Contrasterade verserne äro, såsom hvar och en kan se, nästan prosa, och skuggor emot denna enda Radens kraft och storhet. Boileaus "qui l'environne" är en pur vers-flickning: och Svenskens "*död i ljus*" har något af vår vanliga poesi, som är "*ett litet blänkande oförstånd med rim på.*" — Men en enda gudomlig rad gör ingen till Homerus. Lika så litet som tusende Homerer, eller hundrade tusende Luntister, kunna hindra en djäkne att skrifva en gudomlig rad, om han kan och vill.

En Tölp — kan inbilla sig att "sätta sin svaga dödliga arms tillbud att krossa ett skört bildverk, som bräckes, då det faller, *emot* Tidens stora, förfärliga, allt störtande Magt —

är *"ett Kämpa-Skryt"* *): då likväl intet i Naturen förringar så det *lilla*, som jemförelsen med det *stora*.

En Tölp — frågar: "hvad innehåller ert Poem *annat*, än *blott* en skapelse af hela den moraliska och ideala verldens Godhet och Ondhet, Skönhet och Styggelse, Väl och Ve, det är, af alla dess Krafter och Harmonier, ut ur ett organiskt stoft, hvars väsende är känsla? hvad i Verlden innehåller det annat, än *blott* Resningen till Naturens Tempel?" Ty en Tölp skulle lika naturligen fråga: "hvad innehåller hela Iliaden annat, än att — *Achilles blef ond, och det var rätt illa för Grekerna; Achilles blef god igen, och det var rätt väl för Grekerna?*" Eller, hvad innehåller den så berömda Æneiden annat, än detta: *"Vet ni, godt folk, det var ett förbannadt krångel för Aeneas, att kunna komma från Troja till Latium?"*

En Tölp — har fullt och fast i sitt hufvud, "att *Göra Vers*, och POESI, äro alldeles detsamma! att således den, som föraktar *Rimare*, föraktar SKALDER! och att *allehanda smått blänkande oförstånd eller utpint prosa, med rim på* — är Geniets stora Skapelse.

*) *Sid.* 47.

En Tölp — kan dock aldrig få in uti detta samma sitt hufvud, "huru det verkligen kan gå naturligen till, att Berömma det *berömliga* och Lasta det *lastliga* hos en och samma Person." *Godt* och *Ondt*, tänker Tölpen, äro ju tydligen *tvärt emot* hvarannan? ERGO! .! ! är det ju den bizarraste Contradiction, att finna godt och ondt hos en och samma dödliga. . . .

En Tölp — gör sig bål i Stil, och skrifver "*glödande* utrop;" gör sig fin och delicat, och talar om "en *saftfullare*, en *mjukare* bildningskraft" *).

Detta ljufva tillstånd varar dock icke länge. Tölpen läser sig snart bister på någon god bok, slår den i grymheten mot sin panna, och skriar: "alla stygga Ord betyda det *Sköna!* alla sköna Ord betyda det Stygga! . . . jag frågar, jag frågar, jag frågar nu: *Hvad är det för en* STYL?"

Ack! ! ropar Tölpen, då hjertat ändtligen vill liksom brista uti honom öfver SANNINGENS *Kraft*, hela, hela, hela denna LAGSTIFTNING tjenar ju till intet annat, intet annat, än att göra *mig* . . *till* . . *en* . . TÖLP!

*) *Sid. 10 och 91.*

Det

Det är otroligt, min värde ANONYM, hvad denna lilla våda att så bus *Förtölpa sig* uti sjelfva *Saken* skämmer en nitisk smäde-lunta, som ändå alltid, på sitt sätt, bör vara en "*Lunta med manér.*" Men allraynkligast är det, när Tölpen, förmattad, faller ända i *Våpighet.*

Då —— kan han ej mera skilja det klaraste allvar från det klaraste *skämt.* Man är då riktigt, i Våpets tanke, allt hvad man skämtar om: "*Oden*, *Adam*, *Linné*, *etc.*

Då —— anser han för det mest förfärliga HÖGMOD, att *Förakta det föraktliga*, att hata alla *små lumpna tyrannier* emot Svagheten, att väpna sig för Mensklighetens Lagar.

Då —— tycker han, att allt hos hans fiende är *så Stort! så Stort! så Stort!* Han tycker sig i honom se en Drake, en bål *Drake!* och i förfärelsen, skriande flaxar han, såsom ett vildt höns, långt bort ifrån alla de små hus, som han åt sig och sin ära rimat upp, och der han, utan all terreur panique, hade kunnat lefva täckt och roligt.

Ser ni, min ANONYM! allt sådant är ett satans missförstånd i Smäde-luntmakeri.

Derföre är det i allmänhet en ganska klok lära, att ingenting företaga sig, som är uppenbart *Öfver ens krafter.*

Man kunde annars, på detta samma vis, komma att dansa hela Alphabetet igenom, ända till Z.

Och det bör en sådan Anonym alldeles icke förhäfva sig öfver, att han lefver i en *"hög krets:"* ty erfarenheten har lärt oss, att man i alla höga kretsar lika så lätt kan taga sina seder utaf kammartjenaren, som utaf Herren: Och ingen, ingen Titel eller Frisure i verlden gör *dumdristigheten* mera behaglig.

Icke heller bör det förleda någon Anonym till fånigt öfvermod, att han kanske är den allraraste *vittre Fanfaron,* med femton hundrade verser i hvardera fickan, alle med högsta konst recueillerade, imiterade, estropierade, tortureradе, utur VOLTAIRE, etc. etc. etc. Ty det kan väl hända, att en sådan Anonym, stofferad med all denna Talang, och allrahögst upp på sin lilla vindskämmare, ändå *"i sannt och eget Snille,"* intet annat är, än en Fransysk Dank i en Svensk Hornlykta.

* *Anmärkning.* I denna så lögnfulla, ursinniga och tölpaktiga Smäde-lunta förekommer, först och sist, sid. 60 något som angår *Saken.* 1. "Att en vitter journal bör göra redo så väl för det *usla,* som för det dugliga!" då likväl det är klart, att endast det "*märkliga*" angår oss, och att det usla tjenar endast till en usel fröjd för den usla *arghet*, som lefver endast af det usla. 2. "Att *Sälja* en svag Skrift, är att gifva all rätt uppå densamma åt Köparen." Ja! all den rätt man *kan få* uppå det Svaga: den, nemligen, att intet ondt göra det, att småle deråt, och att fägna sig öfver äfven *dess* lilla sken af dygd och snille.

MIN HERRE!

Jag kommer ändtligen åter till EDER: med den fröjd, som då man kommer utur mörkret upp i dagen.

NI känner en helt *annan styrka* i Snille, än den, som är värdig endast den låga Smädelsen, än den att LJUGA, *Rasa och Förtölpa sig.*

Ni känner den sanna, höga, på en gång leende och starka CRITIK, som tillhörer *Konsten* och dess Mästare.

I denna kan man, ädelt och enfaldigt, anmärka Fel i sjelfva eder ODEN, ett stycke, som annars är så fullt af skönheter: utan att frukta att dermed på något sätt förtörna Eder; ty Ni, klok och upplyft öfver alla *låga raserier*, älskar vida mer sjelfva Konsten, än något visst dess arbete, och vida mer *hela* eder Ära, än någon viss liten del deraf.

Jag säger då: "Att när man hade hela Nordens Första Hjelte, sedan Nordens Gud, att föreställa, och af hvilken Vi, ned till dessa och de sednaste Tider, borde kunna hedra oss; så var det icke rätt att tillägga honom den *ynkligt svaga Högfärd* *), i hänseende till Asmun och dess Dotter, som bäst kan rima sig endast med en liten andryg Tysk Prins. Och ännu oändligt mindre rätt var det, att föreställa honom i den *fega Trolöshet*, som ohörd i de gamla Scythiska seder, ger äfven Oss i våra dagar begrepp, icke om en Hjelte, utan om en usling, hvars enda styrka man vet att *Svek*...

*) *Sid.* 16, 17.

är. Så målas icke Nordiske hjeltar: utan Söderländska vidunder. En Hjelte visserligen *kan* hafva ett fel; men ett fel lika högt, lika starkt, lika stort med honom Sjelf. Också hade man bort upphöja sin tanke till de urgamla Lagstiftares sätt att *bedraga*; hvilket var välgörande, till de ännu svaga Slägters beskydd, och som dolde under dikternas heliga och dystra skymning den stora sanning, att alla Lagar komma från Gudomligheten, som stiftat dem i Naturen.

Samma lätthet att bortskämma Hjeltar, det är, allt det som Folkslagen, både i Häfderna och i sina själar, hafva allramest ädelt och stort, finner man ock i Dramen GUSTAF WASA, som annars äfven har de mest sköna ställen. Denne så sanne Hjelte står der bestört, till "*fasa, raseri* och *förtvifla*n," i valet imellan sin Mor och Fäderneslandet: och så mycket, med kanske något mera värdighet, är efter Naturen rätt. Men att hans beslut icke synes vara hans *eget*, utan verkadt af Fru Gyllenstjernas ädla, heroïka, divina tal och pantomim, det är orätt: ty endast uti styrkan, uti friheten och högheten af ett *eget beslut*, synes Hjelten. Också måste hjeltinnan sjelf, i trots af

alla *mera höga seder*, till slut från porten, med stygga ord hölja en slagen fiende. Äfven som Christiern, då han i Riksförsamlingen högtidligen talar om sin *"dolda List,"* dermed förvandlas från en lömsk tyrann till en marionett, för poeten, som ligger bakom tyrannen; ty sjelfva hemskheten blir tokrolig, om man låter en hemsk person säga: *"vet ni, jag är en arg Skälm."*

SCYTHERNE sjelfve få, af Sigurd, Odens vän, s. 22, den caracter, att hafva häftig ömhet för qvinnor;

"På dessa tänkesätt är Scythens ära byggd,
"Och KÄRLEK, i hans bröst, är grunden till hans dygd.

Men straxt derpå s. 28, ropar Oden sjelf:

"Men Scythen alltid vild och oförsonlig var,
"Förgäfves hoppas man med godhet honom röra,
"Och lena hatets frö ur klippan af hans bröst,
"För vänskaps tungomål han äger ej ett öra. . .

Detta är antingen ett starkt vågspel hos poeten, eller en svag förvirring hos hjeltarna.

Men den värsta *effect* af hela Tragedien synes detta vara: att, då man allt fort tillägger Asmun tänkesätt af all möjlig höghet och skönhet;

"Jag är ej otacksam, nej, Oden, jag är sann.
"Så öppen, som den rymd, der dagens stjerna skrider,
"Så öppen är min själ, etc. etc.

man dock till slut låter honom störta sig sjelf, som en missdådare. Då Oden deremot, svagt högfärdig, trolös, med denna fega maxim: *"Gå, Sigurd, verlden vill, att den som styr, BEDRAR"* och utan en enda dygd, måste blifva vår HJELTE. Detta förvillar Sedoläran, stöter de goda Kännare, och qväljer alla ädla sinnen.

När härtill lägges, att denne samme Oden, man, scyth, konung, lagstiftare, hjelte och gud, talar en liten söt monotonisk vers, utan rikhet och styrka i harmoni, alltid täckt och täckt i en och samma dans, med all den grannlåt och flärd, som, förtjusande kanske i en poets mun, icke höfves en Hjelte: så är man frestad att, i likhet af det Yngve vågar säga om allt hvad qvinna heter, finna hela denna Oden - - - *föraktelig och skön.*

STILEN borde icke heller så förunderligen ofta charaderas och parodieras, för att skapa pinsamma eleganeer och en onaturlig *nyhet.* Såsom straxt i början:

"Från *strändrens östra kust* af Meotidens haf.
"Förgätne *boningsmän af obebyggda* fält.
"Lägga nationerna i aska.
"Då såg jag faran först af allt som *gick att hända.*

och öfver *hundrade* sådana ställen, dem jag antecknat. — Men ingenting går längre, än det Fransyska *Aller!* såsom i dessa Gustaf Wasas ord:

"Gån, träden fram, och lyssnen till mitt tal!"

hvilket synes vara alldeles *tvärt emot* hvart annat. — Sådana Charadismer af språk och tanke kallar jag, i likhet af Målningen och Musiken, *Sudd* och *Skorr.* Man kunde utur Våra allrabästa Poeter göra ett litet Dictionnaire af sådant Sudd och Skorr. Hvem skulle väl af en stor och beundrad Skald hafva väntat dessa drag:

"Byta ens tankars klädnad från sorgedok i glädjeskrudar."

"Alla. Tankans dammar." Tankan! som borde synas ett så lifligt och högt ljus!

"Aganippen i mitt bröst." I bröstet! der all Guda-Eld borde tänkas!

"De första och allmänna begreppen, hvilka äro *likasom Uppränningen till Förståndets Väf.*'

Förståndets *väf!* är det en orators, en poets, lefvande och sköna inbillning?

"Taga *Senorna ur Stylen.*" Det är, enervera den: men hvilket Skorr i dessa stylens *senor!*

Allt sådant skrifves, endast derföre, att man än i dag, utan både critik och philosophi, gör Verser och Prosa, fast någon gång förtjusande, dock vanligen oändligt mera efter ett blott *Gehör*, än efter *sannt förstånd* af Konsten.

Men det Sköna hos hvar en autor är alltid skönt: och har en lika evig rätt att behaga.

Man har sett, att Lögnen oupphörligt följer SANNINGEN, och att Ondskan går nästan så långt, som sjelfva Dygden. Då allt synes förloradt, *skapar* man last och lögn: man CITERAR, utan all ära, vildt och förryckt: och gör på detta sätt, genom ett penndrag, hvar och en så dum, så galen, så infam, som den Citerande sjelf antingen är, eller behagar vara. Detta måste reta harm och hämnd. Så visst, som det, i Litteraturen, måste förvilla och störta allt.

Om det STORA SNILLE, som nu styrer mitt Fäderneslands öden, ville nedlåta sig till att

med lagar skydda också de vittra mäns heder och välfärd, så kunde det ske genom detta tillägg till Tryckfrihets-Förordningen: 1. CITERA utur skrifter på ett falskt och förvändt sätt, bevisligen med afsigt att Diffamera, är Brott emot Tryckfrihets-Lagen: 2. Tvetydiga chiffrer på Namn, diffamerande uttryck och föregifvelser, som bevisligen endast ställas emot en Autors PERSON, äro brott emot Tryckfrihets-Lagen; ty allt tadel bör falla endast uppå det som anses orätt i *Saken:* 3. RECENSERA utkommande Tal och Skrifter så, att recensionen bevisligen är en *Diffamation*, eller falsk och illvillig Smädelse, är brott emot Tryckfrihets-Lagen; ty en bok är en Medborgares egendom, och hvarje Svensk Mans Rätt är helig.

ANMÄRKNINGAR AF UTGIFVAREN.

Critik öfver Montesquieu. Utgifven och under Juris Prof. D:r Hernbergs præsidium offentligen försvarad af Thorild, i Upsala d. 22 Mars 1788. K. Gustaf III bivistade denna act, vid hvilken, ibland andra, Schröderheim, Leopold, Öfverste Hastfehr, uppträdde såsom Opponenter. — Auditoriet det mest lysande (skrifver Thorild till Pehr Tham d. 30 Mars s. å.); Hof, Lärde, Prester; också Fruntimmer. Konungen redan intagen af hög fördom; intagen i Critiken (ett rafs af några timmar), hvilken han aftonen förut häftigt försvarat mot sina Academister. Armfelt bredevid, som förelyste, som eftersträlade sin Kungs lifligheter af bifall och nöje. Mycket förstånd slösades; många traits brillants, som man sade; mycket emphaser. Vigt och allvar, mod och hjerta, mera än man här någonsin hörde och såg. Allt härligt och applauderadt. Kungen liksom utom sig. ÄrkeBiskopen, crachanerad och skrattande, satt på trappsteget af cathedern.

På eftermiddagen visit af Armfelt, General Mörner, Öfverste-Kammarjunkaren Wrede, Essen, i Konungens vagn: att Konungen funnit sig *charmerad* — att han vid detta tillfälle funnit, huru litet han kunde räkna på andras omdömen öfver Personer, som han ej sjelf kände (sade Armfelt) etc. — Alle ropade: *charmerad!* — Om detta, 8 dars tal och rop i Stockholm. "Han söker väl genast något! han blir favorit!" — Ömklighet! Jag kommer alltid ihåg Demosthenes' åsneskugga, som occuperade hela Athen, då hans gudomliga röst för allmän Ära och Sällhet angick ingen.

På Armfelts tillfrågan, huruvida ryktet är sannt, att han ämnade resa till England, svarade Thorild: "att England vore hans själs fädernesland — att han vore född, ehuru icke *uti*, dock *för* England — att när man vore född i ett land, der endast börd och rikdom gåfve företräde, och ägde frihet att välja ett annat, gjorde man det." — Några år efteråt yttrade Thorild för en vän, att han ångrade sig hafva tillbakastött detta tillfälle att nalkas sin Konung. Att Thorild för Gustaf IIIs minne hyste den lifligaste tillgifvenhet, derom vittnar, ibland mycket annat, ett *Skaldebref* af år 1806 till Grefve Magnus Stenbock, hvilket vi här införe, då vi ej ägde det till hands vid utgifvandet af Thorilds Poesier.

Ur tredje Gustafs gyldnetid
en röst ännu så öm och blid,
din röst, du milde Jarl, mig kallar,
och, der det vilda våldet skallar,
mig bådar Hopp och Ljus och Frid.
O! är det möjligt? skulle än
en Gustaf Adolfs dygder äras,
all ädel Frihet ha en vän
och Sanning ej med Hot förfäras?
den *Sanning*, som af stora män
och hela verldens vett kan läras,
och *Frihet*, ej parisisk List
att fagert fjättra, fagert döda;
sann Frihet, ej barbarers tvist
om hvem som först skall allt föröda;
sann Frihet, sådan, som den var

i tredje Gustafs sköna dar,
då Hoppets himmel log så klar,
då Hjelten rosenkransar bar
och fann det ljuft att kojan stöda.

Min glada ungdoms Konung, du,
som jag begråter ömt ännu!
din höjda blick såg allt det Höga;
allt Stort var klarhet för ditt öga;
och allas, allas, allas Väl
var jordisk himmel för din själ;
du omgaf dig med ljus af snille,
en Kung i känsla, tanke, tal;
och, liksom Gud, af *hjertats* val
du sökte vinna hvad du ville.
Med mera Lugn, du hade lätt
bragt till sin höjd det enda Sätt
att menskligt vårda menslig Rätt,
det Sätt, som listigt undanspelas,
det att, med uppenbarlig nåd,
rent fråga folket, *hvad som felas*,
och folkets Gamle om *godt råd*.

Ja, ädle Jarl, mitt kätteri
bestod och än består deri,
att Folkets Väl är *enda* Ära
för Politik och Cleresi;
allt Godt för Alla — är min lära,
just som uti vår religion,
der *Kärlek* större är än Tron.
Och Kärlek så hörs mild befalla:

Ståt är ett sken, Krig är en nöd,
men hufvudsaken dagligt bröd
rätt deladt, godt och gladt för *alla*.
Hvem kan *det* Budet orätt kalla?

Sjelf nöjd få göra hvar man nöjd,
som du, o Jarl, är lyckans höjd,
och mer kan aldrig Himlen skänka.
Så Svenska folket, godt och gladt,
så helt naturligt plär det tänka;
ett Folk, som Gud så högt har satt,
att ingen kan dess Trygghet kränka;
i *Lugn* det kan af *dygder* blänka
och lysa öfver Söderns natt.
Ja, för all ryslig glans af Stålet
är sanna Ärans *dag* ju målet;
den Ära, hvilken, Solen lik,
gör jorden glad och blomsterrik;
den Ära, som förutan klander
höjt SOLON öfver ALEXANDER.

* * *

Så, ädle Jarl, i Svenbygd
bed hvarje Vän af vett och dygd
att ännu Mensko-Höghet minnas;
då *än* skall Mensko-Glädje finnas.

Critik öfver Critiker. **Den första Skrift Thorild utgaf efter sin återkomst från England, dit han reste om hösten 1788. Ett bref till Casseuren**

vid Ostindiska Compagniet, Hr Tranchell, omtalar hans öfverfart och ankomst.

Scarborough in Yorkshire 1 Oct. 1788.

Min Välgörare!

Ett spel för vind och vågor, är jag ändtligen här, 300 Engelska mil från London. Jag tackar himmelen, att hafva öfverlefvat så mycket elände och en så stor dårskap! En Sjöman vågar *lifvet* för att *lefva*: det är en god räkning. Men för mig ett så tacklöst, så dumt sätt att förgås! O, säkra, lycksaliga Land! härefter är du för mig heligt. — Det var en lång resa, 12 dagar, motvindar, storm, dödligen sjuk, skeppet läck, 7 dygns ständiga fara att sjunka, oupphörligt pumpande, folket utmattadt, ändtligen hitvräkte.

Här är jag dagligen i ny fara att förgås af äta, af dricka, och allas välvilja. I denna stund darrar min hand af sjösjuka och Engelsk yppighet. Jag är högligen i deras smak; *a high spirited fellow*. Man bjuder, man påtrugar mig allting — Frugt, Musik och Caret!

Jag måste le åt detta ställe, så är all ting besynnerligt här: romantiskt, fantastiskt, originalt, antikt i ruiner, hvar liten fläck i eget lynne, hvart litet hus i vinklar väl 15, fönster bizarrt, *Liberty all*. Men under all denna irregularitet öfverallt rikdom eller välstånd, en viss smak, *täckhet*, lif, rörelse.

På hafstranden ser man fruntimmer som vipor eller vildgäss, helst förmiddag. De bada, och rida, och flänga. En fellow tar sin miss framför

sig på sadelknappen, en man sin fru på hästbaken, ofta äro de 3 på en häst; och så i språng. Detta är ett alldeles naift spectacle.

Nästan allt här är i sitt slag *det bästa* jag sett: Öl, Comedi, Bref, Predikan.

Min skomakare på gatan helsar på mig nickande med hatten på. När jag köpt ett par skor och han tycker om min mine, bjuder han mig på Thé hos sig. Väl! tänkte jag, en så braf karl hade rätt att spannremma ett Svenskt Canzli-Råd, för att lära honom mannavett.

I England äro alla menniskor vackra; redan om bord gjorde jag den anmärkning, att de unge Matroserne tvättade kunde vara Mamseller hos oss, och att de gamle hade mine långt öfver våra Magnater. Men fruntimren hafva så mycken *täckhet*, att jag af villrådighet kommit liksom i en paus af känsla. Som en lycksalig *narr*, går jag här *allmänneligen charmerad.*

Likväl tycker jag ännu, att *Svenskarne*, med all sin oäfvenhet, hafva i nationella caracteren en viss renhet och felfrihet, en hemlig eld och en innerlig känsla, öfver Engländarne.

Här äro några Fransoser. När jag råkar dem, är det som råka Landsmän. Så mera like äro vi dem, i fel åtminstone.

Det som allmänt misshagar mig här, är öfverdåd i lefva. Allt i karlsällskap är Dricka och Debattera. Gud! detta omogna slägtet lefver i *galopp* och tänker i *lunk.* Innan de hunnit besinna resan, hafva de stupat halfvägs.

d. 2 Oct.

Jag reser härifrån landvägen till London med en Gentleman om ett par dagar. Det kostar: men helsa och lif hafva intet pris. Mina kläder äro bortskämde af hafvet. Jag fruktar att skatta till Highwaymen, som man säger är ofta oundvikligt. Med ett ord: jag kan komma en ganska fattig riddare till London. Väl! jag har glädje och mod — Om Hr Casseuren ———. Också jag har min politik och min plan.

d. 3 Oct.

— Det är verkligen en stor dårskap att fara öfver hafvet, då land är möjligt. Härefter är jag hellre din tåssa, heliga Land! än alla Capteners Capten till sjöss. Säg *Clementine* . . . att det vi kallade en *promenade* öfver hafvet (och som hon vill göra) är så promenade, som att flänga barbaka på en skenande skjutshäst till Stockholm, under slagregn, dunder och blixt.

Man kommer ned i kajutan, detta kyffe af elände. Der ser ni en Capten sitta rökande med graviteт af en sjuk hund; och ett par passagerare utan mine. Man tröstar sig som man kan, tills man börjar känna mage, hufvud och hjerta välfvas. Ni finner då, att ni är i Konungariket *Ipecacuanah*; och tänker med bestörtning på er första hyllning till Gudinnan *Vomitina*, alla sjömäns gudomlighet. Derpå kan ni hvarken tänka eller stå. Man stoppar er då som en gås upp i ett litet skåp under taket, icke för att *kakla* och *fetma*, utan för att *tiga* och *magras*. Der sjunker ni i-

hop till en liten dödlig padda, utan mod, kraft och anda; hör (bokstafligen) *Afgrunden vråla* under och omkring er, med ett bultande, slående, gnisslande, som om ni låge nederst i en sågqvarn. Det är ett nådeverk, att jag icke är sunken; men det är ett underverk, att min hjerna inte är förstörd. Efter ett par så olyckliga dygn öppnar ni ögonen, och Captenen bjuder er bränvin och kokt sill. Ni ler, stiger upp, och ränner hufvudet rätt i andra väggen: efter er kistor, bylten och glas: cajutfönstret in, vatten öfver er. Det är omöjligt att utlära alla ett skepps kastningar: de äro det mest förbannade af allt! Ni kan ej göra ett steg, utan att fastklena någon af edra charmer mot kistor, skåp &c. Jag såg en ung fet knubb till matros göra sådana förknuffningar, att jag tänkte: denna kunde hundturken äta till kalops. Captenen, hunden, pojken, passageraren, äro lika sluga i detta eländets galopp. Nu storm, skri, sjunka &c.

Thorild.

Återkommen om våren 1790 skref han till Tham. "Jag har i England lärt att tänka stort om mitt Fädernesland, och af tusende nöjen och välgerningar att älska det. Jag hade icke varit i England länge, förrän jag uppenbart såg, att Svenskarne öfverträffade Engelsmännen i själens höghet och ömhet tre gånger, och i frihetsanda två gånger. Frihetsanda i hjerta och själ, fast ej i denna vilddjursdrift, som gör *våld* utan nöd, och *förstår* intet. Englands hela regering är en *Beläntre* — men af Våld och Rätt, af Vett och Vanvett, Sanning och Lögn; hvilket är nödvändigt

uti *ideen om en Balance.* Ty Rätt och Sanning har en *enda* princip, som klart och i ro verkar sina följder. Mer om detta i en bok, som snart utkommer: "England och Sverige" *) — Svenskarne äro den enda nation under solen, som föraktar sig sjelf. Och dock, huru ädel är vår Historia — emot andra Folks! Och dock kommer jag nu hem, att häpna öfver en Opposition **), så ren och heroisk, som fordom Roms *Devotiones*, och öfver Dictamina värdiga Sallustier och Thucydider. — Jag skref åtskilligt i England; hvaraf ett par styccken äro tryckta: En *Alla Prednikningars Predikan, öfver Presternas gudlöshet och Religionens fall* ***) (emot all den hedendom af Krig och yppigt elände, som Presterne signa): en *Plan af en Demonstrerad Religion* — †) (emot alla Propheter och alla Secter): om *Värdigheten af en fri död* ††) — (emot hela denna Kongliga och Prestliga menskligheten, och träldomens tålamod). *Harmoniska Lagar för Ägtenskapet* †††) — (hvilken jag skall utgifva på Svenska): *Cromwell*, ett episkt Poem (ej färdigt, men hvilket andas passion och kraften af all helvetets harm och himmelens hämnd)" ††††) — —

30 *

*) Denna utkom icke; ej heller finnes något deraf skrifvet.

**) Riksdagen 1789.

***) The Sermon of Sermons, On the impiety of Priests and Fall of Religion. London 1789.

†) True Heavenly Religion restored. London 1790. — Försvarar likväl Svedenborg.

††) On the Dignity of a Free Death, with a View to state that grand Right of Man. By a Druid. (Otryckt).

†††) Harmonien eller allmän Plan för en upplyst och ägta Kärleksförening. Stockholm 1794.

††††) Af Thorild finnes dessutom på Engelska en politisk Pamphlet: The Royal Moon, or on Insanity in Politics

— — Då af det sistnämnda Poemet blott början finnes, så må det, såsom på en gång ett specimen af Thorilds Engelska compositioner, af den tidens anda och af Författarens poetiska kraft, här genast få ett rum:

CROMWELL.

A

Sketch

of an

Epic Poem

Preface.

Next to Nature, who with her harmony of spheres and living beauties may be called the *Muse of Eternity*, I *love* among the Poets only Ossian et Shakespeare. I do *justice* to the others.

Of all the Heroes, next to Hercules, I love the Northish Charles et, though half-trembling, Cromwell.

So as I love the Sun, and feel a delightful awe from the thunder. Greatness is greatness: Though sometimes a dread, always an amazement to little minds.

Reader! go on, and try to be, not a critic, but a man, not subtle, but sublime.

(being some chapters by a Traveller). London. Febr. 1[illegible]; (mig veterligen aldrig tryckt), samt: Maxims and Reflexions on Nature and Religion in the manner of Pascal. — Ett Fragment; äfven otryckt.

Great is the man I sing, and bold my theme:
A dread to feeble souls, as lightning's glame
In midnight, or loud thundering's solemn roar;
Yet more to tyrants hymned by feeble souls
A dread: but this same theme tho worthy Men
Beams glory, beams of justice all-divine.
Hail! Souls of Heroes, for I Cromwell sing.

Cromwell — at this drear name the maddened brains
Of Kings are struck, get wise, and once consider;
They see him a terrific giant-shade
Of God's revenge stride o'er the world and cloud
The sunshines of the thrones in passing: Peers
Start trembling all around and favorits all,
All the thrice happy villains of the Crown,
Run swift to hid themselves as mice, when frightened,
Under the royal mantle; in the statesmans head
This name makes an eclipse, as the sad moon's,
And Bishops hear the sound as distant noice
Of the last judgment, or of hell-gate's jarring.
For still, ye rogues Majestic, o! still dins the roar
Of that dread thunder in your ears, still flushes
Into your eyes that lightning; in your souls
Still starts that horror from the deeds of Cromwell.

Descend, Heroic Muse! from the Sun's orb,
Where loud of truth, thy harp, bold, grandly sweet,
As the eternal concert of the spheres
And rolling heavens, for ever celebrates
The deeds tremendous of Revenge Divine.
Descend, inspire me, lend thy golden harp!

A wink swift lightened from th'Omnipotent
In the mysterious shadow of eternity,
And Chaos shuddered with a horrid roar,
And light sprung out, and all the vivid fire
From the dark womb quick in an instant sprung
Into bright orbs of heaven. But from that shock
And mighty conflict in the nascent sun's
Divine, all-vivid centre was struck up
A germ, a salient point: three instants flew
And formed, as lightning in that genial heat
Sprung rapid out a Goddess youthful, bright,
And ruddy flamed her wings: on the new sun's
Grand orb she stood in glowing majesty,
Smiled at the world, and thought her sun-born charms
Worth heaven. God saw her, took her to his throne,
As of the virtues one: next on his right
Sits his eternal Justice; at the glance
Of that all-mighty beauty's charm serene
The flame-winged Goddess swift in sympathy
Flew to her, sunk with rapture to her feet.
A flash shoot red through heaven, all its bright choirs
Roared distant; the thrones lightened, on God's left
The virtues all of Mercy, grand though sweet
Felt a delight, but a delight with awe.

God thought, and called her name: *Revenge Divine.*
Her looks are beams of fire, and when she darts
Fierce one such look into the soul of Man,
Still in his germ a hero shall be born
To punish nations or to punish kings.

But when she darts three looks, a Cromwell bursts
From the dark germ, a Wasa, or the man
That on our Globe is *thrice a Hero,* thrice
In wrath strikes foes, priests, kings, a thundering Jove.

Leave in its awful silence, golden harp!
The deeds tremendous of dark ancient times,
Empires gigantic crushed, colossal kings
Hurled headlong down, thrones splitted, drear in flames
And blood a thousand cities reddening the sky,
Forts tumbling, all the world one scream of woe.
Leave in its awfull silence, golden harp!
These dreads of old, for more tremendous is
What wild, majestic Milton saw, not sung.

Down moulder Pyramids, Greece basely serves,
Turks shake the world, imperial Rome itself
A bonfire is to Gots, from its dust up
Starts dire a Ghost of all its Tyrants, starts
The Pope, giant of hell, mocks heaven and reigns
Through horrid lie, with pompe declared divine.
From dread lo! nations quake, from misery groan;
Wars furious rage for words, from syllables
Burst flames, and thunders from a letter's sound;
Sect all of God act Devils, bloddy piles
For truth and genius high blaze up to heaven,
Kings sway in terror, Bishops fatten, hell
Smiles in its gloom, and roars with joy. Yet all
Leave in its awfull silence, golden harp!
For more worth thee, more terrible and grand
Is still the song of Cromwell, mortal Jove,
The Hero chosen of Revenge Divine.

The dazzling veil is off; I see the world.
O Muse of heavenly charm, my mortal hand
Let, let not faint on thy immortal harp.
Curst be thou, Servitude; by nations curst,
Mad dread of superstition! for from thy
Vast dismal den impure *Oppression* rose,
Spectre of mental night, meteor of hell,
Monstrous or formless rose, grew huge, rude rolled
As dire a midnights cloud wide o'er the world:
Three periods slow yet horrible it grew
Only by darkness, then more firme compressed
Upon the nations its drear masse, and squeezed
The mortals unto groans, and tears and blood;
For groans delight it, and it sucking feeds
On tears and blood insatiable: still grew
Three periods more, when from its bulk burst out
Two heads stupendous: Rex and Pontifex
Called, and these were words, they instantly roar'd loud:
Wars, wars! Gold, gold! for wars give blood, and gold
Gives tears in groaning pain; blood, tears, the sweet
Ambrosia and Nectar of these grisly Gods.

Thorild blef högt intagen af Franska Revolutionen i dess början. — "Franska Revolutionen," — skrifver han till Tham i nyssanförda bref — "denna gudomliga och största händelse på jorden, näst Syndafloden, detta yttersta Domsens dån för Tyrannierna — har gjort mig from som ett lamb. Jag kunde fara med frid och dö — om jag ej

tyckte det just nu vara värdt att lefva. Gamla verlden såg ej, och våra barn skola ej se, hvad den gudomliga sanningen nu ger oss att skåda. — Mitt högsta mönster är nu icke mera *Hercules*; utan *Orpheus*." — Det var 1790. 1794 skrifver Thorild till en vän i Sverige ifrån Lübeck. — "Franska Revolutionen är af Roberspierre et Comp. nu så blodbesk—t—n, att den stinker i sin styggbet. Ingen hederlig karl vågar mer tala för deras heder. Sjelfva ordet Frihet, som genom så många grymma Revolutioner stått *heligt*, är nu *infamt* genom dessa tigeraporna! Guillotinens Galgresning är åter Le Grand Monarche: Guillotinens blänkande Jernbila är Solen vid sin *Æquator*, som *jemnlikar* allt, klokt och dumt, rätt och orätt, dygdiga och bofvar. Under detta, dyrka desse nye Ægyptier *Crocodilen* Roberspierre som en Gud, och offra åt honom *Genier*, Hjeltar, Ålderdomens heliga Gråhårshufvuden, unga Qvinnors skönhet, Barndomens tårar. För det brott att hata en Revolution, på hvilken de förlorat allt!" — O! hvilke *modige Galningar* uppretade af en *feg Slughet!* — — — Men detta är ännu nattens vidunder; bloss och blixtar. Dagen kommer." —

Sid. 60. M**. hvilken härmed menas, är utgifvaren obekant.

Sid. 87. Titeln på det här nämnda Åreminnet öfver Friherre Gabriel Adolph Wrangel är: Tal, hållet i Asby kyrka i Östergöthland den 9 Nov. 1790, då den Friherrliga Ätten Wrangels af Ludenhoff Sköldemärke sönderslogs af *H. C. Schmiterlöw*. Linköping 1791. Recenserades i Stockholms Posten 1791, N:o 60. Recensionen föranledde ett svar af Författaren i N:o 106 s. å.

Sid. 91. Det åsyftade Talet hölls i Linköping på stora Rådhussalen, i anledning af Förenings- och Säkerhets-acten, d. 3 April 1790. Recenserades i Stockholms Posten för den 25 nästföljande Maji.

Sid. 102. *Släd-Partiet.* En eländig Comedi, af von Holthusen, recenserad i Stockholms Posten 1790, N:o 80. Recensionen föranledde en liten strid i Dagligt Allehanda och Posten. Författaren beklagade sig deröfver, att hans pjes blifvit recenserad, innan den ännu var tryckt, ehuru uppförd, samt att Recensenten på ett indirect sätt yppat hans namn för Allmänheten genom uppgiften, att den förut kända Comedien *Borgersmännen* vore af samma hand.

Sid. 105. *Verser i Strengnäs öfver Freden.* Fullständiga titeln är: *Öfver Freden, som slöts i Werelä den 14 Aug. 1790, uppläst på Gymnasii större Lärosal i Strengnäs d. 27 October samma år, af Anders Bergstedt, Gymnasist.* Den klandrade Recensionen finnes införd i Stockh. Posten för 1791, N:o 52. Versernas författare, som slutligen blef Justitiarie på St. Barthelemy, utgaf år 1793 en samling af poesier, under titel af *Humoristen.*

Sid. 112. "Att säga om en Actrice." Mamsell Säfström.

Sid. 113. Hr W—G.— Acteuren Widerberg.

Sid. 120. En upplyst och redlig man m. m. Myntguardien Hjelm.

Sid. 121. En annan vitter medborgare m. m. Kamereraren Ekmansson.

Sid. 124. Fullständiga titeln på den här nämnda Brochuren är: Tidens falska Politik ödeläggande Staterna, en Betraktelse gjord af Sunda Förnuftet, besannad af Erfarenheten, samt lagd hvarje Regent, Statsminister och Medborgare på hjertat, af Carl Manderfelt, K:gl. Svenskt Landt-Råd. Öfversättning. Stockholm 1790. 33 sid. in 8:o. Recenserad i Stockh. Posten för s. år, N:o 8, 9. Författaren, förut bekant under namnet *Ingman*, hade först gjort sig känd genom ett Äreminne öfver Baner.

Sid. 129, 130. De i denna upplaga intagna orden: jag anser den revolution — — villfarelser, funnos ej i den äldre, och för dem måste bladet omtryckas. Likaledes voro i den äldre upplagan utelemnade, sid. 134, namnet Raynal, samt de orden: Bofvars lögn och dårars skråck (genom tryckfel står: skräck) se der hans natur.

Sid. 133. De lärda mödors Patriark. Assessorn Gjörwell.

Sid. 141. Välan, MINE HERRAR, låt oss smickra hvarannan. — I Thorilds mening en allusion på Svenska Academien.

Rätt eller alla Samhällens eviga Lag. — Utaf de i innehållet upptagna 12 Capitlen saknas de 5 sista i den förut tryckta upplagan, och finnas ej heller ibland Författarens handskrifter.

